

VÄINÖ TANNER

Olin
ULKOMINISTERINÄ
talvisodan aikana

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

Toinen painos

Printed in Finland

Helsingissä 1950 KKn kirjapaino

LUKIJALLE

Suomen ulkopoliittikka maamme itsenäisyysajan alkuvaiheissa oli hapuilevaa ennen kuin se löysi itselleen oikean tien. Alussa saksalaissuuntaus oli voimakkain. Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä Saksan häviöön käännettiin suuntaus länteen päin. Ei kuitenkaan kestänyt kauan ennen kuin puolueettomuuskanta havaittiin pienen valtakunnan turvallisimmaksi ulkopoliitikaksi. Tähän vaikutti ennen muuta tarve välttää ristiriitojen syntymistä itäisen naapurin, Neuvostoliiton, kanssa. Tämän ohjelman pohjalla toimittiin koko 1920-luku samoin kuin 1930-luvun loppupuolelle saakka. Vielä toisen maailmansodan sytyttyä Suomi kiirehti heti julistamaan puolueettomuuttaan toivoen siten voivansa välttyä sodan onnettomuuksilta. Siitä huolimatta maamme vedettiin mukaan sodan pyörteisiin. Ensimmäisenä vaiheena oli joutuminen talvisotaan.

Suomen talvisodasta on julkaistu paljon kirjoja. Ne ovat käsitelleet sen sotilaallista puolta: tapausten kulkua rintamalla, taistelukuvauksia ja sankarikertomuksia. Sodan poliittinen tausta sen sijaan on jäänyt ainakin suurelle yleisölle verraten tuntemattomaksi. Sitä pyrkii tämä kirja omalta vaatimattomalta osaltaan valottamaan. Siinä annetaan tietoja ennen sodan puhkeamista käydyistä neuvotte-

luista, kirjoittajan sodanaikaisena lyhyenä ulkoministerikautena sattuneista tapahtumista sekä lopullisen rauhan teosta. Selostukset perustuvat pääasiassa tuona aikana tekemiini muistiinpanoihin, mutta sen ohella olen eräissä kohdin nojautunut ajankohtaisiin asiakirjoihin, kuten esimerkiksi kirjan alkupuolella olevassa alustavia neuvotteluja koskevassa osassa. Milloin selostus on muistiinpanoistani suoraan otettu, se kulkee preesensissä; muissa tapauksissa olen yleensä käyttänyt imperfektiä.

Kun muistiinpanoni voivat antaa tietoja vain siitä, mitä minun kohdallani sattui, ei kirja tietenkään voi olla täydellinen kuvaus silloisten poliittisten tapahtumien monisäikeisestä kulusta. Jos se siitä huolimatta onnistuu antamaan oikean käsityksen talvisodan aikaisesta poliittisesta toiminnasta sekä sen ohella ehkä tarjoamaan aineksia tuleville historiankirjoittajille, on sen tarkoitus saavutettu.

V. T.

I

NEUVOTTELUVAIHE

ENTEELLISIÄ KESKUSTELUJA 1938—1939

Eräänlaisena ensimmäisenä enteenä siitä, mitä myöhemmin oli tuleva, saattanee pitää vuoden 1938 aikana tapahtuneita keskusteluja, joita jatkui vielä vuoden 1939 alkupuolella. Silloin alkanut kosketus Neuvostoliiton hallituksen kanssa tapahtui sikäli poikkeuksellisissa muodoissa, ettei niitä neuvostohallituksen puolesta hoitanut lähettiläs eikä kukaan muukaan virallisessa asemassa ollut henkilö, vaan Neuvostoliiton Helsingin-lähetystössä palvellut toinen sihteeri Boris Jartsev. Tämä herra Jartsev oli työskennellyt lähetystössä muutaman vuoden ajan ja oli sinä aikana hankkinut itselleen Helsingissä erinäisiä tuttavuuksia, lähinnä äärimmäisissä vasemmistopiireissä. Hän oli vilkas ja eräissä suhteissa miellyttävä henkilö. Hänen kanssaan voi helposti keskustella aremmistakin asioista, kuten ainakin miehen kanssa, jonka ei tarvinnut määräävässä asemassa olevien henkilöiden tavoin olla lausunnoissaan erityisen varovainen. Hänestä oltiin tietävinään, että hän lähetystössä edusti GPU:ta, siis Neuvostoliiton valtiollista poliisia, jonkalainen virkamies Neuvostoliiton lähetystöissä yleensä lienee palkkalisalla. Hänen rouvansa, komea keski-ikäinen nainen, oli myös melkoisen tunnettu kaupungissa sen vuoksi, että hän edusti venäläistä matkailijatoimistoa Intouristia ja tässä asemassa järjesteli huvi- ja opintomatkoja Venäjälle.

*Ulkoministeri
Rudolf Holsti*

Tämä lähetystön sihteeri Jartsev kääntyi kevättalvella 1938 puhelimitse ulkoministeri Rudolf Holstin puoleen pyytäen kiireellistä henkilökohtaista keskustelua. Kohteliaana miehenä Holsti suostui ottamaan hänet vastaan, vaikkei Jartsevin asemassa olevilla henkilöillä säännön mukaan ole asiaa ulkoministerin luo. Tapaaminen määrättiin tapahtuvaksi huhtikuun 14. päivänä 1938. Saavuttuaan ulkoministeri Holstin puheille hra Jartsev tiedusteli, voisiko hän keskustella parista salaisesta kysymyksestä. Hän oli pari viikkoa aikaisemmin ollut Moskovassa ja oli silloin hallitukseltaan saanut erikoisen laajat valtuudet keskustella nimenomaan Suomen ulkoministerin kanssa Suomen ja Venäjän välisten suhteiden parantamisesta. Keskustelujen täytyisi tapahtua täysin salaisesti. Kun Holsti oli ilmoittanut olevansa valmis kuuntelemaan hänen esityksiään ja kehoittanut häntä täysin avoimesti kertomaan saamansa tehtävän, oli hra Jartsev aluksi

ottanut puheeksi erään päivänkysymyksen, jonka tässä yhteydessä saattaa sivuuttaa. Tultuaan pääasiaan hän alkoi laajasti selostaa yleiseurooppalaista poliittista tilannetta ja Suomen tulevaa asemaa seuraavaan tapaan:

Venäjän hallitus tahtoo kunnioittaa Suomen itsenäisyyttä ja alueellista koskemattomuutta, mutta Moskovassa ollaan täysin vakuuttuneita siitä, että Saksalla on niin laajoja hyökkäysaikeita Venäjää vastaan, että saksalaisten armeijain äärimmäisen vasemman sivustan tarkoituksena tulee olemaan nousta maihin Suomessa ja täältä käsin jatkaa hyökkäystä Venäjää vastaan. Tällöin nousee kysymys, miten Suomen hallitus tulee suhtautumaan näihin Saksan aikeisiin. Jos Saksa saa rauhassa suorittaa nämä operaatiot Suomessa, ei Venäjä tule jäämään rauhassa odottamaan saksalaisten saapumista Rajajoelle, vaan se tulee siirtämään sotavoimansa niin kauaksi Suomeen kuin mahdollista, jolloin saksalaisten ja venäläisten sotavoimien taistelut tulevat tapahtumaan Suomen alueella.

Jos sen sijaan Suomi asettuu vastustamaan saksalaisten maihinnousua, Venäjä tarjoaa Suomelle kaikkea mahdollista taloudellista ja sotilaallista apua sitoutuen sodan jälkeen vetämään joukkonsa pois Suomesta.

Edelleen hra Jartsev huomautti, että Venäjä on valmis tekemään Suomelle taloudellisella alalla miltei mitä myönnytyksiä tahansa. Venäjällä on miltei rajattomat mahdollisuudet ostaa teollisuustuotteitamme, joista hän erikoisesti mainitsi selluloosan, sekä myös maataloustuotteita, lähinnä Leningradin väestöä varten.

Hra Jartsev selitti Moskovassa tiedettävän Saksan aikeista, että ellei Suomen hallitus suopeudella suhtaudu Saksan suunnitelmiin, silloin suomalaiset fašistiset ainekset toimeenpanevat kaappauksen ja muodostavat hallituksen, joka tukee Saksan pyrkimyksiä.

Lopuksi hra Jartsev kysyi, olisiko ministeri Holsti suostuvainen neuvottelemaan näistä kysymyksistä henkilökohtai-

sesti vain hänen kanssaan, sillä ministeri Derevjanski (Neuvostoliiton Helsingin-lähettiläs) ja lähetystösihteeri Austrin eivät saa laisinkaan tietää näistä keskusteluista.

Tähän pitkään esitykseen Holsti oli vastannut, että hänen virkatehtäviinsä kuului ottaa vastaan mitä informaatioita tai ehdotuksia tahansa, mutta että maan ulkopoliitikasta kokonaisuudessaan päättää tasavallan presidentti. Sen vuoksi hän ilman tasavallan presidentin valtuutusta ei voisi antaa mihinkään varsinaisiin keskusteluihin. Holsti oli lisäksi viitannut Suomen skandinaaviseen yhteistyöhön, jonka yksinomaisena tarkoituksena oli säilyttää rauha Suomen osalta, sekä vakuuttanut, että hallituksen asema sisäpoliittisesti oli luja sen edustaessa kolmea neljäsosaa eduskunnasta, joten saattoi olla täysin vakuuttunut siitä, että kansa seuraa hallituksen rauhanomaista politiikkaa.

Holsti oli tiedustellut, tarkoittiko hra Jartsev venäläisestä avunannosta puhuessaan esim. sotatarvikkeiden myyntiä Suomeen, mihin hra Jartsev oli vastannut, että muun taloudellisen tukemisen yhteydessä sekin voisi tulla kysymykseen niin pian kuin Venäjällä olisi takeita siitä, ettei Suomi tulisi auttamaan Saksaa sodassa Venäjää vastaan. Holstin edelleen tiedusteltua, mitä hän takeilla tarkoitti, vastasi hra Jartsev siitä voitavan puhua myöhemmin, kunhan ensin on varmuutta siitä, että Suomi haluaa pysytellä sodan ulkopuolella sekä vastustaa saksalaisten mairinnousua.

Tähän tämä mielenkiintoinen keskustelujen avaus päättyi. Siitä oli käynyt selville, että Neuvostoliiton hallituksessa aavisteltiin sodan ennen pitkää puhkeavan ja haluttiin etsiä teitä pohjoisen rintaman turvaamiseksi. Lähinnä ilmeisesti pelättiin Saksan taholta tulevaa hyökkäystä. Lähentyminen Suomen hallitukseen tapahtui kuitenkin niin oudoissa muodoissa, etteivät ne hallituksen jäsenet, lähinnä ulkoministeri Rudolf Holsti ja pääministeri A. K. Cajander, jotka siitä olivat tietoisia, aluksi kiinnittäneet siihen riittävää huomiota. Oliko hallituksen ulkoasiainvaliokunnan muiden jäsenten,

ministerien Väinö Voionmaan ja Uuno Hannulan, kanssa keskustelujen alkuvaiheessa asiasta ollut puhetta, ei ole tiedossani. Joka tapauksessa tämä pelinavaus ei aluksi johtanut jatkuvaan keskusteluun. Siihen kai oli osaltaan syynä sekin, että hra Jartsev välillä matkusti Moskovaan ja oli siis jonkin aikaa poissa tšekäläiseltä näyttämöltä. Moskovasta palattuaan hän sitä paitsi oli käynyt Tukholmassakin, missä oli keskustellut mm. ulkoministeri Rickard Sandlerin kanssa Ahvenanmaan kysymyksestä.

Kun asiassa pariin kuukauteen ei tapahtunut mitään edistystä, ottivat sivulliset henkilöt aloitteen saadakseen neuvottelut käyntiin. Osoittautui nimittäin, että vaikka keskustelujen hra Jartsevin ilmoituksen mukaan piti tapahtua syvimässä salaisuudessa, hän oli asiasta keskustellut eräiden yksityistenkin kansalaisten (pääministerin sihteerin maisteri Arvo Inkilän, kenraali Aarne Sihvon, rouva Hella Wuolijoen ja ehkä muidenkin) kanssa. Varsinkin maisteri Inkilälle hra Jartsev oli tehtävästään puhellut paljon avomielisemmin kuin ministeri Holstille, ja tämän takia maisteri Inkilä koetti järjestää, että keskustelu jatkuisi. Hänen ilmoituksensa mukaan hra Jartsev ei katsonut enää voivansa tehdä asiasta uutta aloitetta, vaan oli Suomen nyt tartuttava ojennettuun käteen. Kun ulkoministeri Holsti oli matkustanut Kansainliiton kokouksiin Genèveen, Inkilä toivoi pääministeri Cajanderin ottavan hra Jartsevin vastaan, kuitenkin ehdolla, että tämä silloin esittäisi näkökohtansa ja ehdotuksensa, joiden suhteen vielä vallitsi täydellinen epäselvyys.

Pääministeri Cajander suostuikin ottamaan vastaan hra Jartsevin pari kertaa, ensi kerran kesäkuun loppupuolella 1938, jolloin heidän kesken vaihdettiin vain mitään sanomattomia yleisluontoisia mielipiteitä, ja toisen kerran heinäkuun 11. päivänä. Tällöin sukeutui heidän välillään puolentoista tuntia kestänyt keskustelu. Aluksi oli tällöinkin ollut puhetta Saksan laajennuspyrkimyksistä ja siitä mahdollisuudesta,

että Saksa tulevassa sodassa tulisi hankkimaan tukikohtia Suomesta. Tätä pääministeri Cajander oli pitänyt mahdollisuuksien ulkopuolella olevana, koska hallitus ei tulisi sallimaan sellaista neutraliteettimme sekä alueellisen koskemattomuutemme törkeätä loukkausta. Hra Jartsevin kysytyä, katsoiko Suomi itse pystyvänsä suojelemaan neutraliteettiaan, vastasi pääministeri Cajander, että sotaan joutuva harvoin voi antaa takeita siitä, että se kaikissa olosuhteissa pystyy pitämään puoliaan, mutta Suomi tulee siinä suhteessa joka tapauksessa tekemään kaikkensa. Hän lisäsi, että samalla kun me tulemme tekemään voitavamme sen estämiseksi, ettei mikään vieras suurvalta pääse Suomea käyttämään omiin tarkoituksiinsa, me luonnollisesti edellytämme, että myöskin Neuvostoliitto on kunnioittava alueellista koskemattomuuttamme.

Tällöin hra Jartsev oli uudistanut saman, minkä hän jo Holstille oli maininnut, nimittäin, että jos heille voidaan antaa takeet siitä, etteivät saksalaiset saa Suomesta tukikohtaa, niin Venäjä puolestaan oli valmis takaamaan Suomen koskemattomuuden.

Pääministeri Cajanderin kosketeltua kaupan vilkastuttamisen tärkeyttä ja viitattua moniin epäonnistumisiin aikaisemmissa kauppasopimusneuvotteluissa hra Jartsev myönsi kaupan olevan tärkeän, mutta ennen kuin se saadaan oikealle tolalle, pitäisi poliittisen pohjan olla täysin selvä, ja siinä mielessä hän Suomen taholta edelleen kaipasi mainitsemiaan takeita. Molempien valtakuntien välillä olisi aikaansaatava sopimus, jonka sisällöstä keskustelun kuluessa ei kuitenkaan tullut selvyyttä.

Tapaamisen päättyessä hra Jartsev uudelleen teroitti keskustelujen ehdotonta salaisuutta. Hyvästellessään hän lopuksi mainitsi, että ministeri Derevjanski, Neuvostoliiton tšekäläinen lähettiläs, tosin puhuu paljon eri henkilöiden kanssa, mutta että hänen puheensa ovat vailla merkitystä. Vain hän, Jartsev, oli saanut hallitukseltaan valtuudet luottamukselli-

*Pääministeri
A. K. Cajander*

sesti keskustella näistä kysymyksistä. Vasta sen jälkeen kun yhteinen pohja oli saavutettu, voisivat viralliset elimet asiaa edelleen kehittää.

Tässä vaiheessa pääministeri Cajander selosti asiaa minulle, joka hallituksen ulkoasiainvaliokunnan jäsenyydestäni huolimatta olin siihen saakka ollut asian ulkopuolella, tuntematta sen edelläselostettuja vaiheita. Hän oli huolissaan siitä, ettei hra Jartsevin pyrkimyksistä monien tapaamisten jälkeenkään ollut päästy selvyyteen. Jartsev oli vain ylimalkaisesti puhunut takeista, mutta mitä laatua ne tulisivat olemaan, sitä hän ei ollut paljastanut. Kun pääministeri Cajanderin mielestä oli tärkeätä päästä käsiksi konkreettisiin kysymyksiin ja kun ulkoministerin poissaollessa kukaan muukaan ei voinut jatkaa keskustelua, toivoi hän minun tapaa van hra Jartsevin ja koettavan päästä selville, mistä oikeastaan oli kysymys. Suostuin tähän ja sillä tavalla tapasin hra Jartsevin ensi kerran heinäkuun 30. päivänä 1938.

Tästä tapaamisesta ei kuitenkaan ollut suurta tulosta. Keskustelumme kulki pääasiassa samoja linjoja kuin hra Jartsevin aikaisemmatkin keskustelut, ja minä puolestani yritin siirtää puheen kaupallisten suhteiden kehittämistä käsittäväksi. Kun ei muuten päästy eteenpäin, pyysin häntä esittämään yksityiskohtaisen ehdotuksensa. Sen hän lupasikin laatia ja sen jälkeen palata asiaan.

Seuraava tapaamisemme tapahtui elokuun 5. päivänä 1938. Hra Jartsevillä ei kuitenkaan ollut mukanaan lupamaansa ehdotusta, minkä vuoksi keskustelu pääasiassa liikkui muissa asioissa. Esitin neuvoteltavaksi siitä, miten rajarauha parhaiten olisi turvattavissa, sekä että ryhdyttäisiin neuvottelemaan kauppasopimuksen aikaansaamisesta. Tähän hra Jartsev vastasi, että näinkin voitaisiin päästä tulokseen, mutta hän huomautti, että asiaan liittyi muitakin kysymyksiä, ennen kaikkea poliittisia. Hän ehdotti neuvottelujen aloittamista Moskovassa. Huomautin, että Moskovassa neuvottelemisen olisi hankalaa ennen kaikkea sen vuoksi, että se herättäisi suurempaa huomiota, ja toiseksi, koska suomalaisten neuvottelijain olisi tarpeellista olla yhteydessä hallituksensa kanssa, minkä vuoksi Helsinki ehkä olisi neuvottelupaikkana sopivampi. Lopuksi otin puheeksi Neuvostoliiton esiintymisen eräissä kysymyksissä, joissa selvästi oli loukattu Tarton rauhansopimusta, kuten esim. Nevan kauttakulkuliikenteen katkaisemista sekä vähäistä aikaisemmin tapahtunutta "Aristo" laivan pidättämistä koskevista asioista.

Hra Jartsev lupasi hallituksensa kanssa ottaa puheeksi nämä tapaukset ja koettaa niissä saada aikaan sovinnollisen ratkaisun. Hän lupasi myöskin tiedustella, voitaisiinko tulevat neuvottelut pitää Helsingissä.

Vielä tämänkin jälkeen minulla oli hänen kanssaan pari tapaamista, joiden aikana asia ei laisinkaan selvinyt. Ensimmäinen niistä tapahtui elokuun 10. päivänä, jolloin hra Jartsev puhui ylimalkaisuuksia, esittämättä nytkään ehdotustaan. Selostettuani pääministeri Cajanderille tämän keskus-

telun, niinkuin aikaisemminkin olin tehnyt, pääministeri pani paperille lyhyen vastauksen, mikä hänen mielestään oli syytä suullisesti antaa hra Jartseville, siitä huolimatta, että hänelle jo moneen kertaan aikaisemmin oli esitetty samoja ajatuksia. Pääministerin vastausehdotus oli seuraavansisältöinen:

”Suomen hallitus, samalla kuin se pitää kiinni Pohjoismaiden puolueettomuudesta, ei tule sallimaan minkäänlaista Suomen alueellisen koskemattomuuden loukkausta eikä siis myöskään sitä, että vieras suurvalta saisi Suomessa jalansijaa hyökkäykseen Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liittoa vastaan.

Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton hallitus, samalla kuin se vakuuttaa kaikin osin tulevansa respektoimaan Suomen alueellista koskemattomuutta, ei vastusta Suomea jo rauhan aikana ryhtymästä Ahvenanmaalla niihin sotilaallisiin toimenpiteisiin, joita Suomen alueen koskemattomuuden sekä Ahvenanmaan puolueettomuuden mahdollisimman täydellinen turvaaminen vaativat.”

Tämän vastauksen saatoin seuraavana päivänä (11. 8.) hra Jartsevin tietoon. Tällöin hän vain jälleen puhui Moskovassa pidettävästä neuvottelusta pitäen sitä edullisempänä kuin kokouksen pitoa Helsingissä.

Elokuun 18. päivänä hra Jartsev ensi kerran oli valmis esittämään jotakin tarkemmin määriteltyä kuin hänen aikaisemmat ylimalkaiset puheensa takeista olivat olleet. Käydessään mainittuna päivänä luonani hra Jartsev ensinnäkin mainitsi, että Suomi oli esittänyt ehdotuksen, jonka mukaan Suomi ”saisi paljon etuja”: hyvän kauppasopimuksen, rajaselkkaukset häviämään, Ahvenanmaan linnoitettavaksi jne. (Ihmeellinen käsitys, että näistä koituisi yksinomaan etua vain Suomelle!) Mutta mitä saa Venäjä? Toistaiseksi ei mitään uutta. Toivottuja takeita ei ole luvattu.

Kun häneltä oli pyydetty konkreettista ehdotusta, ilmoitti hän nyt olevansa valmis sellaisen antamaan. Hieman puut-

teellisella saksan kielellään hän paperistaan saneli jotenkin sananmukaisesti:

”Moskova on valmis ottamaan vastaan suomalaisen kauppavaltuuskunnan, mutta Suomen hallituksen ehdotuksen rajoituneisuus poliittisella puolella panee epäilemään, ettei tältä pohjalta ole tuloksia saavutettavissa. Sen päämäärän saavuttamiseksi, mitä toivotaan, Moskova luulee, että jos Suomi hyväksyy Moskovan ehdot, päämäärä saavutetaan.

Heidän ehdotuksensa on:

1) Ellei Suomen hallitus katso voivansa solmia täysin salaista sotilaallista sopimusta, voi Venäjä tyytyä siihen, että se saa kirjallisen sitoumuksen, jonka mukaan Suomi on valmis torjumaan mahdolliset hyökkäykset ja tämän toteuttamiseksi ottamaan vastaan venäläistä sotilaallista apua.

2) Ahvenanmaa. Yhtä suuressa määrässä, kuin Ahvenanmaan linnoittaminen on tarpeen Suomen turvallisuuden kannalta, on Leningradinkin linnoituksella turvaaminen. Moskova voi antaa suostumuksensa Ahvenanmaan linnoittamiseen, jos Venäjä saa ottaa osaa siihen aseistamalla ja saa lähettää oman huomioitsijansa työtä seuraamaan ja myöhemminkin linnoituksen käyttöä valvomaan. Moskova haluaa alleviivata, että tämän huomioitsijan toiminnan tulee olla täysin salaista.

3) Vastapalvelukseksi edellisestä Moskova haluaa Suomen hallituksen suostumuksen siihen, että he saavat rakentaa Suursaarelle linnoitetun ilma- ja meripuolustusvarustuksen.

Näillä ehdoilla Venäjä on valmis

1) takaamaan Suomen koskemattomuuden Suomen nykyisten rajojen sisällä, ennen kaikkea merirajojen koskemattomuuden;

2) tarpeen vaatiessa aseellisesti auttamaan Suomea edullisilla ehdoilla;

3) hyväksymään Suomelle edullisen kauppasopimuksen, joka tuottaa etua niin hyvin maataloudelle kuin teollisuudelle. (Tähän lisättiin: Venäjä on valmis ostamaan maataloustuotteita, teollisuustuotteita, kuten koneita, kumia, paperia, selluloosaa ym.) Moskova on lyhyesti sanoen valmis tarjoamaan Suomelle erittäin edullisen kauppasopimuksen.”

Pyytäessäni lähempää selitystä siihen, mitä Moskova tarkoittaa tarjoamallaan "venäläisellä sotilaallisella avulla", hra Jartsev selitti, ettei tämä tarkoittanut venäläisten joukkojen Suomen alueelle lähettämistä eikä mitään alueellista konssiota. Sellaisilla Moskova ei halua vaikeuttaa Suomen hallituksen asemaa. Pääasiana oli aseiden hankkiminen ja merirajan suojaaminen.

Huomautettuani, että aseiden osto on kauppa-asia, jota tietenkin voidaan harkita ja joka riippuu tavaran laadusta ja hinnasta, hra Jartsev vakuutti, että Moskova tulisi myymään aseita erittäin edullisilla ehdoilla.

Kysymykseeni, mitä tarkoittaa Venäjän "osanotto aseistamalla" Ahvenanmaata linnoitettaessa, hra Jartsev vastasi sen tarkoittavan tarpeellisten aseiden (tykkien ym.) hankintaa. Rahallista avustusta sillä ei tarkoitettane. Mutta venäläinen huomioitsija linnoittamispaikalla oli välttämätön, jotta he tietäisivät, mitä siellä tapahtuu, sekä etteivät linnoitukset joudu Saksan käsiin.

Ilmaisin lopuksi käsityksenäni, että tämä ehdotus, jonka avomielisyydelle Suomen hallitus osaa antaa arvoa, tuskin voi saavuttaa Suomen hallituksen hyväksymisen. Lupasin kuitenkin saattaa sen pääministerin tietoon.

Tähän vastasi hra Jartsev, että he ovat halunneet antaa Suomen selvästi ymmärtää, mitä Moskova toivoo, mutta että sopimuksen muotopuoli kyllä voidaan stilisoida tyydyttävällä tavalla. Oli parempi, että etukäteen tiedetään, voidaanko neuvotteluissa päästä tyydyttävään sopimukseen. Ellei tästä ollut varmuutta, oli parempi, ettei virallisia neuvotteluja aloiteta. Niiden epäonnistuminen olisi noloa kummallekin puolelle.

Lupasin aikanaan saattaa hänen tietoonsa Suomen hallituksen kannan.

Lähes viisikuukautisten keskustelujen jälkeen oli nyt vihdoinkin saatu jonkinlainen selvyys siitä, mihin Neuvosto-

liitto näillä keskusteluillaan pyrki. Tärkeimpänä asiana näytti olevan Suursaaren linnoittaminen Leningradin turvaksi. Tämän myönnytyksen saamiseksi Neuvostoliitto oli valmis suostumaan Ahvenanmaankin linnoittamiseen, tosin oman valvontansa alaisena, sekä lisäksi alkamaan kauppasopimusneuvottelut, joita siihen saakka useampia kertoja turhaan oli yritetty saada käyntiin tai jotka olivat päättyneet tuloksettomina. Puheet aseiden myynnistä olivat tämän rinnalla vähäarvoisempia; niitähän oli saatavissa monelta muultakin taholta. Kaiken taustana oli kuitenkin molempien maiden välinen sotilaallinen sopimus. Suomen oli annettava taakket siitä, että se sodan uhatessa kääntyisi Neuvostoliiton puoleen pyytäen sen aseellista apua. Se merkitsi puolustusliittoa, johon Suomen, omaksumansa puolueettomuuskannan ja skandinaavisen suuntauksensa estämänä, oli vaikeata suostua. — Mitä Suursaaren tuli, oli tämän saaren asema jo Tarton rauhansopimusta valmisteltaessa pitkäaikaisten neuvottelujen kohteena. Silloin Neuvostoliiton kantana oli, että saari oli jätettävä linnoittamatta, kun taasen silloinen Suomen hallitus vaati, ettei rauhansopimukseen tässä suhteessa saisi sisältyä mitään rajoituksia. Miten tärkeänä kumpikin puoli silloin piti omaa kantaansa, käy ilmi siitä, että koko rauhansopimus oli ajautua karille tähän erimielisyyteen ja että Suomen hallitus vasta viime tingassa perääntyi omasta kannastaan. Nyt Neuvostoliitto sen sijaan vaati saarta linnoitettavaksi, mutta — omia tarkoituksiaan varten.

Asema oli nyt joka tapauksessa siinä määrin selvinnyt, että asiasta voitiin ryhtyä hallituksessa keskustelemaan ja harkitsemaan tehtyihin esityksiin suhtautumista. Tuloksena oli, että hallitus asettui Neuvostoliiton ehdotuksiin nähden kielteiselle kannalle, minkä pääministeri Cajander muotoili seuraavasti:

”Ehdotus tietää Suomen suvereenisuuden loukkausta ja on ristiriidassa sen neutraliteettipolitiikan kanssa, jota Suomi yhdessä Skandinavian valtioiden kanssa noudattaa.

Kauppasuhteiden vilkastumisen päämerkityksenä pidän sitä, että sellainen on omiaan parantamaan naapuruusvälejä. Puheenaolevalla kaupalla sinänsä ei ole mitään vitaalista merkitystä Suomelle.

Myöskin rajarauhan paranemisesta on etu molemminpuolinen.”

Tämän vastauksen annoin hra Jartseville elokuun 29. päivänä. Hän lupasi ilmoittaa sen Moskovaan ja palata asiaan, jos hänellä on jotakin uutta ilmoitettavana.

Asia ei päättynyt tähän. Venäläisissä lehdissä alkoi tavamukainen hyökkäily Suomea vastaan ja sen käsitettiin johduneen Suomen hallituksen kielteisestä suhtautumisesta Neuvostoliiton ehdotuksiin. Hra Jartsev ei myöskään vielä hellittänyt, vaan sanoi tarvitsevansa yksityiskohtaisemman vastauksen kuin hän oli saanut. Hänen käydessään jälleen luonani syyskuun 15. päivänä kävimme lävitse hänen esittämänsä ehdotukset ja minun oli hänelle selitettävä, mitä hallituksen vastaus kuhunkin kohtaan nähden tarkoitti. Selitin silloin, että takeisiin nähden hallituksen vastaus oli kielteinen; sotamateriaalia olimme tarpeen vaatiessa valmiit ostamaan, jos laatu ja hinnat soveltuivat; mitä Ahvenanmaan ja Suursaaren linnoittamiseen tuli, oli hallitus hylännyt niitä tarkoittavat ehdotukset vastaehdotusta tekemättä. Tällaisen vastaehdotuksen hra Jartsev kuitenkin halusi saada.

Puolestani pidin hallituksen vastausta joka kohdassaan selvänä, mutta jos hra Jartsev halusi saada lähemmin perustellun vastauksen mahdollisine vastaehdotuksineen, täytyisi vastauksen antaminen lykätä siksi, kunnes ulkoministeri Holsti saapuisi kotiin, koska tämänluontoisten selitysten antaminen ei kuulunut minun alaani. Sovittiinkin niin, että odotetaan ministeri Holstin paluuta. Tämä oli minun viimeinen tapaamseni hra Jartsevin kanssa ja koko asia katosi pikäksi aikaa näköpiiristäni.

Kun ministeri Holsti lokakuun alussa palasi kotimaahan,

aloitti hra Jartsev uudelleen käyntinsä hänen luonaan. Hän halusi saada päättymään keskustelut, ”jotka oli aloitettu turkki päällä ja jotka olivat yhä keskeneräisinä, vaikka jo taasen oli aika pukeutua turkkiin”. Holstilla oli hänen kanssaan useampia tapaamisia, joissa asiaa jälleen vanhaan tyyliin pohdittiin. Lokakuun puolivälissä Holsti antoi Jartseville laajasti perustellun kirjallisen vastauksen, jossa eri kohtiin nähden esitettiin hallituksen kanta. Ahvenanmaan linnoittamiskysymyksestä Holstilla oli tällöin tilaisuus mainita, että hän ja Ruotsin ulkoministeri Rickard Sandler Genèvessä ollessaan olivat siitä keskustelleet Neuvostoliiton ulkoasiainkomissaarin Litvinovin kanssa, jolle he olivat tehneet selkoa Suomen ja Ruotsin yhteisistä suunnitelmista Ahvenanmaan suhteen. Holstin mielestä oli jäätävä odottamaan tuloksia niistä diplomaattisista esiintymisistä, joita Ahvenanmaan kysymyksen suhteen lähiaikoina tultaisiin tekemään niin hyvin Ahvenanmaata koskevan puolueettomuussopimuksen allekirjoittajavaltioille kuin Neuvostoliitolle.

Holstin kirjallisen vastauksen johdosta syntyi molempien herrojen välillä vielä selvittävä keskustelu. Tällöin hra Jartsev mainitsi olevansa ”kokematon nuori sihteeri”, jonka velvollisuutena sen vuoksi oli siihen saakka ollut käyttää mahdollisimman varovaista kieltä, mutta nyt hän pyysi saada puhua sillä tavalla kuin kaksi tavallista ihmistä puhuu vakavista asioista. Hän kuvaili uudelleen Suomen tulevaa asemaa mahdollisesti syntyvässä sodassa. Koska Suomi silloin ei pystyisi itseään suojelemaan, olisi sillä syytä turvautua Neuvostoliiton taholta luvattuun sotilaalliseen apuun. Sotilasliiton hahmottelemisen kävi keskustelussa entistään selvemmäksi. Suursaaren tuleva asema selveni myöskin. Sodan sattuessa tulisi Neuvostoliitto ottamaan sen puolustamisen vastuulle.

Hra Jartsevillä oli tilaisuus puhutella vielä vt. ulkoministeri Väinö Voionmaata, joka Holstin marraskuun 16. päivänä 1938 hallituksesta erottua väliaikaisesti hoiti ulkoministerin

tehtäviä. Tämä tapaaminen suoritettiin marraskuun 21. päivänä. Siinä uusiintui pääasiassa samanlainen keskustelu kuin muidenkin hallituksen jäsenten kanssa. Ennen sen päättymistä harkitsivat keskustelijat kuitenkin tapaa, millä asiassa päästäisiin eteenpäin. Hra Jartsev ehdotti, että Moskovaan lähetettäisiin valtuuskunta keskustelemaan kaupan vilkastuttamisesta sekä että mukana seuraisi pari poliittista neuvottelijaa. Jostakin tuloksesta olisi kuitenkin etukäteen sovittava, koska koko puuhasta muuten olisi enemmän vahinkoa kuin hyötyä. Hän arveli, että asia voitaisiin saada selväksi Venäjän hallituksen kanssa muutamassa päivässä. Etsemättä esiintyi tällöin ajatus liittää tämä asia sen retkikunnan tehtäviin, joka joulukuun 6. päivänä 1938 tulisi lähtemään Moskovaan vihkimään Suomen vasta valmistunutta uutta lähetystöalaa. Hra Jartsev toivoi, että hänen ehdottamansa neuvottelukunta voisi lähteä matkalle jo sitä ennen. Ministeri Voionmaa lupasi esittää nämä ajatukset hallitukselle.

Jatkokeskustelu tapahtuikin sitten Moskovassa, joskin varsin vaatimattomalla tavalla. Voionmaa oli ilmoittanut hra Jartseville, että Moskovassa voitaisiin jatkaa Helsingissä aloitettuja neuvotteluja sekä että Moskovan-ministerimme A. S. Yrjö-Koskinen, vt. kansliapäällikkö Urho Toivola ja vt. osastopäällikkö Aaro Pakaslahti olivat valtuutetut näissä neuvotteluissa edustamaan Suomen hallitusta. Lähetystöalalon vihkiäisten aikana ilmoitti hra Jartsev Toivolalle, että valtuutetuilla neuvottelijoilla olisi seuraavana päivänä (7.12.) tilaisuus tavata vaikutusvaltainen Neuvostoliiton hallitusmies, jonka nimeä hän sillä kertaa ei kuitenkaan ilmoittanut. Kun Suomen valtuutetut seuraavana päivänä saapuivat määräpaikkaan, kävi selville, että ulkomaankaupankomissaari Mikojan tulisi ottamaan heidät vastaan. Samassa selvisi kuitenkin, ettei Neuvostoliiton ulkoasiainkomissariaatilla tästä neuvottelusta ollut tietoa, minkä johdosta ministeri Yrjö-Kos-

kinen katsoi lähettilään asemansa velvoittavan häntä jäämään tämän tilaisuuden ulkopuolelle. Hrat Toivola ja Pakaslahti joutuivat siten kahden olemaan saapuvilla komissaari Mikojanin luona tapahtuneessa keskustelussa.

Suomalaiset valtuutetut aloittivat puhumalla kaupallisten suhteiden kehittämisen mahdollisuuksista, kuten ulkomaankaupankomissaarin kanssa asiaan kuului. Komissaari Mikojan ilmoitti tyytyväisyytensä siitä, että hänellä oli tilaisuus keskustella asiasta välittömästi Suomen ulkoministeriön edustajain kanssa. Hän huomautti kuitenkin heti, että ennenkuin kauppaa voitiin suuremmassa määrässä kehittää, täytyi olla olemassa tiettyjä poliittisia edellytyksiä. Tästä keskustelu sitten lähtikin Helsingissä käydyistä keskusteluista tunnetulle polulle. Suursaaren tärkeys Leningradin etuvarustuksena tuli huomattavalla tavalla korostetuksi ja suomalaiset neuvottelijat saivat sen vaikutelman, että kosketelluista sotilaspoliittisista kysymyksistä Suursaaren kysymys oli Neuvostoliitolle tärkein. Toista tuntia kestäneen keskustelun loppupuolella palattiin jälleen kaupallisiin kysymyksiin. Sovittiin että muutamat Suomen kaupallisia ja teollisia piirejä edustavat henkilöt vielä samana iltana saisivat tilaisuuden esittää komissaari Mikojanille Suomen toivomuksia. Tässä tilaisuudessa ei tultaisi koskettelemaan poliittisia kysymyksiä. Komissaari Mikojanin mielestä oli aika ottaa esille poliittiset kysymykset vasta sen jälkeen, kun kaupan kehittämistä, rajarauhan turvaamista ym. käytännöllisiä asioita koskevissa kysymyksissä olisi niille saavutettu riittävät edellytykset.

Tällainen kaupallinen keskustelu käytiinkin vielä samana iltana komissaari Mikojanin luona. Siihen osallistuivat Suomen puolelta ministerit Yrjö-Koskinen ja Väinö Salovaara sekä eräät Suomen kaupan ja teollisuuden edustajat. Heillekin komissaari Mikojan oli korostanut poliittisten suhteiden tärkeyttä kaupan edellytyksenä. Mitään päätöksiä ei luonnollisesti tehty.

Tämän tapaamisen saattaa katsoa muodostaneen loppu-

pisteen käytyjen keskustelujen ensi vaiheelle. Mutta jatkoa oli seuraava.

Keskustelujen toinen vaihe alkoi jo muutaman kuukauden kuluttua. Maaliskuun 5. päivänä 1939 Neuvostoliiton ulkoasiainkomissaari Litvinov kutsui Suomen Moskovassa olevan lähettilään Yrjö-Koskisen puheilleen esittäen hänelle muistion, jonka pääasiallinen sisältö kävi seuraavaan tapaan:

Kaksi tärkeätä kysymystä, kauppasuhteiden kehittäminen ja Ahvenanmaan linnoittaminen, odottavat edelleen ratkaisuaan. Suotuisan mielialan luomiseksi niiden tyydyttävälle järjestämiselle Neuvostoliiton hallitus ehdottaa, että Suomi vuokraisi Neuvostoliitolle 30 vuodeksi Suursaaren, Lavansaaren, Tytärsaaret ja Seiskarin. Neuvostoliitto ei aikoisi niitä linnoittaa, vaan ainoastaan käyttää Leningradin reitin vartiopaikkoina. Jos Suomen hallitus siihen suostuisi, parantuisivat suhteet suuressa määrin ja se vaikuttaisi erittäin edullisesti kaupallisiin suhteisiin. Neuvostoliitto toivoi Suomelta nopeata vastausta.

Suomen hallituksen vastaus voitiin toimittaa ulkoasiainkomissaari Litvinoville jo maaliskuun 8. päivänä. Suomen hallitus, jonka ulkoministeriksi joulukuussa 1938 oli astunut Eljas Erkkö, selitti, ettei se voinut ottaa harkittavakseen kysymyksessä olevien saarien luovuttamista vieraalle vallalle, koska ne olivat erottamattomia osia alueesta, jonka koskemattomuuden Neuvostoliitto itse oli tunnustanut ja lisäksi varmentanut Tartossa solmitulla rauhalla. Saaret oli Neuvostoliiton vaatimuksen mukaisesti neutralisoitu eikä mihinkään puolustustoimenpiteisiin niillä ollut ryhdytty. Suomi rikkoisi neutraalisuuttaan vastaan jo alkamalla neuvotella kysymyksestä.

Saamansa vastauksen johdosta Litvinov oli hyvin pettynyt. Hänen mukaansa Neuvostohallitus oli ollut sitä mieltä, ettei saarien vuokraaminen merkinnyt puolueettomuudesta luopumista, kun niitä ei edes aiottu linnoittaa. Hän ehdotti nyt,

että saaret vuokraamisen asemesta vaihdettaisiin vastaavaan maa-alueeseen Itä-Karjalassa.

Tähän uuteen esitykseen jätettiin Suomen hallituksen hylkäävä vastaus maaliskuun 13. päivänä. Hra Litvinov selitti, ettei hän voinut tätäkään vastausta pitää lopullisena.

Tämä mielipiteiden vaihto tapahtui siis erittäin nopeasti, viikon sisällä.

Saadessaan Suomen hallituksen viimeksimainitun vastauksen Litvinov oli ilmoittanut, että Roomassa akkreditoitu suurlähettiläs Stein, joka aikaisemmin oli ollut Neuvostoliiton Helsingin-lähettiläänä, tulisi näistä kysymyksistä vielä keskustelemaan Suomen ulkoasiainministerin kanssa. Hra Stein ottikin jo 11. päivänä maaliskuuta yhteyden ministeri Erkoon ja esitti tällöin yleensä samoja näkökohtia kuin Litvinov Moskovassa Yrjö-Koskiselle. Hänkin esitti vuokrasopimuksen tekoa määrääjäksi, jolloin Suomi vastaavaksi ajaksi saisi käytettäväkseen metsäalueita Itä-Karjalasta.

Erkko vastasi, että koska Suomen maa-alue Suomen hallitusmuodon mukaan oli jakamaton, oli mahdotonta ryhtyä ehdotuksesta keskustelemaan. Myöskin Saksa saattaisi vaatia joitakin saaria tarkkailupaikakseen, mihin Suomi ei missään tapauksessa saattaisi suostua.

Hra Steinin pyynnöstä hallitus vielä harkitsi asiaa ja sen päätös saatettiin maaliskuun 20. päivänä Yrjö-Koskisen välityksellä ulkoasiainkomissaari Litvinovin tietoon seuraavassa muodossa:

”Suomen hallitus ei voi neuvotella kysymyksestä, johon saattaa muodossa tai toisessa sisältyä valtakunnan territorion osien luovuttaminen vieraille vallalle. Tätä kielteistä kantaa ei saa käsittää niin, ettei ulkoasiainministeri olisi halukas jatkamaan ajatuksen vaihtoa ratkaisun löytämiseksi Neuvostoliiton esittämälle kysymykselle turvallisuustakeista.”

Litvinov esitti valittelunsa kielteisen vastauksen johdosta ja lausui, että venäläisellä taholla odotettiin nyt suomalaisten konkreettisia ehdotuksia taekysymyksessä. Moskova oli jo

*Ulkoministeri
Eljas Erkkö*

puolestaan sellaisen esittänyt vaatiessaan Suomenlahden saaria. Samaa esitti suurlähettiläs Stein Helsingissä ministeri Erkolle. Erkkö piti kuitenkin kiinni kannastaan. Hän esitti Steinille noottiehdotuksen, joka olisi ollut jätettävä neuvostohallitukselle ja joka sisälsi vakuutuksen Suomen päättäväisyydestä kaikissa olosuhteissa puolustaa neutraliteettiaan. Stein selitti, ettei neuvostohallitus saattanut antaa sensisältoiselle asiakirjalle mitään arvoa, jollei joihinkin lisätoimenpiteisiin ryhdyttäisi. Samassa tilaisuudessa hän kartasta näytti ne itärajan takana olevat alueet, jotka Neuvostoliitto halusi saarten vastikkeena luovuttaa ja joiden pinta-ala oli yhteensä 183 neliökilometriä.

Ennen Suomesta matkustamistaan suurlähettiläs Stein lausui Erkolle, ettei neuvostohallitus voinut hyväksyä Suomen kielteistä vastausta eikä ollut luopunut vaatimuksestaan Suo-

menlahden ulkosaariin, koska niillä oli suuri strateginen merkitys Neuvostoliiton turvallisuudelle. Kysymys jätettiin siten Neuvostoliiton taholta avoimeksi.

Tämä oli viimeinen vaihe näissä lähes vuoden kestäneissä neuvotteluissa, jotka koskivat Suomen puolelta annettavia takeita Neuvostoliiton turvallisuuden lisäämiseksi. Kun asian poliittisella puolella ei ollut päästy Neuvostoliittoa tyydyttävään tulokseen, keskeytyivät myöskin kauppasopimusneuvottelut. Neuvostoliitto ei myöskään antanut suostumustaan Ahvenanmaan linnoittamiseen, joten sekin kysymys raukesi.

Edellä selostetut neuvottelut osoittivat Neuvostoliiton sitkeästi pyrkineen saamaan Suomea suostumaan määrättyihin alueensa käyttöoikeuden rajoituksiin ja Suomen yhtä sitkeästi vastustaneen sille tehtyjä esityksiä. Jälkeenpäin, jolloin Suomen käytyjen sotien jälkeen rauhansopimuksien nojalla on ollut pakko luovuttaa paljon suurempia alueita, saattaa arvostelu kohdistua Suomen silloiseen torjuvaan asenteseen. Silloisissa oloissa muunlainen suhtautuminen asiaan tuskin kuitenkaan olisi ollut mahdollinen. Silloin uskottiin vielä kansainväliseen oikeuteen sekä allekirjoitettujen sopimusten sitovuuteen. Ei pidetty mahdollisena, että jokin suurelta väkivallalla ryhtyisi ottamaan haltuunsa alueita, jotka se itse erinäisillä sopimuksilla Suomelle oli luovuttanut. Eduskunta ei missään tapauksessa olisi ollut taivutettavissa hyväksymään tämäntapaisia esityksiä, jos hallitus olisi saattanut asian sen käsiteltäväksi. Olisiko myöntyminen silloisessa vaiheessa estänyt uusien vaatimusten esittämistä, on sitä paitsi epätietoista. Huomattava nimittäin on, että Neuvostoliiton vaatimukset pyrkivät jo neuvottelujen varrella lisääntymään eivätkä suinkaan lähentyneet Suomen kantaa, kuten olisi ollut aihetta odottaa.

Näissä neuvotteluissa esitetyt vaatimukset eivät koskaan joutuneet eduskunnan käsiteltäviksi. Siihen hallituksella ehkä olisi ollut velvollisuus, koska nämä keskustelut ratkai-

sevasti vaikuttivat maan tulevaan elämään ja tavallaan koskivat sotaa ja rauhaa. Neuvostoliiton taholta teroitettiin kuitenkin kaiken aikaa, miten välttämätöntä oli, että keskustelut pysyisivät täysin luottamuksellisina ja salaisina. Tätä seikkaa korosti viimeksi vielä Neuvostoliiton ulkomaankaupan komissaari Mikojan hänen kanssaan tapahtuneessa keskustelussa. Suomen hallitus ei katsonut voivansa rikkoa tätä luottamuksen vaatimusta eikä sen vuoksi ottanut yhteyttä edes eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaan.

***

Suomen hallitus oli siten torjunut Neuvostoliiton taholta tulleet esitykset, jotka olisivat johtaneet sen pois noudattamaltaan puolueettomuuskannalta. Että samaa periaatetta noudatettiin myöskin toiselta taholta tulleisiin esityksiin, sitä osoittaa seuraava saman vuoden (1939) keväällä sattunut tapaus.

Saksan ulkoasiainministeri von Ribbentrop oli huhtikuun 28. päivänä ehdottanut Suomen Berliinissä olleelle lähettäläälle, ministeri Aarne Vuorimaalle, että molemmat maat tekisivät keskenään hyökkäämättömyyssopimuksen. Joitakin päiviä myöhemmin lähetystö sai vastaanottaa ehdotuksen sellaisen sopimuksen sanamuodoksi. Samanaikaisesti Saksa oli tehnyt samanlaisia ehdotuksia useille muille maille, mm. Skandinavian kolmelle valtakunnalle. Ruotsin hallituksen aloitteesta kokoontuivat Pohjoismaiden ulkoasiainministerit Tukholmaan keskustelemaan näiden ehdotusten johdosta. Toukokuun 9. päivänä tapahtuneessa neuvottelussa hyväksyttiin päätöslauselma, jossa mainittiin Pohjoismaiden haluan pysyä kaikkien Euroopassa mahdollisesti muodostuvien valtaryhmitysten ulkopuolella. Ulkoasiainministerit korostivat edustamiensa maiden toivomusta, että kaikki valtiot kunnioittaisivat niiden koskemattomuutta samalla tavalla kuin nekin kunnioittivat toisten maiden koskemattomuutta.

Suomen hallitus vastasi Saksan esitykseen toukokuun 16.

päivänä mainiten tyydytyksellä todenneensa Saksan haluan kunnioittaa Suomen koskemattomuutta ja riippumattomuutta. Kun Suomi tahtoi pysyä kaikkien valtaryhmien ulkopuolella ja karttaa joutumasta vedetyksi mahdollisiin sotiin, piti Suomi ehdotettua sopimusta tarpeettomana, sitäkin suuremmalla syyllä kun se ei epäillyt Saksan intressiä pohjoismaisen piirin olosuhteiden säilyttämiseksi entisellään.

Ruotsi ja Norja vastasivat Saksan esitykseen samoin kielteisesti. Tanska sen sijaan teki Saksan kanssa hyökkäämättömyyssopimuksen. Se ei estänyt Saksaa tasan vuoden päästä hyökkäämästä Tanskaan.

EUROOPPA LUISUU SOTAAN. — SUOMENKIN OVELLE KOLKUTETAAN

Edellisessä luvussa selostetut Suomen asemaa koskeneet neuvottelut eivät olleet mikään irrallinen tapahtuma, vaan liittyivät yhtenä haarautumana yleiseurooppalaisen politiikan silloiseen jännittyneeseen tilanteeseen.

Samoihin aikoihin kun näitä Suomen ja Neuvostoliiton välisiä neuvotteluja käytiin vuoroin Helsingissä ja vuoroin Moskovassa, synkeni Euroopan poliittinen taivas nopeasti. Hitlerin Saksa esiintyi entistä uhkaavampana. Sen joukot olivat maaliskuussa 1938 marssineet Itävaltaan, jossa sen jälkeen täysin kansallissosialistinen järjestys toteutettiin. Saatuaan tämän maan asiat mielensä mukaiseen järjestykseen Saksa alkoi häiritä maailman rauhaa Tšekkoslovakian kysymyksellä. Aluksi oli kysymys vain tämän maan länsi- ja pohjoisrajalla asuvasta saksalaisesta väestöstä, ns. sudeettisaksalaisista, jotka Henleinin johdolla olivat ryhtyneet esittämään vaatimuksiaan Prahan hallitukselle. Hermostuttavassa propagandasodassa Saksa väitti heitä sorrettavan ja vaati lopulta alueen liittämistä Saksaan. Tähän asiaan sekaantuivat Eng-

Hitler ottaa vastaan Englannin pääministerin Neville Chamberlainin Münchenissä

lanti ja Ranska. Englannin pääministeri Neville Chamberlain säteenvarjoineen teki kolmekin matkaa Saksaan: Berchtesgadeniin, Godesbergiin ja lopuksi Müncheniin, neuvotellakseen henkilökohtaisesti Hitlerin kanssa. Viimeisellä näistä tapaamisista, jolloin myös Ranskan pääministeri Edouard Daladier oli mukana, tehtiin syyskuun 30. päivänä 1938 huonokaikainen Münchenin sopimus, jolla sudeettisaksalaisten asuma alue laukaustakaan ampumatta liitettiin Saksaan ja Tšekkoslovakia menetti luonnolliset puolustuslinjansa. Tältä matkalta palattuaan Chamberlain lausui kuuluisiksi tulleet sanansa, että rauha oli turvattu "ainakin meidän ajaksemme". Tapahtunut "lepyttäminen" auttoi kuitenkin vain vähäksi aikaa. Puolen vuoden kuluttua Saksa vaati koko Tšekkoslovakian likvidoimista. Hitlerin ja Tšekkoslovakian presidentin Emil Hachan kesken yöllä tapahtuneiden dra-

maattisten keskustelujen jälkeen Saksa 15. päivänä maaliskuuta 1939 tunkeutui panssaridivisiooneineen kanta-Tšekkoslovakiaan ja teki koko tästä valtakunnasta saksalaisen protektoraatin. Silloin ymmärrettiin, että sodan syttyminen oli ainoastaan ajan kysymys. Suurvallat alkoivat järjestellä asioitaan sodan varalta.

Münchenin sopimusta tehtäessä Neuvostoliitto oli kokonaan syrjäytetty. Sen mieltä ei kysytty ja se oli luonnollisesti nostattanut siellä pahaa verta. Sodan uhan lisääntyessä suurvallat kuitenkin käsittivät, että Neuvostoliitolla tulisi siinä olemaan tärkeä asema. Sille alettiin tehdä sotilaallista liittoutumista tarkoittavia esityksiä. Neuvostoliitolla oli tällöin edullinen asema, se saattoi odottaa edullisia tarjouksia molemmilta vastapuolilta. Ranska ja Englanti alkoivat jo maaliskuussa 1939 Neuvostoliiton kanssa neuvottelut yhteistoiminnasta Saksaa vastaan. Näistä Moskovassa käydyistä neuvotteluista ei päässyt vuotamaan paljon tietoja julkisuuteen. Sen verran saatiin kuitenkin tietää, että Neuvostoliitto vaati tehtävälle sopimukselle sellaista muotoa, että eräille nimeltä mainituille pikkuvaltioille, mm. Suomelle, olisi ollut annettava liittoutuneiden suurvaltain takuu siltä varalta, että ne joutuisivat hyökkäyksen kohteiksi. Hyökkäyksenä oli pidettävä myös "epäsuoraa hyökkäystä". Sillä tarkoitettiin näiden valtioiden asettumista saksalaisystävälliselle kannalle. Kun tällainen "takuu" olisi antanut mahdollisuuden sekaantua näiden pikkuvaltojen sisäisiin asioihin, jopa antaa niille aseellista apua niiden sitä pyytämättä, so. suorittaa niiden miehitys, herätti tämä ajatus suurta levottomuutta mm. Suomessa. Länsivaltojen puoleen käännyttiin esityksillä, että senlaatuista takuusopimusta ei olisi hyväksyttävä. Liittosopimusta länsivaltojen ja Neuvostoliiton välillä ei lopulta syntynyt, ja mahdollista on, että juuri mainittu takuukysymys oli yhtenä neuvottelujen epäonnistumisen syynä. Neuvottelujen vaiheita ei muuten jälkeenkään päin ole saatettu julkisuuteen.

Ulkoasiainkomissaari Molotov allekirjoittaa Neuvostoliiton ja Saksan välisen hyökkäämättömyyssopimuksen. Hänestä oikealle Saksan suur- lähettiläs von der Schulenburg

Näihin aikoihin tapahtui Neuvostoliiton ulkoasiain johdossa muutos. Ulkoasiainkomissariaattiin astui Litvinovin tilalle Molotov. Sen aavisteltiin merkitsevän muutosta Neuvostoliiton ulkopoliitiikassa.

Samaan aikaan kun länsivallat kävivät näitä keskustelujaa Moskovassa, neuvotteli Neuvostoliitto myös Saksan kanssa, vaikka maailma ei näistä neuvotteluista silloin saanut vähintäkään vihiä. Ensimmäinen lähentyminen tapahtui jo toukokuun lopulla 1939, mutta varsinaisesti neuvottelut pääsivät vauhtiin elokuun alussa. Suurena yllätyksenä sai maailma 23. päivänä elokuuta 1939 tiedon, että Saksa ja Neuvostoliitto olivat allekirjoittaneet hyökkäämättömyys- ja sovintomenetelmäsopimuksen. Satuvin niinä päivinä oleskelemaan Oslossa, jossa Pohjoismaiden työväenpuolueiden yhteistoimintavaliokunta piti kokoustaan. Ensimmäinen suh-

Marsalkka Stalin ja Saksan ulkoministeri v. Ribbentrop vahvistavat sopimuksen kädenlyönnillä

tautuminen julkisuuteen saatettuun uutiseen oli melkein ironinen. Aikaisemmat veriviholliset, kommunistinen Neuvostoliitto ja kansallissosialistinen Saksa liitossa keskenään! — olihan siinä suurenmoinen irvistelyn aihe. Ei aavistettu miten kohtalokkaasta sopimuksesta oli kysymys. Vielä junassa

paluumatkalla Oslost Tukholmaan keskustelimme asiasta Gustav Möllerin kanssa, joka silloin taisi olla Ruotsin kauppaministerinä, emmekä löytäneet järjellistä selitystä tälle huomiota herättäneelle askeleelle. Suomessa sopimuksen julkisuuteen tulo ei aluksi herättänyt huolestumista. Päinvastoin kuviteltiin, että rauhantilan jatkuminen Suomen osalta oli turvattu, kun molemmat sen naapurina olevat suurvallat olivat päässeet keskenään sopimukseen.

Ei kestänyt kuitenkaan viikkoa kauempaa, kun päästiin selvyteen siitä, mikä sopimuksen tarkoituksena oli ollut. Sopimus avasi Saksalle mahdollisuuden aloittaa suunnittelemansa sodan Puolaa vastaan, tarvitsematta pelätä kahden rintaman sotaa. Puolan kanssa Saksa jo muutamia kuukausia oli hieronut riitaa. Kysymyksessä oli erimielisyys niin pienestä asiasta kuin Danzigin käytävästä. Länsivallat olivat taanneet Puolan koskemattomuuden ja Puola oli sen vuoksi jäykkänä. Syyskuun 1. päivänä Saksan armeijat vyöryivät Puolan rajan ylitse. Syyskuun 3. päivänä julistivat Englanti ja Ranska sodan Saksalle voimatta kuitenkaan millään tavalla auttaa Puolaa. Puolan vastarinta murrettiin parissa viikossa.

Sodan sytyttyä Suomen hallitus heti syyskuun 1. päivänä antoi puolueettomuusjulistuksensa ilmoittaen aikovansa puhjenneen sodan aikana noudattaa täydellistä puolueettomuutta. Se annettiin Suomen osalta erikseen ja lisäksi vielä yhteisesti muiden Pohjoismaiden kanssa. Suomi oli siten mahdollisimman selvästi ilmaissut halunsa pysytellä sodan ulkopuolella.

Neuvostoliittokin pysyi aluksi pari viikkoa puolueettomana, kunnes se syyskuun 17. päivänä hyökkäsi vastustuskykynsä menettäneeseen Puolaan ja valtasi sen itäosat. Samana päivänä ulkoasiainkomissaari Molotov antoi Suomen Moskovan-lähettiläälle Yrjö-Koskiselle ilmoituksen, jonka mukaan Neuvostoliitto Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa oli noudattava puolueettomuuspolitiikkaa. Ulkoministeri Erkko

antoi tämän johdosta seuraavana päivänä tietotoimiston kautta tiedoksi, että tämä ilmoitus oli Suomessa otettu vastaan "suurella tyydytyksellä" sekä että "se oli sopusoinnussa niiden rauhallisten ja ystävällisten keskustelujen hengen kanssa, joita Suomella oli ollut Neuvostoliiton ulkoasiainkomissariaatin kanssa".

Suomen kohdalta asia näytti siten olevan järjestyksessä ja maa saattoi toivoa voivansa välttyä sodasta.

Osoituksena siitä suuresta luottavaisuudesta, jonka vallassa Suomessa vielä loppukesällä 1939 elettiin, on syytä mainita, että olin valmistanut eduskunnalle esitettäväksi aivan normaaliin tapaan laaditun tulo- ja menoarvion seuraavaa vuotta varten. Hallitus oli luottanut siihen, että rauha edelleen säilyisi Euroopassa ja että koko vuoden aikana käyty hermosota oli ollut vain uhkaavaa sapelinkalistusta. Talousarviota syyskuun 8. päivänä eduskunnassa esitellessäni tilanne kuitenkin oli täydelleen muuttunut. Esittelypuheessani huomautin, että valtion tulot syttyneen sodan takia ja ulkomaankaupan vähetessä tulisivat huomattavasti supistamaan sekä että menojakin sen vuoksi oli vähennettävä, mutta toivoin sen voivan tapahtua yhteisymmärryksessä hallituksen kanssa. Oppositio puhujain taholta käytiin tällöin järein tykein hallituksen kimppuun ja syytettiin sitä ymmärtämättömyydestä talousarviota laatiessaan. Hallitus ei ollut ottanut huomioon sitä, että sota oli ovella — ikään kuin sen alkamishetkeä olisi ollut mahdollista varmuudella etukäteen tietää. Oli helppo vastata, että jos oppositio oli siitä ollut tietoinen, se oli menetellyt väärin, kun ei ollut sitä etukäteen hallitukselle ilmoittanut. — Talousarvio oli sen jälkeen kuitenkin uudelleen tarkistettava. Valtiovarainministeriön esittelijän J. W. Minnin kanssa uhrasimme lähes pari viikkoa käydäksemme talousarvion kohta kohdalta uudelleen lävitse ja onnistuimmekin siitä puristamaan menoja pois n. 700 miljoonaa markkaa. Nämä vähennysehdotukset annettiin eduskun-

nan valtiovarainvaliokunnan käytettäväksi. Vähenevien tulojen korvaamiseksi hallituksen oli sen ohella pakko antaa esityksiä tullien sekä eräiden verojen korottamisesta samoin kuin uusistakin veroista.

Samanlaista luottavaisuutta, etten sanoisi huolettomuutta, oli Suomessa osoitettu puolustusvalmiutemme tehostamisessa. Tosin oli jo vuonna 1935 hyväksytty puolustuslaitosta varten perushankintaohjelma, jolla armeijan varustusten pahimpia vajauksia oli täytettävä. Sen mukaan oli vuoden 1938 alusta alkaen armeijan perushankintoihin käytettävä yhteensä 1 158 miljoonaa markkaa. Summa osoittautui kuitenkin pian riittämättömäksi, minkä vuoksi vuonna 1937 asetettiin uusi perushankintakomitea ohjelmaa täydentämään. Hallituksen esityksestä eduskunta toukokuussa 1938 hyväksyi uuden perushankintaohjelman, jonka mukaan vuosina 1938—1944 perushankintoja ym. puolustuksen tarpeita varten oli osoitettava varoja yhteensä 2 710 miljoonaa markkaa. Tästä summasta oli vuoden 1938 osalle tuleva 460 miljoonaa ja vuosien 1939—43 osalle vuosittain 200 miljoonaa ja vuonna 1944 250 miljoonaa. Ohjelma vahvistettiin lailla. Näin varattuja varoja ennätettiin kuitenkin käyttää varsin vähän syksyyn 1939 mennessä, joten armeijalta puuttui monenlaisia välttämättömiä tarvikkeita silloin, kun niitä todella olisi tarvittu.

Muussa suhteessa epävarma poliittinen tilanne kuitenkin oli koetettu ottaa huomioon. Niinpä eduskunta keväällä 1939 hyväksyi monia lakeja, joissa mahdollisen sodan syttyminen oli otettu huomioon. Niiden joukosta voi mainita tasavallan suojelulain, työvelvollisuuslain, väestönsuojelulain sekä lain puolustusvelvoitteen tehostamisesta sodan aikana.

Mutta palatkaamme takaisin yleispoliittisen tilanteen kehittymiseen.

Tuskin Puolan sota oli tullut ratkaistuksi, kun Neuvostoliitto alkoi liikehtiä pohjoisempanakin. Se kehoitti Baltian maiden hallituksia lähettämään ulkoministerinsä Moskovaan

neuvottelemaan, ja neuvottelujen tuloksena oli, että nämä valtiot kukin vuorollaan tekivät Neuvostoliiton kanssa ystävyys- ja avunantosopimuksen. Tällaisen sopimuksen Viro teki syyskuun 28. päivänä, luovuttaen Neuvostoliitolle samalla laivasto- ja lentotukikohtia. Latvia teki sopimuksen lokakuun 5. päivänä ja Liettua lokakuun 11. päivänä. Viimeksimainitun sopimuksen perusteella Liettua sai kauan himoitsemansa Vilnan kaupungin, jonka Neuvostoliitto juuri oli ottanut Puolalta, mutta Liettuan oli puolestaan luovutettava sotilaallisia tukikohtia Neuvostoliitolle.

Baltian maille esitetyt vaatimukset ja näiden maiden nopea alistuminen herättivät Suomessa suurta levottomuutta. Oli syytä pelätä, ettei Suomikaan säästyisi samanlaisilta vaatimuksilta. Olihan Neuvostoliitolla nyt vapaat kädet toimia tehtyään Saksan kanssa liittosopimuksen ja muiden suurvaltain ollessa kiinni sodassaan. Kauan ei tarvinnutkaan odottaa, ennen kuin Suomenkin ovelle kulkutettiin. Lokakuun 5. päivänä ulkoasiainkomissaari Molotov kutsui luokseen Suomen Moskovan-lähettilään Yrjö-Koskisen ilmoittaen, että Neuvostoliiton hallitus oli ottanut huomioon Suomen hallituksen selityksen toivomuksestaan kehittää maiden välisiä niin hyvin poliittisia kuin kaupallisia suhteita. Kansainvälisen tilanteen sodan vuoksi muututtua neuvostohallitus halusi nyt ryhtyä ajatusten vaihtoon Suomen hallituksen kanssa eräistä ”konkreettisista poliittisista kysymyksistä”. Hän lausui toivomuksen, että Suomen hallituksen ulkoministeri saapuisi niistä neuvottelemaan tai että hallitus valtuuttaisi siihen jonkun muun henkilön. Yrjö-Koskisen tiedusteltua, voisiko komissaari lähemmin ilmoittaa, mitä konkreettisia kysymyksiä hän lähinnä tarkoitti, jätti Molotov vastaamatta, mutta lisäsi neuvostohallituksen toivovan, että keskustelut voitaisiin aloittaa mahdollisimman pian, minkä vuoksi hän pyysi vastausta, mikäli mahdollista, jo parin päivän sisällä.

Kun tieto tästä ilmoituksesta seuraavana päivänä (6. 10.) saapui hallitukselle, herätti se luonnollisesti huolestumista,

varsinkin kun keskusteltavista ”konkreettisista poliittisista kysymyksistä” ei ollut saatu mitään tietoa. Sanomalehtiä lukevassa yleisössäkin heräsi levottomuutta sen saatua loka-kuun 7. päivänä lukea seuraavan vähäsanaisen uutisen:

”Kuten ulkoasiainministeri Erkko STT:lle syyskuun 18. päivänä antamassaan lausunnossa ilmoitti, on Suomen ja Neuvostoliiton hallituksen välillä diplomaattista tietä käyty keskusteluja erinäisistä poliittisluontoisista ja taloudellisista kysymyksistä. Neuvostoliiton hallitus on nyt tiedustellut, olisiko Suomen hallitus halukas lähettämään erikoisen edustajan Moskovaan keskustelemaan esillä olleista kysymyksistä, ja harkitsee Suomen hallitus parhaillaan asiaa.”

Alusta pitäen oli selvää, että kutsua ei voitu olla noudattamatta. Asiaa päätettiin ryhtyä valmistamaan niin huolellisesti kuin näin epämääräisen tiedon pohjalla oli mahdollista, kiinnittämättä huomiota asetettuun määräaikaan. Pian saatiin kuitenkin havaita, että Neuvostoliitto todella piti asiaa kiireellisenä. Jo lokakuun 7. päivänä Molotov kiirehti vastausta. Seuraavana päivänä Neuvostoliiton Helsingin-lähettiläs Derevjanski saapui ulkoministeri Erkon luokse, ilmoittaen, että hänellä oli tärkeä tiedoitus. Hän mainitsi, että Moskovassa ”oltiin kuohuksissa”, kun vastausta ei vielä ollut saapunut, että Suomi oli suhtautunut kutsuun toisella tavalla kuin Baltian maat ja että tämä voi vaikuttaa haitallisesti asiain kulkuun. Erkko vastasi, ettei hän tiennyt, miten Baltian maissa oli menetelty, mutta että Suomen hallitus ei ollut vastausta ja sen lähettämistä viivytellyt, vaan oli käsitellyt asiaa normaalissa järjestyksessä. Keskustelusta kävi muuten selville, että Neuvostoliitto tulisi ottamaan esille jotenkin samanlaisia kysymyksiä kuin Baltian maiden kanssa. Neuvostoliitto halusi järjestää Itämeren piiriin sellaisen tilanteen, joka estäisi Neuvostoliittoa ja sen naapurimaita joutumasta sodan uhreiksi.

Molotov oli lausunut toivomuksen, että ensi kädessä ulko-

ministeri voisi saapua Moskovaan. Erkko oli kuitenkin haluton lähtemään, koska, kuten hän eräälle ulkomaiselle sanomalehtimiehelle selitykseksi mainitsi, "ulkoministerin paikka on hallituksensa luona". Tällöin kääntyivät ajatukset valtioneuvos J. K. Paasikiveen, joka silloin oli lähettiläänä Tukholmassa. Hän suostuikin lähtemään, ja niin alkoi hänen myöhemminkin jatkunut toimintansa Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita koskevien kysymysten parissa.

Lähtevälle valtuutetulle oli neuvotteluja varten annettava myöskin ohjeita. Kun esitettävistä vaatimuksista ei ollut lähempiä tietoja — ainoastaan arveluja siitä, mihin suuntaan ne tulisivat kulkemaan — muodostuivat ohjeetkin ylimalkaiksi. Yleisten ohjeittensa mukaan valtuutetun oli huomautettava, että Suomen ja Neuvostoliiton väliset kysymykset oli ratkaistu ja saatettu järjestykseen näiden maiden välisessä rauhansopimuksessa, jonka lisäksi niiden kesken solmittu hyökkäämättömyyssopimus poliittisesti oli niiden välisten suhteiden perustana. Suomen ulkopoliitikan tarkoituksena ja kohteena oli ollut ystävällisten suhteiden ylläpitäminen ja kehittäminen kaikkien naapurimaiden kanssa. Suomi oli ollut ja jatkuvasti oli kiinteässä yhteistoiminnassa sen kanssa samassa asemassa olevien toisten Pohjoismaiden kanssa päämääränään kaksi perustavaa laatua olevaa tarkoitusta: rauhan turvaaminen ja ehdoton pyrkimys kaikkien ristiriitojen ulkopuolella pysymiseen. Suomi ei muodosta vaaraa millekään toiselle maalle. Todistaakseen tahtonsa pitää kiinni noudattamastaan puolueettomuuspolitiikasta Suomi oli tinkimättömästi julkituonut päätöksensä, että se tulee myöskin asevoimin puolueettomuuttaan puolustamaan. Tällä Suomi tahtoi osoittaa, että se ei salli itseään käytettävän kehtään vastaan.

Nämä yleiset huomautukset olivat velvoituksena neuvottelijalle alusta saakka pysyä selvästi torjuvalla kannalla sellaisten esitysten suhteen, jotka voisivat järkyttää ylläesitettyä Suomen poliittista asemaa tai Suomen puolueettomuus-

politiikkaa. Jos Neuvostoliiton taholta tehtäisiin esityksiä, jotka kohdistuivat Suomen alueelliseen tai valtiolliseen koskemattomuuteen, oli neuvottelijan ilmoitettava, ettei kukaan valtuutettu voinut antaa lupauksia, jotka olivat ristiriidassa maan perustuslakien kanssa, vaan oli maan hallituksen ja eduskunnan Suomessa vallitsevan parlamentaarisen järjestelmän mukaisesti annettava sellaisille sopimuksille hyväksymisensä.

Näihin yleisiin periaatteisiin liittyvissä yksityiskohtaisissa ohjeissa kosketettiin eräitä kysymyksiä, jotka neuvotteluissa mahdollisesti voisivat tulla esille. Neuvottelijalla ei ollut oikeutta ottaa edes keskusteltavaksi sotilaallisen tukikohdan luovuttamista yhtä vähän kuin rajan siirtämistä Karjalan kannaksella koskevia esityksiä. Joidenkin Suomenlahden saarien luovuttaminen sen sijaan saattaisi tulla kysymykseen alueellista vastiketta vastaan. Avunantosopimus Suomen ja Neuvostoliiton välillä ei myöskään voinut tulla kysymykseen.

Klo 1 yöllä lokakuun 9. päivänä annettiin Moskovaan ilmoitus, että Suomi tulee sinne lähettämään edustajanaan J. K. Paasikiven. Ja lokakuun 9. päivänä tasavallan presidentti vahvisti neuvottelijalle annettavat ohjeet.

Kun yllätykset olivat mahdollisia, kutsuttiin seuraavana päivänä, lokakuun 10:nä, useita reservin ikäluokkia "ylimääräisiin kertausharjoituksiin". Se merkitsi samaa kuin osittainen liikekannallepano. Suomen kielen sanasto rikastui siitä lähtien uudella termillä "YH".

Muihinkin varotoimenpiteisiin ryhdyttiin. Sisäministeri Kekkonen piti lokakuun 10. päivänä puheen, jossa hän kiinnittäen kansalaisten huomiota aseman vakavuuteen kehoitti kaupunkien väestöä siirtymään muualle rauhallisempiin oloihin. Samana päivänä harjoiteltiin Helsingissä myös jo hälytyssireenien käyttöä ja pimennystä.

Näillä tapahtumilla oli huomattava vaikutus yleiseen mieli-

alaan. Väestö huomasi olevansa samassa veneessä ja samojen vaarojen uhkaamana. Sen sijaan, että aikaisemmin eri mielipidesuunnat olivat taistelleet toisiaan vastaan ja että heinäkuun alussa suoritettujen valtiollisten vaalien jälkimainingit vielä syyskuun aikana olivat käyneet korkeina, haudattiin sotatapparat maahan näiden vakavien asiain edessä. Hallituspohjaakin laajennettiin jonkin verran, kun lokakuun 13. päivänä Cajanderin ”punamultahallitukseen” astui kaksi ruotsalaisen kansanpuolueen edustajaa, tohtori J. O. Söderhjelm oikeusministeriksi ja vapaaherra Ernst v. Born salkuttomaksi ministeriksi. Myöhemmin, tilanteen muututtua vieläkin vakavammaksi, oli hallituspohjaa uudelleen laajennettava.

Esiintyessäni puhujana sosiaalidemokraattisen puolueen 40-vuotisjuhlassa Helsingin työväentalossa lokakuun 8. päivänä jouduin koskettelemaan pääasiassa päivänkysymyksiä. Halusin tässäkin piirissä teroittaa yksimielisyyden välttämättömyyttä, lausuen siitä mm.:

”— — — joka tapauksessa on tätä nykyä tärkeätä, että kansamme säilyy yksimielisenä. Ne erimielisyydet, jotka tähän asti ovat painaneet leimansa valtiolliseen elämäämme, on syytä toistaiseksi jättää sivuun. Ne ovat lopultakin pieniä tekijöitä silloin kun mahdollisesti kansan itsenäisyydestä ja sen tulevaisuudesta voi nousta kysymys. Kun ulkoa uhkaa vaara, ei meillä ole varaa tällaiseen erimielisyyteen.”

Ensimmäinen neuvottelumatka Moskovaan

2

MOSKOVAN VAATIMUKSET

Tasavallan presidentin vahvistamat ohjeet salkussaan Paasikivi lähti Moskovan-matkalleen lokakuun 9. päivän illalla. Mukana olivat hänen avustajinaan jaostopäällikkö Johan Nykopp ja eversti Aladár Paasonen. He saapuivat perille 11. päivänä. Sinä päivänä ei kuitenkaan ollut neuvotteluja.

Ensimmäinen kosketus Neuvostoliiton edustajiin tapahtui Kremlissä ulkoasiainkomissaarin virkahuoneessa lokakuun 12. päivänä klo 17. Suomen puolelta olivat tällöin saapuvilla Paasikivi, Yrjö-Koskinen, Nykopp ja Paasonen, Neuvostoliiton puolelta Stalin, Molotov, Potemkin ja Derevjanski. Tällöin saivat suomalaiset neuvottelijat suullisen ilmoituksen siitä, mitä Neuvostoliiton taholla Suomelta odotettiin. Viitattiin sotatilaan Euroopassa ja mainittiin Neuvostoliiton viitaalien etujen vaativan, että vihollinen ei pääse Suomenlahdelle. Lahden eteläpuolella Neuvostoliitto oli turvattu Viron kanssa tehdyllä sopimuksella, mutta lahden pohjoisrannalla tällaista turvaa ei ollut. Esitettiin, että Suomi suostuisi tekemään Suomenlahden turvaamista koskevan paikallisen avunantosopimuksen. Puhuttiin sotilaallisen tukikohdan tarpeellisuudesta Suomen rannikolla, jolloin Hanko mainittiin eräänä mahdollisena tukikohtapaikkana. Petsamossa vaadittiin Suomea luovuttamaan Kalastajasaarento Maattivuonoon

Eversti Aladár Paasonen, osastopäällikkö Johan Nykopp ja ministeri J. K. Paasikivi matkalla Moskovaan

saakka. Leningradin turvaamiseksi valtakuntien välinen raja olisi siirrettävä linjalle Kuolemajärvi—Kyyrölä—Muolaa—Lipola. Suomenlahdella olevista saarista Suomen niin ikään olisi luovuttava, Suursaari ja Koivisto mukaanluettuina. Luovutettaviksi vaadittavista alueista Neuvostoliitto antaisi luonnossa korvausta Itä-Karjalasta, korvauksen pinta-alan noustessa moninkertaiseksi luovutettuihin alueisiin verrattuna. Ahvenanmaan asiaa Neuvostoliiton edustajat eivät vaikeuksien välttämiseksi tässä yhteydessä halunneet ottaa käsiteltäväksi.

Suomen edustajat ilmoittivat ehdottomasti vastustavansa avunantosopimuksen tekoa ja esittivät huomautuksiaan maa-alueiden luovuttamista koskevien vaatimusten johdosta, mainiten, ettei Suomi voi luopua Suomen mantereen koskemattomuudesta.

Ensimmäisen neuvottelun päätyttyä Paasikivi sähköitti hallitukselle Helsinkiin tiedon Neuvostoliiton vaatimuksista, pyytäen lisäohjeita. Vastaukseksi hän sai sähköitse uusia ohjeita, joiden pääsisältö oli seuraava:

Suomi ei voinut suostua mihinkään avunantosopimukseen eikä luovuttaa mitään tukipaikkoja. Kalastajasaarento oli Suomelle tärkeä Petsamon ollessa Suomen ainoa jäätymätön satama, jonka hyväksi oli paljon uhrattu. Tästä syystä Suomen tarkoituksena oli ollut mahdollisten luovutusten yhtenä vastikkeena pyytää itselleen Kalastajasaarenon Neuvostoliitolle kuuluvaa puolta. Suursaari oli pyrittävä erottamaan erilliseksi kysymykseksi, joka otetaan esille silloin, kun nähdään, mitä keskusteluilla Suomenlahden ulkosaarista oli aikaansaataavissa. Koiviston Saarenpään luovuttamisesta ei saanut keskustella. Mitä tuli Somerin ja Narvin saariin, ne olivat tärkeitä Suomen merenkululle, mutta vailla sotilaallista merkitystä Neuvostoliitolle. Neuvostoliiton ehdottama uusi raja Kannaksella oli Suomen kannalta mahdoton, se kun saattaisi Suomen turvattomaan asemaan.

Seuraava tapaaminen venäläisten neuvottelijain kanssa järjestyi lokakuun 14. päivänä. Siihen mennessä Paasikivi oli saanut pyytämänsä lisäohjeet Helsingistä. Kokous alkoi klo 16.30 ja päättyi vasta klo 19.

Aluksi Paasikivi luki eversti Paasosen laatiman muistion, jossa haluttiin osoittaa, ettei Suomenlahtea uhannut mikään vaara. Muistion mukaisesti hän ilmoitti olevansa valmis neuvottelemaan niistä saarista, jotka sijaitsevat lähinnä Neuvostoliiton rannikkoa, siis Seiskarista, Lavansaaresta ja Peninsaaresta. Neuvostoliitto voisi korvausta vastaan yhdistää ne puolustusjärjestelmäänsä.

Tarjous katsottiin kuitenkin niin mitättömäksi, ettei siitä maksanut vaivaa puhua. Venäläisten mielestä valtakuntien välinen raja oli liian lähellä Leningradin kaupunkia, ainoastaan 32 km päässä. Kun heillä jo oli tykkejä, jotka kantoivat 50—60 km päähän, saattoi Suomikin sellaisia hankkia, joten

kaupunki oli tykin kantomatkan päässä. He eivät kuitenkaan halunneet puhua niinkään paljon sotilaallisista yksityiskohdista kuin asian poliittisesta merkityksestä. Käynnissä oleva suursota vaati täyden turvallisuuden hankkimista. Jos heidän olisi otettava sotilasjohtonsa näkökanta huomioon, olisi heidän vaadittava Pietari Suuren aikuista rajaa (Tämä myöhemmin rauhansopimukseen tullut raja oli siis jo tässä vaiheessa ollut keskustelujen alaisena).

Paasikivi: Sotilasjohtonne ajattelema linja olisi jo taloudellisessa suhteessa ihan mahdoton.

Stalin: Sotilaat eivät koskaan ajattele taloudellisia asioita.

Kun Stalinin käyttämä laajempi puheenvuoro parhaiten kuvastaa vaatimusten taustaa, on syytä siitä selostaa pääosia. Hän lausui:

— Ei ole kummankaan vika, että maantieteelliset olot ovat sellaiset kuin ne ovat. Meidän täytyy voida sulkea pääsy Suomenlahdelle. Ellei Leningradiin johtava väylä kulkisi teidän rannikkoanne pitkin, ei meillä olisi lainkaan syytä ottaa esille koko kysymystä. Teidän muistionne on yksipuolinen ja liian optimistinen. Meidän täytyy myöskin ottaa huomioon huonoimmat mahdollisuudet. Tsaarinaikaisella Venäjällä oli Porkkalan ja Naissaaren linnoitukset 12 tuuman tykkeineen käytettävissään ja sitä paitsi laivastotukikohta Tallinnassa. Silloin vihollisen oli mahdotonta päästä tämän sulun läpi. Me emme pyydä Porkkalaa emmekä myöskään Naissaarta, koska ne sijaitsevat liian lähellä Suomen ja Viron pääkaupunkeja. Hangon ja Paldiskin välillä voidaan sitä vastoin luoda tehokas sulku. Meripuolustuksella on lakina, että pääsy Suomenlahdelle suljetaan jo lahden suulla molemmilla rannikoilla olevien rannikkopatterien ristitulella. Teidän muistiossanne oletetaan, ettei vihollinen voi tunkeutua Suomenlahdelle. Mutta jos vihollisen laivasto kerran on päässyt Suomenlahdelle, ei sitä enää voida puolustaa. Kysytte, mikä valta voisi hyökätä kimppuumme. Englanti tai Saksa. Saksan kanssa meillä on nyt hyvät suhteet, mutta kaikki tässä

maailmassa voi muuttua. Judenitš hyökkäsi Suomenlahden kautta ja myöhemmin englantilaiset tekivät samoin. Tämä voi toistua. Jos pelkääte antaa meille tukikohtia mannermaalta, niin voimme kaivaa kanavan Hankoniemen poikki, jolloin tukikohtamme ei enää tulisi olemaan Suomen mannermaalla. Sekä Englanti että Saksa voivat nyt lähettää Suomenlahdelle suuria laivastoyksiköitä. Epäilen, että te ette silloin kykene pysymään selkkauksen ulkopuolella. Englanti painostaa jo nyt Ruotsia haluten siltä tukikohtia. Samoin tekee myös Saksa. Kun sota näiden kahden välillä on päätynyt, tulee voittajan laivasto Suomenlahdelle. Kysytte: miksi haluamme Koiviston? Selitän, miksi. Kysyin Ribbentropilta, miksi Saksa aloitti sodan Puolaa vastaan. Hän vastasi: "Meidän täytyi saada Puolan raja työnnettyksi kauemmaksi Berliinistä." Ennen sotaa etäisyys Posenista Berliiniin oli n. 200 km. Nyt raja siirrettiin 300 km kauemmaksi itään. Me pyydämme, että etäisyys Leningradista rajalle tulisi olemaan 70 km. Se on minimivaatimus eikä teidän pidä luulla, että olisimme valmiit vähitellen tinkimään vaatimuksistamme. Emme voi siirtää Leningradia ja siksi raja täytyy siirtää. Koiviston suhteen on otettava huomioon, että jos sinne sijoitettaisiin 16 tuuman tykkejä, niin niillä voitaisiin kokonaan estää laivastomme liikkeitä Suomenlahden perukassa. Me pyydämme 2 700 neliökilometriä ja tarjoamme vastikkeeksi yli 5 500 neliökilometriä. Tekeekö joku muu suurvalta niin? Ei. Me olemme ainoat, jotka olemme niin tyhmiä.

Kun Suomen edustajat ohjeittensa mukaisesti korostivat sitä, ettei Suomi voinut mantereelta luovuttaa mitään aluetta, huomauttivat Neuvostoliiton edustajat — sen lisäksi, mitä Stalin — kai piloillaan — oli maininnut Hankoniemen poikki kaivettavasta kanavasta — että samanlaisia luovutuksia on aikaisemminkin tapahtunut. Venäjä oli aikoinaan myynyt Yhdysvalloille Alaskan ja Espanja oli luovuttanut Englannille Gibraltarin.

Suomalaisten neuvottelijain puolesta Paasikivi käytti pää-

asiallisimmat puheenvuorot. Hän pysytteli tiukasti saamiensa ohjeiden puitteissa ja oikeudellisella pohjalla. Suomelle oli tärkeätä, ettei sen alueesta eroteta osaa, joka sen jälkeen muutettaisiin jonkin suurvallan sotilaalliseksi tukikohdaksi. Puhumattakaan kotimaan mielipiteestä herättäisi suuria epäilyksiä Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa, jos meillä olisi vieraita joukkoja alueellamme. Se ei olisi sopusoinnussa puolueettomuutemme kanssa. Ja me haluamme pysyä puolueettomina.

Stalin otti puheeksi myös sen seikan, että Suomi oli mobilisoinut ja evakuoinut kaupunkejaan. Hekin olivat lähettäneet joukkojaan rajalle. Tätä ei voi kauan jatkua ilman vahingon vaaraa. Täytyi saada aikaan ratkaisu. — Tähän lausuntoon ei silloin osattu kiinnittää riittävää huomiota. Myöhemmin, ”Mainilan laukausten” yhteydessä, se tuntui enteelliseltä.

Kun keskustelussa oli esiintynyt paljon uusia seikkoja ja kysymyksiä, ilmoitti Paasikivi, että hänen oli pakko matkustaa Helsinkiin neuvottelemaan hallituksen kanssa. Sovittiin, että neuvotteluja jatkettaisiin lokakuun 20. tai 21. päivän paikkeilla. Ennen suomalaisten lähtöä venäläiset lupasivat antaa esityksensä kirjallisesti.

Vielä samana iltana klo 21.30 pidetyssä uudessa kokouksessa Suomen edustajat saivat vastaanottaa Neuvostoliiton ehdotukset kirjallisesti muistion muodossa. Koska seuraavakin keskustelut nojautuivat tähän tärkeään asiakirjaan, on syytä lainata se tähän kokonaisuudessaan. Se kuuluu suomennettuna:

”Neuvostoliiton päähuolena neuvotteluissa Suomen hallituksen kanssa on kaksi kysymystä:

- a) Leningradin turvallisuuden varmistaminen;
- b) varmuus siitä, että Suomi tulee ystävällisten suhteiden pohjalla olemaan lujassa yhteydessä Neuvostoliiton kanssa. Molemmat kohdat ovat välttämättömiä Neuvostoliiton Suomenlahden rannikon ja myöskin Viron, jonka itsenäisyyttä Neuvostoliitto on sitoutunut puolustamaan, rannikon säilyt-

tämiseksi koskemattomina ulkomaisen vihollisen hyökkäystä vastaan.

Tämän tehtävän täyttämiseksi on välttämätöntä:

1) että tykistötulella kyetään Suomenlahden molemmilta rannikoilta sulkemaan Suomenlahden suu, jotta vihollisen sota- ja kuljetuslaivat eivät voisi tunkeutua Suomenlahden vesille;

2) että kyetään estämään vihollisen pääsy niille Suomenlahden saarille, jotka sijaitsevat Leningradiin lännestä ja luoteesta johtavilla tuloväylillä;

3) että siirretään Suomen raja Karjalan kannaksella, joka raja nyt on 32 km etäisyydellä Leningradista, so. kauaskantaisen tykin ammuksen ulottuvilla, jonkin verran kauemmas pohjoiseen ja luoteeseen.

Erikseen esiintyy kysymys Petsamon Kalastajasaarennosta, jossa raja on taitamattomasti ja keinotekoisesti vedetty ja joka on korjattava oheisen kartan mukaisesti.

Lähtien edellä esitetystä on välttämätöntä yhteisen sopimuksen ja yhteisten etujen perusteella ratkaista seuraavat kysymykset:

1) Hangon sataman ja sataman ympärillä 5—6 meripeninkulman säteellä etelään ja itään sekä 3 meripeninkulman säteellä länteen ja pohjoiseen olevan alueen vuokraaminen Neuvostoliiton hallitukselle 30 vuodeksi rannikkotykistöllä varustetun meritukikohdan luomiseksi, joka kykenisi Suomenlahden etelärannalla sijaitsevan Paldiskin tukikohdan kanssa tykistötulella sulkemaan pääsyn Suomenlahdelle. Meritukikohdan suojaamista varten olisi Suomen hallituksen sallittava Neuvostoliiton hallituksen pitää Hangon satamassa seuraava varuskunta:

- 1 jalkaväkirykmentti,
  - 2 ilmatorjuntapatteristoa,
  - 2 lentorykmenttiä,
  - 1 hyökkäysvaunupataljoona,
- kaikkiaan ei 5 000 miestä enempää.

2) Oikeus Neuvostoliiton merivoimille käyttää ankkuri-paikkana Lappohjan lahtea.

3) Seuraavien alueiden luovutus Neuvostoliitolle aluevaihtoa vastaan:

Saaret Suursaari, Seiskari, Lavansaari, Tytärsaari ja Koivisto, osa Karjalan kannasta Lipolan kylästä Koiviston kau-

pungin eteläiseen reunaan asti, Kalastajasaarenon läntiset osat, yhteensä 2 761 km² oheisen kartan mukaisesti.

4) Kolmannessa kohdassa mainittuja alueita vastaan Neuvostoliitto luovuttaa Suomen tasavallalle Neuvostoliiton aluetta Repolan ja Porajärven piirissä 5 529 km² oheisen kartan mukaisesti.

5) Voimassa olevan Neuvostoliiton ja Suomen välisen hyökkäämättömyyssopimuksen lujittaminen lisäämällä siihen kohta, jonka mukaisesti sopimuspuolet sitoutuvat olemaan liittymättä sellaisiin valtojen ryhmyksiin ja liittoihin, jotka suoraan tai välillisesti ovat vihamielisiä toiselle sopimuspuolelle.

6) Molemminpuolisten Karjalan kannaksella sijaitsevien, Suomen—Neuvostoliiton rajaa pitkin kulkevien linnoitettujen vyöhykkeiden hävittäminen jättäen rajalle tavanmukaiset rajavartiojoukot.

7) Neuvostoliitto ei vastusta Ahvenanmaan saarten varustamista itse Suomen voimilla, edellyttäen, että Ahvenanmaan saarten linnoittamisasiassa ei millään ulkovallalla, niiden joukossa Ruotsilla, ole mitään tekemistä.”

Kuten huomataan oli avunantosopimusta koskeva vaatimus muistiosta jätetty pois ja sen tilalle oli otettu kohdassa 5 mainittu hyökkäämättömyyssopimukseen ehdotettu lisäys.

Saadun muistion johdosta syntyi vielä lyhyt keskustelu, jossa suomalaiset pääasiassa halusivat saada selvennyksiä ehdotuksen erinäisiin kohtiin.

Lopuksi vaihdettiin vielä seuraavat puheenvuorot:

Paasikivi: Kaikki tämäntapaiset kysymykset on meillä alistettava eduskunnan hyväksyttäväksi. Sitä paitsi melkein kaikki ehdotukseen sisältyvät kysymykset on ratkaistava perustuslakia koskevinä kysymyksinä, mikä merkitsee, että ne vaativat 5/6 enemmistön.

Stalin ja Molotov: Saatte kyllä 99 prosentin kannatuksen.

Paasikivi: Hankoniemen konsessio ja alueluovutus Kannaksella ovat erinomaisen vaikeita asioita.

Stalin: Sehän on pieni asia. Katsokaapa Hitleriä. Posenin

raja oli hänen mielestään liian lähellä Berliiniä ja hän otti 300 km lisää.

Paasikivi: Me haluamme pysyä rauhassa ja erillään kaikista selkkauksista.

Stalin: Se on mahdotonta.

Paasonen: Kuinka nämä teidän ehdotuksenne soveltuvat yhteen teidän tunnetun iskulauseenne kanssa: ”Emme halua vaaksaakaan vierasta maata, mutta emme myöskään luovuta kenellekään tuumaakaan omaa maata.”

Stalin: Minä selitän teille. Puolassa emme ottaneet mitään vierasta maata. Ja nyt on kysymys aluevaihdosta. — Odotamme siis teitä takaisin 20. tai 21. päivänä.

Molotov: Allekirjoitamme sopimuksen 20. päivänä ja seuraavana päivänä annan teille päivällisen.

Suomalaiset: Saadaan nähdä.

Paasikivi: Paluamme aika riippuu hallituksesta.

Kokous päättyi klo 22.

Suomalaiset neuvottelijat lähtivät paluumatkalle seuraavana päivänä (15.10.) ja saapuivat Helsinkiin lokakuun 16. päivän aamuna.

VAATIMUKSIA TUTKITAAN HELSINGISSÄ

Vielä samana päivänä (16.10.) klo 14.20 oli valtioneuvoston järjestetty pieni neuvottelukokous Moskovassa esitettyjen vaatimusten johdosta. Saapuvilla olivat valtioneuvoston jäsenistä pääministeri Cajander, ulkoministeri Erkko, puolustusministeri Niukkanen ja minä, joiden oli hallituksen ulkoasiainvaliokunnan jäsenenä lähinnä seurattava näiden neuvottelujen kulkua. Sotilaspäämajäsen edustivat sotamarsalkka Mannerheim, sotaväen päällikkö kenraaliluutnantti Österman ja yleisesikunnan päällikkö kenraaliluutnantti Oesch. Muut osanottajat olivat ministerit Paasikivi ja Yrjö-Koskinen, eversti Paasonen ja jaostopäällikkö Nykopp.

Paasikivi antoi aluksi valaisevan selostuksen venäläisten esittämistä vaatimuksista ja niiden johdosta käydyistä keskusteluista. Suomen taholta oli asetettu vastustamaan kaikkia muita vaatimuksia, paitsi Suomenlahden eräiden saarien luovuttamista. Jos pysymme tällä kannallamme ei keskusteluja enää voida jatkaa. Silloin on edessä kolme mahdollisuutta: 1) syttyy sota, 2) ei tapahdu mitään tai 3) venäläiset luopuvat vaatimuksistaan. Venäläisillä on kolme määrättyä kysymystä ja niihin on vastattava joko jaa tai ei taikka esitettävä kompromissiehdotus. Seuraavalla kerralla meidän on annettava lopullinen vastauksemme.

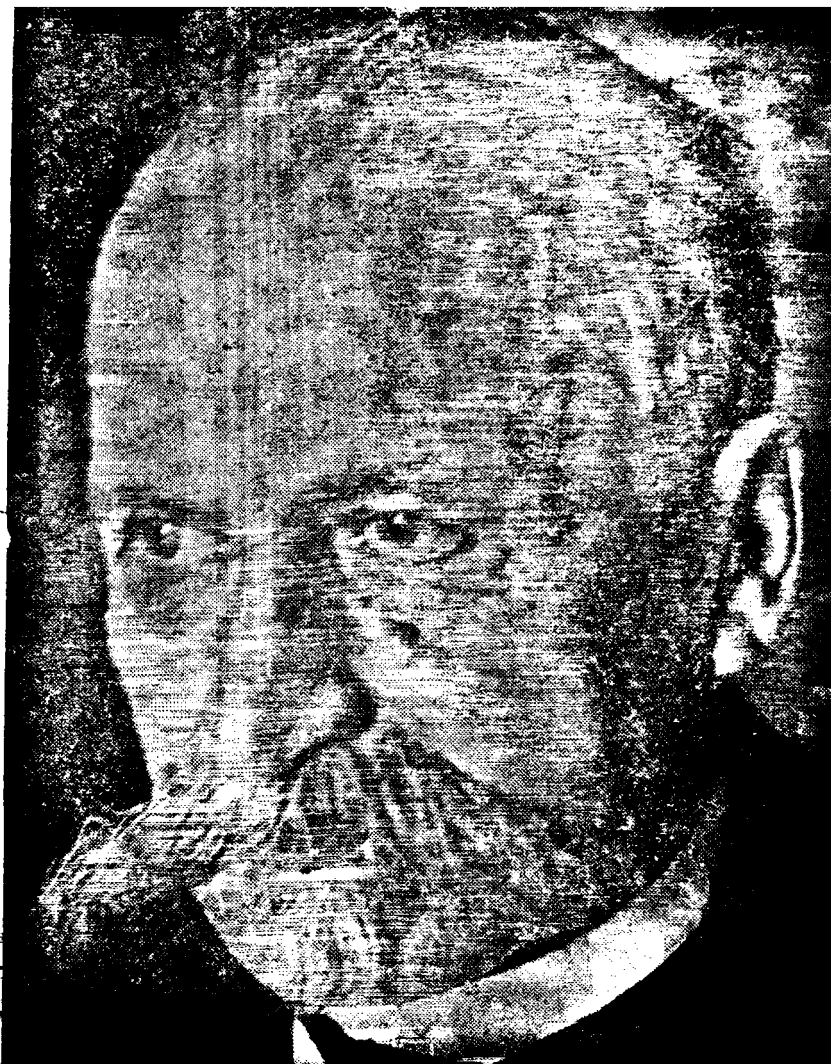
Ulkoministeri Erkko oli jyrkästi lisämyönnytyksiä vastaan. Hankoa ei missään tapauksessa voida luovuttaa eikä myöskään rajaa Kannaksella siirtää. Saarien luovuttamisesta voidaan keskustella. Kun Paasikivi ei ollut saanut venäläisiltä mukaansa Hankoa koskevaa karttaa, teki Erkko sen johtopäätöksen, että he ilmeisesti olivat tästä vaatimuksestaan luopuneet.

Puolustusministeri Niukkanen yhtyi Erkon kantaan. Ei mikään eduskunta voisi hyväksyä venäläisten vaatimuksia.

Ministeri Yrjö-Koskinen arveli, että jos voisimme tyydyttää venäläisten legitiimiset puolustustarpeet, jotka muuallakin tunnustetaan, ei synny sotaa.

Pääministeri Cajanderin tiedusteltua, voisiko sotamarsalkka ja yleisesikunta valmistaa vastaehdotuksen, sotamarsalkka Mannerheim käytti puheenvuoron mainiten, että jos Venäjä tyytyy 70 km:n etäisyyteen Leningradista rajalle, sotilaspiirit voisivat tehdä vastaehdotuksen. Jos myönnämme, että suurvalta, joka on vahvasti varustautunut, voi vedota legitiimisiin oikeuksiinsa ja vaatia rajan tarkistusta, olisi ehkä syytä ehdottaa, että Venäjä saisi Inon linnoituksen, jolla on sama merkitys kuin Hangolla. Inon ja sitä vastapäätä olevan Krasnaja Gorkan pattereiden avulla Venäjä voisi sulkea pääsyn Kronstadtin. Hangon ja Inon välillä on se ero, että sulku Suomenlahden suulla on venäläisille edul-

*Tasavallan
presidentti
Kyösti Kallio*

lisempi. Hangon ja Kannaksen suhteen hän oli samaa mieltä kuin Erkko.

Kenraali Oesch huomautti, että nykyinen raja on mahdollisimman lyhyt ja sotilasmaantieteellisesti meille erittäin edullinen. Jos raja siirrettäisiin venäläisten ehdottamalla tavalla, pitenisi raja kaksinkertaiseksi ja raja-alue tulisi muodostumaan hyökkääjälle monin verroin paremmaksi hyökkäyksen lähtökohdaksi. Suomen koko puolustuslinja olisi siirrettävä taaemmaksi ja huomattava osa linnoituslinjaamme, jota tosin ei ole valmiiksi rakennettu, tulisi jäämään rajan taakse.

Pohjoismaider, valtionpäämiesten kohtaaminen Tukholmassa. Henkilöt vasemmalta ulkaen: Suomen ulkoministeri Eljas Erkko, Tanskan ulkoministeri Peter Munch, Suomen tasavallan presidentti Kyösti Kallio, Norjan kuningas Haakon VII, Ruotsin kuningas Gustaf V, Tanskan kuningas Christian X, Norjan ulkoministeri Halvdan Koht ja Ruotsin ulkoministeri Rickard Sandler

Minä mainitsin olevani samaa mieltä sotilasedustajien kanssa siinä, ettei Suomen rannikon puolustaminen kuulu venäläisille. Suomenlahden perukka on kuitenkin toisessa asemassa. Lahden itäosassa olevista saarista on Leningradiin matkaa 150 km, joten ne riittäisivät Leningradin turvaamiseen. Niistä keskusteleminen ei olisi häpeäksi. Inon alueen ja sitä ympäröivän suoja-alueen luovuttamisesta voitaisiin myöskin keskustella, samoin venäläisten vaatimuksesta vähäisemmästä rajan tarkistuksesta Kannaksella. Suomen kansa tulisi varmasti ymmärtämään, jos ehdottamallani pohjalla keskusteltaisiin. Hanko sen sijaan on keskustelun ulkopuolella.

Yrjö-Koskinen huomautti, että olisi tärkeätä tietää Ruotsin kanta. Tulisiko Ruotsi tehokkaasti auttamaan, jos joutuisimme selkkauksiin. Hän arveli, että sellaisella ilmoituksella saattaisi Moskovassa olla suuri merkitys.

Paasikivi: Pohjoismaiden aikaisemmat esitykset meidän puolestamme eivät ilmeisesti ole erikoisesti vaikuttaneet.

Pääministeri Cajander ei lausunut omaa kantaansa, vaan tyytyi johtamaan puhetta.

Päätettiin jäädä odottamaan puolustusviranomaisten lausuntoa ja mahdollisia vastaehdotuksia.

Seuraavina päivinä Helsingissä ei voitu viedä asiaa eteenpäin. Tukholmaan oli lokakuun 18.—19. päiviksi järjestetty Pohjoismaiden valtionpäämiesten kohtaaminen ja tasavallan presidentti Kallio samoin kuin ulkoministeri Erkko ottivat tähän ”kuninkaiden kokoukseen” Suomen puolesta osaa. Tämä valtionpäämiesten — kolmen kuninkaan ja yhden presidentin — tapaaminen oli järjestetty erittäin loisteliaasti. Sen tuloksista ei kuitenkaan saata suuresti puhua. Suomesta lähtijöillä lienee ollut tarkoitus ottaa puheeksi myöskin Suomen arka asema. Siitä ei ollut Helsingissä etukäteen sovittu eikä siitä suomalaisten edustajain palattua myöskään annettu minkäänlaisia tietoja. Vasta paljon myöhemmin sain Ruotsin pääministeriltä Hanssonilta kuulla, että asia oli hänen kanssaan otettu puheeksi. Tasavallan presidentti Kallio ei ollut katsonut voivansa siitä puhua, koska hän pelkäsi kielteistä vastausta. Erkko sen sijaan oli keskustellut Ruotsin taholta mahdollisesti odotettavissa olevasta avusta. Hän oli saanut ehdottoman kielteisen vastauksen. Valitettavasti ei edes hallitus saanut tietää Ruotsin kantaa ennen neuvottelujen jatkamista. Kun eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa Erkolta oli tiedusteltu Ruotsin asennetta, oli Erkko vastannut kartellen. Selvä vastaus olisi mahdollisesti saattanut vaikuttaa eduskunnan kantaan.

Kotimaassa alkoi Neuvostoliiton kanssa käynnissä ollut keskustelu herättää huomiota ja levottomuutta. Vaikka tietoja venäläisten vaatimuksista ei ollutkaan päästetty julkisuuteen, oli niitä kuitenkin aavisteltu ja niiden johdosta keskusteltu. Valtioneuvostossa alkoi käydä lähetystöjä esittämässä jyrkästi vastustavaa kantaansa. Pääministerin luona kävi muiden muassa suuri, kaikkia Kannaksen kuntia edustava lähetystö, jonka jyrkkänä vaatimuksena oli, ettei Kannakselta olisi suostuttava luovuttamaan vähäisintäkään aluetta.

Eräänä päivänä pistäytyivät Paasikivi ja Yrjö-Koskinen luonani valtiovarainministeriössä. Huolestuneina he sanoivat tulevansa puhumaan käynnissä olevista neuvotteluista. Aloittaen leikillisesti huomauttamalla olevansa vanhoja suometarelaisia ja sen vuoksi tottuneita kannattamaan myöntäväsyyttä he pitivät tärkeänä tuloksiin pääsemistä neuvotteluissa, vaikka myönnytyksinkin. Hankoa ei heistä kumpikaan kuitenkaan ollut halukas luovuttamaan.

Vasta sen jälkeen kun tasavallan presidentti Kallio ja ulkoministeri Erkko olivat palanneet Tukholmasta, voitiin uutta Moskovan-matkaa jälleen käydä valmistamaan. Valtioneuvosto oli lokakuun 20. päivänä kutsuttu yksityiseen istuntoon pääministeri Cajanderin virka-asuntoon. Tällöin saatettiin Neuvostoliiton vaatimukset koko hallituksen tietoon ja keskusteltiin alustavasti niiden johdosta. Tapahtuneen keskustelun pohjalla Erkko sai tehtäväkseen laatia luonnoksen venäläisille annettavaa kirjallista vastausta varten sekä myöskin neuvottelijoille annettaviksi uusiksi ohjeiksi.

Erkko oli valmistanut ehdotuksensa seuraavaan päivään (21.10.) mennessä, jolloin valtioneuvosto kokoontui sitä tarkastamaan. Vastausluonnoksessa samoin kuin ohjeissa oli tällä kertaa hiukan myöntäväisempi kanta kuin ensimmäisissä ohjeissa. Saaret oltiin valmiit luovuttamaan, kuten aikaisemminkin. Suursaarestakin oltiin valmiita keskustelemaan määrätyn varauksin. Rajan siirtoon Kannaksella oltiin myös hiukan taipuvaisempia. Ehdotuksen mukaan raja olisi tullut kulkemaan Haapalan itäpuolelta Rajajoesta Suomenlahteen Kellomäen kirkon itäpuolitse. Se olisi siinä tapauksessa oikaissut ns. Kuokkalan mutkan, jota venäläiset jo Tarton rauhanneuvotteluissa olivat vaatineet ja josta silloin pitkälti oli keskusteltu. Hangon ja Lappohjan sataman vuokraamiseen nähden vastaus edelleen oli jyrkän kielteinen. Petsamon Kalastaja-saarennosta ei mainittu mitään.

Tämän mukaiseksi vastaus lopulta muodostuikin.

Kun venäläisille annettava kirjallinen vastaus oli saatu selväksi, joutuivat neuvottelijoille annettavat erikoisohjeet vielä käsiteltäviksi. Niihin tuli sisällyttää ohjeet siitä, miten pitkälle neuvottelijoilla oli mahdollisuus myönnytyksissä mennä siinä tapauksessa, ettei annettava vastaus tyydyttäisi. Erkon laatimassa ehdotuksessa oli ohjeena, että Hangosta ja Lappohjasta ei olisi tehtävä minkäänlaisia myönnytyksiä. Suursaaresta voisi tarjota vain sen eteläistä puoliskoa ja äärimmäisessä tapauksessa voisi Suursaarta tarjota Hangon alueen vastikkeena. Kalastajasaarennolla ei olisi mentävä myönnytyksiin. Kaikista avunantosopimuksista olisi kieltäydyttävä. Kannakseen nähden mainittiin kolme mahdollista vaihtoehtoa: a) Kuokkalan mutkan oikaiseminen, joka siirtäisi rajaa 32 km:sta 45 km:iin. Se olisi riittävä poistamaan venäläisten edellyttämän teoreettisen mahdollisuuden, että Leningrad voitaisiin Suomen puolelta asettaa tykkitulen alaiseksi; b) Inon luovutus erillisenä linnakkeena. Se turvaisi kaiken uhan mereltä päin; c) Jos venäläiset vaatisivat Inon suoranaista liittämistä omaan alueeseensa, voisi siihen kuulua alue, joka jää linjan Ino—Vammeljoki—Lintulanjoki—Jäppinen ja Suomenlahden väliin.

Vain Kannasta koskevat vaihtoehdot tulivat tällöin keskustelun alaisiksi. Niukkanen oli valmis luovuttamaan Inon, koska se Suomelle oli merkityksetön. Sen luovuttamista vastustivat sen sijaan Erkko, Kekkonen ja v. Fieandt. Voionmaakin vastusti Inon luovuttamista, koska siitä muodostuisi ikävä servituutti. Kekkonen myönsi neuvottelijoille valtuudet enintään Kuokkalan mutkan oikaisemiseen. Jos se ei venäläisiä tyydytä, olisi neuvottelijain pyydettävä lisäohjeita.

Kun hallituksen enemmistö asettui vastustamaan laajempien valtuuksien myöntämistä, jäi ohjeisiin vain Kuokkalan mutkan oikaisemista tarkoittava valtuus.

Tämä neuvottelu oli kestänyt melkoisen kauan, klo 12.30:sta klo 15.30:een. Heti sen jälkeen pidettyyn viralliseen istun-

toon otti myöskin tasavallan presidentti osaa. Hän ilmoitti Kannakseen nähden kannattavansa a)-kohdan mukaisia valtuuksia. Suursaaresta voitaisiin hänen mielestään luovuttaa vain eteläinen osa ja Kalastajasaarennosta sen pohjoinen osa. Presidentin mielestä oli ennen neuvotteluihin ryhtymistä Neuvostoliiton edustajille huomautettava tapahtuneista rajanloukkauksista. (Venäläisiä lentokoneita oli yhä useammin alkanut lennellä rajan tällä puolen.)

Tasavallan presidentti vahvisti sen jälkeen laaditut ohjeet.

Uudesta matkasta keskusteltaessa Paasikivi oli esittänyt vaatimuksen, että jonkun valtioneuvoston jäsenen olisi lähettävä hänen mukanaan uudelle matkalle, muussa tapauksessa hän kieltäytyi matkustamasta. Hän ryhtyi vaatimaan minua matkatoverikseen. Tämä johtui luultavasti siitä, että aikaisemminkin useasti olimme joutuneet yhdessä työskentelemään.

Ehdotus saavutti kannatusta valtioneuvoston jäsenten keskuudessa. Kun myöskin puolueystäväni yhtyivät ehdotusta kannattamaan, katsoin velvollisuudekseni antaa siihen suostumukseni. Erkon esityksestä tasavallan presidentti nimitti minut Paasikiven ohella toiseksi neuvottelijaksi.

Kun puolustuslaitoksen varotoimenpiteet nielivät varoja, oli vedottava kansaan. Lokakuun 21. päivän istunnossaan päätti valtioneuvosto tähän tarkoitukseen ottaa kotimaisen 500 miljoonan markan suuruisen lainan. Sillä oli odottamattoman hyvä menestys. Ennen marraskuun loppua sitä oli merkitty jo yli 700 miljoonaa markkaa eli siis paljon yli tavoitteen. Näihin aikoihin alkoi myöskin virrata lahjoituksia hallitukselle ja puolustuslaitokselle samoin kuin Punaiselle Ristille ja muille avustusjärjestöille. Lämpimiä vaatteita kerättiin reserviläisten kylmältä suojelemiseksi. Useimmat teollisuuslaitokset ja liikkeet alkoivat maksaa reservissä oleville työläisilleen palkkaa, tavallisesti puolet palkasta, ja lisämaksua lapsiluvun perusteella. Uhrivalmius oli suuri.

UUDELLEEN KREMLISSÄ

Valittuna toiseksi neuvottelijaksi Moskovaan olin joutunut mukaan vastuunalaiseen tehtävään, jossa oli yritettävä puolustaa Suomen oikeuksia sille kohdistettuja vaatimuksia vastaan. Tunsin tehtävän antaman suuren edesvastuun ja samalla sen heikon aseman, missä Suomen edustajat tehtävää suorittaessaan tulisivat olemaan.

Matkalle lähdettiin lokakuun 21. päivänä klo 18.30 lähtevässä junassa. Paitsi meitä virallisia neuvottelijoita, Paasikiveä ja minua, olivat matkassa myös Moskovan-lähettiläämme ministeri A. S. Yrjö-Koskinen sekä lisäksi eversti Aladár Paasonen ja osastopäällikkö Johan Nykopp. Yleisön kiinnostusta matkaa kohtaan todistivat ne tuhannet ihmiset, jotka olivat saapuneet Helsingin asemalle saattamaan meitä matkalle lähtijöitä laulu- ja kukkastervehdyksin. Saapuville tulleet hallituksen jäsenet samoin kuin tuttavat toivottivat onnea ja menestystä matkalle. Samanlaista kiinnostusta matkaa kohtaan osoitettiin monilla asemilla radan varrella. Riihimäen asemalle oli kerääntynyt runsaasti väkeä, joka lauluin tervehti meitä. Sen jälkeen painuimmekin jo vuoteeseen. Lahdessa uusiintui kuitenkin samanlainen tervehdys. Kun Paasikivi ei suostunut nousemaan levoltaan, vedin talvipaltoon yöpukuni päälle ja astuin vaunun sillalle kiittämään tervehdyksestä ja onnentoivotuksista. Viimeisen kerran osoitettiin meitä kohtaan samaa huomiota Terijoella.

Paasikivi ja Tanner matkalle lähdössä

Matkustaminen oli hitaanpuoleista paraikaa tapahtuvan joukkojen siirron takia, sillä YH oli juuri menossa. Viipuriin saavuimme sen takia melkoisesti myöhästyneinä eli klo 7.30 lokakuun 22. päivänä. Siitä eteenpäin kulku oli vielä hitaampaa, ja varsinkin Rajajoella ja Valkeasaassa oli rajamuodollisuuksien vuoksi pitempi pysähdys. Valkeasaassa toimittivat nuoret miehemme rahanvaihdon hankkien meille ruplia käytettäväksi. Kaikkien myöhästymisten takia pääsimme Leningradiin vasta klo 17 illalla.

Melkoisella uteliaisuudella silmäilin vanhaa Pietaria, jossa ennen olin useasti käynyt, viimeksi 22 vuotta aikaisemmin. Venäjän vallankumouksen jälkeenhän rajan ylittäminen oli tavallisille kansalaisille käynyt mahdottomaksi. Suomen asema näytti olevan jotenkin entisessä kunnossaan. Asemalla meitä vastassa oli erinäisiä viranomaisia, jotka lausuiyat meidät tervetulleiksi. Matkatavaramme luovutettiin heidän hankkimilleen kantajille ja niin siirryttiin aseman edustalla odotaviin autoihin. Huomiota herätti aseman vaiheilla vallitseva tavaton ihmisvilinä, joka oli paljon suurempi kuin muistin koskaan aikaisemmilla käynneilläni olleen. Nähtävästi oli tulostamme levinnyt tieto, sillä melkoinen joukko ihmisiä oli kerääntynyt aseman edustalle tuloamme seuraamaan.

Autoilla meidät kuljetettiin keskikaupungilla olevaan Astoria-hotelliin, johon kaupunkiin saapuvat ulkomaiset vieraat yleensä sijoitettiin. Se oli vanha kunnianarvoisa hotelli, mutta nyt melko tavalla ränsistyneen näköinen. Siellä näytti parhaillaan olevan jonkinlainen koko maata käsittävä ammatillinen kokous, sillä sen osanottajia tungeskeli kaikkialla alahallissa ja käytävillä. Meille osoitettiin käytettäväksi hienosti kalustettu paraatihuoneisto ylemmissä kerroksissa. Emme kuitenkaan siitä tällä kerralla joutaneet paljonkaan nauttimaan, sillä tunsimme olevamme nälissämme, minkä lisäksi teki mieli hiukan katsella kaupunkiakin ennen junan lähtöä. Aterian nautimme alakerrassa olevassa juhlallisessa ravintolassa, missä saimme kohtuulliseen hintaan venäläisiä erikoisruokalajeja. Viinitkin olivat maan omaa tuotetta. Aterian jälkeen läksimme kaupungille kävelemään ja katselemaan sen iltaelämää. Väkeä oli kaduilla runsaasti. Huomiotamme herättivät myymäläin, ennen kaikkea ruokatavaramyymäläin edustalla, seisovat pitkät jonot. Siitä päättäen tavarain niukkuus oli melkoinen. Eräs jono oli tavallista pitempi, arvioin sen ainakin sadan metrin pituiseksi. Läksin varta vasten jonon alkupäästä ottamaan selvää, mitä siinä jonotettiin. Siellä odotti minua yllätys. Jono solui pienen lau-

doista kyhätyn kopin luo, jossa myytiin sen illan Leningradin Pravdaa. Ilmeisesti oli lukuhalu kunnioitettavan suuri. Eräältä venäläiseltä sain samalla kuulla, että kun paperia ei ollut saatavissa ja sitä kuitenkin tarvittiin talouksissa, ostettiin osittain senkin vuoksi sanomalehtiä.

Tällä kertaa kaupungin katselemiseen ei ollut varsin paljon aikaa käytettävänä, sillä meidän oli jouduttava yöjunalle, joka oli kuljettava meidät Moskovaan. Juna oli kuuluisa "Krasnaja Strela" (Punainen nuoli), jossa käytettäväksemme luovutettiin mukavat ensi luokan makuuhytit. Kun en aikaisemmin ollut matkustellut sisä-Venäjällä, olisin mielelläni katsellut maisemia, mutta siihen ei yöllä ollut tilaisuutta. Aamulla sen sijaan olin varhain jalkeilla katsellen ikkunasta ohikiitäviä seutuja. Tasaisia, laakeita ja suureksi osaksi metsättömiä näyttivät ainakin ne seudut olleen, joita silloin sain näkyviini.

Klo 10.10 seuraavana aamuna (23.10.) olimme Moskovan Lokakuun asemalla, jossa meitä vastassa oli oman lähetystömme henkilökunta sekä kolmen Skandinavian maan lähettiläät. Protokollapäällikkö Barkov lausui meidät hallituksen puolesta tervetulleiksi. Saapuvilla oli myös Neuvostoliiton Helsingin-lähettiläs Derevjanski. Meidät kuljetettiin autoilla Moskovan katuviilinän lävitse Suomen uuteen lähetystötaloon. Autojen vauhti oli hurja ja edellämme ajaneet opasautot kiljuivat aivan hirvittävästi, jos väkijoukkoja sattui olemaan kadulla liikennettä estämässä. Lähetystössä lähettilään puoliso, rouva Nancy Yrjö-Koskinen otti meidät ystävällisesti vastaan luovuttaen käytettäväksemme kullekin huoneen. Lähetystötaalo, joka oli valmistunut vasta edellisenä vuotena, tuntui olevan tilava, mutta kovin epäkäytännöllinen.

Melkoisen osan päivästä käytimme papereittemme viimeistelyyn. Ne oli mm. käännettävä venäjäksi, minkä työn lähetystön virkailijat nopeasti suorittivat. Minun mieleni teki päästä katsomaan Moskovassa paraillaan olevaa suurta maatalousnäyttelyä, joka oli viimeistä päivää avoinna. Nykoppin

Protokollapäällikkö Barkov

kanssa teimmekin sinne retken. Se oli katselemisen arvoinen. Suurelle näyttelyalueelle oli kullekin Neuvostoliiton monista neuvostotasavalloista rakennettu omat suuret paviljonkinsa, jotka havainnollisella tavalla esittivät tämän jättiläisvaltakunnan eri osien oloja ja ennen kaikkea niiden maatalouden tasoa. Niiden seinillä oli tietenkin tavanmukaisia tilastoja ja käyriä, joista asiasta kiinnostunut saattoi yksityiskohtaisemmin perehtyä neuvostotasavallan oloihin. Näyttely oli lyhyesti sanoen erittäin mielenkiintoinen ja opastava. — Erään paviljongin ulkoseinältä saimme lukea suurin kirjaimin julistettuna Stalinin siivekkäät sanat, jotka jo edellä toisessa yhteydessä on mainittu: ”Emme halua vaaksaakaan vierasta maata, mutta emme myöskään luovuta kenellekään tuumakaan omaa maata.” Omalta kohdaltamme jäimme miettimään tuon iskulauseen sisällystä.

Tällä matkalla sain ensimmäisen kerran tehdä tuttavuutta sen tavan kanssa, jolla ulkomaalaisia Venäjällä avustettiin

Litvinov, rouva ja ministeri Yrjö-Koskinen

ja samalla valvottiin. Lähetystötalon edustalla pysäköi kaiken päivää pari autoa, ja kun lähetystön autolla läksimme liikkeelle, lähti toinen näistä autoista meitä seuraamaan. Siinä olevista GPU:n miehistä oli perillä suuri apu, sillä he ryhtyivät meitä opastamaan ja selittelemään kunkin paviljongin erikoisuuksia. Ihmisvilinässä jouduimme heistä jokikin aikaa eroon, mutta poistuessamme näyttelyalueelta tapasimme heidät automme luona uskollisesti lähtöämme odottamassa.

Ensimmäinen tapaaminen neuvostohallituksen edustajain kanssa tapahtui jo saman päivän iltana klo 18. Paasikivi ja minä läksimme autolla Kremliin, GPU:n auto uskollisesti jäljessämme. Kremlin portilla meidät pysähdytettiin ja portilla olleet vartijat ohjasivat valonheittäjän valon automme sisään. Sen jälkeen meitä kehoitettiin jatkamaan matkaa edellämme ajavan toisen opasauton jäljessä. Sokkeloisella suurella pihalla vallinneen pimeyden vuoksi se olikin hyvin tarpeellinen. Auto pysähtyi erään suuren rakennuksen portaikoon eteen. Kremlin komendantti otti meidät siinä vastaan, ensin kohteliaasti esittäytyttyään. Hän johdatti meidät hissiin, joka kuljetti meidät kerroksen mitan ylöspäin. Siitä aukeni pitkä kaitainen käytävä, jonka erästä ovesta astuimme sisään. Jouduimme huoneeseen, jossa istui sihteerin tapainen henkilö edessään pöydällä kokonainen patteri puhelinkoneita. Niitä oli kymmenkunta kappaletta. Kun olimme tulleet joitakin minuutteja ennen määräaikaa, saatoimme hiukan tarkastella huonetta ja siinä työskentelevää henkilöä. Hänelle soitettiin yhtämittaa ja hän vastaili puheluihin lyhyesti. Tasan klo 18 aukeni toiseen huoneeseen johtava ovi ja meitä kehoitettiin astumaan sisään. Tulimme suurehkoon huoneeseen, jonka perällä oli suuri kirjoituspöytä. Huoneen yhdellä sivulla oli pitempi pöytä ja tuoleja sen molemmin puolin. Huoneessa ottivat meidät vastaan marsalkka Stalin ja Neuvostoliiton ulkoasiainkomissaari Molotov. Meitä kehoitettiin istumaan pitkän pöydän ääreen. Vastapäätä pöydän toiselle puolelle istahtivat molemmat isäntämaan edustajat.

Kun alkukohteliaisuudet oli vaihdettu, luki Paasikivi venäjänkielellä Helsingissä laaditun muistion. Siinä mainittiin aluksi, että Suomi haluaa pysyä ystävällisissä ja luottamuksellisissa suhteissa Neuvostoliittoon ja sen mukaisesti oli harkitsemaan keinoja Neuvostoliiton toivomusten tyydyttämiseksi Leningradin puolustamista silmälläpitäen. Edellytyksestä oli kuitenkin, että myöskin Suomen omat turvallisuusnäkökohdat otetaan huomioon. Molemminpuolisella hy-

Muurien ympäröimä Kreml.

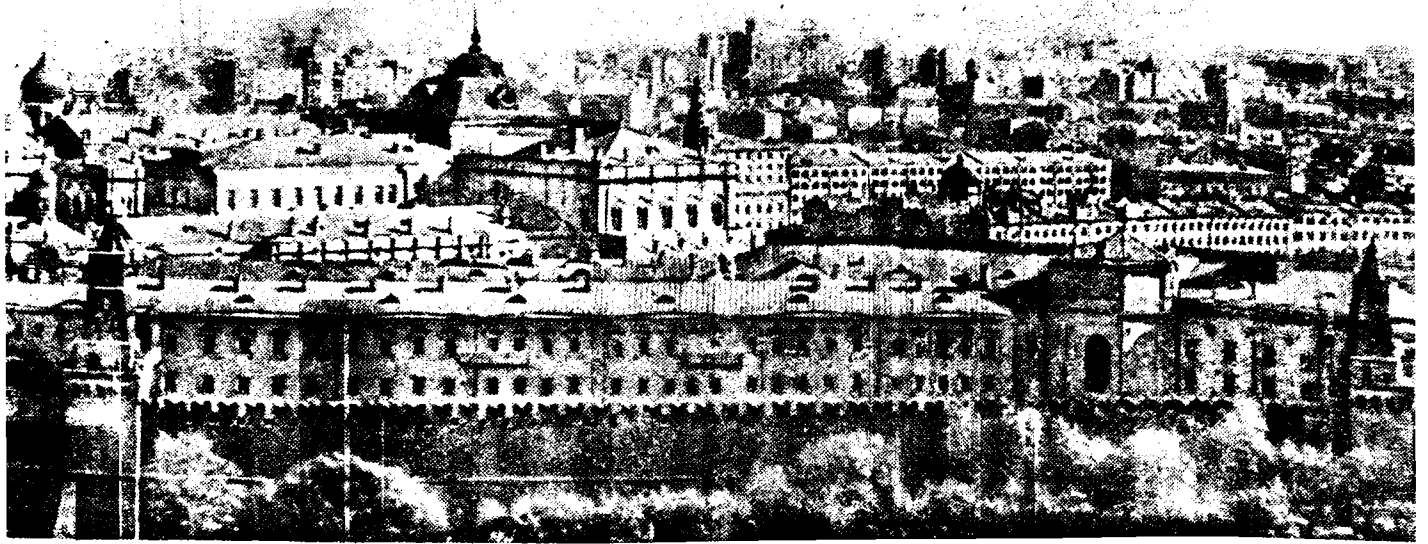
vällä tahdolla Neuvostoliiton tarpeet voitaisiin tyydyttää loukkaamatta Suomen turvallisuutta ja puolueettomuutta.

Edellyttäen, että myös Suomen eduskunta puolestaan hyväksyy hallituksen kannan, Suomen hallitus oli valmis seuraaviin järjestelyihin:

Suomi oli suostuvainen luovuttamaan Neuvostoliitolle Suomenlahdella olevat seuraavat saaret: Seiskarin, Peninsaaren, Lavansaaren ja molemmat Tytärsaaret. Sen lisäksi Suomen hallitus oli valmis keskustelemaan Suursaaren järjestelystä, ottaen huomioon molempien maiden edut.

Suomi oli suostuvainen rajajärjestelyihin Kannaksella, niin että ns. Kuokkalan mutka poistuisi. Raja tulisi silloin kulkemaan Haapalan itäpuolelta Rajajoesta suoraan Suomenlahteen Kellomäen kirkon itäpuolitse, jolloin raja siirtyisi 13 km länteen päin.

Hangon sataman ja sen ympärillä olevan alueen samoin kuin Lappohjan lahden luovuttamista Suomi ei voinut aja-

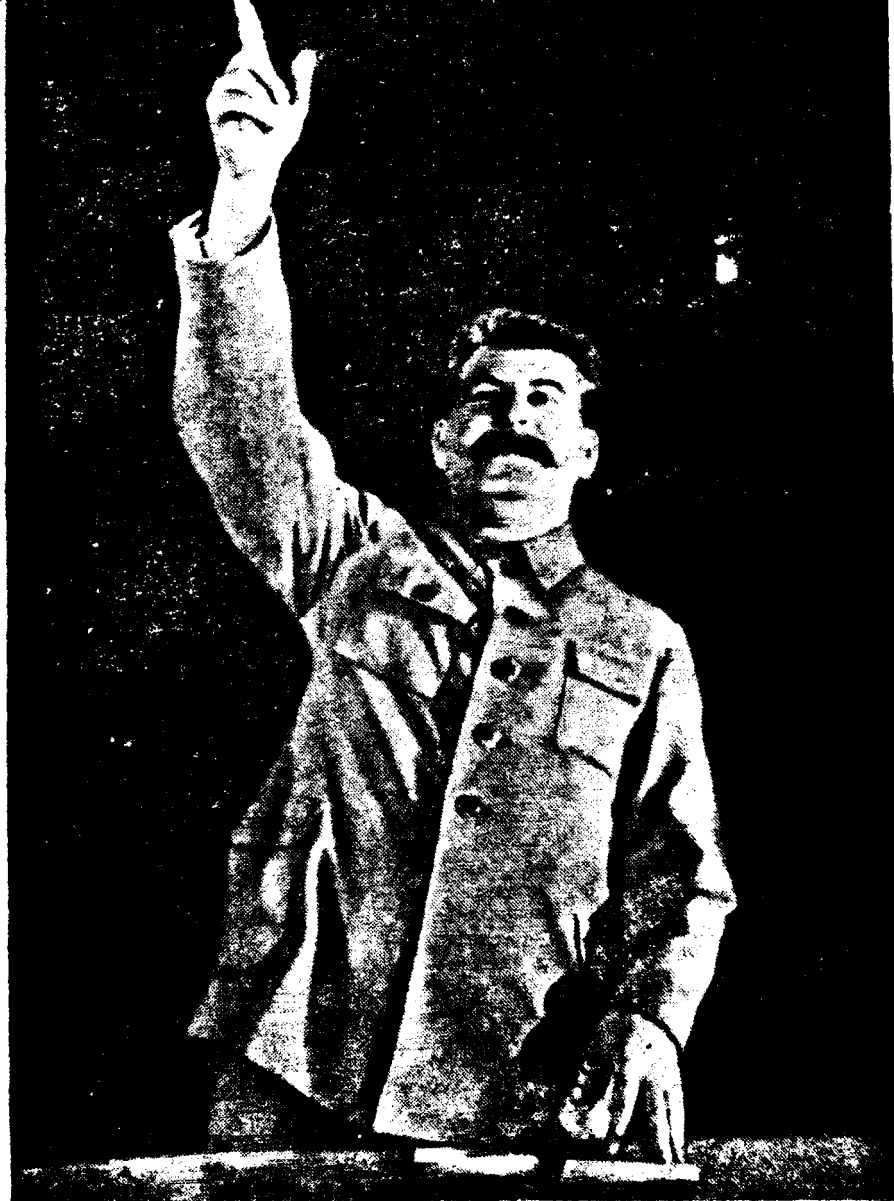

tella, koska sen täytyi pitää kiinni Suomen koskemattomuudesta.

Neuvostohallituksen ehdotuksen johdosta, että molempien valtakuntien välistä hyökkäämättömyyssopimusta olisi täydennettävä, ilmoitettiin Suomen hallituksen eräin edellytyksin olevan suostuvainen selventämään mainittua sopimusta.

Neuvostohallituksen ilmoituksen, että se ei vastusta Ahvenanmaan saarien linnoittamista, Suomen hallitus otti vastaan tyydytyksellä ja ilmoitti samalla, että tämä varustaminen tul-taisiin suorittamaan omin voimin ja kustannuksin, samalla ottaen huomioon vuoden 1921 sopimuksen neutralisoimista koskevat velvoitukset.

Edellä mainitun muistion lisäksi Paasikivi luki toisen muistion, jossa esitettiin vastalause edellisinä viikkoina tapahtuneiden rajanloukkausten, varsinkin lentokoneiden suorittamien rajan ylitysten johdosta. — Siihen ei pöydän toisella puolella kuitenkaan kiinnitetty paljонkaan huomiota.

Marsalkka J. V. Stalin

Näiden asiakirjojen lukemisen jälkeen alkoi keskustelu. Sen alkaessa tiedustelin, voisinko käyttää joko saksan tai englannin kieltä, koska venäjän kielen taitoni oli heikonpuoleinen. Siihen vastasi Molotov kuivasti vain: njet (ei). Kun

Paasikivenkin venäjän kielen taito osoittautui melko lailla rapistuneeksi, olimme tämän vuoksi keskustelussa teknillisesti melko lailla alakynnessä.

Asiaan siirryttyä Stalin sanoi Suomen tarjoavan liian vähän. Hän korosti useampaan kertaan, että Neuvostoliiton vaatimukset olivat "minimaalisia" eikä niistä sen vuoksi kannattanut ruveta tinkimään. Sen jälkeen seurasi laajoja selvittelyjä, minkä vuoksi Neuvostoliiton oli pakko esittää Suomelle vaatimuksia. Näiden selitysten mukaan Euroopassa alkanut sota tulisi muodostumaan suursodaksi ja tulisi jatkumaan hyvin kauan. Sen jatkuessa jokin suurvalta saattoi ryhtyä Suomenlahdelta ja Suomesta käsin hyökkäämään Leningradia vastaan. Tämäntapaisen hyökkäyksen torjumiseksi Neuvostoliiton oli pakko hankkia itselleen mahdollisuus sulkea Suomenlahti jo sen suulta lähtien. Viron rannalla Neuvostoliiton haltuun joutuneet tukikohdat eivät tarjonneet tähän riittäviä mahdollisuuksia, koska Paldiskista saakka ei voitu ampua Suomen aluevesille. Tästä syystä Hanko oli heille välttämätön sen sijaitessa vastapäätä Paldiskia.

Samaan tarkoitukseen, Leningradin puolustukseen, tarvittiin heidän ilmoituksensa mukaan myöskin heidän vaatimansa Suomenlahden saaret. Karjalan kannaksella vaadituista alueista syntyi laajempi keskustelu. Suoralta kädeltä hylättiin Suomen taholta tehty tarjous, joka tarkoitti Kuokkalan mutkan oikaisemista. Se oli heidän mielestään liian ahdas alue, sillä joukkojen liikuttelemista varten he tarvitsivat paljon runsaamman tilan. Haluten tehdä miellyttävämpiä ehdotuksia Stalin piirteli vapaalla kädellä pöydällä olevaan yleisesikunnan karttaan uusia linjoja, joita myöten uuden rajan tulisi kulkea. Oli ilmeistä, että hän oli hyvin perehtynyt tämän alueen maantieteeseen. Kaikilla näillä uusilla rajaehdotuksilla oli se vika, että niiden päätepisteenä oli Koiviston pohjoispuoli. Meillä ei kuitenkaan ollut oikeutta hyväksyä mitään näistä uusista ehdotuksista.

Petsamoon kohdistuvista vaatimuksista keskusteltiin jon-

kin verran. Katsoimme voivamme luvata harkita Kalastajasaarenon pohjoispään luovuttamista.

Kesken kaiken Stalin yhtäkkiä kysyi, mitä meillä oli sanottavana Neuvostoliiton tarjoamista vastikealueista, näyttäen kartasta Repolan ja Porajärven pitäjistä luovutettaviksi tarjottuja alueita. Vastasimme, että kysymys vastikkeista oli myöhempi murhe, kunhan ensin nähtiin, pääsimmekö sopimukseen heidän vaatimiensa alueiden luovuttamisesta.

Tiedusteltuamme, minkä vuoksi he yleensä esittivät tämänluontoisia vaatimuksia, vaikka molempien valtakuntien väliset rajat niin äskettäin kuin Tarton rauhansopimuksella suuressa sovussa oli järjestetty, kävi ilmi, että he vakavasti ottivat huomioon sen mahdollisuuden, että Venäjä joutui sotaan Suomenlahden seuduilla ja mahdollisesti myöskin Pohjoisella Jäämerellä, minkä vuoksi myöskin Petsamossa olevan rajan järjestelyjä tarvittiin. Mahdollisina hyökkääjinä mainitsivat Stalin ja Molotov useampaan kertaan Englannin ja Ranskan. Stalin muistutti samoin moneen kertaan, että edellisen maailmansodan aikana Englannin laivasto oli oleillut Koivistolla ja sieltä käsin tehnyt torpedovenehyökkäyksiä Pietarin satamiin upottaen laivoja. Kaiken alta kuului kuitenkin, että oikeastaan pelättiin Saksaa. Tämänkin valtakunnan nimi tuli keskustelun varrella mainituksi mahdollisena hyökkääjänä. Tähän me puolestamme huomautimme, että tämä mahdollisuus oli sangen vähäinen, Saksan ja Neuvostoliiton välillä kun vastikään oli solmittu hyökkäämättömyyssopimus, oikeastaan liitto, joten hyökkäystä sen taholta ei pitäisi olla odotettavissa. Ranska ja Englanti eivät käsityksemme mukaan taasen tämän sodan aikana voisi laisinkaan päästä Itämerelle.

Suomen asenteen tueksi viittasimme jatkuvasti Tartossa tehtyyn rauhansopimukseen sekä myöskin vuonna 1932 Neuvostoliiton ehdotuksesta tehtyyn ja vuonna 1936 jatkettuun hyökkäämättömyyssopimukseen, jota ennen vuotta 1915 ei edes saanut irtisanoa. Nämä huomautukset eivät vaikutta-

neet mitään; niihin tuskin kiinnitettiin huomiota. Neuvostoliiton edustajain mielestä nämä sopimukset oli tehty kokonaan toisenlaisissa oloissa.

Kun parisen tuntia oli istuttu ja keskusteltu, Stalin ja Molotov pyysivät meitä uudelleen harkitsemaan heidän vaatimustaan Hankoon ja Kannakseen nähden. Me puolestamme ilmoitimme heidän ehdotuksensa kummassakin kohdassa olevan mahdottomia sekä pyysimme heitä harkitsemaan Suomen muistiossa esitettyjä näkökohtia.

Tämän ehdotuksen Stalin suoralta kädeltä hylkäsi mainitun Suomen tarjoavan liian vähän. Hän uudisti, että heidän ehdotuksensa olivat minimivaatimuksia.

Kun kumpikin puoli näin oli todennut vastapuolen ehdotukset mahdottomiksi hyväksyä ja keskustelu näin ollen tavallaan oli päättynyt, valitimme puolestamme lopputulosta ja sanoimme hyvästi. Uudesta kokouksesta yhtä vähän kuin muustakaan keskustelun jatkamisesta ei tällöin ollut puhetta.

Lähtömme johdosta näytti Molotov tyrmistyneeltä. Hän sanoi ikään kuin ohimennen: ”Onko teidän tarkoituksenne aikaansaada konflikti?”

Tähän vastasi Paasikivi: ”Emme me sitä halua, mutta te näytte siihen pyrkivän.”

Stalin sen sijaan vain hymyili tavalliseen arvoitukselliseen tapaansa.

Klo 20, siis kahden tunnin istumisen jälkeen, poistuimme talosta. Poistuessamme meillä oli se käsitys, että keskustelut olivat katkenneet. Me emme ainakaan olisi voineet niitä uudelleen aloittaa.

Lähetystössä neuvottelimme yhdessä ministeri Yrjö-Koskinen kanssa syntyneen tilanteen johdosta. Harkitsimme, mihin toimenpiteisiin meidän tämän jälkeen olisi ryhdyttävä. Kirjoitimme jo valmiiksi sähkeen Helsinkiin, jossa ilmoitimme tuloksesta ja pyysimme lupaa saada matkustaa kotiin. Samalla päätimme tilata matkaliput seuraavan illan junan. Si-

ten antaisimme vastapuolen ymmärtää, että todella pidimme neuvotteluja katkenneina.

Emme kuitenkaan ennättäneet vielä ryhtyä mihinkään toimenpiteisiin, kun noin klo 21 aikaan soi puhelin ja Molotovin sihteeri pyysi meitä tulemaan uuteen neuvotteluun vielä samana iltana klo 22.30. Vastapuoli otti siis askeleen neuvottelujen uudelleen alkamiseksi. Mieleen hiipi epäily, että nyt saisimme vastaanottaa ultimaatumin. Sovimme menettelytavoista eri mahdollisuuksien varalta.

Ensimmäinen kutsu peruutettiin kuitenkin myöhemmin puhelimesta ja tapaaminen määrättiin tapahtuvaksi klo 23. Sivumennen sanoen teimme sen havainnon, että tämä oli varsin tavallinen neuvottelu-aika Kremlissä. Varsinkin Stalin oli tottunut työskentelemään yli puoliyön, mikä muun maailman tapoihin tottuneille, jotka nousivat ylös aamulla varhain, merkitsi suurta räsitusta.

Kun ajoimme Kremliin klo 23, tapahtui matka samanlaisin menoin kuin ensimmäiselläkin kerralla.

Saapuvilla olivat tälläkin kertaa herrat Stalin ja Molotov. Asia lähti luistamaan ikään kuin mitään keskeytystä ei olisi tapahtunut, vaan keskustelu jatkuisi meidän antaman kirjallisen esityksen johdosta. Kirjallisena vastauksena siihen luki Molotov tällä välin laaditun muistion, jossa uudelleen tehostettiin Leningradin puolustuksen tarpeita, mutta oltiin valmiita vähäisessä määrässä alentamaan alkuperäisiä vaatimuksia. Hangon saamisesta pidettiin yhä kiinni, mutta luvattiin pitää siellä maajoukkoja vain 4 000 miestä (aikaisemman 5 000:n asemesta) ”englantilais-ranskalais-saksalaisen sodan päättymiseen saakka Euroopassa”. Muut joukot tulisivat jäämään 30 vuodeksi, siis vuokrakauden loppuun. — Kannaksella ei suomalainen rajaehdotus heitä tyydyttänyt, mutta sielläkin esitettiin alkuperäisestä hieman korjattu vaatimus, joka kulki jotenkin sitä suuntaa, minkä Stalin jo edellä oli karttaan piirtänyt. Päätepiirteenä oli tässäkin tapauksessa Koivisto.

Ilmoitimme kantanamme, ettemme uskoneet näiden uusien-
kaan ehdotusten olevan hyväksyttävissä. Asian laatuun kat-
soen olimme kuitenkin valmiit saattamaan ne Helsingin tie-
toon.

Molotov: Kuinka paljon siihen tarvitaan aikaa?

Paasikivi: Noin neljä päivää. Kuinka voimme täältä kä-
sin asettua yhteyteen Helsingin kanssa?

Molotov: Sähköttäkää.

Minä: Olisi neuvoteltava myöskin eduskunnan kanssa, joka
ei vielä laisinkaan tunne koko asiaa. Emme voi tarkkaan sa-
noa, kuinka paljon aikaa tämä tulee vaatimaan. Tulemme an-
tamaan vastauksemme heti kun olemme valmiit.

Kun tämä tyydytti vastapuolta, poistuimme uudelleen neu-
votteluhuoneesta saamamme kartta mukanaamme.

Lähetystössä neuvottelimme uudelleen tilanteesta. Katsoim-
me, ettei sähköttäminen näin suuressa asiassa johtaisi tulok-
siin. Meidän olisi sen vuoksi lähdettävä Helsinkiin asiaa se-
littämään. Sähköitimme tästä samoin kuin neuvottelujen
kulusta Helsinkiin. Erosimme toisistamme klo 2 yöllä.

Seuraavan päivän aamuna (24.10.) Paasikivi tuli huonee-
seeni huonosti nukkuneena ja ärtyneenä. Hän alkoi selittää:
Olemme 20 vuotta eläneet harhakäsityksen vallassa. Olemme
luulleet voivamme vapaasti määrätä kohtalostamme. Olemme
ulkopoliittiseksi linjaksemme valinneet puolueettomuuden ja
skandinaavisen orientoitumisen. Nyt tulee kuitenkin totuus
esiin. Maantieteellinen asemamme sitoo meidät Venäjään.
Olisikohan siitä haittaa? Eivät venäläiset garnisonit tsaarin
vallan aikana paljonkaan häirinneet sisäisiä olojamme; tus-
kin ne nytkään sitä tulisivat tekemään. Esitetyt vaatimukset
ratkaisevat meidän skandinaavisen orientoitumisemme ja
suhteemme Saksaan. Nyt pitäisi meidän taistella, mutta em-
mehän voi. Suomi ei voi käydä sotaa. Jos se syytty, tulemme
sen häviämään ja silloin tulos on paljon huonompi kuin so-
vittelujen kautta aikaansaatu. Silloin leviää bolševisoitumi-

*Jonottajia Leninin
mausoleumiin pyr-
kimässä*

nen Suomeen ja se johtaa meidät lopullisesti turmioon. Nyt on ratkaisevana tekijänä, tuleeko Ruotsi meitä auttamaan. Per Albinin (Hanssonin) on nyt annettava lopullinen vastauksensa tähän kysymykseen.

Paasikivi oli nyt puolestaan valmis ehdottamaan Neuvostoliitolle myönnettäväksi tukikohdan lännessä, missä tapauksessa hän ajatteli Jussarön luovuttamista. Mitä Kannaksella ehdotettavaan rajaan tuli, hän ajatteli vetäytymistä Mannerheimin esittämään maksimilinjaan saakka.

Paasikiven ehdotuksesta lupasin kirjoittaa pääministeri Per Albin Hanssonille Ruotsiin henkilökohtaisen kirjeen, jossa tiedustelin Ruotsin suhtautumista Suomen asiaan. Yhteisesti suunnittelimme kirjeen.

Kun päivä oli vapaa, halusin käyttää sen tutustuakseni hiukan Moskovaan, jossa ennen en ollut käynyt. Sain lähetystön auton käytettäväkseni ja lähdin Nykoppin kanssa kaupungille katselemaan sen huomattavimpia nähtävyyksiä. Kiertelimme melko laajalti. Kun saavuimme kuuluisalle ”Punaiselle torille”, äkkäsin sen pitkälle sivustalle rakennetun Leninin komean mausoleumin ja sen edessä ehkä tuhannen hengen suuruisen jonon, joka ilmeisesti odotteli sisäänpääsyä. Mausoleumi on, kuten tunnettua, eräänlainen pyhiinvaelluspaikka, jossa kaikkien oikeauskoisten bolševikkien on käytävä. Ajoimme mausoleumin edustalle ja tiedustelimme veräjällä olevalta vartijalta, voisimmeko päästä sitä katsomaan. Saapuville tullut upseeri selitti sen kuitenkin avautuvan vasta noin tunnin perästä, vaikka jono jo nyt oli näin mahtava. Pyörsimme tämän takia pois ilmoittaen, ettei meillä ollut aikaa niin kauan odottaa. Tällöin meitä seuranneessa autossa olleet GPU:n miehet tunkeutuivat luoksemme pyytäen meitä hetkisen odottamaan. Eräs heistä meni sisään asiasta puhelemaan. Hetken päästä hän astui ulos selittäen meidän voivan heti astua sisään. Se oli meille erikoinen kohteliaisuus.

Astuimme sisään ovesta ja laskeuduimme portaita alempaan kerrokseen, missä palsamoitu Lenin oli lasiarkussa keskellä suurehkoa huonetta olevalla lavalla. Tavallisesti ihmisvirta saa vain kiertää tämän arkun ohitse ja heti poistua. Meidän sen sijaan sallittiin viipyä arkun ääressä halumme mukaan. Tarkastelimme Leninin palsamoitua ruumista ja hänen vahankeltaisia kasvojaan. Hän oli aivan samanlainen kuin millaisena olin hänet aikanaan nähnyt, kasvot vain olivat ikään kuin kutistuneet, niinkuin palsamoitaessa kai ta-

pahtuu. Huomautinkin siitä meitä saattaneelle oppaalle ja mainitsin, että olin aikaisemmin jonkin kerran tavannut Leninin, mutta että hänen päänsä oli ollut paljon suurempi. Huomasin kuitenkin koskettaneeni arkaan kohtaan. Minuun kyllä katsottiin kunnioittavasti, kun olin tavannut vainajan ja puristanut hänen kättään. Mutta tuo huomautukseni ei heitä miellyttänyt. Joka tapauksessa keskustelu siitä heti sammui.

Mausoleumista ulos astuttuamme jatkoimme kiertoajelumme kaupungilla.

Saman päivän (24.10.) iltana läksimme jälleen Punaisella nuolella Moskovasta Leningradiin, jossa oli vietettävä seuraava päivä. Käytimme sen hyväksemme käydäksemme Puškinin kylässä (entisessä Tsarskoje Selossa). Ohjelma valittiin Intouristin ehdotuksen mukaisesti ja sen oppaiden ohjauksella. Tutustuimme siellä pariin entiseen keisarilliseen palatsiin. Viimeisen keisarin ja hänen keisarinnansa huoneet jättivät sen käsityksen, että tämä hallitsija oli ollut hyvä perheenisä. Sitä osoitti huoneiden ja varsinkin lastenhuoneen sisustus.

Illalla lokakuun 25. päivänä lähdimme junalla Leningradista Helsinkiin. Asemalaituri oli täydellisesti eristettynä ja junan edessä seisojia noin 30 miehen vahvuinen suojeluvartio.

KIRJEENVAIHTO RUOTSIN PÄÄMINISTERIN KANSSA

Helsinkiin saavuttuamme lähetin menemään Moskovassa laatimamme kirjeen pääministeri Per Albin Hanssonille. Sen vei perille ministeri K. A. Fagerholm, joka juuri silloin sattui matkustamaan Ruotsiin. Kirje kuului seuraavasti:

Helsingissä 26. päivänä lokakuuta 1939.

”Veli.

Vakava asia aiheuttaa tämän kirjeen Sinulle, vakavin, minkä kanssa milloinkaan olen joutunut tekemisiin.

Sinä tiedät, että Neuvostoliitto on kääntynyt meidän puoleemme esittäen joukon vaatimuksia. Stalin ja Molotov pelkäävät, että paraillaan käynnissä oleva sota tulee laajentumaan ja muodostumaan pitkäaikaiseksi. He sanovat otaksuvansa, että sodan loppuvaiheessa jokin suurvalta (Saksa) tulee hyökkäämään Neuvostoliittoa vastaan Suomenlahden ja mahdollisesti Suomen kautta. Sen vuoksi he haluavat ajoissa asettaa esteitä tällaisen hyökkäyksen tielle. Tästä syystä he ovat mm. Virolta pakottaneet itselleen laivasto- ja muita tukikohtia. Näistä Paldiski hallitsee eteläistä puolta Suomenlahden suusta. Tämä ei heille kuitenkaan riitä. Voidakseen sulkea lahden suun vaativat he meiltä ensiksikin oikeutta saada 30 vuodeksi vuokrata Hankoniemen tukikohdaksi. Sinne he rakentaisivat pattereita sekä laivasto- ja lentoasemia. Vaadittu alue on 45 neliökilometrinen laajuinen, siis lähes puolet koko niemimaasta. 4 000 miestä venäläisiä joukkoja tulisi miehittämään alueen. Laivastoasemaksi vaaditaan Lappohjan satamaa saman niemimaan itäpuolella.

Heidän toinen vaatimuksensa käsittää erinäisten Suomenlahdella olevien saarien luovuttamisen vastiketta vastaan. Kysymyksessä olevat saaret ovat Seiskari, Lavansaari, Peninsaari sekä molemmat Tytärsaaret. Sitä paitsi ainakin osan Suursaarta. Näille saarille rakennettaisiin tykistöasemia. Sitten ne muodostaisivat Suomenlahden toisen puolustuslinjan.

Kolmas vaatimus koskee rajansiirtoa Karjalan Kannaksella. Nykyinen raja on melkoisen lähellä Leningradia, niin että lyhin välimatka on 32 kilometriä. Raja on heidän käsityksensä mukaan vaarallisen lähellä. Sen vuoksi he ovat vetäneet uuden rajalinjan, joka kulkee huomattavasti kauempana ja jättää koko rannikon aina Koivistolle saakka Neuvostoliiton käsiin. Tälle rannikolle rakennettaisiin linnakkeita Kronstadtin suojaksi.

Neljäs vaatimus koskee erään Petsamossa olevan alueen luovuttamista. Sen kautta joutuisi koko Kalastajasaarento heidän omistukseensa.

Viidenneksi on vaadittu avunantosopimuksen solmimista Neuvostoliiton ja Suomen välillä. Meidän torjuvan asen-

teemme johdosta he ovat nyttemmin luopuneet tästä vaatimuksesta.

Meidän asenteemme esitettyihin vaatimuksiin nähden on seuraavanlainen:

Kun emme mahda mitään maantieteellemme, olemme valmiit tunnustamaan Neuvostoliiton "lailliset" puolustustarpeet. Siitä johtuu, että olemme valmiit luovuttamaan kohdan kaksi kohdalla mainitut saaret Neuvostoliitolle. Emme kuitenkaan voisi niitä millään tavalla puolustaa. Neljännen kohdan kohdalla mainitusta alueesta Petsamossa selviämme myöskin jollakin tavalla. Se kohta hermostuttaa ehkä eniten Norjaa.

Kohtaa kolme koskevassa kysymyksessä on meille mahdotonta tulla venäläisiä vastaan niin pitkälle kuin he vaativat, mutta uskomme voivamme järjestää asian niin, että rajan etäisyys Leningradiin tulee olemaan noin 60 kilometriä, jos asia sillä saadaan selväksi. Mutta jo tämä kivistää pahasti, sillä tässä tapauksessa luovutettava alue on tiheästi asuttua. Sitä paitsi tällä alueella on runsaasti viime aikoina rakennettuja rajalinnakkeita. — Onneksi näiden alueiden luovuttaminen voitaisiin järjestää "aluevaihdon" muodossa, mikä näennäisesti pelastaisi kunnian. Venäläiset ovat nimittäin suostuvaiset luovuttamaan kaksin verroin maata Itä-Karjalasta.

Vaikein on vaatimus n:o yksi — Hankoniemen luovuttaminen Neuvostoliitolle. Tässä on kysymys siitä, että Neuvostoliitto asettuisi Suomen mantereelle ja lisäksi kaukana lännessä. Sieltä Neuvostoliitto ei ainoastaan voisi kontrolloida Itämerta, vaan olisi lisäksi pysyvänä uhkana Suomelle. Samalla Neuvostoliitto sieltä käsin olisi uhkana Ruotsille.

Erimielisyydet ovat siten yhä siksi suuret, ettemme usko lisämyönnytyksillä voivamme niitä sovittaa. Mutta mitkä tulevat seuraukset olemaan, jos me kieltäydymme? Kremlin herrat ovat jäykkiä ja ilmoittavat, että heidän vaatimuksensa ovat vähimmäisvaatimuksia sekä ettei kannata tinkiä tai keskustella. On sen vuoksi olemassa mahdollisuus, että seurauksena saattaa olla — sota.

Onko meillä mahdollisuuksia selviytyä sodasta idän höyryjyrän kanssa — se on tämän hetken ongelma.

Kun me aikaisemmin olemme kuvitelleet sitä mahdollisuutta, että joutuisimme sotaan Venäjää vastaan, olemme

aina ajatelleet, että se tulisi tapahtumaan toisenlaisissa olo-suhteissa, että Venäjä samanaikaisesti olisi kiinni toisella taholla. Sellaisissa oloissa olemme luulleet voivamme tarjota tehokasta vastarintaa. Tällä kertaa Venäjällä on täysin vapaat kädet. Vielä enemmän — kaikki Euroopan ”poliisit” ovat kiinni toisaalla. Niistä ei kenelläkään olisi aikaa edes ajatella Suomen kohtaloa, vielä vähemmän ne voisivat vähimmälläkään tavalla meitä auttaa — muulla tavoin kuin myötätuntoisilla sanomalehtikirjoituksilla. Niillä taasen ei liene suurtakaan vaikutusta Kremlin herroihiin.

Jos me joudumme sotaan — ja se seuraus on mahdollinen, jos me kieltäydymme hyväksymästä vaatimuksia — täytyy meidän ottaa laskuissa huomioon se mahdollisuus, että häviämme sodan. Pieni maa taistelussa suurvaltaa vastaan, joka haluaa ajaa tahtonsa lävitse, se on liian epätasainen leikki.

Menetetty sota taasen olisi vieläkin pahempaa kuin ajoissa suostua vaatimuksiin. Seurauksena saattaa olla maan hävittäminen, sen liittäminen Neuvostoliittoon, kenties bolševistisen järjestelmän soveltaminen Suomessa.

Kirjoitan tämän kirjeen konseptia Moskovassa neuvottelujen aikana ja sen jälkeen kun ne jo kerran ovat keskeytyneet jatkuakseen uudelleen. Kirjoitan tehdäkseni Sinulle vaikean omantunnonkysymyksen:

Onko olemassa mitään mahdollisuuksia, että Ruotsi, etenkin kun kysymys on Hankoniemestä, sekaantuu tähän asiaan antamalla Suomelle tehokasta sotilaallista apua?

Luulen tuntevani mielialat Ruotsissa tässä suhteessa. Sen vuoksi tiedän myös, että esittämäni kysymys on vaikea.

Suomi elää nyt hetkiä, jotka ratkaisevat sen kohtalon pitkiksi ajoiksi eteenpäin. Jos suostumme vaatimuksiin, käy vaikeaksi ylläpitää pohjoismaista suuntautumista ja ehdotonta puolueettomuutta. Joudumme siinä tapauksessa Neuvostoliiton etupiiriin. Jos menetämme sodan, tulevat seuraukset olemaan vieläkin tuhoisampia. Ja siinä tapauksessa muuttuu myöskin Ruotsin asema huomattavasti.

Suonet anteeksi, että vaivaan Sinua näin pitkällä kirjeellä. En pyydä mitään. En vaadi edes vastausta, jos sen antaminen tuottaa Sinulle vaikeuksia. Mutta jos teillä on joitakin mahdollisuuksia auttaa meitä, tarvitaan neuvotteluja. Mutta siinä tapauksessa täytyy Moskovan saada tietää se ennen loppuratkaisua.

Haluan edelleen korostaa, että Neuvostoliiton vaatimukset toistaiseksi on käsiteltävä luottamuksellisina. Toistaiseksi emme ole antaneet niistä tietoa Suomen kansalle, sillä emme ole halunneet vaikeuttaa neuvotteluja julkisen keskustelun kautta.

Sinulle altis
Väinö Tanner”

Tähän kirjeeseeni vastasi pääministeri Hansson nopeasti — jo seuraavana päivänä. Vastaus oli seuraava:

Tukholmassa 27. p. lokak. 1939.

”Veli.

Kirjeesi, jonka Fagerholm henkilökohtaisesti antoi minulle eilen illalla, aiheutti minussa sellaisen masennustilan, joka syntyy, kun ihminen huomaa olevansa pakotettu sanomaan jotakin muuta kuin sen, minkä kernaimmin haluaisi voida sanoa.

Minun vastaukseni muodostuu pääasiassa sen toistamiseksi, minkä katsoin velvollisuudekseni ilmoittaa ulkoministeri Erkolle hänen viime käyntinsä yhteydessä Tukholmassa, koskien asemaa meillä.

Ruotsin asenteesta ei ole voitu tehdä mitään päätöksiä jo sen vuoksi, että sellaista päätöstä ei vielä ole kaivattu. Olen kuitenkin suorittanut eräitä tunnusteluja, jotka lähinnä ovat koskeneet Ruotsin mahdollista osanottoa Ahvenanmaan saarien puolueettomuuden suojelemiseen. Näissä tunnusteluissa on luonnollisesti täytynyt ottaa lukuun ne seuraukset, joita Ruotsin esiintymisellä Ahvenanmaalla tulisi olemaan. Todellisuudessa on siten täytynyt harkita, olemmeko valmiita antamaan johtaa itsemme sotaiseen selkkaukseen.

Tunnustelut on täytynyt rajoittaa keskusteluihin tarkasti rajoitetussa piirissä. Olen sen vuoksi keskustellut ainoastaan puoluejohtojen kanssa. En ole pitänyt viisaana viedä keskusteluja eduskuntaryhmiin kokonaisuudessaan tai itse eduskuntaan. Syitä tähän minun ei varmaankaan tarvitse esittää.

Tuloksen näistä tunnusteluista voi lyhimmin ilmaista siten, että ylivoimainen mielipide on se, ettei Ruotsin ole ryhdyttävä mihinkään, mikä saattaa johtaa maan selkkaukseen. Tämä pienelle kansalle luonnollinen asenne on ehkä erikokoisesti vallalla kansan keskuudessa, joka on saanut nauttia rau-

han siunauksista niin kauan kuin Ruotsin kansa on saanut ja joka on tottunut pitämään asemaansa melkoisen turvattuna niissä myrskyissä, jotka maailmassa riehuvat. Toisarvoisena, joskaan ei asiaan vaikuttamattomana näkökohtana asemaa arvosteltaessa on ollut, että meidän vartiointiamme on kohdistettava muuallekin kuin vain yhdelle taholle.

Johtopäätökseksi on tullut, ettei Ruotsin, esiintymällä Ahvenanmaalla tai muulla tavoin, olisi saatettava itseään sen vaaran alaiseksi, että se voisi joutua vedetyksi selkkaukseen Neuvostoliiton kanssa. Tällä on vastaus annettu myöskin Sinun kysymykseesi, ”onko olemassa mitään mahdollisuuksia, että Ruotsi, etenkin kun kysymys on Hangosta, sekaantuu tähän asiaan antamalla Suomelle tehokasta sotilaallista apua”. Teidän ei ole laskuissanne otettava huomioon sellaisia mahdollisuuksia.

Me emme ole näkemättä, että myöskin ruotsalaiset edut joutuvat vaaraan niiden muuttuneiden olosuhteiden vuoksi, jotka johtuvat Suomen ja Neuvostoliiton selvittämättömistä väleistä. Mutta me emme nyt ole valmiita tekemään johtopäätöksiämme. On katkeraa kun täytyy sanoa tämä, mutta mitkään verukkeet eivät tässä ole paikallaan.

Me harkitsemme, mitä me voimme tehdä diplomaattista tietä neuvottelujen aikana sekä mahdollisuuksiamme auttaa Suomea avoimen selkkauksen sattuessa ilman suoranaista sekaantumista. Enempää en voi sanoa.

Miten vahvasti me Ruotsissa ajatuksissamme olemme Suomen mukana, ei vähimmin näinä päivinä, sen Sinä tiedät niin hyvin, ettei minun sitä tarvitse sanoa.

Altis ystäväsi

P. Albin Hansson.”

Samassa kuriiripostissa, jonka mukana Hanssonin kirje saapui, Fagerholm lähetti omassa kirjeessään erinäisiä tietoja Tukholmassa saamistaan vaikutelmista. Hän oli siellä tavannut useita Ruotsin hallituksen jäseniä: pääministeri Hanssonin ohella puolustusministeri Per Edvin Sköldin, ulkoministeri Rickard Sandlerin, opetusministeri Arthur Engbergin sekä sosiaaliministeri Gustav Möllerin, yksityishenkilöistä puhumatta.

Luettuaan kirjeeni Hansson oli ollut hyvin vakava ja oli luvannut kutsua hallituksen koolle antaakseen sille tiedon kirjeen sisällöstä sekä keskustellakseen sen johdosta. Hän ei kuitenkaan etukäteen halunnut antaa mitään aihetta optimismiin. — Antaessaan vastauksensa seuraavana päivänä Hansson oli suullisesti täydentänyt kirjeensä ajatuksia ja oli tällöin lausunut, että nähtävästi muissa kohdin yhteisymmärrys Neuvostoliiton kanssa oli saavutettavissa, mutta että kysymys Hangosta näytti olevan vaikea järjestää. Jos sota syttyy Suomen ja Venäjän välillä, oli luultavaa, että Ruotsin hallitus tuli uudelleen muodostettavaksi. Tulisiko tämä aiheuttamaan suurempaa aktiivisuutta Ruotsin taholta, siitä Hansson ei halunnut lausua mielipidettään, mutta oikeisto kyllä sitä toivoi, kuten tunnettua.

Mitä varustuksiin tulee, oli Ruotsi jo antanut Suomelle aseita, joita sillä itsellään oli niukalti. Niiden lähettämistä tultaisiin mahdollisuuksien mukaan jatkamaan. Sodan mahdollisesti syttyessä tilanne kyllä tulisi muuttumaan Ruotsin neutraliteettiasenteen vaatimuksen mukaisesti, mutta että Ruotsi jatkuvasti tulisi tekemään kaiken, mitä siltä kohtuudella saattoi odottaa, sen hän oli pitänyt todennäköisenä. — Mitä tavaralähetysten läpikulkuun Ruotsin kautta tuli, täytyisi se voida järjestää. Jos Norja voi sen järjestää, voi Ruotsikin sen tehdä. Mutta onko asia selvä Norjan suhteen? — Elintarvikkeista puhuen saattoi ajatella, että Ruotsi voisi luovuttaa leipäviljaa. Häätätilassa saisivat ruotsalaiset supistaa omaa kulutustaan.

Henkilökohtaisesti Hansson oli maininnut haluavansa tehdä paljon enemmän, mutta ”minä olen tekemisissä rauhantitsekään kansan kanssa”. Minkälaiseksi kansan mieliala muodostuu, jos Suomi todella joutuu sotaan, on toinen asia. Saattaa käydä niinkin, että voimatoimenpiteet silloin tulevat saavuttamaan ymmärtämystä.

Keskustellessaan Sköldin ja Sandlerin kanssa Fagerholm oli havainnut heidän kannattavan aktiivisempaa linjaa kuin

pääministeri Hansson. Eduskuntaryhmien vastustus oli kuitenkin voimakas, mutta niille ei myöskään ollut annettu yksityiskohtaisempia tietoja. Folkpartiet (vapaamielinen kansanpuolue) oli jyrkästi vastustavalla kannalla kaikkea Suomen asioihin sekaantumista vastaan, ja samalla kannalla oli talonpoikaispuolue. Oikeisto oli Suomeen nähden positiivisemmalla kannalla, mutta senkin keskuudessa oli vastustajia. Samaa saattoi sanoa sosiaalidemokraattisesta puolueesta. Yhteistä kaikille ryhmille oli, että aktiivisen politiikan vastustajat olivat määrätietoisia ja asiastaan varmoja, kun sen sijaan ystävämme olivat epävarmoja ja haparoivia, mikä osittain johtui siitä, että he eivät tienneet, minkälaisia vaatimuksia Suomelle oli esitetty. Suuresti vaikutti asiaan myöskin se, että ruotsalaiset pelkäsivät Saksan hyökkäystä Skåneen siinä tapauksessa, että Ruotsi asettuisi Suomen rinnalle.

Näin oli Sköld kuvaillut asemaa. Hän itse oli lämmin Suomen ystävä, mutta ei katsonut voivansa toimia vastoin hallituksen yleistä linjaa. Hän oli kuitenkin ollut valmis järjestämään meille huomattavaa varusteapua siinä tapauksessa, että sitä tarvittaisiin.

Sandler, jonka kanssa Fagerholm oli viettänyt kokonaisen illan, oli ollut syvästi huolissaan asemasta. Hän oli valmis kaikin mahdollisin tavoin työskentelemään Suomen hyväksi. Sandler oli ajatellut seuraavana päivänä kääntyä Yhdysvaltain Tukholmassa olevan lähettilään ministeri Sperlingin puoleen kehoittaakseen häntä vaatimaan hallitustaan jyrkästi esiintymään Suomen puolesta Moskovassa. Samansuuntaisine esityksineen hän oli ajatellut kääntyä myöskin Italian lähettilään, mutta ei Englannin eikä Ranskan lähettiläiden puoleen. Viimeksimainittujen valtioiden hän arveli siinä tapauksessa saattavan ryhtyä pakottamaan Suomea suurempiin myönnytyksiin, koska niiden etujen mukaista oli, etteivät ne joutuisi sotaan Neuvostoliittoa vastaan, mikä saattaisi tapahtua, jos rauha pohjolassa rikkoontuisi.

Sandler oli myös luvannut Ruotsin puolesta entistä jyrkem-

*Ruotsin ulkominis-
teri Rickard Sandler*

min esiintyä Suomen hyväksi Moskovassa. Fagerholmin kysyttyä, mitä mahdollisuuksia siihen olisi, kun Ruotsi ei kuitenkaan ollut valmis tekemään siitä johtopäätöksiään, Sandler oli vastannut, että venäläiset "bluffaavat" sekä että Ruotsikin sen vuoksi saattoi sallia itselleen ilon hieman "bluffata", Sandler oli näyttänyt olleen vakuuttunut siitä, ettei Neuvostoliitto tulisi aloittamaan sotaa. Olihan sitä paitsi ole-

massa mahdollisuus selvittää asia senkin jälkeen, kun venäläiset ehkä todella olivat aloittaneet sodan.

Lupauksensa mukaisesti Sandler olikin keskustellut Suomen asiasta Yhdysvaltain Tukholman-lähettilään ministeri Sperlingin kanssa. Tämä oli ollut asiasta suuresti kiinnostunut sekä oli luvannut toimia Sandlerin ehdottamalla tavalla.

Ja tässä yhteydessä on syytä mainita, että kun Ruotsin hallitus Neuvostoliiton hyökättyä Suomeen joulukuun alussa uudelleen muodostettiin, jätettiin Sandler hallituksen ulkopuolelle. Hän ei sopinut siihen politiikkaan, jota Hansson uuden hallituksensa etunenässä oli päättänyt Suomeen nähden noudattaa. Ulkoministeriksi nimitettiin silloin Sandlerin tilalle Christian Günther.

KANTAA TARKISTETAAN HELSINGISSÄ. — EDUSKUNTAPIIRIT VEDETÄÄN MUKAAN

Helsinkiin olimme saapuneet lokakuun 26. päivänä klo 8.35. Käväistyämme kukin kotonamme menimme klo 10 tasavallan presidentin Kyösti Kallion luo. Saapuvilla olivat tällöin myös pääministeri Cajander ja ulkoministeri Erkko. Selostelimme Moskovassa käytyjen neuvottelujen kulkua. Presidentti ja ulkoministeri olivat hämmästyneitä venäläisten vaatimuksesta, joita pitivät mahdottomina täyttää.

Klo 16 samana päivänä kokoontuivat valtioneuvoston jäsenet yksityiseen istuntoon, missä myöskin annettiin selostus.

Illalla klo 23 kokoontuivat pääministeri Cajanderin virkasuunnossa, paitsi pääministeriä, ulkoministeri Erkko ja puolustusministeri Niukkanen, sotamarsalkka Mannerheim ja minä. Paasikivi ei ollut saapuvilla. Kokous oli lykkäätynyt

näin myöhäiseksi illalla pidetyn "Maan Turvan" juhlan johdosta.

Tarkoituksena tällä tapaamisella oli keskustella maamme puolustusmahdollisuuksista sen varalta, että sotaa ei voitaisi välttää. Kuultiin lähinnä sotamarsalkka Mannerheimin ajatuksia asiasta. Hänen mielestään Suomi teoreettisesti katsoen ei pystyisi käymään sotaa. Armeijan varustukset olivat siinä määrin puutteelliset. Ammukset tulisivat riittämään korkeintaan kahdeksi viikoksi. Hän toivoi voitavan löytää sellainen ratkaisu, jolla sota voitaisiin välttää.

Niukkanen puolestaan oli jyrkästi toisella kannalla. Hänen mielestään Suomi tulisi hyvin kestäväksi ainakin kuusi kuukautta. Kannaksen varustukset pystyisivät torjumaan vihollisen hyökkäykset.

Vielä neuvoteltiin Neuvostoliitolle annettavan vastauksen asiallisesta sisällöstä. Erkko oli tätä varten jo laatinut valmistavan luonnoksen. Kun se ei ollut lähestulkoonkaan viimeistely, pyydettiin häntä laatimaan se uudelleen.

Hajaannuttiin klo 1 yöllä.

Seuraava päiväni (27.10.) kului virastossa pääasiassa juoksevien asiain hoidossa. Vasta illalla klo 20.30 kokoontui ulkoasiainvaliokunta pääministerin asuntoon. Läsnä oli tällöin myös Paasikivi.

Tähän kokoukseen Erkko oli valmistanut uuden vastausluonnoksen. Se ei kuitenkaan ollut vielä viimeistellyssä kunnossa. Sitä korjailtiin yhdessä ja pyydettiin siitä uutta painosta. Erkko lupasi valmistaa sellaisen seuraavaksi päiväksi. Istunto päättyi klo 21.30.

Valtioneuvosto kokoontui täysilukuisena seuraavana päivänä (28.10.) klo 12.30 tutkimaan Erkon laatimaa vastaus ehdotusta.

Keskustelussa tehtiin ehdotusta vastaan vielä lukuisia huomautuksia. Erkko otti kirjoittaakseen sen vielä uudelleen niistä kohdista, joista oli huomautettu. Oli muuten merkille pantavaa, miten heikosti ulkoasiainministeriö pystyi pane-

maan paperille tämäntapaisia arkaluontoisia asioita. Muis-
taakseni meidän oli tätä vastausta varten pyydetävä kah-
deksan kertaa uusi painos.

Iltapäivällä klo 15 otettiin asiassa ensi kerran yhteys edus-
kuntapiireihin. Tämä tapahtui siinä muodossa, että eduskun-
nan puhemies Väinö Hakkila sekä eduskuntaryhmäin pu-
heenjohtajat Vilho Annala, Ragnar Furuhjelm, Sulo Heiniö,
Mauno Pekkala, Pekka Pennanen ja Juho E. Pilppula oli kut-
suttu valtioneuvoston kanssa yhteiseen istuntoon. Tarkoituk-
sena oli antaa heille yksityiskohtaisia tietoja esitetyistä vaa-
timuksista sekä käydyistä neuvotteluista.

Erkko selosti laajasti ja asiallisesti asian kulun. Tällä ker-
taa ei sen johdosta syntynyt keskustelua. Läsnaoleville selos-
tettiin myöskin uusi vastausehdotus sillä hetkellä olleessa
muodossaan.

Sovittiin, että ryhmäin puheenjohtajat neuvottelisivat ku-
kin ryhmänsä valmistavan valiokunnan kanssa, minkä jäl-
keen kokoonnuttaisiin uudelleen. Kaikilta, joille asia selos-
tettaisiin, olisi otettava vaitiololupaus.

Sosiaalidemokraattisen ryhmän puheenjohtajan Mauno
Pekkalan kanssa sovin, ettei ryhmän koko valmistavaa valio-
kuntaa kutsuttaisi koolle, vaan ainoastaan sen luotettavim-
mat jäsenet. Tähän tilaisuuteen olisi kutsuttava myös puolue-
toimikunnan jäsenet.

Tämä ryhmän valmistavan valiokunnan ja puolue-toimikun-
nan jäsenten yhteinen kokous pidettiin eduskuntatalossa seu-
raavana päivänä (29.10.) klo 11. Saapuvilla oli 14 henkeä.

Selostin aluksi noin tunnin verran käytyjen neuvottelujen
siihenastista kulkua. Selostusta seuranneessa keskustelussa
olivat kaikki puhujat yleensä tyytyväisiä siihen tapaan, jolla
asiaa siihen saakka oli hoidettu.

Mitä Neuvostoliiton taholta esitettyihin vaatimuksiin tuli,
oli kokouksen yksimielisenä mielipiteenä, että Hangon luo-
vuttaminen ei missään tapauksessa voisi tulla kysymykseen.

Hartaasti kuitenkin toivottiin voitavan välttää sota, jos vain kunnialla voitaisiin päästä sopimukseen.

Keskustelun lopputuloksena todettiin:

- 1) Neuvottelujen tähänastiseen hoitoon oltiin tyytyväisiä.
- 2) Hallituksen uutta vastausehdotusta pidettiin hyvänä.
- 3) Vähäisempiä muutosehdotuksia pitäisi olla mahdollisuus tehdä, jos rauha niiden avulla voitaisiin säilyttää.

Keskustelun varrella annettiin muuten rauhoittavia tietoja mielialasta maassa.

Samana päivänä (29.10.) klo 15 pidettiin uusi valtioneuvoston istunto, jossa hallituksen jäsenten lisäksi jälleen olivat saapuvilla eduskunnan puhemies Väinö Hakkila sekä eduskuntaryhmien edellämainitut puheenjohtajat. Myöskin Paasikivi oli läsnä. Tässä tilaisuudessa saatiin kuulla ryhmien puheenjohtajien ilmoitukset keskusteluistaan valtuuskuntiensa kanssa.

Pilppula, maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja, ilmoitti: Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunta antaa tunnustuksen hallituksen toiminnalle. Moskovassa käydyt neuvottelut ovat sen mielestä sujuneet tyydyttävästi.

Alueluovutuksiin lienee pakko mennä, mutta vain alueena annettavaa vastiketta vastaan.

Suursaaren eteläinen kärki voidaan luovuttaa.

Mitä Kannakseen tulee, on jokainen neliometri siellä kallis. Maalaisliiton ryhmä suostuu kuitenkin hallituksen ehdotukseen tässä kohden. Toisestakin linjasta voidaan sodan välttämiseksi neuvotella, jos se neuvottelujen varrella käy välttämättömäksi.

Mitä Petsamoon tulee, ei se ole maalle elintärkeä. Siellä voisi pakon edessä luovuttaa vaikka koko vaaditun alueen, jos Kannasta voitaisiin säästää.

Repolan ja Porajärven suhteen maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunta oli siinä käsityksessä, että Suomelle tulisi muodostumaan kalliiksi kohottaa näiden elintaso Suomessa vallitsevalle tasolle.

Neuvotteluja ei olisi missään tapauksessa katkaistava. Niitä olisi jatkettava, koska jokainen päivä merkitsee paljon varustusten kuntoonsaattamisessa.

Hangon luovuttamisesta ei missään tapauksessa voitaisi neuvotella.

Pekkala, sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän puheenjohtaja, ilmoitti, että ryhmän valtuuskunta piti hallituksen vastausehdotusta hyväksyttävänä. Ellei tällä pohjalla saada aikaan sopimusta, ei neuvotteluja kuitenkaan olisi katkaistava.

Pennanen, kokoomusryhmän puheenjohtaja: Kokoomuksen eduskuntaryhmän valtuuskunta on jo eilen pitänyt kokouksensa. Se valittaa, että näin tärkeässä asiassa on kovin lyhyessä ajassa otettava kanta. Yleisenä toivomuksena oli saada asiaa vielä harkita.

Valtuuskuntansa mielipiteenä ilmoitti Pennanen, ettei ehdottoman kieltäytymisen kannalle ole varaa asettua. Maamme puolustusvalmius ei ole niin hyvä kuin sen pitäisi olla. Sodan tuloksesta, jos se syttyy, ei sen vuoksi ole varmuutta.

Vaatimukseen nähden hän ilmoitti, että sikäli kuin ne koskivat saaria, olisi viisi pienempää saarta ilman muuta luovutettava. Suursaaren pohjoispään luovuttamista eduskuntaryhmä epäili, mutta senkin voisi hätätilassa antaa. Petsamo koskeviin vaatimuksiin ei kiinnitetty suurempaa huomiota.

Sen sijaan oli Kannas arka paikka. Kaikki eivät olleet voineet ilmaista mielipidettään siitä, kuinka pitkälle siellä myönnytyksissä olisi mentävä. Eräät, niiden joukossa puhuja itse, olivat sitä mieltä, että uhrauksia oli sielläkin tehtävä. Niin pitkälle menevistä vaatimuksista kuin venäläiset olivat esittäneet, ei voitaisi keskustella. Sen sijaan asetuttiin hallituksen vastaehdotuksen kannalle.

Furuhjelm, ruotsalaisen eduskuntaryhmän puheenjohtaja, ilmoitti ryhmänsä valtuuskunnan hyväksyneen hallituksen vastausehdotuksen suunnan. Hän oli puolestaan varma siitä, että ryhmä kokonaisuudessaan sen hyväksyy.

Sotaa olisi kuitenkin koetettava välttää. Hallituksen ehdotuksen ei tarvitsisi olla viimeinen sana.

Annala, isänmaallisen kansanliikkeen (IKL:n) eduskuntaryhmän puheenjohtaja: IKL:n ryhmän valtuuskunta ei voi salata katkeruuttaan siitä, että on pakko mennä siihen, mitä hallituksen ehdotus tietää. Sotilasjohto on kuitenkin tähän neuvonut, koska varustelut on laiminlyöty.

Saaret voisi ryhmän mielestä luovuttaa aluevaihtoa vastaan. Suurimmat epäilykset alueluovutuksiin nähden oli Kannaksella. Kun kuitenkin neuvottelujen tielle oli lähdetty, oli koetettava ottaa huomioon ne näkökohdat, joita Neuvostoliiton taholta oli esitetty.

Petsamossa tapahtuviin luovutuksiin oli helpompi suostua, jos ne auttavat asiaa etelämpänä.

IKL:n ryhmä antaa erikoisen tunnustuksen neuvottelijoille siitä taitavasta tavasta ja ryhdikkydestä, jota he neuvotteluissa olivat osoittaneet. Ryhmä toivoi jatkon käyvän samaan suuntaan.

Heiniö, edistysmielisen eduskuntaryhmän puheenjohtaja, ilmoitti ryhmänsä hyväksyneen hallituksen kannan.

Neuvotteluja olisi koetettava pitkittää, jotta varusteluja voitaisiin jatkaa ja ulkopolitiikkaa hoitaa. Niitä ei sen vuoksi pitäisi katkaista.

Hakkila, eduskunnan puhemies, yhtyi Pekkalan esittämään kantaan. Iloitsi, että kaikkien eduskuntaryhmien taholla esiintyi yhtenäinen kanta, samoin kuin siitä, että eduskuntaryhmät olivat tukevasti hallituksen takana.

Ryhmien virallisten ilmoitusten jälkeen jatkui keskustelu vielä seuraavaan tapaan:

Annala huomautti, että luovutuksien vastikkeena tulevan maa-alueen pitäisi olla riittävän suuri. Kaksinkertainen vastike ei hänen mielestään ollut riittävän suuri. Neliökilometrein ei voida mitata aluetta, jonka vastapuoli kokonaan voi linnoittaa maatamme vastaan.

Pääministeri Cajander: Valtioneuvosto on kuullut sotamarsalkka Mannerheimin mielipidettä vastiketarjouksen strategisesta puolesta. Hän ei voi ehdottaa parempaa vastiketta kuin Repola ja Porajärvi. Niiden Suomeen liittäminen parantaisi rajaa. Kaikki vedet tulisivat silloin juoksemaan Suomen puolelle.

Ulkoministeri Erkki ilmoitti, että yleisesikunta valmistelee eri vaihtoehtoja.

von Born: Kun hallitusta usealta taholta on kehoitettu jatkamaan neuvotteluja, tiedustelen, kuinka pitkälle myönnytyksissä olisi mentävä. Missä olisi äärimmäinen raja Kannaksella?

Annala: Hangosta ei voida keskustella. Kannaksella olisi sen sijaan jokin toinenkin linja mahdollinen. Sen takia ei olisi mentävä sotaan.

Pilppula: Hangosta ei voida keskustella. Sen luovuttaminen toisi mukanaan rautateiden käytön Neuvostoliiton tarkoituksiin koko Etelä-Suomessa. Kannaksella olisi ehdotukseen c sisältyvä rajalinja jokseenkin viimeinen mahdollisuus.

Pääministeri Cajander halusi yhteenvetona keskustelusta todeta, ettei Suomen olisi katkaistava neuvotteluja pienten asiain takia. Ellei suurista asioista voida sopia, voisi asian päästää riitaan.

Pennanen: Hänen ryhmänsä on käsitellyt vain hallituksen ehdotusta eikä Venäjän vaatimuksia. Omaan käsityksensä hän lausui, että niin hyvin Hanko kuin Koivisto olivat ulkopuolella keskustelun.

Heikkinen oli sitä mieltä, että hallituksen oli jyrkästi pidettävä kiinni omasta ehdotuksestaan. Takataskussa voisi olla ehdotus c.

Pekkala: Entäpä jos venäläiset pysyvät vaatimuksissaan. Onko neuvottelut katkaistava?

von Born ei ollut lausunut omaa käsitystään, vaan halunnut tietää, missä äärimmäisen rajan toisten mielestä tulisi kulkea.

Pekkala: Jos kriisi kaikesta huolimatta syntyy, on asia hoidettava niin, että eduskunta saa sanoa sanansa.

Cajander: Pahimmassa tapauksessa voitaneen asia niin hoidtaa, että korkeintaan tapahtuu keskeytys neuvotteluissa.

Paasikivi: On mahdollista, ettei Neuvostoliitto luovu vaatimuksistaan Hankoon. Silloin on tarkasti harkittava, kuinka keskustelut lopetetaan. Jos Venäjä näkee, ettemme halua katkaista neuvotteluja, olemme heikommalla puolella. Asema on tässäkin suhteessa vaikea. Ulkoministerin kanssa on tällöin neuvoteltava asian hoidosta. Tiedusteli lopuksi, koska olisi uudelleen lähdettävä matkalle, maanantaina vai tiistaina.

Erkko: Jos Suomella on varma jyrkkä kanta Hankoon nähden, tulevat venäläiset siitä luopumaan. Hänen mielestään Neuvostoliitto tulee pitämään kiinni siitä viimeiseen saakka, koska se voi sillä puristaa muita myönnytyksiä. Neuvostoliitto ei kuitenkaan tule päästämään asiaa konfliktiin. Sen tšekäläinen asiainhoitaja oli tänään kiireellisesti käynyt tiedustelemassa, aikoiko Suomi katkaista neuvottelut. Oli ollut tyytyväinen kuultuaan, että niitä oli tarkoitus jatkaa.

Lopuksi pääministeri Cajander kiitti läsnäolleita saaduista tiedoista.

Myöhemmin saman päivän illalla klo 19 oli valtioneuvoston istunto, johon myös Paasikivi otti osaa. Siinä käytiin lävitse vastausluonnos. Siihen tehtiin edelleen paljon korjauksia.

Seuraavana päivänä (30.10.) klo 10.30 kokoontuivat Cajander, Erkko ja tämän kirjoittaja vielä kerran tarkastamaan vastausehdotusta. Sen jälkeen se katsottiin lopulliseksi.

Illalla oli sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän kokous. Siinä oli ryhmän puheenjohtaja Pekkala lukenut ylimalkaisen selostuksen valtioneuvostossa käydyistä neuvotteluista. Selostuksen johdosta ei keskusteltu eikä tehty päätöksiä.

Lokakuun viimeisenä päivänä (31.10.) päivällä pidetyssä istunnossa presidentti vahvisti neuvottelijoille annettavat uudet ohjeet.

NEUVOSTOLIITON VAATIMUKSET PÄÄSTETÄÄN JULKISUUTEEN

Kun kaikki valmistelut täten olivat tulleet suoritetuiksi ja meillä myös oli täysin selvillä eduskuntapiireissä vallitsevat ajatukset, oli jälleen aika lähteä uudelle matkalle Moskovaan. Tähän kaikkeen oli kulunut paljon enemmän aikaa kuin Molotov edellisellä kerralla erotessamme oli edellyttänyt. Hänen laskemansa neljän päivän asemesta tulisi kulumaan vähintään kaksitoista päivää, ennen kuin keskustelut uudelleen saattaisivat jatkua.

Matkaseuramme oli tällä kertaa muuten sama kuin edellisellä matkalla, paitsi että valtioneuvos Rafael Hakkarainen nyt oli liittynyt mukaan tulkiksi.

Nytkin oli asemalla suuri väenpaljous lähtijöitä saattamassa. Ystävät ja tuttavat toivottelivat onnea. Sekä Cajander että Erkkö pistivät kumpikin käteeni kirjeen, joissa oli viimeisiä ohjeita ja samalla rohkaisevia vakuutuksia. Erkkö vakuutti tietävänsä, ettei Venäjä tulisi lähtemään sotaan meidän asiamme vuoksi. Hänen kirjeensä oli siksi kuvaava ulko-ministerimme katsantokannalle, että se on syytä tähän jäljentää. Se oli seuraavan sisältöinen:

”Kaikessa kiireessä panen vielä parisen seikkaa paperille ennen lähtöäsi:

1. Venäläiset eivät tahdo konfliktia. He eivät myöskään ris-

Saattajia Helsingin asemalla

keeraa mitään sellaista koko maailman edessä, että he kärsisivät fiaskon silloin kun heillä joka tapauksessa on taskussaan valmis sopimus: Suomenlahden saaret ja Pietarin lähi-puolustus. Venäjän lehdistö on ollut aivan vaiti koko ajan siten osoittaen, että he eivät tahdo vaarantaa neuvotteluja ja niitä tuloksia, joita jo on saavutettu.

2. On muistettava, että Hanko on loistava valtti heidän kässissään, sillä he tietävät miten epämieluisa se meille on. Sen avulla he voivat meiltä puristaa mitä tahansa ja tullevat he siitä luopumaan vasta aivan lopussa. *Hangossa yhtä vähän kuin missään muussakaan paikassa sillä taholla me emme saa hievahtakaan.* Silloin jos me sen teemme, on meidän asemamme selvä ja Skandinavia on poissa. Kaikki suurvallat poikkeuksetta ovat meitä varoittaneet. Meidän täytyy pysyä tiukkoina. — — —

3. Olen tyytyväinen, että Kannaksen uusi linja sai luonnollisen rajan. Kivennapa ja Uusikirkko olisi pelastettava. Saa-

renpään pelastukseksi voitaisiin ajatella tämän patterin siirtämistä toisaalle.

4. Jos niin onnellisesti kävisi, että sopimukseen päästään, olisin kiitollinen, jos venäläisiltä kysyt, onko heillä mitään sitä vastaan, että me selostamme julkisesti eduskunnalle ja siten koko kansalle heidän kaikkia alkuperäisiä vaatimuksiaan. Muuten tulee olemaan hyvin vaikeata hoitaa asioita.

5. Olen edelleen pahoillani Kalastajasaarennosta. Myönnytys siellä merkitsee Petsamon menon alkua.

6. Jos Sinulla riittää aikaa, olisi ehkä hyvä jos voisit keskustella siellä seuraavista kysymyksistä:

- a) kauppasopimus (Y-K:lla paperit),
- b) yliloikkarit ja niiden palautus,
- c) kalastusolot,
- d) Nevan kauttakulku.

Toivotan Sinulle hyvää matkaa ja hyviä voimia. Ajatukseni seuraavat Sinua.

Voi hyvin
Eljas Erkko

P.S. Kunpa ei P. lysähtäisi.”

Minulle on jäänyt tuntemattomaksi, mitä perusteluja Erkolla oli varmuudelleen. Sen varassa hän joka tapauksessa toimi.

Pääministeri Cajanderin kirjeessä selostettiin, mitä kansanedustaja Antti Kukkonen, joka juuri oli palannut Ruotsiin tekemältään matkalta, oli kertonut siellä saamistaan vaikutelmista. Kukkonen oli maininnut palanneensa matkaltaan melko lailla myönteisin tuloksien. Bondeförbundetin (talonpoikaispuolueen) johtaja Bramstorp oli hänelle vakuuttanut, että hänen puolueensa oli valmis Suomen hyväksi menemään paljon pitemmälle kuin Suomessa näkyi luultavan. Vieläpä Bramstorp oli sanonut jotakin siihen suuntaan, että talonpoikaispuolue olisi valmis menemään yhtä pitkälle kuin mikä muu puolue tahansa. Neuvostoliiton esittämistä ehdoista

Bramstorp oli ollut sitä mieltä, ettei Suomen olisi annettava mitään satamia mantereelta, mutta hänkin oli suositellut saarien luovuttamista. Nähtävästi Baltian maiden tapahtumat olivat muuttaneet käsityksiä talonpoikaispuolueen keskuudessa, oli Kukkonen arvellut.

Kukkonen oli lisäksi tiennyt kertoa, että Ruotsin hallitus olisi lokakuun 30. päivänä pitämässään istunnossa epävirallisesti käsitellyt Suomen kysymystä, tullen siihen tulokseen, että silloisen tilanteen jatkuminen saattoi tulla Suomelle kalliiksi, minkä vuoksi Suomea olisi tuettava.

Cajander mainitsi kirjeessään edelleen, että presidentti Kallio oli hänelle soittanut ja ollut jyrkästi Inon luovuttamista vastaan. Tätä kielteistä suhtautumistaan Inoon nähden presidentti oli perustellut sillä, että venäläiset silloin tulisivat vaatimaan itselleen laajoja takamaita Inon suoja-alueeksi.

Matkan varrella oli väkeä jälleen kerääntynyt useimmille suuremmille asemille. Laulua ja puheita esitettiin Keravalla, Riihimäellä, Viipurissa ja Terijoella. Varsinkin molemmilla viimeksi mainituilla paikkakunnilla tervehdykset olivat kovin tunnelmallisia, mutta samalla huolestuneita.

Viipuriin saavuimme seuraavana aamuna (1.11.) klo 6.33. Menin suoraan päätä asemaravintolaan saadakseni jotakin suuhuni. Siellä etsi minut käsiinsä asemapällikkö Saukkonen, joka antoi minulle Erkolta saapuneen sähkeen sekä myöhemmin puhelimitse annetun suullisen tiedoituksen. Sähkeessä ilmoitettiin, että Molotov edellisenä iltana pitämässään puheessa oli yksityiskohtaisesti selostanut kaikki Neuvostoliiton Suomelle esittämät vaatimukset. Puhe oli ollut hyvin jyrkkä. Tämän johdosta tilanne Erkon mielestä oli muuttunut ja meitä kehoitettiin keskeyttämään matkamme ja ensi junalla palaamaan Helsinkiin neuvotellaksemme uudelleen hallituksen kanssa.

Sähke oli lähetetty klo 2.10 yöllä. Sen jälkeen lähetetyssä

puhelin-tiedoituksessa meille pyydettiin ilmoittamaan, että sähke oli vanhentunut. Minua pyydettiin soittamaan Viipurista Erkolle Helsinkiin.

Ostin asemalla aamulehdet. Niissä oli laaja selostus Molotovin puheesta. "Kansan Työssä" oli lisäksi luettavana otaksuma, että neuvottelut keskeytyvät. Kiirehdin makuuvuonun herättämään Paasikiveä. Yhdessä läksimme sitten asemapäällikön huoneeseen puhelimen ääreen.

Puhelimessa Erkko ilmoitti, että hän, saatuaan selostuksen Molotovin puheesta, oli halunnut heti saattaa sen meidän tietoomme. Neuvoteltuaan pääministerin kanssa hän oli lähettänyt sähkeen kutsuen meidät takaisin kotiin. Klo 3:ksi yöllä oli kuitenkin koko hallitus rummutettu kokoon. Sen keskuudessa käydyn keskustelun tuloksena oli, että enemmistö halusi jättää meidän ratkaistavaksemme, oliko matkaa jatkettava. — Oli sekin merkillinen tapa hallituksella päättää tärkeistä asioista. Vastuu siirrettiin siten meidän hartioillemme.

Vastasin Erkolle, että meidän ensi vaikutelmamme oli, että matkaa kaikesta huolimatta olisi jatkettava. Olimme jo huomattavasti ylittäneet sen aikarajan, jonka kuluessa meidän odotettiin palaavan. Lupasimme kuitenkin tarkemmin harkita asiaa ja sovimme, että soitan uudelleen Rajajoelta ennen kuin kuljemme rajan ylitse.

Ennen junan lähtöä Viipurista oli asemasillalle kerääntynyt suuri väenpaljous meitä saattamaan. Kaupunkia edustivat valtuuston puheenjohtaja lehtori T. Valtavuo ja apulaiskaupunginjohtaja Taavi Siltanen, lääninhallitusta lääninneuvos H. Yrjölä ja sotilaspiiriä armeijakunnan komentaja, kenraaliluutnantti H. Öhquist sekä eversti Yrjö Takkula. Laulukuoro ja Karjalan kaartin rykmentin soittokunta tervehtivät lauluin ja soitoin matkamiehiä.

Lehtori Valtavuo piti puheen lausuen Viipurin ja koko Karjalan tahtovan laululla tervehtiä Suomen neuvottelijoita.

Neuvottelijoille toivotetaan menestystä Viipurin asemalla

Karjala seisoo nyt samassa yksimielisessä rintamassa koko muun Suomen kanssa. Puhuja toivoi, että Karjalan maakunnan onnentoivotukset ja luottamus seuraisivat valtuutettuja heidän matkallaan. Puhujan kehoituksesta yleisö kohotti kolmikertaisen eläköön-huudon isänmaalle.

Paasikivi vastasi puheeseen kiittäen kunnianosoituksesta ja laulusta. Hän huomautti, että tämä yksimielisyys on omiaan vahvistamaan ja rohkaisemaan. Me tulemme koettamaan parhaamme ja toivomme, että tehtävässämme myös onnistuisimme, hän mainitsi.

Siirryttyämme vaunuamme yleisö lauloi torvien säestyksellä voimakkaasti Maamme-laulun.

Meillä oli sen jälkeen junassa pitkä keskustelu muuttuneen tilanteen johdosta. Molotovin menettelyä päästää asia kesken neuvottelujen yksityiskohtia myöten julkisuuteen pidimme

kovin outona. Suomessa olimme kaiken aikaa koettaneet noudattaa mitä ankarinta vaiteliaisuutta, jotteivät kunnianarakuusyyt haitallisesti pääsisi vaikuttamaan asiain menoon. Eduskunnan jäseniäkin olimme vannottaneet vaitiololupauksiin. Ja nyt vastapuoli päästää asian koko maailman tietoon! Tarkoituksena oli tietenkin tehdä vaatimuksista ”tapahtunut tosiasia”, josta emme enää voisi välttyä. Moskovan epäkorrektista menettelystä huolimatta olimme ilman epäilyksiä sitä mieltä, että matkaa oli jatkettava. Oman maan ja ulkomaiden yleisen mielipiteen yhtä vähän kuin Venäjänkään mielipiteen vuoksi emme voisi sitä keskeyttää. Jos sen tekisimme, käsitettäisiin se epävarmuudeksi ja ehkäpä perääntymiseksi. Suuri häly siitä joka tapauksessa syntyisi.

Keskustelun varrella Paasikivi yltyi kovasti moittimaan Erkkoa hätiköivistä otteista. Hän paheksui sitä, että Erkko oli uhannut erota hallituksesta, jos myönnytyksissä mentäisiin pitemmälle kuin hän oli valmis menemään. Se oli Paasikiven mielestä kovin mukava tapa vapautua vastuusta. Silloin tulisi seurauksena olemaan samanlaista toistensa syyttel mistä kuin routavuosina.

Luulin voivani vakuuttaa, että hallitus pysyy koossa tämän kriisin ohitse sekä että Erkon puheet eroamisesta olivat vain hetken kiihkossa lausuttuja.

Rajajoelle saavuttuamme oli puhelinlinja jo auki Helsinkiin ja Erkko oli langan toisessa päässä. Ilmoitin meidän harkintamme tuloksena olleen, että vakaa aikomuksemme oli jatkaa matkaa. Erkko mainitsi hallituksen tämän hyväksyvän ja toivotti vain hyvää matkaa.

Niin sitten matkaa jatkettiin. Jälkeenpäin osoittautui, että siinä tapahtui virhe. Olisi sittenkin ollut palattava takaisin ja hankittava hallitukselta laajempia valtuuksia.

Leningradiin saavuttiin tällä kertaa aikaisemmin kuin edellisellä matkalla, nimittäin klo 14.30. Meillä oli täten runsaasti aikaa käytettävänä ennen yöjunan lähtöä. Pääkortteeris-

samme Astoria-hotellissa emme kauankaan viihtyneet. Kävelimme hiukan kaupungilla, pistäydyimme Suomen konsulaatissa, joka majaili entisessä ministerivaltiosihteerin talossa, eräässä vanhassa kirkossa jne. Totesimme, että vaikka pääkadut olikin jaksettu pitää jommoisessakin kunnossa, sivukadut olivat aivan mahdottomassa tilassa.

Hotelliin palattuamme halusimme jälleen nauttia venäläisen ruokapöydän tarjoamista antimista. Istahdimme eräeseen ruokasalin osaan, jossa ei näkynyt olevan ensinkään vieraita. Mutta ennen pitkää ympärillämme olevat pöydät täyttyivät epämääräisistä nuorista miehistä. Sivumennen sanoen olimme kaupungillakin kävellessämme havainneet, että jäljesämme käveli säännöllisesti samantapaisia miehiä. Olimme niin ollen ilmeisesti turvallisen suojelun alaisina. Kun ei tämänlaisissa oloissa ollut oikein sopivaa keskustella asioista ja kaikkein vähimmin siitä suuresta asiasta, jota meidät oli lähetetty hoitamaan, muodostui keskustelumme juttujen kertomiseksi. Monta hauskaa juttua ennättikin pöydän ääressä tulla tarituksi ja lopuksi eräs niistä auttoi meitä saamaan selville, että ympärillämme oli suomea puhuvia, ainakin suomea ymmärtäviä miehiä. Se juttu oli minun kertomani ja olin sen kuullut istuessani kerran iltaa Wienissä Karl Rennerin, Itävallan nykyisen presidentin, ja Karl Seitzin, Wienin entisen pormestarin kanssa. Jutun juoni oli jokseenkin seuraavanlainen:

Itävallan liittokanslerin Engelbert Dollfussin tultua murhaksi v. 1934 oli liittokansleriksi hänen jälkeensä tullut Kurt von Schuschnigg, joka myöhemmin joutui Hitlerin toimesta keskitysleiriin. Kanslerina ollessaan hän menetti vaimonsa auto-onnettomuudessa ja eleli leskimiehenä. Rouva Dollfuss myöskin eli leskenä nauttien valtiolta eläkettä. Tämä on jutun taustaa.

Kun Itävallan valtion finanssit pysyvästi olivat heikolla kannalla, kertoo juttu hallituksen rahaministerin saaneen loistavan ajatuksen. Hän ehdotti, että Schuschnigg naitettai-

siin rouva Dollfussille. Sillä voitettaisiin kaksi asiaa: molemmat lesket saisivat seuraa ja eläisivät onnellisempina. Valtio taas säästyisi maksamasta eläkettä rouva Dollfussille. Tämä ehdotus otettiin hallituksen keskuudessa mielihyvin vastaan ja ainoa, jolla sitä vastaan oli epäilyksiä, oli Schuschnigg. Mutta hänetkin saatiin taivutetuksi ajattelemaan asiaa. Seurauksena oli, että hän jonkin ajan kuluttua läksi kosiomatkalle rouva Dolfussin luokse.

Hän esitti asiansa ja koetti kaunopuheisesti selittää sen erinomaisuutta. Rouva Dolfuss ei kuitenkaan ollut ensinkään halukas harkitsemaan asiaa eikä edes pyytänyt aikaa sitä varten. Hän selitti tottuneensa miesvainajaansa siinä määrin, että hänelle olisi kovin vaikeata tottua toisenlaiseen miestyyppiin. Hänen miehensä ja Schuschnigg olivat ulkonaisesti kovin erilaiset. ”Mieheni oli lyhyt, hänellä oli pystyyn kammattu tukka ja hänen silmänsä olivat hiukan ulos pullistuneet”, hän sanoi. ”Te sen sijaan olette pitkä, teidän tukkanne on kammattu pitkin päätä ja teidän silmänne ovat tavallisessa normaalissa asennossa. Ei, minä en voisi tottua teihin.”

Tällä tiedolla Schuschnigg sai palata hallituksen istuntoon ja kertoa epäonnistuneesta matkastaan. Siellä ryhdyttiin pohtimaan asiaa. Valitettiin kovasti hyvän suunnitelman epäonnistumista ja erikoisesti rahaministeri oli siitä harmissaan. Hän ei halunnut jättää asiaa tämän kielteisen tuloksen varaan. Kun asiaa edelleen oli pohdittu, keksittiin, että ehkä kaupungissa elävä tunnettu viisas juutalainen rabbiini voisi antaa hyvän neuvon — tietysti tarvittiin Itävallassa hyvään juttuun myöskin juutalainen rabbiini. Mikäs siinä, Schuschniggin oli lähdettävä vielä neuvottelemaan tämän rabbiinin kanssa. Hän kertoi tälle huolensa ja selitti, mitä rouva Dollfuss oli hänelle vastannut.

Rabbiini mietti hetken samaansa ongelmaa ja sanoi sitten Schuschniggille: ”Pankaa toimeen yleiset vapaat vaalit.” —

”Vaalit?” — kysyi Schuschnigg, ”mitä niillä on tämän asian kanssa tekemistä?”

Juutalainen pysyi kuitenkin antamassaan neuvossa ja toisti vielä: ”Pankaa toimeen vapaat vaalit. Kun te olette pannut ne toimeen ja näette tuloksen, niin saatte nähdä, kuinka pieni mies te itse asiassa olette, kuinka teidän tukkanne nousee pystyyn ja kuinka teidän silmänne pullistuvat päästä.”

Kun olin päässyt juonen huippuun, purskahtivat monet vie-reisessä pöydässä olleista miehistä kaikuvaan nauruun. He eivät jaksaneet enää pysyä yksinomaan venäjää ymmärtä-vinä, vaan paljastivat itsensä suomea taitaviksi.

Yöjunalla jatkoimme taasen matkaa Moskovaan, jonne saa-vuimme säännölliseen aikaan klo 10.10. Asemalla olivat vas-tassa samat vastaanottajat kuin edelliselläkin kerralla. Proto-kollapäällikkö Barkov pyysi meitä olemaan saapuvilla saman päivän illalla kokoontuvassa Neuvostoliiton korkeimman neu-voston istunnossa.

Asemalla jouduin pääasiassa puheisiin Ruotsin Moskovan-lähettilään Wintherin kanssa. Hän mainitsi samana päivänä yrittävänsä pyrkiä Molotovin puheille esittääkseen tälle Ruotsin demarchen Suomen asiassa. Hän lupasi myöhemmin kertoa, otetaanko hänet vastaan ja mikä oli käynnin tulos (Molotov ei ottanut häntä vastaan). Winther kertoi myös-kin, että Neuvostoliiton Tukholman-lähettiläs Aleksandra Kollontay oli kutsuttuna ollut Moskovassa selostamassa Ruot-sin mielialoja. Kollontay oli joutunut olemaan paljon mu-kana kokouksissa, koska oli yöpynytkin Kremlissä. Kollontay oli näiden kokousten jälkeen ollut hyvin väsynyt. Kremlin Skandinavian asiain hoitaja oli seuraavana päivänä ollut Wintherille hyvin hapan, minkä tämä puolestaan tulkitsi hyväksi enteeksi meidän asiallemme. Winther oli myös ta-vannut Yhdysvaltain suurlähettilään Lawrence Steinhardtin. Tämä oli hänelle arvellut, että Suomen asiassa syntyy kun-niallinen sopimus. Hän ei kuitenkaan ollut voinut nojautua mihinkään tosiseikkoihin, ainoastaan Kremlin yleiseen mieli-alaan.

Lähetystössä, jonne tälläkin kerralla majoituimme, oltiin kovin iloisia, kun palasimme jatkamaan neuvotteluja. Var-sinkin talon rouva, joka meitä kaiken aikaa oli rakastetta-vasti hoivailnut, osoitti iloaan. Talossa oli jo pelätty, että neu-vottelut olisivat katkenneet Molotovin puheen johdosta.

Heti taloon saavuttuamme ojennettiin minulle Erkon lähettämä sähkö, jossa meitä vannotettiin pysymään lujina. Sähkö oli lähetetty Helsingistä marraskuun 1. päivänä klo 22.15 ja siinä sanottiin:

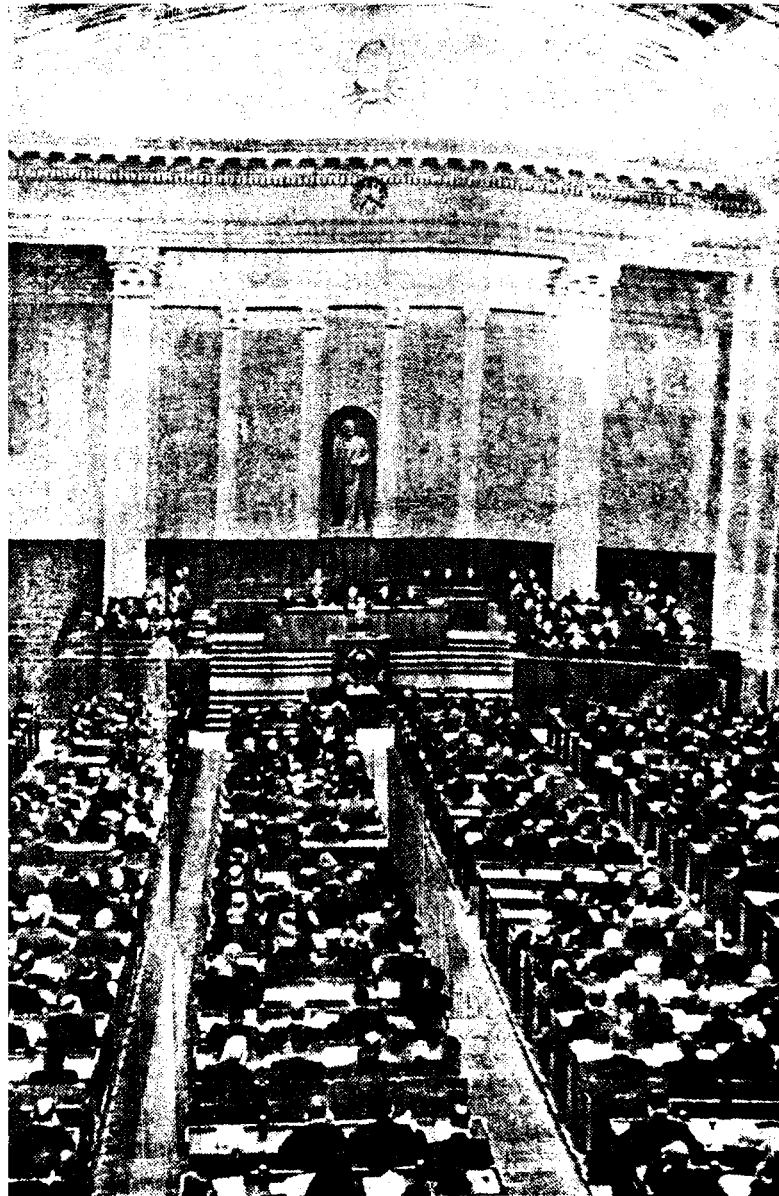
”Molotovin puheita arvostellaan täällä taktilliseksi manööveriksi tarkoituksella säikäyttää. Samanlaista käytetty Viroa vastaan menestyksellä. Olemme rauhallisia. Tiukka kantamme selvitettävä venäläisille. He osittain säikähtäneet puheen vaikutusta — Erkko.”

Sähkeestä huolimatta katsoimme parhaaksi hiukan tarkistaa meille lähtiessämme annettua, presidentin hyväksymän kirjallisen vastauksen tekstiä. Kaiken varalta pyyhittiin siitä pois sanonta, että Suomen siinä tekemät myönnytykset olivat ”äärimäinen raja”. Tämän pyyhinnän teimme omavaltaisesti, mutta ilmoitimme siitä myöhemmin Helsinkiin.

KORKEIMMAN NEUVOSTON ISTUNTOON TUTUSTUMASSA

Ensimmäisenä päivänä ei voitu järjestää mitään neuvotteluja, kun Neuvostoliiton korkein neuvosto parhaillaan oli koolla ylimääräisessä istunnossa. Kokousta oli jo jatkunut pari päivää. Ensimmäisenä päivänä oli käsitelty yleispoliittista tilannetta, ennen kaikkea ulkopoliittikkaa. Silloin Molotov oli pitänyt ennen mainitun puheensa, jossa Suomen kanssa käytyjä neuvotteluja oli käsitelty. Toisena päivänä oli Puolan sodassa Neuvostoliittoon liitetty Länsi-Ukraina juhlallisesti otettu Neuvostoliiton jäseneksi, ja saapumispäivänämme oli samalla tavalla liitetyn Valko-Venäjän vuoro olla samanlaisen ohjelman kohteena.

Kun meillä ei ollut muutakaan tehtävää ja kun sitä paitsi oli mielenkiintoista tutustua tähän uusimpaan parlamenttiin,

Korkeimman neuvoston istunto Kremlissä

päätimme, Paasikivi ja minä, käyttää hyväksemme saamaamme kutsua ja mennä katsomaan sen istuntoa.

Korkein neuvosto istui Kremlissä, mahdollottoman suuressa, kauniissa ja kirkkaasti, melkein räikeästi valaistussa salissa. Salissa oli suurenmoinen ilmanvaihto; vaikka siinä istui 2 000

henkeä, ei ilman pilaantumista ollut havaittavissa. Saapuvilla olivat yhtäkaa molemmat kamarit: liittoneuvosto ja kansallisuusneuvosto eli valtion ja puolueen edustajat, yhteensä noin 1 200 henkeä. Kamarit istuivat kumpikin omalla puolellaan keskikäytävää. Salin perällä olevalla lehterillä oli yleisöä noin 800 henkeä. Sivuseinällä olevissa aitioissa oli kutsuvieraiden paikat. Salin edessä olevalla lavalla istuivat molemmat hallitukset: puhemiehen vasemmalla puolen valtion ja oikealla puolella puolueen hallitus. Huomiota kiinnittivät ennen kaikkea lavalla olevat, paljon mainostetut miehet: Kalinin, Ždanov, Budjennyi ym. puolueen hallituksen penkeillä. Stalin oli sillä puolen vetäytynyt aivan nurkkaan eikä näyttänyt paljon välittävän kokouksen menosta. Vierellään olevan Ždanovin kanssa hän keskusteli huvittavammista asioista, päätellen siitä, että molemmilla oli silloin tällöin kovin hauskaa. Molemmat polttelivat toisten selän takana savukkeita, vaikkei tupakoiminen ilmeisesti ollut sallittua. — Hallituksen penkeillä istuivat Molotov, Vorosilov, Mikojan, Kaganovitš, Berija ym. Potemkin, Losovski ym. tunnetut miehet, jotka eivät sillä hetkellä kuuluneet kumpaankaan hallitukseen, istuivat edustajien penkeillä. Litvinov lueskeli sanomalehtiä, joita hänellä oli edessään melkoinen pinkka, välittämättä laisinkaan kokouksen menosta. Luetut lehdet heitettiin permannelle.

Kaiken aikaa hääri salissa valokuvaajia, jotka kulkivat riviväliltä valokuvaamassa edustajia. Valokuvat tulivat näille varmasti olemaan arvokkaita muistoja tärkeästä tilaisuudesta.

Valko-Venäjän ottaminen Neuvostoliiton yhteyteen oli lavastettu vaikuttavaksi. Sen valtuutetut, noin 50 henkeä, tuotiin sivuhuoneesta lippuineen salin eteen, puhemieskorokkeen alapuolelle seisomaan. Seurasi useita heidän puheitaan ja lopuksi hallituksen erään jäsenen puhe. Kaikki puheet olivat samaan kaavaan valettuja. Ylistysvirsiä Neuvostoliitolle ja valituksia Puolan aikaisemmin harjoittaman sarron joh-

dosta. Suurimpana vetonumerona oli erään yksinkertaisen talonpoikaisnaisen puhe, joka oli suorastaan hysteerinen. Kaikissa puheissa ylistettiin kolmea miestä: Vorošilovia, Molotovia ja "suurta kansojen johtajaa, isä Stalinia". Aina kun jokin näistä nimistä mainittiin, nousivat edustajat seisomaan ja taputtivat käsiään. Huvittavaa oli nähdä, että puhuja samalla keskeytti puheensa ja taputti itsekin käsiään. Samoin yhtyivät kättentaputukseen tämän kunnianosoituksen kohteeksi joutuneet kolme miestä heidän nimensä tullessa mainituiksi. Taputus katkesi vasta puheenjohtajan painaessa soittokelloa. Kaikki istahtivat silloin yhtaikaa.

Koettelin aitiosta käsin tarkastella edustajiakin. Sikäli kuin ylhäältä käsin saattoi havaita eivät he juuri näyttäneet ruumiillisen työn tekijöiltä. Kaikilla näkyi olevan hyvin hoidetut kädet; ilmeisesti he olivat etupäässä puolueen toimitsijoita. Sali oli täynnä pukujen ja eri rotuisten naamojen kirjavuutta.

Diplomaattien aitiossa näkyivät tällä kertaa vain Tannu-Tuvan mongolit, Viron ja Lietuan lähettäjä sekä me Suomen edustajat. "Quelle collection" (mikä kokoelma) — sanoi Paasikivi.

Korkeimman neuvoston äänestysmenettely oli meikäläiselle hyvin merkillinen. Kumpikin kamari äänesti erikseen kättä nostamalla. Kun laki esitettiin hyväksyttäväksi, kysyttiin, kuka kannattaa sitä. Kaikki nostivat kätensä. Sen jälkeen kysyttiin, äänestikö kukaan ehdotusta vastaan. Luonnollisesti ei tällöin kukaan nostanut kättään. Täten syntyi laki Länsi-Ukrainan ja Valko-Venäjän liittämisestä Neuvostoliittoon.

Länsi-Euroopan parlamenttien toimintatapoihin tottuneelle korkeimman neuvoston työskentely tuntui melko tavalla oudolta. Etenkin kättentaputusseremonia vaikutti kovin teatterimaiselta.

Väliajalla poistuimme sivuhuoneeseen virvokkeita nauttimaan. Pöydillä oli runsaasti erilaisia kylmiä ruokia ja hyviä

juomia. Tällöin protokollapäällikkö Barkov selitteli meille Neuvostoliiton perustuslakia ja korkeimman neuvoston työjärjestystä sekä sen äänestysmenetelmiä.

Moskovan lehdissä oli tänään julkaistuna Tassin tietotoimiston Helsingistä saama sähke, jossa mainittiin, että Suomen lehdet jatkuvasti vastustavat Neuvostoliiton kanssa tehtävää sopimusta. On kuvaavaa — lausui kirjeenvaihtaja — että näiden lehtien mielestä Molotovin, neuvottelujen jatkuessa molempien maiden välillä, julkituomat ehdotukset muka voisivat vaikuttaa neuvottelujen kulkuun. Suomen Sosialidemokraatti lausuu pääkirjoituksessaan, että Suomi ei halua tulla vedetyksi suurvaltojen blokkiin, vaan on noudatettava ehdotonta puolueettomuutta. Me haluamme järjestää ystävälliset suhteet itäiseen naapuriin ja olemme valmiit suostumaan erinäisiin toimenpiteisiin, jos tulemme vakuuttuneiksi niiden välttämättömyydestä ja jos ne eivät loukkaa Suomen puolueettomuutta. Lehti lausuu toivomuksen, että Neuvostoliiton ja Suomen väliset neuvottelut päättyisivät menestyksellisesti.

Illalla Paasikivi oli kovin hermostunut ja tappiomielialan vallassa. Hän oli vähällä saada minutkin hermostumaan. Ennusteet ovat huonot — pauhasi hän.

Seuraavana aamuna (3.11.) kävi Viron lähettiläs A. Reidellisenä iltana neuvoston kokouksessa tekemämme sopimuksen mukaisesti minua tervehtimässä. Puhuttiin meidän matkastamme, mutta pääasiassa Viron ja Neuvostoliiton välillä vähän aikaisemmin tehdystä sopimuksesta. Hän valitti, että se oli tehty niin äkkiä ja Virolle kovin häpeällisellä tavalla. Sopimus oli jo nyt ennättänyt osoittautua Virolle epäedulliseksi. Ehkä sopimus olisi saattanut olla parempi, jos Viro olisi saanut aikaa sitä perusteellisemmin harkita. Viro kuitenkin luotti Stalinin sanaan, ettei Viron sisäisiin asioihin tultaisi kajoamaan sekä ettei sovjetisoiminen missään ta-

pauksessa tulisi kysymykseen. Ei edes kauppasopimuskaan, jonka Viro samalla oli tehnyt, tahtonut toimia. Neuvostoliiton tavaroilleen määräämät hinnat olivat liian korkeita ja Viron tuotteista maksettavat hinnat liian alhaisia. Hän oli näihin sopimuksiin kovin tyytymätön ja pelkäsi tulevaisuuteen nähden pahinta.

NEUVOTTELUT JATKUVAT

Korkeimman neuvoston istuntojen päätyttyä vapautuivat Neuvostoliiton johtavat miehet Suomen kanssa käytäviin neuvotteluihin. Neuvotteluja voitiin siten jälleen jatkaa marraskuun 3. päivänä ja ensimmäinen istunto tässä vaiheessa pidettiin klo 18 mainittuna päivänä. Tällä kertaa ei Stalin ollut mukana; siihen osallistuivat Neuvostoliiton edustajina Molotov ja Potemkin.

Istunto alkoi sillä, että Paasikivi luki tasavallan presidentin vahvistaman vastauksen venäläisten aikaisemmin tekemiin ehdotuksiin. Tämän laajan vastauksen pääsisällöstä on mainittava seuraavat kohdat:

Suomen hallitus pysyi aikaisemmin ilmoittamassaan kannassa Hankoa ja Lappohjan lahtea koskeviin vaatimuksiin nähden. Se ei voinut suostua siihen, että Suomen alueella muodossa tai toisessa pidettäisiin toisen valtakunnan varuskuntaa tai laivastotukikohtaa. Se ei olisi sopusoinnussa Suomen kansainvälisen aseman eikä myöskään sen omaksuman ehdottoman puolueettomuuden kanssa, minkä Neuvostoliiton hallituskin on ilmoittanut hyväksyvänsä.

Suomenlahden ulkosaaria, Seiskaria, Peninsaarta, Lavan saarta sekä Tytärsaarta, koskevassa asiassa Suomen hallitus oli valmis tekemään sopimuksen niiden luovuttamisesta alue-

korvausta vastaan. Lisäksi se oli valmis keskustelemaan Suursaaren järjestelystä siinä mielessä, että sekä Leningradin kaupungin turvallisuusnäkökohdat että myöskin Suomen turvallisuus tulivat huomioonotetuiksi.

Karjalan kannaksella Suomen hallitus oli tahtonut osoittaa ymmärtämystään esitettyjä toivomuksia kohtaan ja oli sen vuoksi yhteisymmärryksen saavuttamiseksi suostuvainen menemään Suomen kansalle hyvin raskaisiin uhrauksiin. Tässä tarkoituksessa tarjottiin uutta rajalinjaa, joka kulkisi Suomenlahdesta Vammeljoen suusta suuntaan: Vammeljoki—Lintulanjoki—Kaukjärvi—aikaisempi raja (rajapatsas n:o 70).

Petsamossa oltiin suostuvaisia neuvottelemaan Kalastaja-saarenon länsiosan luovuttamisesta Neuvostoliitolle Pummangin vuonoon saakka etelässä, aluekorvausta vastaan.

Aluekorvauksen laskemiseen nähden tehtiin vastauksessa erinäisiä huomautuksia, jotka koskivat luovutettavan sekä vastikkeeksi tarjotun alueen erilaista arvoa.

Kannakselle rakennetun linnoitusvyöhykkeen hävittämistä Suomen hallitus ei katsonut voivansa suorittaa, koska se oli rakennettu puolustus- ja turvallisuussyistä.

Kirjelmä päättyi vakuutukseen, että Suomen hallitus oli tarkoin harkinnut ehdotuksensa ja oli täten yksimielisen kansansa nimessä antanut Neuvostoliitolle positiivisen todistuksen halustaan ymmärtää Neuvostoliitolle tärkeitä turvallisuusnäkökohtia. Ne uhraukset, jotka Suomi täten suostui tekemään olivat Suomen kansalle hyvin raskaita, koska ne koskivat ikivanhaa suomalaista asutusta. Lopuksi kirjelmässä ilmoitettiin, että sopimuksen aikaansaaminen oli riippuvainen Suomen eduskunnan hyväksymisestä.

Tämän tultua luetuksi alkoi keskustelu. Se liikkui yleensä samoilla linjoilla kuin aikaisemmin. Molotov oli pääasiassa äänessä, Potemkin sen sijaan oli suurimmaksi osaksi vaiti. Kun Molotov vain yhä uudelleen toisti samaa kuin aikaisemmin, ei keskustelu laisinkaan edistynyt. Selvästi huomasi, että

päätävä äly oli keskustelusta poissa ja sen johdosta se polki paikallaan. Molotov painosti lujasti Hangon tärkeyttä heille. Me taasen ilmoitimme, ettemme Hangon luovuttamisesta voi edes puhua. Myös Kannasta koskevia kysymyksiä kosketettiin jonkin verran. Kun olimme esittäneet uuden rajalinjaehdotuksemme, kaipasi Molotov siitä esim. Inoa, joka sen mukaan olisi jäänyt Suomen puolelle.

Lopuksi ilmoitti Molotov, että Suomen antama vastaus ei ollut tyydyttävä sekä että heidän vaatimuksensa olivat minimivaatimuksia, lause, jota alituisesti olimme saaneet kuulla toistettavan. Me puolestamme mainitsimme Suomen menneen maksimimahdollisuuksiensa rajalle.

Ennen eroamme lausui Molotov seuraavat hämärät sanat: ”Me sivistit emme näy voivan asialle enempää; nyt on sotilaspiirien vuoro sanoa sanansa.” Mitä hän näillä sanoilla tarkoitti, jäi silloin epäselväksi. Oliko tarkoituksena kysyä sotilaspiirien mieltä vaiko siirtää asia aseiden ratkaistavaksi?

Istunto jäi tällä kertaa verrattain lyhyeksi. Kun erottiin klo 19, ei kumpikaan puoli puhunut mitään uudesta istunnosta eikä keskustelujen jatkumisesta.

Palattuamme lähetystöön ryhdyimme tavanmukaiseen neuvotteluun käydyn keskustelun johdosta. Päätimme toistaiseksi jäädä odottamaan, tuleeko neuvotteluille jatkoa vai olivatko välit poikki. Lähetimme Helsinkiin lyhyen sähkeen, jossa neuvottelujen kulku selostettiin.

Kun seuraava päivä (4.11.) näytti jäävän vapaaksi, aloimme käyttää sitä oman ohjelmamme mukaisesti. Kävimme päivällä tutustumassa kuuluisaan Tretjakovin taidemuseoon, jossa Venäjän kuuluisimpien mestarien taulut ovat näytteillä. Kun museossa oli paljon kaunista katseltavaa, kului siellä useampia tunteja.

Iltapäivällä klo 16—17 välillä teimme kohteliaisuuskäynnin Skandinavian valtioiden Moskovan-lähettiläiden luona, joita siihen mennessä olimme tavanneet vain rautatieasemalla. Ministerit Bold-Jørgensen (Tanska), Winther (Ruotsi).

sekä Maaseng (Norja) olivat luonnollisesti erittäin kiinnostuneita neuvottelujen kulusta. Kertoilimme niistä heille pääkohtia.

Ollessamme parhaillaan viimeksimainitussa paikassa saimme Suomen lähetystöstä puhelintiedon, että meitä halutaan uuteen neuvotteluun klo 18, siis aivan niillä minuuteilla. Riensimme lähetystöön ja olimme määrähetkellä Kremlissä. Tällä kerralla edustivat Neuvostoliiton hallitusta jälleen Stalin ja Molotov.

Aikaisempien tapaamisten yhteydessä keskustelu oli pääasiassa ollut yleistä väittelyä, jossa sopimuskysymystä oli vain yleisin piirtein kosketeltu. Nyt jouduttiin ensi kerran koskettelemaan yksityiskohtia. Alussa oli äänessä pääasiassa Stalin. Hän selosti, samoin kuin Molotov edellisenä päivänä oli tehnyt, ettei muka mikään muu Venäjän hallitus kuin neuvostohallitus olisi suvainnut itsenäistä Suomea. Sitä ei tehnyt tsaarin hallitus, ei väliaikainen hallitus eikä myöskään Kerenskin hallitus. Mutta neuvostohallituskin vaatii oman turvallisuutensa takaamista. Tässä mielessä Suomenlahden suunnitelma oli heille tärkeä. Siitä he eivät voineet luopua, minkä vuoksi he vaativat Hankoa ja Lappohjaa. Heidän puolestaan Suomi sai Hangon luovutukselle valita minkä juridisen muodon se halusi: vuokrauksen, kaupan tai vaihdon,

Kun yhä ilmoitimme, että Hanko ei voi tulla kysymykseen, esitti hän suureksi hämmästykseksemme tämän tilalle vaihtoehdon: joukon saaria Hangon itäpuolella. Hän näytti kartalta saaria Hermansö, Koö, Hästö ja Busö, jotka kartalla oli punakynällä ympäröity. Hän kysyi: Tarvitsetteko näitä saaria?

Huomautimme, että tämä oli uusi asia, josta emme olleet voineet hankkia mitään ohjeita.

Muista vaatimuksista käytiin tavanmukaista väittelyä. Keskustelu tapahtui keveässä ja ystävällisessä hengessä.

Lopulta he ottivat puheeksi ulkoministeri Erkon pari päivää aikaisemmin pitämän radiopuheen, josta venäläiset leh-

det olivat tehneet suuren numeron. Mekin olimme tästä puheesta sähköitse saaneet laajan selostuksen ja siitä päätäten puhe oli ollut melkoisen jyrkkäsävyinen, joskaan ei läheskään yhtä jyrkkä kuin Molotovin puhe paria päivää sitä ennen. Puheensa lopussa Erkko sähköen mukaan oli sanonut, että kun meitä nyt tahdotaan uusiin sitoumuksiin, meillä on oikeus kysyä takeita niiden pitämisestä kunniassa. Me olemme ehdotuksissamme osoittaneet valmiutta pitkälle meneviin järjestelyihin. Mutta on arvoja, joita ei voi uhrata. Milloin perusarvot ovat kysymyksessä, tiedämme tien, minkä valitsemme, olipa se kuinka raskas tahansa.

Sekä Stalin että Molotov moittivat Erkköä puheen sisällön johdosta. Vaikka puhe meidänkin saaman tiedon mukaan oli ollut tavallista voimallisempi, lausumme paheksuimme Moskovan lehdissä esiintyneiden vääristelyjen johdosta, joiden mukaan Erkosta oli tehty suuri sotakiihkoilija. He taasen väittivät, että Suomessa julkaistusta puheesta oli poistettu pahimmat kohdat. Heillä oli käsissään sekä alkuperäinen että siivottu teksti, joista tämä kävi selville. — Lupa-simme tarkistaa tämän tiedon.

Erotessamme ilmoitimme kääntyvämmä Helsingin puoleen saadaksemme ohjeita varsinkin Hangon tilalle esitettyyn vaihtoehtoon nähden. He toivoivat saavansa nähdä meidät kolmen päivän kuluttua.

Lähetystössä neuvotellessamme olimme jonkin verran optimistisempia, kun neuvotteluja ei ollut katkaistu, samoin kuin neuvottelussa esiintyneen ystävällisen sävyn johdosta.

Neuvottelujen tuloksesta lähetimme Helsinkiin salasähköenä tarkan selostuksen. Samalla pyysimme hallitukselta vastausta, saammeko seuraavassa neuvottelutilaisuudessa tarjota Neuvostoliitolle lännessä Jussarötä sekä idässä Inon linjaa.

Seuraava päivä (5.11.) oli sunnuntai ja meille vapaa päivä. Kulutimme päivän pääasiassa lähetystössä. Soitin Helsinkiin Erkolle, ettemme tarvitse ohjeita ennen kuin tiistaina. Erkko

ilmoitti Viipurin läänin maaherran olevan Helsingissä näiden neuvottelujen vuoksi. Hänen oli annettava tietoja, joiden perusteella voitaisiin laskea Kannaksen luovutettavalla alueella olevan omaisuuden arvo, minkä Neuvostoliitto aluevastikkeen lisäksi oli luvannut rahassa maksaa.

Maanantaina marraskuun 6. päivänä koko valtuuskunta oli kutsuttu luonaalle Ruotsin Moskovan-ministerin Wintherin luo. Keskusteltiin pääasiassa parhaillaan käynnissä olleista neuvotteluista. Mitään uutta ei ilmaantunut.

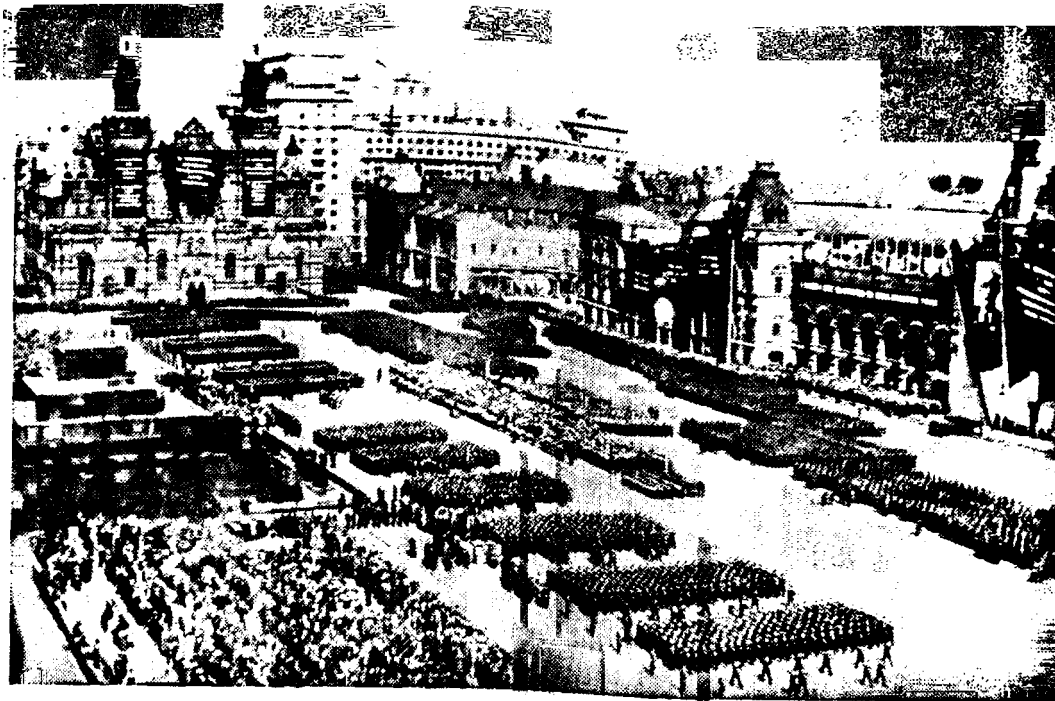
VALLANKUMOUSPÄIVÄN JUHLINTAA

Illalla alkaen klo 18 oli neuvostohallituksen vallankumouksen muistoksi järjestämä juhla Suuressa Teatterissa. Sen ohjelmassa oli aluksi Molotovin puolentoista tuntia kestänyt puhe, jossa hän kosketteli Neuvostoliiton saavutuksia. Sen jälkeen seurasi kevyttä ohjelmaa: laulua, musiikkia ja tulsia tansseja. Stalin oli saapuvilla sivulla olevassa aitiossa, mutta niin verhojen varjossa, ettei yleisö voinut häntä nähdä.

Väliajalla vietiin kutsuvieraat yläkerroksessa olevaan huoneeseen, jossa tarjoiltiin monenlaisia herkullisia voileipiä ja muita virvokkeita. Täällä tuli Neuvostoliiton Helsingin-lähettiläs Derevjanski kanssani keskustelemaan. Olin useasti aikaisemminkin avomielisesti keskustellut hänen kanssaan ja valitin nyt, että neuvottelut sujuvat huonosti ja taitavat päättyä tuloksettomasti. Hän puolestaan vakuutti, että kyllä niistä hyvä tulee. Kun kysyin, mihin hän tämän vakaumuksensa perustaa, ei hän voinut sitä selittää.

Juhla päättyi vasta klo 0.30 yöllä.

Seuraavana päivänä (7.11.) oli vallankumouksen vuosipäivä, joka Moskovassa ja muuallakin Venäjällä on suuri

Sotilasparaati Punaisella torilla

juhlapäivä. Olimme saaneet kutsun saapua seuraamaan paraattia Punaisella torilla. Päivä oli hieman koleahko, minkä vuoksi Paasikivi ei halunnut tulla torille tuntikausiksi seisomaan. Menin sen vuoksi yksin. Paikka oli varattuna ulkomaisten diplomaattien joukossa Leninin mausoleumin vieressä, aivan sen vasemmalla puolella olevalla matalalla korokkeella. Siitä oli hyvä näköala torille. Vähitellen kerääntyi mausoleumin katolla olevalle tasanteelle joukko Neuvostoliiton huomattavimpia johtohenkilöitä, molemmat neuvoteltuoverimme Stalin ja Molotov heidän joukossaan. Useita muitakin tunnettuja hahmoja siellä näkyi.

Torilla esitettävään paraatiin osallistui kaikkiaan n. 30 000 sotilasta. Heitä komensi marsalkka Budjennyi, jonka helposti tunnettavana "maamerkkinä" olivat hänen uljaat viikensä. Myöskin voimakkaita moottoroituja joukkoja ajoi katselijain ohitse. Paraati teki katselijaan valtavan vaikutuksen, ainakin minuun, joka en ole laisinkaan asiantuntija.

Toisella tavalla suhtautui siihen viereeni osunut Yhdysvaltain suurlähettiläs Lawrence Steinhardt. Hän arvosteli kaiken aikaa sekä joukkoja että niiden aseistusta. Milloin olivat tankit vanhoja ja kömpelöitä, milloin oli jalkaväen aseistus vanhanaikaista, vain joka 20:nnella miehellä oli konepistooli jne. Kysyin lopuksi, oliko hän asiantuntija, jolloin hän mainitsi olleensa aikaisemmin upseerina. Viluissaan kun oli, hän otti välillä taskumatistaan kulauksen konjakkia. Tarjosi minullekin, mutta kiitin ja ilmoitin, ettei minun ollut vilu.

Sotilasparaatin päätyttyä alkoi aivan toisenlainen paraati. Torin toisesta päästä alkoi torille lappaa väkijoukkoja taa-joissa riveissä. Ne kantoivat edessään runsaasti mahdotto-man suuria tunnettujen johtohenkilöiden kuvia. Kuvia tuli vähitellen niin paljon, että koko tori näytti todelliselta kuvamereltä. Ainakin miljoonan ihmisen sanottiin tällä tavalla marssineen riveissä mausoleumin ja sen kattotasanteella seivosten johtajien ohitse. Rivien mentyä poistuivat katselijatkin. Lähetystöön kävellessäni saatoin havaita koko kaupungin olevan jalkeilla. Kadut olivat täynnä väkeä. Päivää vietettiin yleisenä juhlapäivänä.

Vallankumouspäivän juhlimista jatkui vielä illalla, vaikkakin toisissa muodoissa. Klo 22 oli nimittäin Molotovin vastaanotto koko diplomaattikunnalle. Tämä tapahtui eräässä entisessä varakkaan kauppiaan palatsissa. Suomen valtuuskuntakin oli sinne kutsuttu. Paasikivi ei halunnut tulla syytäten lievää vilustumista. Minä sen sijaan noudatin mielelläni kutsua.

Perillä istuttiin aluksi suuressa juhlasalin tapaisessa, missä tunnetut taiteilijat esittivät musikaalista ohjelmaa. Sen jälkeen siirryttiin toisiin huoneisiin nauttimaan myöhäistä illallista.

Suomen parhaillaan käynnissä olleiden neuvottelujen johdosta sain kunnian istua isäntien pöytään, jossa istuivat hallituksen jäsenet Molotov, Mikojan ym. Stalin ei osallistunut ti-

Mielenosoittajain kulkueita Punaisella torilla

laisuuteen. Potemkin ja hänen rouvansa olivat mukana. Viereeni piti pöydällä olleen kortin mukaan istua tunnettu GPU:n päällikkö Berija, mutta hän näytti saaneen esteen, koska hänen tuolilleen istahti hänen apulaisensa nuori Merkulov. Ulkovaikuttain edustajista istui pöydässä Neuvostoliiton ”rakkaan ystävän ja liittolaisen”, Hitlerin Saksan edustajana kreivi von der Schulenburg, Italian suurlähettiläs Rosso ja hänen rouvansa, Kiinan, Persian ja Viron lähettiläät sekä rouva Yrjö-Koskinen. Lukuisat muut vieraat istuivat pienissä pöydissä taempana. Ruokaa oli ylettömästi ja samoin juomia. Yksin viinaa taisi olla puolisen tusinaa eri laatua.

Neuvostoliiton hallituksen jäseniä vastaanottamassa sotilasparaattia Leninin mausoleumin päällä. Vasemmalta: Jeshov, Stalin, Voroshilov, Kaganovitsh, Molotov

Maljoja juotiin lukuisasti; luullakseni Molotov esitti ainakin parikymmentä maljaa, kaataen maljan aina urhoollisesti "Pohjanmaan kautta". Mm. hän esitti maljan Suomelle toivottaen menestystä sen kanssa käytäville neuvotteluille. Nousin kunnioittavasti pystyyn ja vastasin hänen maljaansa. — Molotovin vieressä istuva Mikojan oli nähtävästi päättänyt koettaa, paljonko "kapitalistisen maan nainen" kestää väkijuomia. Hän esitti tuon tuostakin maljan Italian ministerin Rosson kauniille nuorelle rouvalle, joka ennen pitkää meni niin pyörälle, että silmät uivat sumeina päässä.

Minulla oli melkoisen ikävää pitkän illallisen kuluessa. Pöytätovereistani ei nimittäin ollut laisinkaan keskustelutovereiksi. Oikealla puolellani istuva Merkulov oli harvinaisen yksitotinen mies; häneltä sai vain lyhyen sanan vastaukseksi jos häntä puhutteli. Vasemmalla puolellani taasen istui suurikokoinen ja lihava Kiinan ministeri, jonka kanssa koetin virittää keskustelua. Mutta koetinpa millä kielellä tahansa, hän ei sitä ymmärtänyt, enkä minä puolestani ymmärtänyt kiinaa. Ainoaksi huvikseni jäi niin ollen seurata elämää sekä omassa pöydässä että lukuisissa muissa pöydissä, joihin muiden valtakuntien edustajat oli sijoitettu. Sivupöy-

Marsalkka Budjennyi

dissä elämä oli huomattavasti hiljaisempaa kuin meidän pöydässämme.

Kun pitkä ateria vihdoin oli päättynyt ja noustiin pöydistä, tuli Saksan Moskovon suurlähttiläs kreivi von der Schulenburg esittäytymään ja kanssani keskustelemaan. Hän sanoi lentäneensä samana päivänä Berliinistä ollakseen saapuvilla tämän päivän juhlallisuuksissa. Hän mainitsi, että Auswärtiges Amtissa (Saksan ulkoministeriössä) oltiin tietävinään, että Suomen ja Neuvostoliiton välillä syntyy sopimus. Heidän tietämänsä mukaan Suomi voi tarjota Hangon läheltä jonkin saaren, joka tyydyttää Neuvostoliittoa. Arvelin tarkoitettavan Jussarötä, jonka luovuttamisoikeutta juuri olimme hallitukselta tiedustelleet, ja olin ymmällä, miten asia näin nopeasti oli voinut vuotaa Helsingistä. Nähtävästi tarkoitettiin kuitenkin Utötä, josta Saksan lehdissä samaan aikaan näkyi olleen uutisia.

Mainitsin, etten ollut laisinkaan varma sopimuksen synty-

*Yhdysvaltain suurlähettiläs
Lawrence Steinhardt*

misestä, koska sen aikaansaaminen pääasiassa riippui Neuvostoliiton kannasta.

”Sie müssen es ja besser wissen” (Tehän sen paremmin tiedätte), sanoi von der Schulenburg.

Puhe siirtyi sen jälkeen neuvottelujemme vaikeuteen, jolloin valitin sitä, että tilanne Saksan—Neuvostoliiton sopimuksen jälkeen oli muuttunut meille epäsuotuisaksi. Huomautin, ettei Saksan intressien mukaista saattanut olla sallia Venäjän viedä tässä asiassa tahtoansa lävitse.

von der Schulenburg: ”Ja was können wir machen. Wir sind gebunden. Wir können jetzt nichts machen. Jetzt haben sie (die Russen) die Gelegenheit, auf die sie lange gelauert haben.” (Mitä me voimme tehdä. Olemme sidottuja. Tällä

Mikojan

hetkellä emme voi tehdä mitään. Nyt on heillä (venäläisillä) se tilaisuus, jota he kauan ovat vaanineet.)

Sen jälkeen siirtyi puhe oloihin Saksassa, joiden hän myönsi olevan huonot, ei kuitenkaan niin huonot kuin Venäjällä. ”Jos saksalaiset näkisivät tšekäläisen ruoan puutteen, eivät he marisisi niin kovasti.”

Saksan—Neuvostoliiton ystävyys ei muuten tainnut olla kovin kuuma päättäen puhuttelijani esiintymisestä. Hän puhui kovin halveksivasti venäläisistä ja kohdisti lopuksi sanansa tämän illan ryyppäämiseen. ”Und mit diesen Menschen müssen wir zusammenarbeiten” (Ja näiden ihmisten kanssa meidän on yhdessä työskenneltävä), hän sanoi erotessamme.

Jouduin vielä keskustelemaan ulkomaankaupankomissaari Mikojanin kanssa, joka on Stalinin läheisiä ystäviä. Hänkin otti puheeksi neuvottelut, joiden toivoi johtavan sopi-

mukseen. Valitin hänellekin Neuvostoliiton vaatimusten kohtuuttomuutta, mikä teki sopimukseen pääsemisen vaikeaksi, Tätä hän yltyi hämmästelemään, sanoen vaatimusten päinvastoin olevan "minimaalisia", mikä käsitys siis näytti olleen yleinen Neuvostoliiton hallituksen keskuudessa, koska sitä jatkuvasti toistettiin. Hän kertoi, että kun heidän hallituksessaan oli keskusteltu Suomelle asetettavista ehdoista, oli siellä yleisesti sanottu, että Suomelle oli asetettava helpot ehdot. Heillä kaikilla oli suuri kunnioitus Suomea kohtaan; oli sanottu "finskii narod, tvjordyi narod" (Suomen kansa on kovaa kansaa) ja sitä oli sen mukaisesti hellävaroen kohdeltava. "Ajatelkaahan", hän sanoi, "jos meidän hallituksessamme olisi pelkkiä venäläisiä, olisivat ehdot olleet aivan toiset. Mutta Stalin on georgialainen, minä olen armenialainen ja monet muutkin ovat pienten kansojen jäseniä. Me ymmärrämme hyvin pienten kansojen aseman."

Mikojan yltyi vielä kehumään Stalina. Lenin oli hänen mukaansa hyvin lahjakas mies, mutta Stalin oli "genialnyi" (nerokas) — missä arvattavasti on paljon perää. — Mikojan oli muuten runsaasti nauttinut pöydän juoksevista aineista, niin että keskustelu pyrki olemaan hiukan sen mukaista.

Juhlaa jatkui vielä edelleen, mutta kun aika oli myöhälle kulunut, aloin pyrkiä asuntoomme. Sinne pääsin vasta n. klo 3 ajoissa. Silloin ei vielä ollut saapunut Helsingistä uusia ohjeita, jotka meille oli luvattu lähettää edellisenä päivänä, tiistaina (7. 11.).

TIUKAT OHJEET. — NEUVOTTELUT EIVÄT JOHDA TULOKSEEN

Aamulla (8. 11.) oli Helsingistä saapunut salasähke ja se oli avattu klo 11:een mennessä. Sähkeessä ilmoitettiin presidentin antaneen uudet ohjeet, jotka mainittiin ilmoitetun myös ryhmäin puheenjohtajille. Ohjeiden mukaan ei Hangosta saanut puhua, ei vuokran, oston eikä vaihdon muodossa. Sama kanta oli otettu Neuvostoliiton vaihtoehtoisesti ehdottamiin, Hangon lähellä oleviin saariin nähden; niistäkään ei saanut puhua. Jussarönkin mainitseminen kiellettiin ehdottomasti. Kannaksellakin meille jätettiin erittäin ahdas liikkuma-ala. Ei edes Inon luovuttaminen saanut tulla kysymykseen muilla ehdoilla kuin että Venäjä luopui vaatimasta Koivistoa ja Hankoa. Petsamossa annettiin oikeus luovuttaa vain Kalastajasaarenon pohjoisosa. Samalla luvattiin eri sähkeessä antaa tietoja Kannaksen luovutuksista vaadittavista korvaussummista.

Olimme suuresti pettyneitä saamiemme tiukkojen ohjeiden johdosta. Olimme odottaneet Helsingin käsittävän, että vain lisämyönnytyksillä oli mahdollisuus saada aikaan sopimus. Siinä tarkoituksessa olimme sähkösanomassamme tiedustelleet, voisimmeko tarjota Jussarötä lännessä sekä Inoa idässä. Kun tämä oikeus meiltä nyt evättiin, päätimme neuvoteltuamme vielä koettaa, miten luja Helsingin kielteinen kanta oli. Neuvottelumme tuloksena lähetimme (8. 11.) puolen päivän aikaan seuraavan sähkösanoman:

”Ohjeet saapuneet. Ellei tällä pohjalla sopimusta, saam-
meko antaa neuvottelujen katketa?”

Tiedustelumme saapui puolen yön tienoilla vastaus:

”Tiedätte myönnytyksissä menty niin pitkälle kuin turval-
lisuutemme, itsenäisyytemme sallivat. Jollei sopimusta ehdo-
tetulla pohjalla, keskeyttänette neuvottelut. Erkko.”

Uudet ohjeet eivät siten jättäneet meille oikeastaan min-
käänlaista liikkuma-alaa neuvottelujen ratkaisevassa vai-
heessa. Paasikivi sai niiden johdosta tavanmukaisen kohtauk-
sensa. Hän arvosteli ankarasti ohjeita. ”Nyt pitäisi tapella,
jos koskaan. Mutta kun te” — kääntyen Paasoseen päin —
”ette armeijassa mihinkään pysty, täytyy välttää sotaa ja
antaa perään. Eivät armeijassa muut mitään ymmärrä kuin
Mannerheim.”

Mannerheim oli muuten sanonut Paasikivelle heidän is-
tuessaan yhdessä iltaa ennen meidän matkaamme: ”Teidän
täytyy välttämättä päästä sopimukseen. Armeija ei voi tais-
tella.”

”Svenska Pressen” soitti Helsingistä tiedustellen uutisia.
Kerroin lyhyesti asian kulusta. Kysyin samalla, oliko aamu-
lehdissä ollut mitään hallituksen tiedonantoa. Sain kuulla,
että valtioneuvostolla eilen oli ollut istunto klo 11. Siinä oli-
vat saapuvilla olleet eduskunnan puhemies Hakkila ja edus-
kuntaryhmien puheenjohtajat. Läsnaolijoille oli selostettu
meidän raporttiamme. Iltapäivän lehdissä tullaan tiedoitta-
maan presidentin vahvistaneen yleiset ohjeet.

Jälkeenpäin sain lähempiä tietoja tuosta valtioneuvoston
istunnosta. Hallitus ja ryhmien puheenjohtajat olivat presi-
dentille puoltaneet ohjeiden hyväksymistä sellaisina kuin ne
sittemmin lähetettiin. Sosiaalidemokraattisessa eduskuntaryh-
mässä ryhmän puheenjohtaja Mauno Pekkala oli vielä sa-

mana päivänä (7. 11.) selostanut valtioneuvoston istuntoa ja omaa kantaansa. Keskusteltuaan useiden ryhmän valmistusvaliokunnan ja puoluetoimikunnan jäsenten kanssa hän oli hyväksynyt uudet ohjeet neuvottelujen pohjaksi. Hän oli kuitenkin tahtonut evästyksenä neuvottelijoille mainittavaksi, että heidän oli neuvottelut niin hoidettava, että sota tulisi vältetyksi. — Se on todella mukava tapa hoitaa asioita: antaa tiukat ohjeet, joista ei saa poiketa, mutta silti olisi konflikti vältettävä.

Mitä viimeksimainittuun Erkon nimissä saapuneeseen sähkökeeseen tulee, on minulle jäänyt epäselväksi, kutka siitä ovat vastuussa. Presidentti Kallio ainakin ilmoitti helmikuun 25. päivänä pidetyssä valtioneuvoston yksityisessä neuvottelussa, kun tähän sähkösanomaan viittasin, ettei hänellä sen lähettamisestä ollut tietoa.

Koska venäläiset tänään olivat juhlimisesta väsyneitä, arvelimme sopivimmaksi siirtää uuden neuvottelun seuraavaan päivään. Päivä kului uusia ohjeita harkitessa ja neuvottelutaktiikasta sovittaessa. Arvelimme parhaaksi heti antaa jyrkän kiellon Suomenlahden suulla olevia tukikohtia koskevaan vaatimukseen. Jos asia siihen kaatuu, keskeytyvät neuvottelut. Jos venäläiset luopuvat tästä vaatimuksestaan, voidaan jatkaa keskustelua Kannaksesta ja Suursaaresta.

Sähkeitse saamiemme korvausnumeroiden pohjalla valmistin muistion Kannaksella luovutettavan omaisuuden korvauskysymyksestä sen varalta, että sitä tultaisiin tarvitsemaan. Vaadittava korvaussumma tarjoamallamme alueella olevasta omaisuudesta nousi noin 800 milj. markkaan.

Seuraavana päivänä (9. 11.) ilmoitimme Molotovin sihteerille olevamme valmiit uuteen neuvotteluun. Ne määrättiin alkamaan klo 18.

Saapuvilla olivat tälläkin kertaa Stalin ja Molotov. Neuvotteluja kesti tasan tunnin.

Aluksi Paasikivi valitti, ettei hän huonovointisena toissa-päivänä ollut voinut saapua juhliin. Vastapuoli tiedusteli osaaottavasti, mikä Paasikiveä oli vaivannut. Minä puoles-tani kehuin iltaa hauskaksi ja miellyttäväksi. Se näytti miel-lyttävän isäntiä, jotka leveästi hymyilivät. Mutta pian muut-tui kellossa ääni.

Paasikivi alkoi lukea meidän vastaustamme, jossa lyhyesti ilmoitettiin, että samat syyt, jotka estävät sotilaallisen tuki-kohdan myöntämistä Hangossa, koskevat myös ehdotettujen saarien luovuttamista. Suomen hallitus ei katso voivansa suostua tähän ehdotukseen.

Vastapuolen silmät tulivat suuriksi. Ilmeisesti he olivat odottaneet, että mielihyvin suostuisimme tähän ehdotukseen.

Sen jälkeen alkoi tavanmukainen väittely tästä asiasta.

Välillä Stalin jo näytti kartasta Russarötäkin. — Eikö tä-mäkään teiltä joutaisi?

Saamiemme ohjeiden mukaisesti vastasimme kieltävästi.

— Ei sitten näy tulevan mitään, ei tule mitään, sanoi Sta-lin.

Lopuksi näytti siltä, ettei kummallakaan puolella ollut enää mitään lisättävänä Hangon luona olevasta tukikohdasta. Puo-lin ja toisin oli kaikki argumentit jo esitetty.

Vedimme silloin merikortin esiin ja sanoimme aikovamme tarjota Suursaaren eteläistä kärkeä.

Stalin: Tulee kaksi isäntää saarelle. Ei kävele.

— Entä mitä ehdotetaan Kannaksella? kysyttiin.

— Ei ole mitään uutta ehdotettavana, vastasimme. Hyl-käämme teidän rajaehdotuksenne. Pysymme edellisessä eh-dotuksessamme.

— Eikö edes Inoa tarjota?

— Emme ole siitä tiedustelleet hallituksemme mieltä.

Yritin ympyrän halkaisijaa kääntäen osoittaa, miten joka puolelta turvattu Leningrad meidän ehdotuksemme mukaan tulisi olemaan. Kronstadtin ja Krasnaja Gorkan linnoitusten

lisäksi tulisivat nyt vielä lisäksi Suomenlahden luovutettavat saaret ja lisäksi koko Terijoen ranta-alue.

— Ne olivat tsaarinkin käsissä, mutta silti hän tarvitsi Inon.

Nyt osoittivat vastapuolen neuvottelijat merikapeikkaa Seivästön kohdalla. Siinä pitäisi molemmilla rannoilla olla linnoitus. Muuten aukko ei ole suojattu. Luovutettavat saaret ovat vain pieniä ”punteja”. Niiden avulla ei voi paljon tehdä. ”Ammumme vain toisiamme, me teitä ja te meitä” (Seivästöllä).

Sen jälkeen Stalin ja Molotov pureutuivat uudelleen Inon kysymykseen huomauttaen sen tueksi tarvittavan 20 kilometriä takamaata.

Stalin: Teidän tarjoamallanne maapalalla istuisimme kuin terävällä lyijykynän kärjellä — näytti kynänsä kärkeä.

Koetin mitata alueen leveyttä.

Molotov kysyi: Paljonko tuli?

— Noin 8 kilometriä, vastasin.

Molotov: Siinä nyt näette.

Keskustelun jatkuessa näytin kartasta Suursaarta. Huomautin vakavasti, että sen länsipuolelta Suomi ei voi luovuttaa alueita. Jos Neuvostoliitto katsoisi voivansa luopua vaatimasta Hankoa tai tukikohtia muualla lännessä, arvelisimme voivamme tyydyttää heidän kohtuulliset toivomuksensa Suomenlahden itäisissä osissa, mm. Kannaksella.

Tämäntapaista vastausta, joka olisi tiennyt Hangon vaatimuksesta luopumista, emme kuitenkaan saaneet. Sen sijaan vastapuoli jatkoi Kannasta koskevia esityksiään. Täällä emme kuitenkaan voineet ryhtyä tekemään mitään myönnytyksiä, koska meillä ei siihen ollut valtuuksia. Sitä paitsi niin kauan kuin Hankoa koskevasta vaatimuksesta ei ollut luovuttu, olisi tuloksena vain ollut, että Kannaksella tehdyt myönnytykset olisi otettu vastaan, mutta vaatimukset lännessä olisivat silti pysyneet. Ei niin ollen päästy laisinkaan eteenpäin.

Kun tasan tunti oli asiaa jauhettu molemminpuolisilla esityksillä, näytti keskustelu tyrehtyneen ja sen aiheet tulleet loppuun käytetyiksi. Käytin tällöin puheenvuoron huomauttaen, että asiassa näyttää olevan niin suuria mielipide-eroavaisuuksia, ettei nykyisin näytä olevan mahdollisuuksia löytää molempia tyydyttävää ratkaisua. Eikö näin ollen olisi paras todeta, ettei tällä kertaa synny sopimusta.

Stalin oli heti valmis toteamaan saman tuloksen. Mahdollisesti hän odotti, että me tämän johdosta perääntyisimme. Tämäntapaista pokeripeliä olivat neuvottelut monesti aikaisemminkin olleet venäläisten kanssa.

Meillä ei kuitenkaan ollut minkäänlaista mahdollisuutta antaa mitään uusia ilmoituksia. Nousimme niin ollen ylös ja sanoimme hyvästi.

Ero oli kaikin puolin ystävällinen. Vieläpä Stalin sanoi: "Vsevo haroshavo!" (Kaikkeaa hyvää!) Molotov sanoi: "Da svidania!" (Näkemiin!)

Saavuttuamme lähetystöön lähetimme Helsinkiin pitkän sähkösanoman, jossa selostimme keskustelun kulkua. Lausimme otaksuvamme, että neuvottelut olivat katkenneet. Kehoitimme kuitenkin toistaiseksi olemaan antamatta siitä tietoa julkisuuteen.

Meillä oli nimittäin vielä heikko toivo, ettei kaikki vielä ollut lopussa. Olimmehan jo kaksi kertaa aikaisemmin eronneet ilman että seuraavasta tapaamisesta oli ollut puhetta, ja jatkoa oli kuitenkin seurannut. Kaikesta olimme saaneet sen käsityksen, että Stalin vakavasti pyrki sopimukseen. Ei hän turhan vuoksi olisi omistanut niin monena iltana aikaansa vähäisen Suomen asioille. Sitä paitsi hän oli etsinyt kompromisseja, tunnustelipa mm. Russarön luovuttamista, mikä meidän kuitenkin oli ollut pakko hylätä.

Olin jo makuulla kun klo 0.30 yöllä koputettiin oveen ja sain kirjeen, jonka Molotovin sihteeri juuri oli tuonut. Sihteeri oli tahtonut antaa sen minulle henkilökohtaisesti, mutta

kun oli sanottu, että olimme jo nukkumassa, hän oli jättänyt sen Nykoppille. Siinä viitattiin meidän edellisen päivän neuvottelussa antamaamme muistioon. Kun siihen sisältyi lause: ”Suomi ei voi myöntää vieraalle valtakunnalle sotilaallisia tukikohtia oman alueensa ja omien rajojensa sisällä”, väitettiin meidän siinä vääristelleen neuvostohallituksen asennetta. Väitettiin nimittäin, ”että jos Hangon alue taikka Hangosta itäänpäin olevat saaret myydään taikka vaihdetaan alueeseen Neuvostoliitossa, ne eivät enää voi olla Suomen alueella eikä Suomen rajojen sisäpuolella”. Tämän johdosta palautettiin meidän antamamme muistio.

Ihmettelin tätä merkillistä venäläisen taktiikan näytettä. Kun Paasikivi tuntui vielä olleen hereillä, astuin hänen huoneeseensa näyttäen kirjeen hänelle. Tutkimme sitä yhdessä. Meiltä pääsi aluksi suuri nauru tämän Molotovin keksinnön johdosta.

— ”Brännvinsadvokaty” (nurkka-asianajoa), sanoi Paasikivi.

Arvelimme kuitenkin, että ilmeisesti venäläiset uudelleen olivat avanneet oven. Ehkä meillä siten oli mahdollisuus vielä kerran tavata heitä ja jatkaa kesken jäänyttä keskustelua. Sitä ennen olisi kuitenkin Helsinkiä vielä ravistettava. Mielestämme ei ollut syytä jättää käyttämättä tätä mahdollisuutta. Sovimme kuitenkin, että ensin nukumme asian päälle.

Menin vuoteeseen ja sammutin jo valon, kun taasen koputettiin oveen. ”Suomen Sosialidemokraatista” soitettiin ja udeltiin uutisia. Lehti sai kuulla, että mahdollisesti seuraavana päivänä tapaamme uudelleen neuvottelupöydän ääressä. Pyysin soittamaan tästä ulkoministeriöönkin, jotta siellä eivät kovin hermostuisi keskeytyksestä. Toimittaja kertoi samalla, että saksalainen D.N.B. (Deutsches Nachrichtenbüro) parhaillaan levittää tietoa, että neuvottelut tulevat jatkumaan jonkin päivän kuluttua.

Tämän jälkeen pääsin vihdoin yöpuulle ilman enempää häiriöitä.

Yön nukuttuamme aloimme Paasikiven kanssa miettiä, mitä Molotov kirjeellään oli tarkoittanut ja mitä sen johdosta oli tehtävä. Ensimmäinen vaikutelma oli sama kuin yölläkin kirjeen saatuamme. Molotov ei ilmeisesti halunnut katkaista neuvotteluja ja hän oli kiirehtinyt lähettämään kirjeen ennen kuin ennättäisimme tiedoittaa Helsinkiin neuvottelujen katkeamisen tapahtuneen. Tämän mukaisesti sähköitimme Helsinkiin, että jatkoneuvottelut olivat mahdollisia.

Tähän saimme päivän varrella Erkon vastaussähkkeen, jossa ilmoitettiin hallituksen täysin hyväksyvän asenteemme. Muuhan ei tosin ollut mahdollistakaan, olimmehan menetelleet juuri niin kuin meitä oli käsketty tekemään.

Välillä kyllä hiipi mieleen epäily, että Molotov oli halunnut lopettaa koko jutun. Mutta mikä tarkoitus oli siinä tapauksessa meidän muistiomme palauttamisella. Tavallisen käytännön mukaan se merkitsi sitä, ettei asianomainen halunnut ottaa vastaan siinä esitettyä mielipiteen ilmaisua.

Joka tapauksessa tulimme siihen tulokseen, että koska Molotov oli alkanut kirjeenvaihdon, oli meidän sitä jatkettava. Paasikivi kirjoitti vastauskirjeen luonnoksen ja minä täydentelin sitä. Kirjeessä selostimme neuvottelujen viimeisen vaiheen ja totesimme kaikin puolin oikein ja asiallisesti esittäneemme Neuvostoliiton hallituksen esitykset. Totesimme edelleen, että Suomenlahden suulla luovutettavaksi vaadittu alue — vastoin Molotovin kantaa — tulisi olemaan Suomen rajojen sisäpuolella siinäkin tapauksessa, että Suomi olisi sen toiselle valtakunnalle luovuttanut. Esitimme uudelleen ne syyt, jotka estivät Suomen hallitusta suostumasta tähän vaatimukseen, mutta ilmoitimme Suomen muissa suhteissa olevan valmis tekemään suuria myönnytyksiä voidakseen tyydyttää Neuvostoliiton toivomuksia. Lopuksi esiintöimme Suomen hallituksen hartaan toivomuksen, että molempien valta-

kuntien välillä aikaansaataisiin sopimus niiden yhteisymmärrystä tavoittelevien myönnytysten pohjalla, joita Suomen taholta oli esitetty.

Kun kirje oli valmis ja käännetty venäjäksi, annoimme tiedustaa Molotovin sihteeriltä, mihin ja koska kirjeen voisi jättää. Kuvaavaa sikäläiselle järjestelmälle oli, ettei sihteerin voinut tähän vastata ennen kuin hän oli kysynyt asiaa Molotovilta. Arvelimme jo, ettei sitä ehkä otettaisikaan vastaan, yhtä vähän kuin Ruotsin lähettilään Wintherin demarchea muutamia päiviä aikaisemmin. Päätimme, että siinä tapauksessa matkustaisimme heti pois. Lopulta tuli kuitenkin tieto, että kirje voidaan jättää ulkoministerin sihteerille klo 20.30.

Sen jälkeen oli jäätävä odottamaan, mitä tuloksia kirjeen lähettämisestä olisi. Jatkuisivatko neuvottelut vai katkeaisivatko?

Koko seuraavan päivän (11. 11.) aikana ei kuitenkaan kuulunut risahdustakaan vastapuolelta. Moneen kertaan aprikoimme, mitä tämä merkitsee. Emme vielääkään olleet selvillä, mikä merkitys Molotovin kirjeellä oli ollut. Jos se oli tarkoitettu loppusoitoksi, olisi se pitänyt selvemmin ilmoitua eikä vain syyttää meitä heidän tarkoitustensa väärinsoittamisesta. Jos tarkoituksena taasen oli ollut pitää ovia avoinna, olisi Molotovin asiana ollut vastata kirjeeseemme. Päätimme, ettei kirjeemme missään tapauksessa saattanut asemaamme heikentää.

Päivä kului muuten seurustelussa. Päivällä klo 13.30 olivat skandinaaviset ministerit rouvineen lounaalla Suomen lähetystössä. Illalla olimme lähetystösihteerin Arne Solangon vieraina päivällisillä.

Koetimme tilata lippuja "Patarouvan" oopperaesitykseen seuraavaksi päiväksi. Niitä meille ei kuitenkaan annettu. Ilmoitettiin vain, että näytäntö oli tilattu.

Kun vastapuolelta ei mitään kuulunut, aloimme harkita kotimatkaa. Päätimme lähteä maanantaina 13. 11., jos Hel-

sinki siihen suostuu, ja seuraavana päivänä hankkia juna-
liput. Ellei sekään herätä vastapuolta, on juttu tällä kertaa
selvä.

Seuraava päivä (12. 11.) oli sunnuntai ja venäläistenkin lepo-
päivä. Mitään ei ollut odotettavissa eikä mitään tapahtunut-
kaan. Vastasimme erääseen Erkon tiedusteluun, joka koski
Molotovin kirjeen sisältöä. Toisessa sähkössä ilmoitimme
ajattelevamme lähtöä maanantai-iltana, ellei sitä ennen mi-
tään tapahdu. Tiedustelimme, oliko hallitus samaa mieltä.
Illalla myöhään saimme vastauksen, että hallituksen istunto
tullaan pitämään maanantaina.

Olin myös puhelinkeskustelussa Erkon kanssa, jolloin sain
kuulla saman. Hallituksen istunto oli suunniteltu pidettäväksi
maanantaina klo 10.15.

Venäläiset lehdet alkoivat hyökkäillä Suomea vastaan.
Sekä "Isvestiassa" että "Pravdassa" oli aamulla Tassin
toimistolle Suomesta lähetettyjä sähkösanomia. Samoin se-
lostettiin "Soihtu" lehden hallituksen kannan vastaista kirjoj-
tusta, jonka sanottiin esittävän Suomen yleistä mielipidettä.
Päivällä "Krasnyi Flot" (Punainen laivasto) ja "Trud" (Työ)
lehdet sisälsivät laajoja vihamielisiä artikkeleita Suomea vas-
taan. Eräissä niistä uhattiin Venäjän tahto viedä perille. Näyt-
teeksi lehtien kirjoitustyylistä otan loppukappaleen "Krasnyi
Flot" lehden kirjoituksesta:

"Provokaattorit, sodanlietsojat ja heidän säestäjänsä yrit-
tävät esittää Neuvostoliiton ehdotuksia uhkana ei ainoastaan
Suomen itsenäisyydelle, vaan myöskin Skandinavian, etenkin
Ruotsin turvallisuudelle. Neuvostokansa torjuu inholla nämä
kansainvälisten poliittisten pelipetturien likaiset parjaukset.
Tiedämme, että hallituksemme ainoat vaikuttimet aina ovat
olleet ja ovat huolenpito sotavyöhykkeen rajoittamisesta sekä
neuvostokansojen naapurivaltioiden elämän ja rauhanomai-
sen työn turvaaminen. Järkkymättömästi uskollisena rauhan-
politiikkansa periaatteille neuvostohallitus löytää tien ja kei-
not synnyinmaamme äärimmäisen luoteisalueen meri- ja
maarajojen luotettavalle turvaamiselle."

Päivän vietimme muuten lähetystössä, paitsi että kävimme pienellä autoajelulla Varpusvuorelle ja katselimme hiukan kaupunkia.

Odottaessamme maanantaina Helsingin vastausta matkaamme koskevaan tiedusteluun laadimme Molotoville lähetettävän kohteliaan kirjeen, jossa ilmoitimme tarkoituksenmukaiseksi matkustaa Helsinkiin, kun neuvotteluissa ei ollut onnistuttu löytämään pohjaa suunnitellulle sopimukselle. Kiittäen osaksemme tulleesta ystävällisyydestä lausuiimme toivomuksen, että neuvottelut tulevaisuudessa voisivat johtaa molempia puolia tyydyttävään tulokseen.

Kirjeen tarkoituksena oli pitää ovia avoinna vastaisia neuvotteluja varten.

Päivällä klo 15 meillä oli puhelu Erkon kanssa. Hän ilmoitti, että hallituksella oli ollut istunto klo 10.15. Saapuvilla olivat myös olleet tasavallan presidentti ja eduskuntaryhmän puheenjohtajat. Hallitus oli ollut sitä mieltä, että meidän oli palattava kotiin ja tästä olivat myöskin eduskuntapiirien edustajat olleet samaa mieltä. Päätöksestä saimme vahvistuksen vielä illalla klo 17 saapuneessa sähkössä. Tämän tiedon saatuaamme aloimme hankkia lähtöä. Laatiimme kirjeen lähetimme Molotoville. Ilmoitimme lähdistämme myöskin ulkoministeriön protokollaosastolle.

Lähtö Moskovasta tapahtui illalla klo 21.50. Asemalla olivat saattajina, paitsi lähetystön henkilökuntaa, skandinaavisten maiden ministerit ja protokollapäällikkö Barkovin sijainen Pontikovski.

Asemalla Norjan ministeri Maaseng ilmoitti hallituksensa olevan kovin levoton Petsamon vuoksi. Norja oli jo alkanut varustaa Varangin vuonoa.

Leningradiin saavuimme säännölliseen aikaan aamulla (14.11.) ja majoituimme jälleen Astoria-hotelliin. Katselimme päivällä kaupunkia. Kävimme mm. Russki Museissa (enti-

sessä Aleksanteri III:n museossa), jossa on paljon Repinin tauluja.

Illalla klo 18.22 lähti junamme Suomen-asemalta. Asemasilta oli tälläkin kertaa täydellisesti eristetty ja vahva sotilasosasto oli sitä vartioimassa. Junan saapuessa Terijoelle ja Viipuriin olivat asemat täynnä väkeä, joka huolestuneena odotteli lähempiä tietoja tapahtuneista neuvotteluista.

Helsinkiin saavuttiin marraskuun 15. päivän aamuna. Täälläkin oli asemasillalla paljon väkeä. Klo 10 kävimme tasavallan presidentin luona yksityiskohtaisesti selostamassa neuvottelujen kulkua. Saapuvilla olivat myös pääministeri Cajander ja ulkoministeri Erkkö. Valtioneuvostolle annettiin vastaava selostus samana päivänä klo 15. Saapuvilla olivat tällöin eduskunnan puhemies Hakkila sekä kaikkien ryhmien puheenjohtajat.

Selostuksia halusivat myöskin eduskuntaryhmät kokonaisuudessaan. Tämänlaisen selostuksen jouduin antamaan sosiaalidemokraattiselle ryhmälle marraskuun 18. päivänä, maalaisliiton ryhmälle 21. päivänä ja kokoomuspuolueen ryhmälle 23. päivänä.

Samanlaisen selostuksen neuvottelujen kulusta sain antaa vielä sosiaalidemokraattisen puolueen puolueneuvoston kokouksessa 26. päivänä marraskuuta. Selostuksen johdosta syntyi vilkas keskustelu, jossa melkein poikkeuksetta annettiin tunnustus sille tavalle, jolla neuvotteluja oli käyty. Vain K. H. Wiik esitti pessimistisiä ajatuksia, moittien puoluetta siitä, että se oli muuttunut liian isänmaalliseksi. Omalta osaltani saatoin viimeisessä puheenvuorossani todeta, että ”puolueneuvosto oli keskustelun kuluessa yhtynyt puoluetoimikunnan kannanottoon, mikä on maan hallituksen kanta, nimittäin, että Suomen ei ole luovutettava mitään, mikä uhkaa maan itsenäisyyttä ja turvallisuutta, samalla kun aseellista selkkausta, mikäli mahdollista, on vältettävä ja solmu pyritävä aukaisemaan rauhallisesti”.

Puolueneuvosto päätti yksimielisesti antaa asiasta tämän-
suuntaisen julistuksen, joka julkaistiin lehdissä. Päätös teh-
tiin jokseenkin samoilla tunneilla kuin myöhemmin puheeksi
tulevat "Mainilan laukaukset" ammuttiin.

***

Kun Neuvostoliiton taholta myöhemmin on väitetty, että
Suomi noudatti suurvaltojen neuvoja ja pakotusta valites-
saan oman tiensä, on mielenkiintoista merkitä muistiin,
minkä asenteen suurvallat neuvotteluvaiheessa ottivat käyn-
nissä olleisiin neuvotteluihin.

Neuvostoliiton silloisen liittolaisen, Saksan, asenteesta
Moskovan-lähettiläämme Yrjö-Koskinen kertoi Moskovan
diplomaattipiireissä liikkuneiden tietojen perusteella, että
Saksan suurlähettiläs kreivi von der Schulenburg oli ollut
Molotovin puheilla meidän toisen Moskovan matkamme jäl-
keen. Molotov oli silloin tehnyt hänelle selkoa neuvostohalli-
tuksen Suomelle esittämistä vaatimuksista ja neuvottelujen
siihenastisesta kulusta. Tavatessaan sen jälkeen v. d. Schu-
lenburgin Skandinavian maiden lähettiläät olivat saattaneet
todeta, että hän oli asettunut hyvin ymmärtävälle kannalle
venäläisten vaatimuksiin nähden. Hän oli lausunut, että
Suomen tulisi hyväksyä esitetyt vaatimukset, myöskin Han-
gon suhteen, koska tässä muka oli kysymyksessä Gibraltarin
tapainen järjestely, joka ei ollut ristiriidassa Suomen puo-
lueettomuuden kanssa eikä myöskään uhannut Suomen itse-
näisyyttä, mutta jolla sen sijaan oli suuri merkitys Neuvosto-
liiton puolustukselle. Olipa saksalaiselta taholta koitettu
tunnustella Ruotsin lähettiläältä, olisiko Ruotsin hallitus tai-
puvainen suosittamaan Suomelle myöntäväisyyttä venäläis-
ten vaatimuksiin nähden. Vielä myöhemmässäkin neuvottelu-
jen vaiheessa kreivi v. d. Schulenburg oli ilmaissut saman-
laisia käsityksiä. Tämä Saksan omituinen suhtautuminen
asiaan pani jo silloisessa vaiheessa epäilemään, että Saksan

ja Neuvostoliiton kesken oli sovittu siitä, että Baltian maat ja Suomi kuuluisivat Neuvostoliiton intressipiiriin, jossa se saisi vapaasti toimia.

Oli muuten ilmeistä, ettei v. d. Schulenburg tällöin esittänyt omia ajatuksiaan, vaan Saksan virallista käsitystä. Keskustelusta hänen kanssaan sain sen käsityksen, ettei hän ollut natsi sekä että hän oli kovin vaivaantunut, kun Saksa ei voinut Suomen hyväksi mitään tehdä. Myöhemmin on käynyt ilmi, että hän kuului Hitlerin oppositioon. Hän oli mukana Stauffenbergin salaliitossa vuonna 1944 ja häntä oli silloin suunniteltu Gördelerin uuden hallituksen ulkoministeriksi. Siinä jutussa hän menetti henkensä.

Jälkeenpäin on saatu lukea, mitä tunnettu ruotsalainen tutkimusmatkailija Sven Hedin Suomessa verraten vähän huomioidussa, vuonna 1949 ilmestyneessä kirjassaan "Utan uppdrag i Berlin" kertoo samanaikaisista keskusteluistaan Saksan silloisten päämiesten kanssa. Syksyllä 1939, jolloin pilviä alkoi kerääntyä Itämeren ja Suomenlahden rantamilla olleiden valtioiden taivaalle, hän oli päätäpätkää matkustanut Berliiniin puhuakseen siellä sekä Suomen että Ruotsin asemasta. Saksalaisten arvonantoa nauttivana hänellä oli vapaa pääsy korkeimpienkin natsijohtajien puheille. Lokakuun 15. päivänä 1939 hänellä oli ollut pitkä keskustelu Hermann Göringin kanssa. Siinä käytiin lävitse kaikki Euroopan poliittiset ongelmat. Sodan seurauksista Göring oli silloin sanonut mm.:

"Jos sodasta kehittyy voimainkoetus, jossa elämä ja vapaus ovat kysymyksessä, pelkään, että puolueettomat tulevat sortumaan. Epäedullisen maantieteellisen asemansa seurauksena ovat Hollannin ja Belgian päivät silloin luetut. Baltian pienten valtioiden kohtalo on jo sinetöity. Suomi liitetään Venäjään, joka miehittää myöskin Romanian. Jugoslavia hajoitetaan. Turkin asema on arka, sillä Stalin samoin kuin kaikki muut venäläiset valtiomiehet ennen häntä haluaa Dardanellit."

Toiseen suuntaan oli puhunut Hitler Hedinin käydessä hänen luonaan lokakuun 16. päivänä. Keskustelu oli silloin käynyt seuraavaan tapaan:

Hedin: Herra valtakunnankansleri, kotona pohjoisessa elämme kasvavassa levottomuudessa sen mielialan johdosta, jota Venäjä osoittaa Suomea kohtaan.

Hitler: Minun vakaumukseni mukaan ei Suomella eikä Ruotsilla ole aihetta pelätä minkään vakavamman ristiriidan puhkeamista Venäjän ja Suomen välillä. Uskon niin sen vuoksi, että Venäjän Suomelle esittämät vaatimukset, sikäli kuin tiedämme, ovat kohtuullisia eivätkä missään tapauksessa niin pitkälle meneviä kuin balttilaisille reunavaltioille esitetyt vaatimukset.

Hedin: Mutta jos Suomeen vastoin odotuksia hyökätään idästä päin, minkä asenteen Te, herra valtakunnankansleri, silloin tulette ottamaan.

Hitler: Siinä tapauksessa Saksa tulee aina säilyttämään ankaran puolueettomuusasenteen. Mutta minä en usko sellaisen tilanteen tuloon.

Hedin: Mutta jos Ruotsi, johtuen kuusisatavuotisista suhteistaan Suomeen, tämän maan epätoivoisessa tilanteessa joko virallisesti tai vapaaehtoisten muodossa rientäisi apuun, miten Te suhtautuisitte sellaiseen sekaantumiseen?

Hitler: Tulisin jatkuvasti pysymään puolueettomana. Mutta minä en usko, että ruotsalainen avustustoiminta todella vakavassa ristiriidassa tulisi merkitsemään paljon. Minulta ei liikene paljon teidän pohjoisessa olevia maitanne varten. Ruotsin, Norjan ja Suomen sanomalehdet ovat minun valtaan astumisestani saakka kilpailleet häpäisemällä henkilökohtaisesti minua sekä työtäni ja valehtelemaan siitä. Mikään ei ole ollut liian rumaa ja skandaalimaista, jotta siitä ei olisi voitu syyttää minua. Minulla ei todella ole mitään syytä tuntea ystävyyttä valtioita kohtaan, joiden sanomalehdistö on kohdellut minua niin halpamaisesti. — Mitä Suomeen tulee niin katson, että sen jälkeen kun Saksa vuonna 1918 von der Golzin avustusretkikunnan kautta auttoi Suomea sen vaikeassa asemassa, me olimme oikeutettuja odottamaan suurempaa kiitollisuutta ja huomaavaisuutta kuin on tapahtunut.”

Länsivaltojen suhtautuminen näihin neuvotteluihin oli toisenlaista. Pohjoismaiden valtionpäämiesten kokouksen aikana lokakuussa 1939 mainittiin Englannin esittäneen neuvostohallitukselle toivomuksen, että Suomelle esitettävät vaatimukset pysytettäisiin kohtuuden rajoissa, niin että ne eivät aiheuttaisi selkkauksia näiden maiden välillä. Englannin taholla oltiin vakuuttuneita siitä, ettei Neuvostoliitto uhkauksistaan huolimatta sentään aloittaisi sotaa Suomea vastaan.

Yhdysvallat oli sitäkin aktiivisempi tässä asiassa. Suomella oli Yhdysvalloissa hyvä maine rehellisenä velanmaksajana sekä mainiona urheilumaana, minkä vuoksi Yhdysvallat kernaasti antoi tukeaan Suomelle. Toisella Moskovan matkallamme, jolla minäkin jo olin mukana, Yhdysvaltain Moskovan-lähettiläs Steinhardt tuli meitä tervehtimään ja mainitsi silloin, että presidentti Roosevelt kirjelmässään, joka lokakuun 10. päivänä oli jätetty Neuvostoliiton presidentin asemassa olevalle Kalininille, oli esittänyt syvän huolestumisen Suomen puolesta ja ilmoittanut kieltäytyvänsä tunnustamasta väkivaltaan perustuvaa valtioiden välistä suhteiden järjestelyä sekä ilmaissut toivomuksen, että Suomen ja Neuvostoliiton välisiä ystävyys- ja rauhanomaisia suhteita ylläpidettäisiin ja kehitettäisiin. Kalininin vastauksessa oli tämän johdosta väitetty, että Neuvostoliiton ja Suomen väliset neuvottelut olivat tapahtuneet näiden maiden välisten aikaisempien suhteiden pohjalla ja että neuvottelujen tarkoituksena oli lujittaa suhteita ja vahvistaa ystävällistä yhteistoimintaa molempien maiden turvallisuuden varmentamista silmälläpitäen. — Pohjoismaiden valtionpäämiesten kokouksen aikana Roosevelt lokakuun 18. päivänä lähetti Ruotsin kuninkaalle sähkösanoman, jossa hän ilmoitti kannattavansa puolueettomuuden ja oikeusjärjestyksen perusteita, joita myöskin Tukholman kokouksessa edustettuina olleet valtiot järjestelmällisesti puolsivat.

Paitsi näitä suurvaltoja esiintyivät myöskin Skandinavian

valtiot neuvottelujen aikana Suomen hyväksi. Niiden Moskovassa olleet lähettiläät jättivät lokakuun 10. päivänä kukin erikseen neuvostohallitukselle samansisältöisen tiedonannon, jossa ne ilmoittivat odottavansa, että Neuvostoliitto ei vaadi Suomelta mitään sellaista, mikä estäisi Suomea täysin riippumattomasti pysyttelemästä puolueettomassa asenteessaan. Näitä tiedonantoja neuvostohallitus ei kuitenkaan ollut ottanut vastaan, koska, kuten näiden maiden edustajat meille ilmoittivat neuvostohallituksen vastanneen, ”kolmansilla valtioilla” ei ollut mitään aihetta sekaantua asioihin, jotka eivät niille kuuluneet.

Se ”kolmansien valtioiden vaikutus”, josta Molotov korkeimman neuvoston istunnossa lokakuun 31. päivänä pitämässään puheessa mainitsi, oli siten ollut täysin puolletta-va yritystä koettaa moraalisesti vaikuttaa neuvostohallituksen kannanottoon.

HERMO- JA NOOTTISOTAA. — DIPLOMAATTISET SUHTEET KATKEAVAT

Kun keskusteluja Moskovassa ei ollut nimenomaan katkaistu, vaan ne meidän käsityksemme mukaan olivat vain keskeytyneet, ja kun eroaminenkin venäläisistä neuvottelijoista oli tapahtunut ystävällisissä muodoissa, oltiin Suomessa siinä käsityksessä, että edessä oli Paasikiven kolmesta vaihtoehdosta se, ”ettei tapahdu mitään”. Sopimukseen tosin ei ollut päästy, mutta ultimaatumia ja vielä vähemmän sodanjulistusta ei ollut annettu. Täällä luotettiin vankasti venäläisten kahdenkymmenen vuoden aikana jatkuvasti julistamaan rauhanrakkauten. Olihan Neuvostoliitto sen lisäksi ehdottanut yleistä aseista riisumista ja silläkin tavalla osoittanut rauhanrakkauttaan. Eihän sellaisen valtion taholta saattanut olla odotettavissa väkivaltaisia toimenpiteitä vain sen takia, että sen pieni naapuri oli pitänyt kiinni hyvästä oikeudestaan.

Huokaistiin siis helpotuksesta, kun ikävät ja hermoja kuluttavat keskustelut Moskovassa niin onnellisesti olivat päättyneet.

Elämäkin järjestyi tämän optimismin mukaisesti. Kaupungeista maalle muuttaneet ihmiset palasivat takaisin koteihinsa. Koulut, jotka viikkokausia olivat olleet suljettuina, avasivat jälleen ovensa. YH:iin (Ylimääräisiin kertausharjoituksiin) komennettuja reserviläisiä alettiin lomauttaa jne. Kaupunkikuvakin alkoi muuttua. Myymäläin ikkunoihin oli lokamarraskuun aikana liimailtu paperisuikaleita muka suojelemaan kalliita näyteikkunoita mahdollisten ilmahyökkäysten varalta. Paperinen suoja oli tietenkin aivan tehoton, kuten myöhemmin pommihyökkäysten aikana saatiin kokea. Niitä alettiin nyt peseskellä pois. Oli tosin ollut lukuisia liikkeitä, jotka eivät olleet tähän toimenpiteeseen ryhtyneet — ”koska ei Elantokaan ollut niitä myymäläinsä ikkunoihin liimailtut”. Arveltiin kai, että minä neuvottelujen kulkua seuranneena olin selvillä tilanteen vaarattomuudesta.

Samaan aikaan kuin Suomessa tällä tavalla palattiin normaaliin elämän tahtiin, olivat merkit rajan takana kaikkea muuta kuin rauhaa ennustavia. Koko venäläinen propagandakoneisto oli pantu liikkeelle Suomea vastaan. Venäläisen uutistoimiston Tassin Helsingin-kirjeenvaihtaja Lisin lähetti täältä päivittäin puhelimitse Suomen oloja vääristeleviä tietoja, joita venäläiset lehdet ahkerasti julkaisivat. Neuvostoliiton kaupungeissa pidettiin työpaikkakokouksia, joissa vaadittiin venäläisten vaatimusten läpiajamista. Sanomalehdissä esiintyi kirjoituksia, jotka kävivät samaan suuntaan. Pravda oli jo niin aikaisin kuin 3. päivänä marraskuuta kirjoittanut: ”Tulemme kulkemaan tietämme, johtakoon se sitten minne tahansa. Tulemme takaamaan Neuvostoliiton turvallisuuden, välittämättä mistään, murtaen kaikki esteet, olivatpa ne mitä laatua tahansa, päämäärämme saavuttamiseksi.” Samaan tyyliin jatkuivat kirjoitukset marraskuun loppupuolella. Henkilökohtaisuuksiakaan ei säästetty. Suo-

men hallituksen jäseniä vastaan kohdistettiin pilkallisia kirjoituksia. Niinpä Pravdassa 26. päivänä marraskuuta julkaisussa pakinassa käsiteltiin pääministeri Cajanderia törkeän ivallisesti. Häntä nimitettiin "variksenpelätiksi", "narriksi", "marionetiksi", "klovniksi, joka tekee taitopiruetteja sirkuksen areenalla" jne. Ei myöskään Erkkoa säästetty ja minäkin sain jo silloin oman osuuteni niin hyvin sanomalehdissä kuin venäläisissä radiolähetyksissä. Näille kiihkoisille hyökkäyksille ei kuitenkaan osattu antaa sitä merkitystä, minkä ne ehkä olisivat ansainneet. Emme silloin vielä tarpeeksi tunteet venäläisen sanomalehtipropagandan poliittista merkitystä. Suomessa kuviteltiin, että oli käynnissä hermosota, jonka avulla Suomea koetettiin pehmittää taipuvaiseksi myönnytyksiin.

Marraskuun lopulla asema kuitenkin muuttui vakavamaksi. Marraskuun 26. päivänä ammuttiin kuuluisiksi tulleet Mainilan seitsemän laukausta, jotka muodostivat seuraavien päivien tapahtumien pelinavauksen. Mainittuna päivänä sai Moskovan-lähettiläämme Yrjö-Koskinen vastaanottaa Molotovin nootin, jossa hän ilmoitti, että klo 15.45 samana päivänä oli Mainilan kylän kohdalla sijoitettuja joukkoja ammuttu Suomen puolelta tykkituloella. Ammuttiin yhteensä 7 laukausta, jotka surmasivat 3 sotamiestä ja yhden aliupseerin ja joista 7 sotilasta ja 2 päällystöön kuuluvaa henkilöä haavoittui. Nootissa jatkettiin:

"Neuvostohallitus saattaa tämän tiedoksenne ja katsoo tarpeelliseksi tähdentää, että Teidän herrojen Tannerin ja Paasikiven kanssa hiljattain käytyjen neuvottelujen aikana neuvostohallitus huomautti vaarasta, jonka lukuisten vakinaisten joukkojen keskittäminen rajan välittömään läheisyyteen Leningradin luona aiheuttaa. Suomen alueelta tapahtuneen provosoivan ja neuvostojoukkoihin kohdistuneen tykistöammunnan johdosta neuvostohallitus on pakotettu toteamaan, että suomalaisten joukkojen keskittäminen Leningradin läheisyyteen ei ainoastaan muodosta uhkaa Leningradille, vaan itse

asiassa on Neuvostoliittoa vastaan vihamielinen teko, joka jo on johtanut hyökkäykseen neuvostojoukkoja vastaan ja aiheuttanut uhreja.

Neuvostohallituksen tarkoituksena ei ole paisuttaa tätä, päällystön mahdollisesti huonosti johtamien Suomen armeijan joukko-osastojen taholta suoritettua inhoittavaa hyökkäystoimenpidettä, mutta se haluaisi, ettei tällaisia inhoittavia tekoja vastedes tapahtuisi. Tämän johdosta neuvostohallitus, esittäen jyrkän vastalauseen tapahtuneen johdosta, ehdottaa, että Suomen hallitus viipymättä siirtää joukkonsa Karjalan Kannaksella kauemmaksi rajalta, 20—25 km:n päähän ja täten estää uudistuvien provokatioiden mahdollisuudet.”

Suomen hallitus oli heti tapahtumasta tiedon saatuaan pannut toimeen tutkimuksen. Siinä voitiin todeta vain se, että mainitulla kellonlyönnillä rajan toiselta puolen oli kuultu seitsemän tykinlaukausta, mutta että niitä missään tapauksessa ei ollut ammuttu Suomen puolelta. Suomalainen tykistö oli sijoitettu niin etäälle selustaan, etteivät tykit olisi kantaneet rajalle saakka.

Tapaus otettiin joka tapauksessa hallituksessa vakavalta kannalta. Jo seuraavana päivänä (27. 11.) Yrjö-Koskinen saattoi antaa Molotoville Suomen hallituksen vastausnootin, jossa itse tapahtumasta mainittiin:

”Tutkimukset osoittavat, että Neuvostoliiton puolella rajaa on mainitsemallanne Mainilan seudulla suoritettu 26. 11. klo 15.45—16.05 Neuvostoliiton aikaa ampumista. Suomen puolelta on voitu nähdä räjähdyspaikka, Mainilan kyläaukea, joka sijaitsee vain n. 800 m rajasta aukean pellon takana. Äänien perusteella, jotka ovat aiheutuneet kuulluista 7 laukauksesta, on voitu todeta, että ase tai aseet, joilla ammunta on suoritettu, ovat sijainneet noin 1½—2 km kaakkoon räjähdyspaikasta. Havainnot laukauksista oli merkitty asianomaisen rajavartioston päiväkirjaan heti tapahtuman sattuessa.”

Sen johdosta, että Molotov nootissaan oli ehdottanut joukkojen siirtämistä kauemmaksi rajalta, 20—25 km päähän, huomautettiin vastausnootissa, että Suomen puolella rajan

läheisyyteen oli sijoitettu pääasiassa vain rajavartijajoukkoja. Sen sijaan sinne ei ollut sijoitettu esim. sellaista tykistöä, jonka ampumiskantavuus ulottuisi rajan toiselle puolen. Siitä huolimatta Suomen hallitus oli valmis neuvottelemaan Neuvostoliiton hallituksen ehdotuksesta siinä mielessä, että molemmiin puolin siirrettäisiin joukot tietyn matkan päähän rajasta. Vastauksessa todettiin sen ohella tyydytyksellä, että Neuvostoliiton hallituksen tarkoituksena ei ollut paisuttaa tämän rajatapahtuman merkitystä. Jotta asiassa ei jäisi jäljelle mitään epäselvyyttä, ehdotettiin lopuksi, että molempien maiden raja-asiamiehet saisivat tehtäväkseen yhteisesti tutkia kysymyksessä olevan tapauksen sen mukaisesti kuin vuonna 1928 solmittu raja-asiamiehiä koskeva sopimus edellytti.

Tämän asiallisen vastausnootin lähettämällä olisi luullut asian olevan selvä. Niin ei kuitenkaan käynyt. Ulkoasiainkomissaari Molotov osoitti ministeri Yrjö-Koskiselle jo seuraavana päivänä (28. 11.) uuden nootin, jossa hyvin ärtyneessä sävyssä käsiteltiin Suomen hallituksen vastausta. Sen sanottiin "kuvastavan Suomen hallituksen syvää vihamielisyyttä Neuvostoliittoa kohtaan ja johtavan molempien maiden välisten suhteiden äärimmäiseen kärjistymiseen".

Nootissa sanottiin edelleen:

"Sitä tosiseikkaa, että Suomen hallitus kieltää suomalaisten joukkojen ampuneen neuvostojoukkoja tykistötulella, josta aiheutui uhreja, ei voida selittää muuksi kuin yleisen mielipiteen harhaanjohtamiseksi ja ammunnan uhrien ivaamiseksi. Ainoastaan vastuuntunnon puute ja halveksiva suhtautuminen yleiseen mielipiteeseen ovat voineet sanella tämän yrityksen selittää tämä inhoittava tapaus neuvostojoukkojen tykistöammuntaharjoitukseksi aivan rajalinjalla suomalaisten joukkojen näkyvissä.

Suomen hallituksen kieltäytyminen poistamasta joukkojaan, jotka ovat suorittaneet vihamielisen neuvostojoukkoihin kohdistuneen ammunnan, sekä hallituksen vaatimus suomalaisten ja neuvostojoukkojen samanaikaisesta siirtämi-

sestä, joka edellytetään tasavertaisuuden periaatteesta johtuvaksi, paljastaa Suomen hallituksen vihamielisen halun pitää Leningradia uhan alaisena. Itse asiassa tässä ei ole kysymys suomalaisten ja neuvostolaisten joukkojen asemien samankaltaisuudesta. Neuvostovenäläiset joukot eivät uhkaa Suomen elinkeskukseksi, sillä nämä joukot ovat satojen kilometrien päässä niistä, kun taas suomalaiset joukot sijaitsevat 32 kilometrin päässä Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton elinkeskuksesta Leningradista, jonka väkiluku lasketaan 3,5 miljoonaksi, ja ovat sille välittömänä uhkana. On turhaa korostaa sitä että neuvostojoukkoja ei oikeastaan voida siirtää minnekään, koska neuvostojoukkojen siirto 20—25 kilometrin päähän rajasta merkitsisi niiden sijoittamista Leningradin esikaupunkeihin, mikä olisi aivan järjetöntä Leningradin turvallisuuden kannalta. — Jos Suomen hallitus kieltäytyy tästä minimiehdotuksesta, niin se merkitsee, että se aikoo pitää Leningradia joukkojensa välittömän uhan alaisena.”

Nootin lopussa mainittiin, että Suomen hallitus keskittämällä Leningradin välittömään läheisyyteen suuren määrän vakinaisia joukkoja on suorittanut Neuvostoliittoa kohtaan vihamielisen teon, joka ei ole sopusoinnussa molempien valtioiden kesken solmitun hyökkäämättömyyssopimuksen kanssa. Suomen kieltäytyminen siirtämästä joukkojaan 20—25 km neuvostojoukkoihin kohdistuneen rikollisen ammunnan jälkeen osoittaa, että Suomen hallitus haluaa edelleen jatkaa vihamielistä asennoitumistaan Neuvostoliittoa kohtaan, että se ei aio noudattaa hyökkäämättömyyssopimuksen vaatimuksia ja että se on edelleen päättänyt pitää Leningradin uhan alaisena. Kaiken tämän johdosta Neuvostoliiton hallitus katsoi olevansa pakotettu ilmoittamaan, että se nootin antopäivästä lähtien katsoi olevansa vapaa sitoumuksista, jotka sitä velvoittavat mainitun hyökkäämättömyyssopimuksen perusteella ja joita Suomen hallitus järjestelmällisesti loukkaa.

Näin helposti Neuvostoliiton hallitus vapautti itsensä hyökkäämättömyyssopimuksesta, joka ei edes ollut irtisanottavissa ennen vuotta 1945.

Suomen hallitus suhtautui hyökkäämättömyyssopimuksen voimassaolon lakkaamisilmoitukseen erittäin vakavasti. Jo seuraavana päivänä (29. 11.) ministeri Yrjö-Koskisella oli kässissään hallituksensa vastaus. Siinä korostettiin hyökkäämättömyyssopimuksen 5. artiklan säätämää menettelytapaa, jonka mukaan kaikki molempien valtakuntien väliset ehkä syntyvät riidat, olivatpa ne mitä laatua tahansa, oli ratkaistava oikeudenmukaisuuden hengessä ja yksinomaan rauhallisin keinoin. Siihen viitaten Suomen hallitus ehdotti, että mainitun artiklan mukaisesti sopimuksessa edellytetty sovittelulautakunta viipymättä kutsuttaisiin koolle käsittelemään syntyneitä erimielisyyttä. Vaihtoehtoisesti Suomi oli valmis alistamaan erimielisyyden ratkaisun ulkopuolisen puolueettoman välityksen suoritettavaksi. Suomen hallitus meni sovittelupyrkimyksessään vieläkin pitemmälle. Sen nootin loppukappaleessa sanottiin:

”Antaakseen voimakkaan todistuksen vilpittömästä pyrkimyksestään päästä yhteisymmärrykseen Neuvostoliiton hallituksen kanssa ja torjuakseen neuvostohallituksen väitteet, että Suomi olisi omaksunut Neuvostoliitolle vihamielisen kannan ja haluaisi uhata Leningradin turvallisuutta, on hallitus valmis sopimaan Neuvostoliiton hallituksen kanssa Karjalan Kannaksella olevien puolustusjoukkojensa siirtämisestä, rajaja tullivartiojoukkoja lukuunottamatta, sellaiselle etäisyydelle Leningradista, ettei voida väittääkään niiden uhkaavan sen turvallisuutta.”

Ennen kuin Suomen lähettiläs ennätti saattaa tämän vastauksen perille, hän sai vastaanottaa uuden nootin. Se oli lyhyt, mutta sitä merkittävämpi. Se kuului:

”Kuten tunnettua suomalaisten joukko-osastojen hyökkäykset neuvostojoukkoja vastaan jatkuvat ei ainoastaan Karjalan Kannaksella, vaan myös neuvostolais-suomalaisen rajan muissakin kohdissa. Neuvostohallitus ei voi kauempaa sietää tällaista tilannetta. Muodostuneen tilanteen johdosta, josta vastuu lankeaa yksinomaan Suomen hallitukselle, Neuvostoliiton hallitus ei voi enää ylläpitää normaaleja suhteita Suo-

meen ja on pakotettu kutsumaan pois Suomesta poliittiset ja taloudelliset edustajansa.”

Tämän nootin kautta molempien valtakuntien väliset diplomaattiset suhteet olivat tulleet katkaistuiksi. Sen jälkeen saattoi odottaa jatkuvia toimenpiteitä samaan suuntaan.

Suomen lähettiläs Yrjö-Koskinen toimitti välien katkeamisesta huolimatta perille Suomen hallituksen nootin 28. päivältä. Siihen ei enää tullut vastausta.

Tämä muutamien päivien — itse asiassa kolmen päivän — kuluessa tapahtunut noottien vaihto osoitti, että neuvostohallitus toimi ennakolta laaditun suunnitelman mukaisesti. Siitä huolimatta Suomessa ei vielääkään pidetty mahdollisena, että Neuvostoliitto ryhtyisi sotaan toimenpiteisiin.

II
SOTA

SOTA. — HALLITUKSEN VAIHDOS

Suomalaisten optimistinen käsitys joutui häpeään. Odottamatta ja ilman sodan julistusta Neuvostoliitto hyökkäsi aamulla 30. päivänä marraskuuta sekä maalta, mereltä että ilmasta.

Maarajan ylitse tunkeutui jo varhain aamulla venäläisiä joukkoja ja lentokoneita alkoi lennellä monilla tärkeillä paikkakunnilla. Pommeja pudoteltiin ja sodan ensimmäiset uhrin menettivät henkensä.

Kun tieto näistä tapahtumista oli saapunut, kokoontui hallitus presidentin johdolla samana aamuna istuntoon. Muutunut tilanne antoi aiheita monenlaiseen pohdintaan ja erinäisiä päätöksiäkin tehtiin. Tärkein päätös oli maan julistaminen sotatilaan ja puolustusneuvoston puheenjohtajana toimineen sotamarsalkka C. G. Mannerheimin nimittäminen ylipäälliköksi. Hänen lähimmiksi apulaisikseen tulivat kenraaliluutnantti K. L. Oesch ja eversti A. F. Airo. — Kesken istunnon kuului ilmahälytys. Puolustusministeri Niukkanen nousi silloin istuimeltaan ja vaati istunnon keskeyttämistä sekä kaikkia poistumaan suojaan. Kun tälle vaatimukselle hiukan hymyiltiin, selitti Niukkanen tuimana, että hallituksen oli tuki noudatettava omia määräyksiään. Oli nimittäin annettu ohjeita ilmahälytysten varalta. Istunto keskeytettiin.

*Marsalkka
C. G. Mannerheim*

Kun talossa ei ollut minkäänlaista pommisuojaa, hajaan-
nuttiin vain kuka mihinkin. Minä vetäydyin omaan virka-
huoneeseeni valtiovarainministeriössä. Sinne tuli myöskin
Rainer v. Fieandt, silloinen kansanhuoltoministeri. Hänen
kanssaan alkoi tietenkin juttu muuttuneesta tilanteesta.
Olimme molemmat rauhallisia ja kuvittelimme, että alkaneet
hyökkäykset olivat vain sen hermosodan jatkoa, jota jo parin
viikon aikana yhä kiihtyneempänä olimme saaneet kokea.
Tilanne oli kuitenkin muuttunut siksi vakavaksi, että ilmei-
sesti jotakin oli tehtävä. Kun Cajanderin hallitus oli epä-

onnistunut yrityksissään saada aikaan sovinto Neuvostoliiton kanssa, tuntui välttämättömältä vaihtaa hallitusta ja sen jälkeen uudelleen yrittää saada neuvottelut käyntiin. Keskustelu oli varsin ylimalkaista ja tavallista ajatusten vaihtoa.

Hallituksen istuntoa jatkettiin hälytyksen ohimentyä. Sen päätyttyä jäin kahden kesken keskustelemaan presidentti Kallion kanssa. Esitin silloin hänelle äsken heränneen ajatuksen, että hallituksen vaihdos olisi tarpeen sekä että varsinkin pääministeri ja ulkoministeri, jotka puheissaan olivat jyrkimmin esiintyneet ja joita vastaan venäläinen propaganda edellisinä viikkoina kiivaimmin oli hyökännyt, oli saatava vaihtumaan. Presidentti Kallio kuunteli rauhallisena esitystäni ja pohti asiaa eri puolilta lausumatta omaa ajatustaan.

Hiukan myöhemmin kutsuin valtioneuvoston sosiaalidemokraattiset jäsenet neuvotteluun. Tässä tilaisuudessa yhdyttiin yksimielisesti ajatukseen, että kiireellisesti olisi ryhdyttävä toimenpiteisiin, jotta sota voitaisiin välttää. Hallituksen vaihdosta pidettiin välttämättömänä. Jotta se saataisiin nopeasti aikaan, päätettiin samana päivänä pidettävälle sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän kokoukselle ehdottaa, että se kutsuisi edustajansa hallituksesta pois. Uuden hallituksen päätehtäväksi tulisi yrittää saada neuvottelut Neuvostoliiton kanssa uudelleen käyntiin.

Poistuessani iltapäivällä n. klo 15 aikaan valtioneuvoston linnasta jonkun hallitustoverini kanssa, jota en enää muista, oli jälleen ilmahälytys. Suurtorin yli kävellessämme näimme muutamien venäläisten pommituskoneiden lentävän aivan matalalla Hietalahden puolella ja samalla kuului räjähdyksiä. Niin rauhallisesti tämä sotainen näytelmä kuitenkin otettiin, että kaupungilla liikkuva väki ei ollut siitä tietäkseenkään. Mekään emme osanneet ottaa sitä vakavalta kannalta ja jatkoimme vain rauhallisesti matkaamme. Myöhemmin selvisi, että juuri tällöin oli tapahtunut ensimmäinen vakavampi Helsingin pommitus, jolloin Teknillinen korkeakoulu

oli pommitettu hajalle. Maitokeskusliikkeen talon luo oli niin ikään pudonnut pommeja ja ihmishenkiä oli menetetty. Viimeksimainitut pommit olivat kai olleet tarkoitettuja eduskuntatalon menoksi.

Klo 18 samana iltana kokoontui sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä ryhmäkokoukseensa eduskuntataloon. Illan pimeydessä tunnelma oli toinen kuin päivällä. Eduskuntatalon vieressä Maitokeskusliikkeen talo paloi pommituksen jäljiltä yhä edelleen. Se muodosti ikään kuin kirkkaan opasvalon pommituskoneille, jotka mahdollisesti yrittäisivät uudelleen pommittaa eduskuntataloa. Eduskuntaryhmän kokoushuonetta ei voinut pimentää, jonka vuoksi kokous pidettiin melkein pimeässä; vain pienoinen tuikku paloi puheenjohtajan pöydällä. Ryhmän jäsenet istuivat tavallista vakavampina ja hiljaisina lyhyen kokouksen ajan.

Ryhmän puheenjohtaja Mauno Pekkala ilmoitti, että ryhmä oli kutsuttu koolle sen johdosta, että Neuvostoliitto oli aloittanut sotatoimet Suomea vastaan pommittamalla lentokoneista käsin mm. Helsinkiä, Viipuria ja Ensoa. Eri eduskuntaryhmien puheenjohtajat olivat olleet koolla ja tällöin sopineet siitä, että samana iltana pidettävässä eduskunnan istunnossa, jossa hallituksen puolelta tultaisiin antamaan tilanneselostus, jokaisesta ryhmästä esiintyisi vain yksi puhuja, joka ilmoittaisi ryhmän kannan selostuksen johdosta.

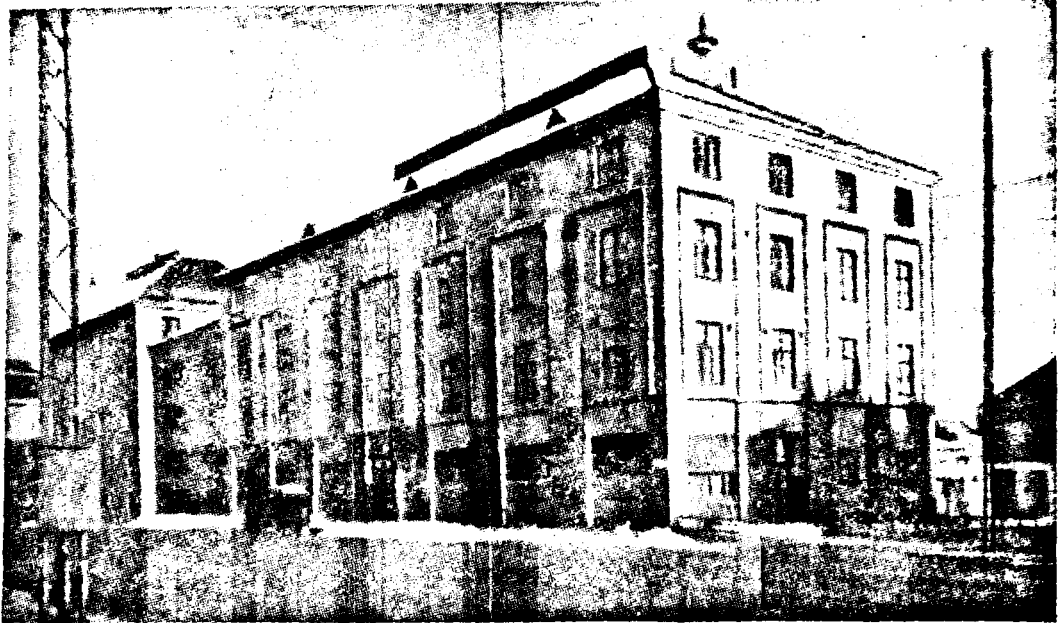
Tämän jälkeen minun oli annettava ryhmälle tilanneselostus. Se muodostui lyhyeksi, koska ryhmän jäsenet aikaisempien selostusten nojalla olivat asemasta täysin perillä. Ilmoitin, että hallituksen sosiaalidemokraattiset jäsenet, pidettyään keskenään neuvoa, olivat tulleet sellaiseen tulokseen, että ainoana keinona oli nyt pyytää aselepoa. Nykyinen hallitus ei sitä kuitenkaan saattaisi tehdä, minkä vuoksi hallitus olisi vielä samana iltana saatava eroamaan ja siten tehtävä mahdolliseksi uuden hallituksen muodostaminen ja aselevon pyytäminen. Hallituksen eroa voitaisiin perustella silläkin, että nyt olisi kaikki puolueet, IKL:ää lukuunottamatta, saatava

mukaan hallitusrintamaan. Olimme ajatelleet, että ainakin kaksi silloisen hallituksen jäsentä, pääministeri Cajander ja ulkoministeri Erkko, jäisi sivuun uutta hallitusta muodostettaessa. Pyysin eduskuntaryhmän suostumusta siihen, että hallituksen sosiaalidemokraattiset jäsenet saisivat jättää eronpyyntönsä tasavallan presidentille. — Huomautin lopuksi, että siihen saakka noudatettu suuntaus, maan yleinen mielihope huomioottaen, oli ollut ainoa mahdollinen. Suurempien myönnytysten tekemiseen ei siihen mennessä ollut ollut mahdollisuutta. Nyt oli tilanne muuttunut. Nyt varmaankin kaikki uskovat, että tosi on kysymyksessä.

Eduskuntaryhmä päätti yksimielisesti hyväksyä ehdotuksen hallituksen sosiaalidemokraattisten jäsenten eronpyynnön jättämisestä tasavallan presidentille. Pian seuraavassa eduskunnan istunnossa ryhmän puolesta esiintymään valittiin ryhmän puheenjohtaja Mauno Pekkala.

Pekkala esitti tämän jälkeen ryhmän hyväksyttäväksi eduskunnan istunnossa pidettävän puheensa, jonka hän etukäteen oli valmistanut. Se oli kokonaisuudessaan seuraavan sisältöinen:

”Hallituksen jäsenten selonteko tilanteesta on yhtäpitävä niiden tietojen kanssa, jotka suurin piirtein ovat jo edustajille tunnettuja. Selonteko on kaikessa korrektisuudessaan riittävän selvä meille kaikille, samalla kuin se on mieltäkuohuttava todistus siitä, kuinka voima ja väkivalta yhä edelleen tahtoo määrätä maailmassa. Se ryhmä, jonka nimessä minulla on kunnia puhua, on aina ollut sillä kannalla, että valtioiden väliset erimielisyydet, silloinkin kun on kysymys pienen ja suurvallan välisistä suhteista, olisi ratkaistava rauhallista tietä, neuvotteluteitse. Nyt kyseessä olevan kriisin aikana olemme kaiken aikaa edustaneet samaa käsityskantaa. Valitettavasti meidän pyrkimyksemme, jonka uskomme olleen myös hallituksen pyrkimyksen, ei ole vienyt toivottuun tulokseen, syistä, jotka eivät ole riippuneet meistä. Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän puolesta pyydän saada ilmoittaa, että se on ollut hallituksen takana tässä asiassa ja toivoo, että kriisi mahdollisimman pian tulisi selvitetyksi.”

Vallilan työväenyhdistyksen talo Helsingissä

Puheenjohtaja Pekkalan lausuntoehdotus hyväksyttiin yksimielisesti ryhmän puolesta esitettäväksi.

Ryhmäkokouksen päätyttyä puhemies Hakkila ilmoitti, että eduskunnan istunto on samana iltana klo 20 sekä että se pommitusvaaran vuoksi pidetään Vallilan työväenyhdistyksen talossa. Niitä varten, jotka eivät osanneet sinne kävellä, oli varattu linja-autoja.

Eräiden edustajatoverien kanssa kävelin tuon pitkän matkan Vallilaan. Illan pimeydessä kävely oli jollakin tavalla kammottavaa, kun eri tahoilla kaupunkia riehuvat tulipalot heittivät lieskojaan taivaalle. Kävellessä pohdittiin vakavina päivän tapahtumia.

Vallilan työväentalon pienessä salissa istuivat edustajat tuoleillaan ilman tavanmukaista edessään olevaa pöytää. Kaikki pysyivät hiljaa paikoillaan; tavanmukaista kahvilassa juoksua ei sinä iltana ollut. Tokko kahvilassa sitä paitsi olisi

ollut tarjoiluakaan. Selostuksia antoivat pääministeri Cajander, ulkoasiainministeri Erkko sekä puolustusministeri Niukkanen.

Pääministeri Cajander mainitsi lyhyessä puheessaan hallituksen olleen jatkuvasti kosketuksessa eduskuntaryhmien puheenjohtajiin ja heidän kauttansa eduskuntaryhmiin. Tilanteen kehityttyä nykyiselle asteelle hallitus kuitenkin katsoi sekä asianmukaiseksi että velvollisuudekseen siinä tarkoituksessa ja järjestyksessä kuin valtiopäiväjärjestyksen 36. § edellyttää antaa eduskunnalle kokonaisuudessaan tiedonannon Suomen suhteista Sosialististen Neuvostotasavaltain Liittoon ja tulee ulkoministeri antamaan asiasta yksityiskohtaisen selostuksen. Siitä on näkyvä, että hallitus on kaiken aikaa tehnyt voitavansa päättävästi puolustaakseen Suomen etua ja oikeutta. Samalla on oltu valmiit sovittelemaan missä se on ollut mahdollista.

Hän jatkoi: ”Neuvostoliiton taholla on tahdottu tehdä uskottavaksi, ettei hallitus uskaltaisi astua eduskunnan eteen. Hallituksella puolestaan ei ole ollut minkäänlaista pelkoa jo aikaisemminkin tehdä eduskunnalle kokonaisuudessaan tiliä toiminnastaan, vaan on hallituksen pidättyväisyys tässä suhteessa aiheutunut aivan toisista syistä. Tällaisella esittäytymisellä ei sitä paitsi ole ollut kiirettä, koska neuvottelujen kaikki yksityiskohdat on eduskuntaryhmissä saatettu eduskunnan jäsenten tietoon. Heidän kannatuksensa onkin hallitukselle ollut suurena tukena. Nyt eduskunnalla on tilaisuus asiasta virallisesti lausua mielipiteensä. Vastapuoli on ryhtynyt voimakkaasti ajamaan vaatimuksiaan. Se tapa, jolla tämä viime päivinä on tapahtunut, on oudostuttanut, koska Suomen taholta ei ole kieltäydytty jatkamasta neuvotteluja. Edelleenkin ollaan neuvotteluihin valmiit.

Hallitus odottaa voitavan todeta, että eduskunta on hallituksen toimenpiteiden takana.”

Ulkoministeri Erkko käytti laajemman puheenvuoron, jossa hän yksityiskohtaisesti selosti Neuvostoliiton esit-

tämät vaatimukset ja Suomen hallituksen niihin nähden ottaman kannan. Hänen lausunnostaan eduskunta sai myöskin selostuksen viimeksi kuluneiden päivien aikana tapahtuneista noottien vaihdosta sekä välirikosta. Erkko lopetti puheensa seuraaviin sanoihin:

”Tekemällä positiivisen ehdotuksen toisensa jälkeen rauhanomaisen ja molempia puolia tyydyttävän ratkaisun aikaansaamiseksi Suomen hallitus on kuluneiden viikkojen ja viime päivien aikana osoittanut vilpittömän halunsa päästä yhteisymmärrykseen Neuvostoliiton hallituksen kanssa. Suomen hallitus on jatkuvasti valmis tähän. Riippuu kokonaan toisesta osapuolesta, itäisestä suurvaltanaapuristamme, onko tähän vieläkin päästävissä. Ne toimenpiteet, joihin Neuvostoliitto jo on ryhtynyt ja joita se näyttää järjestelmällisesti jatkavan, osoittavat pian, onko sen kannanotto lopullinen vai avautuisiko vielä tilaisuus välttyä siitä, että Suomen kansan on turvauduttava taisteluihin olemassaolonsa ja itsenäisyytensä puolustamiseksi.”

Lopuksi Erkko ilmoitti eduskunnalle, että Yhdysvaltain hallitus oli tarjonnut Suomelle palveluksiaan välittääkseen. Hän oli Yhdysvaltain hallituksen edustajalle ilmoittanut, että Suomi mielihyvin näkee ja ottaa vastaan Yhdysvaltain tarjoaman avun. Missä määrin Neuvostoliitto tulee ottamaan vastaan tarjotun välityksen, siitä hänellä ei vielä ollut tietoa.

Puolustusministeri Niukkanen halusi, jotta tästä historiallisesta istunnosta pidettävä pöytäkirja antaisi mahdollisimman täydellisen kuvan, lyhyesti mainita niistä rajanloukkauksista, joita Neuvostoliiton taholta oli tehty. ”— — — olen suorastaan ollut pakotettu ihailemaan sitä tyyneyttä ja sitä kylmäverisyyttä, jota suomalaiset sotilaat valtakunnan rajoilla koko tämän jännitystilan aikana ovat osoittaneet. Siitä huolimatta, että Neuvostoliiton taholta siellä ja täällä jo aikaisemmin on yritetty provosoida rajaselkkauksia, suomalaisiin sotilaihin ei missään kohdassa pitkällä rajallamme ole tässä provokaatiossa onnistuttu. Kylmästi ja päättävästi he

ovat seisoneet sillä paikalla, johon he ovat määrättyt, ja tämä päättäväisyys ja kylmäverisyys on lyönyt leimansa meikäläisiin joukkoihin myöskin tämän päivän kuluessa.”

Tämän jälkeen Niukkanen luetteli erinäisiä rajanloukkauksia, joita oli tapahtunut jo aikaisempina päivinä ja erittäinkin samana päivänä. Varsinkin lentohyökkäykset saivat siinä huomattavan sijansa.

Hallituksen tiedonannon tultua annetuksi oli istunto keskeytettävä, jotta eduskunnalle valtiopäiväjärjestyksen mukaisesti varattaisiin aikaa sen harkitsemiseen. Väliaika ei tällä kertaa muodostunut pitkäksi, koska eduskunnan jäsenillä jo ennakolta oli ollut tilaisuus kantansa määrittelyyn.

Täysi-istunto päättyi klo 20.57 ja uusi istunto määrättiin alkavaksi jo klo 21.10.

Uudessa, samassa paikassa pidetyssä istunnossa eduskuntaryhmien puheenjohtajat esittivät kukin ryhmiensä kannan hallituksen antamiin tietoihin.

Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Mauno Pekkala luki jo edellä mainitun ryhmän kokouksessa hyväksytyn lausunnon.

Maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Juho Pilpula ilmoitti lyhyesti, että ”maalaisliiton eduskuntaryhmä hyväksyy kaikki hallituksen toimenpiteet, joiden ainoana tarkoituksena on ollut yksinomaan rauhanomaisin keinoin turvata Suomen puolueettomuutta ja kansallemme kuuluvia oikeuksia”.

Ruotsalaisen kansanpuolueen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Ragnar Furuhjelm ilmoitti niin ikään lyhyesti, yhdellä ainoalla lauseella, että ”ryhmä täydellisesti hyväksyy hallituksen toimenpiteet, joiden tarkoituksena on ollut rauhallisella tavalla järjestää Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet”.

Edustaja K. R. Kares, isänmaallisen kansanliikkeen eduskuntaryhmän puheenjohtaja, käytti hiukan laajemman puheenvuoron, jossa hän jonkin verran tunteilikin. Hän ilmoitti

ryhmänsä puolesta, ”että se kaikessa, mikä koskee menettelytapaa valtakuntamme nykyisessä vaiheessa, kannattaa hallituksen toimenpiteitä. Me olemme sitä mieltä, että hallitus on menetellyt asianmukaisesti ja oikein myös siinä, että asiata ei ole aikaisemmin esitetty eduskunnan käsiteltäväksi, kun kuitenkin eduskuntaryhmät on aina pidetty tapausten tasalla ja ne ovat saaneet edustajiensa kautta ottaa osaa ratkaisevanlaatuisiin neuvotteluihin”. Lopuksi hän ”eduskunnan rohkaisuksi” luki pari säkeistöä Kustaa Adolfin taisteluvirrestä.

Edustaja Sulo Heiniö, edistyspuolueen eduskuntaryhmän puheenjohtaja, ilmoitti ryhmänsä voineen seurata neuvottelujen kulkua ja voitansa todeta, että tässä istunnossa annetut tiedonannot ovat yhtäpitävät aikaisempien ilmoitusten kanssa. ”Eduskuntaryhmä näin ollen ilmoittaa tyytyvänsä siihen ilmoitukseen, jonka hallitus on tehnyt ja kannattaa yksinkertaista päiväjärjestykseen siirtymistä, luottaen siihen, että Suomen kansa taistellessaan itsenäisyytensä ja neutraliteettinsa puolesta on kunniakkaasti selviytyvä tästä taistelusta, vaikkakin ylivoima näyttää meistä tällä kertaa tavattoman suurelta ja voittamattomalta.”

Edustaja Pekka Pennanen, kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja, ilmoitti, ”että kokoomuspuolueen eduskuntaryhmä hyväksyy ne toimenpiteet, joihin hallitus on ollut velvollinen ryhtymään tämän kansallemme kriittillisen tilanteen sovinnolliseksi ja rauhalliseksi ratkaisuksi. Samaten ryhmä hyväksyy ne toimenpiteet, joihin hallitus on ryhtynyt valtakuntamme vapauden ja itsenäisyyden säilyttämiseksi”.

Edustaja Heikki Niskanen, pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueen ryhmän puheenjohtaja, ilmoitti lyhyesti, että ”me tulemme hyväksymään yksinkertaiseen päiväjärjestykseen siirtymisen”.

Kun muita puheenvuoroja ei pyydetty, julistettiin keskustelu päättyneeksi. Eduskunta hyväksyi sen jälkeen yksimielisesti puhemiehen ehdotuksen yksinkertaisesta päiväjärjestykseen siirtymisestä.

Ennen istunnon päättymistä puhemies Hakkila ilmoitti: "Eduskunnan seuraavan täysistunnon ajasta ja kokoontumispaikasta annetaan puhemiehen toimesta erikseen tieto." Istunto päättyi klo 21.37.

Istunnosta edustajat siirtyivät valmiiksi varattuun junaan, joka oli vievä eduskunnan pois pääkaupungista. Määränpäästä ei muilla liene ollut tietoa kuin puhemiehistöllä. Vasta myöhemmin edustajat saivat tietää, että he olivat matkalla kohti Kauhajokea Pohjanmaalla.

Harkitessaan eduskunnan tulevaa olinpaikkaa oli puhemiehistölle ollut selviö, että vain Etelä-Pohjanmaa saattoi tulla kysymykseen. Siellä oli kuitenkin vain harvoja kirkonkyliä, jotka olisivat pystyneet majoittamaan näin suuren ihmismäärän ja näistä taasen toiset olivat erinäisistä syistä sopimattomia. Niinpä Kauhavalla oli lentokenttä, Ilmajoella sotilasvarasto ja Lapualla patruunatehdas, joten ne sotilaallisina kohteina olivat vaaranalaisia. Tämä seikka painoi vaa'an Kauhajoen puolelle. — Tämän tapahtuman muistoksi oli Kauhajoen kunta 1. päivänä joulukuuta 1950 kutsunut eduskunnassa vielä olevat Kauhajoella vierailleet kansanedustajat viettämään vierailun 10-vuotismuistoa Helsingissä Ostrobotnian talolla. Sen aikaisista edustajista oli vielä 69 mukana eduskuntatyössä.

***

Istunnon päätyttyä huomautin Erkolle, että hänen selonteossaan oli ollut kohta, joka ei ollut totuudenmukainen. Hän oli sanonut jotenkin siihen tapaan, että Moskovan neuvotte- luissa mukana olleilla valtuutetuilla oli ollut valtuudet ratkaista, mitä vaatimuksia he katsoivat voivansa hyväksyä. Se ilmoitus ei pitänyt paikkaansa, koska meiltä viime hetkessä kiellettiin enempien myönnytysten tekeminen. Erkko joutui hiukan hämilleen. Hän lupasi pöytäkirjaan korjata lausuntoaan. Eduskunnan painetussa pöytäkirjassa tämä kohta näkyy saaneen seuraavan muodon: "Viimeisessä kokouksessa

*Muistotaulu Kauha-
joen yhteiskoulun
seinällä*

ilmoitettiin, että haluttiin käsitellä kysymystä kokonaisuutena ja olisi Suomi voinut ajatella mahdollisesti hiukan pitemmällekin menevää ratkaisua, jos Neuvostoliitto omasta puolestaan olisi katsonut voivansa suostua luopumaan Hangon tukikohdasta ja Saarenpäästä. Suomen valtuutetuilla oli tässä suhteessa oikeus mennä vieläkin pitemmälle, kuin mitä aikaisemmin on mainittu. Heillä oli myös oikeus keskustella Inon alueesta.”

Valtioneuvoston oli määrä kokoontua istunnon jälkeen Valtilan työväentalon eräässä sivuhuoneessa. Ennen istunnon alkamista ilmoitin pääministeri Cajanderille hallituksen jä-

senyyttä koskevan sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän päätöksen ja pyysin, että hän jo heti alkavassa kokouksessa ottaisi kysymyksen esille. Huomautin samalla, että miellyttävintä tapa hoitaa asia olisi se, että hallitus kokonaisuudessaan jättäisi paikkansa. Tämä ajatus oli hänelle uusi, mutta hän oli kuitenkin heti valmis siihen mukautumaan. Hallituksen istunnossa hän omana aloitteenaan herätti kysymyksen hallituksen erosta. Perustellen ehdotustaan sillä, että olosuhteet olivat muuttuneet ja että nyt tarvittaisiin hallitus, jolla olisi laajempi pohja, hän ehdotti, että hallitus jättäisi eronpyyntönsä, minkä se luottamuslauseen saatuaan hyvällä omallatunnolla saattoi tehdä. Valtioneuvoston jäsenet hyväksyivät yksimielisesti ehdotuksen.

Kun oli tarpeen toimia nopeasti, päätettiin, että tieto hallituksen eropäätöksestä oli vielä samana iltana saatettava tasavallan presidentin tietoon. Tiedonantoa perille viemään ja presidentin kanssa keskustelemaan valittiin mies jokaisesta hallituksessa mukana olleesta puolueesta. Matkalle lähtivät siten pääministeri Cajander sekä ministerit v. Born ja Niukkanen ja minä. Meidät istutettiin autoon ja lähdettiin ajamaan pimeitä mutkikkaita teitä päämäärää kohti, joka ei ollut ainakaan minun tiedossani. Ja vaikka tiedän olevani melkoisen hyvä pääkaupungin maantieteen tuntija, olin jonkin hetken päästä ymmällä, missä me oikein kiertelimme, siksi perusteellisesti pilkkopimeässä ajo sekoitti. Vasta perillä havaitsin meidän saapuneen Isoon Kuusisaareen Munkkiniemen kyljessä. Presidentti oli siirtynyt tänne kaupungin ulkopuolelle hänelle tarjottuun turvapaikkaan, ja siellä hän oleskeli eräässä yksityisessä huvilassa koko talvisodan ajan.

Pienessä hyvin kalustetussa ja punertavalla lampunvarjostimella himmennetyssä huoneessa presidentti otti meidät vastaan. Hän kuunteli rauhallisesti ja hämmästyttämättä ilmoitustamme valtioneuvoston jäsenten eronpyynnöstä, jonka hän päivällä minun kanssani tapahtuneen keskustelun perusteella oli saattanut aavistaa. Kun uuden hallituksen nimittämistä

pidettiin kiireellisenä, hän lupasi nopeasti hoitaa hallituksenvaihdoksen. Keskusteltiin vielä uuden hallituksen muodostamisesta ja pidettiin välttämättömänä, että sen pohja olisi laajempi kuin eroavan. Asian tultua selväksi palasimme kaupunkiin.

Seuraavana aamuna (1. 12.) heti Suomen Pankin avattua ovensa, menin tapaamaan sen pääjohtajaa Risto Rytä. Olin ajatellut, että hän sillä hetkellä olisi sopivin henkilö muodostamaan hallituksen. Hän oli ahkera ja tunnollinen. Oltuaan pariinkin otteeseen jäsenenä puolustuslaitoksen perushankintakomiteoissa hän tunsu hyvin armeijan tarpeet. Hänellä oli sitä paitsi hyvä nimi kaikissa piireissä, myöskin teollisuus- ja liikemiespiireissä, joiden lojaaliseen mukanaoloon nyt täytyisi vedota. Cajanderin hallitukseen nämä piirit eivät olleet suhtautuneet kovinkaan miellyttävällä tavalla.

Esittäessäni ajatukseni Rytille saapui huoneeseen myöskin presidentti Kallio, joka entisenä Suomen Pankin johtajana usein kävi siellä keskustelemassa. Hän yhtyi empimättä ajatukseen, että Rytin olisi hallitus muodostettava. Yhdessä siten koetimme vakuuttaa Rytille, että tämä oli hänen kansalaisvelvollisuutensa isänmaan hädän hetkellä. Ryti oli jyrkästi ehdotusta vastaan, perustellen kieltäytymistään sillä, ettei hän moneen vuoteen ollut ottanut osaa valtiolliseen elämään. Koetimme myöskin etsiä ehdokasta ulkoministerin paikalle keksimättä siihen sopivaa henkilöä. Kun keskustelu Rytin pääministeriydestä ei näyttänyt johtavan tulokseen, annoin omalta kannaltani katsoen elämäni luultavasti varomatottomimman lupauksen mainiten, että jos hän, Ryti, suostuu tulemaan pääministeriksi, niin voisin minä väliaikaisesti ryhtyä toimimaan ulkoministerinä. Muista salkuista puheen ollen ajateltiin niiden pääasiassa voivan jäädä entisiin käsiin. Kuitenkin olisi syytä ottaa mukaan joku henkilö kokoomuspuolueesta, joka siihen mennessä oli ollut hallituksen ulkopuolella. Lähinnä ajateltiin kokoomuspuolueen edustajaksi

J. K. Paasikiveä, joka oltuaan mukana keskeytyneissä Moskovan neuvotteluissa perusteellisesti tunsu erimielisyyksiä aiheuttaneet kysymykset.

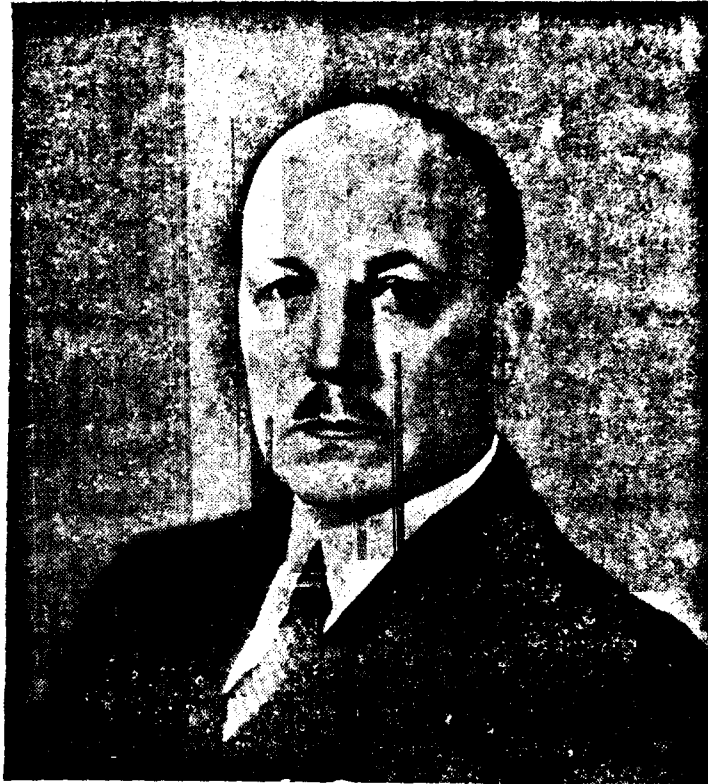
Asia ei tullut selväksi eikä Ryti ollut antanut suostumustaan siihen mennessä, kun minun oli poistuttava virastooni. Presidentti Kallio ja Ryti jäivät edelleen jatkamaan keskusteluaan. Jonkin hetken kuluttua presidentti ilmoitti puhelimessa, että Ryti oli, joskin vastahakoisesti, lopulta antanut suostumuksensa ja oli jo ryhtynyt keräämään hallitusta kokoon. Hänen onnistuikin saada hallituslistansa valmiiksi samana päivänä ja vielä samana iltana voitiin hallituksen vaihdos suorittaa. Entiselle hallitukselle myönnettiin ero ja uusi nimitettiin. Se lienee Suomen tasavallan historian nopein hallituksenvaihdos. Sota-ajan vuoksi se oli ollut pakko hoitaa ilman puolueiden mukanaoloa.

Uuden hallituksen kokoonpano muodostui seuraavaksi:

pääministeri Risto Ryti,
ulkoasiainministeri Väinö Tanner,
oikeusministeri J. O. Söderhjelm,
sisäministeri Ernst v. Born,
puolustusministeri Juho Niukkanen,
valtiovarainministeri Mauno Pekkala,
opetusministeri Uno Hannula,
maatalousministeri P. V. Heikkinen,
apulaismaatalousministeri Juho Koivisto,
kulkulaitosministeri Väinö V. Salovaara,
kauppa- ja teollisuusministeri V. A. Kotilainen,
sosiaaliministeri K. A. Fagerholm,
kansanhuoltoministeri Rainer v. Fieandt ja
salkuton ministeri J. K. Paasikivi.

Uusina miehinä astuivat hallituksen vaihdoksessa mukaan Ryti, Kotilainen, Pekkala ja Paasikivi. Edellisen hallituksen jäsenistä jäivät sivuun Cajander, Erkko, Salmenoja ja Voionmaa. Vaihdos muodostui siten hiukan perusteellisemmäksi kuin alkujaan oli ajateltu.

Tällä tavalla alkoi Risto Rytin "come back" (paluu) halli-

Pääministeri Risto Ryti

tuspolitiikkaan. Rauhalliselta tuoiltaan Suomen Pankista hän siirtyi valtioneuvoston linnaan ja vuoden päästä toiseen, presidentin linnaan. Kun kuusi vuotta oli kulunut siirtyi hän vielä kolmanteen, vieläkin yksinäisempään linnaan. Jos keeneen, niin häneen sopisivat "Pohjalaisten" laulun sanat: "Ny' mua viärähän linnasta linnaan." Asettuessaan vastustamaan hallitukseen astumistaan hän oli siten ollut aivan oikeassa.

UUDEN HALLITUKSEN ENSIMMÄISET TOIMENPITEET.

— TERIJOEN HALLITUS

Ryтин vastanimitetty hallitus piti ensimmäisen istuntonsa jo seuraavana päivänä (2. 12.). Tämä samoin kuin seuraavat-

kin sota-ajan istunnot pidettiin Suomen Pankissa. Pommitusvaaran vuoksi istunto oli pidettävä pankin kultaholvissa ja sinne hallitus joutui monesti myöhemminkin siirtymään, jos ilmahälytys oli ankarampi. Valtioneuvoston linnassa ei ollut minkäänlaista pommisuoja ja muutenkin pidettiin liiaksi uskallettuna kokoontua niin helposti haavoitettavaan paikkaan. Pankin holvi sen sijaan oli hyvin varustettu kestäväksi raskaitakin pommituksia. Pankin huoneisiin pääministerikin sijoitti kansliansa, joten hän koko sodan ajan tavallaan joutui istumaan entisellä tutulla tuolillaan. Hallituksen istunnot pidettiin yleensä pankkivaltuuston kokoontumishuoneessa. Samaa taloon majoittui myöskin valtiovarainministeriö. Muut ministeriöt oli hajoitettu eri tahoille kaupunkia sisäasiainministeriön laatiman suunnitelman mukaisesti. Olipa eräs ministeriö — uusi kansanhuoltoministeriö — majoittunut kerrassaan kaupungin ulkopuolelle, Työväen Akatemian rakennukseen Kauniaisiin. Ulkoasiainministeriö, joka oli jäänyt minun hoidettavakseni, oli suunnitelmassa saanut aivan mahdottoman kodin Stadionin rakennuksessa. Se oli mahdoton jo senkin vuoksi, että jos mikä, niin ainakin Stadion korkean torninsa ansiosta oli helposti löydettävä maali pommitusvaaran sattuessa. Sitä paitsi se huoneistonakin oli mahdoton; siellä ei säännöllinen työnteko saattanut tulla kysymykseen. Olinkin sen vuoksi onnellinen kun parin viikon päästä Osuuskassojen Keskuslainarahasto, joka oli muuttanut jonkin maaseudulle, tarjosi mukavan konttorihuoneistonsa ulkoministeriön käytettäväksi. Siellä oli kaiken lisäksi hyvä kellarholvi, joka tarjosi suojaa.

Ministeriöiden hajanaisen sijainnin vuoksi yhteydet niiden kesken jäivät heikoiksi, eräissä tapauksissa olemattomiksi. Ministerit tapasivat toisiaan vain yhteisissä istunnoissa. Tavaksi tuli myöskin syödä ateria yhteisesti Suomen Pankissa, jonka keittiö taitavan emäntänsä Milma Paken johdolla palveli meitä hyvin. Tällöin oli tilaisuus vaihtaa mielipiteitä. Yhteyden ylläpitämiseksi hallituksen jäsenten kesken pe-

rustettiin valtioneuvoston komendantin nimellä kulkenut virka. Sen hoitajan, johtaja Martti Hovilaisen, oli aina tiedettävä, missä kukin hallituksen jäsen kulloinkin oli. Siten hän tarpeen vaatiessa lyhyessä ajassa voi hälyttää heidät yhteisiin istuntoihin.

Valtion muut virastot oli hajoitettu eri osiin maata. On selvää, että yhteys niidenkin kanssa oli koko sodan ajan hankalaa. Mutta niin kaiketi oli kaikkialla maailmassa sodan rai-votessa.

Neuvostoliiton radio levitti sodan alussa maailmalle uutis-ta, että Suomen hallitus oli ”paennut tuntemattomaan paik-kaan”, minkä piti antaa se kuva, että täällä vallitsi hajaan-nus ja että kaikki järjestetty vastarinta oli loppunut. Todelli-suudessa hallitus ei päiväkseen poistunut pääkaupungista. Neuvostoliittokin sai pian kokea, että Suomi pystyi odotta-mattoman tiukkaan vastarintaan.

Tämä kaikki koski ulkonaista järjestelyä. Sisäisesti valtio-neuvosto järjestyi siten, että se ohjesääntönsä mukaisesti va-litsi itselleen ulkoasiain- ja raha-asiainvaliokunnan. Ulko-asiainvaliokuntaan valittiin paitsi pääministeriä ja ulkomi-nisteriä, ministerit Paasikivi, Niukkanen, Hannula ja Söder-hjelm. Valiokunnan tehtävänä oli lähinnä vastata Suomen ulkoisista suhteista. Sen käsiin kiertyivät myöskin sodankäyn-tiä koskevat asiat sikäli kuin niitä hallituksesta käsin hoidet-tiin. Pääasiassahan ne hoiti päämaja. Sen ”yhdysupseerina” hallituksessa toimi kenraali Walden ja siitä johtui, että hän usein osallistui hallituksen ja sen ulkoasiainvaliokunnan ko-kouksiin. Valiokunnan jäsenistä taasen oikeastaan vain pää-ministeri ja puolustusministeri tunsivat sodankäyntiä ja ase-hankintoja koskevia asioita.

Pääpyrkimyksenä hallitusta muodostettaessa oli ollut saada sodan vaara torjutuksi sekä katkenneet neuvottelut uudelleen käyntiin. Tämän vuoksi oli myöskin aikaisemman hallituksen näkyvimvät henkilöt jätetty syrjään. Heti ensimmäisessä

Hallituksen istunto pankkivaltuusmiesten kokoushuoneessa. Pöydän päässä presidentti Kallio. Vasemmalla: Ryti, Tanner, Pekkala, Koivisto, Hannula, Fagerholm, v. Born. Oikealla: Paasikivi, Heikkinen, Salovaara ja v. Fieandt. Poissa: Kotilainen, Niukkanen ja Söderhjelm

kokouksessaan hallitus tämän mukaisesti määritteli päteväkseen rauhantilan palauttamisen. Muuta ohjelmaa hallitus ei itselleen varsinaisesti ottanutkaan, paitsi luonnollisesti sodan mahdollisimman voimakkaan käynnin siinä tapauksessa, ettei rauhaan heti voitaisi päästä. Valtakunnan kaikki voimat oli keskitettävä niin voimakkaaseen sodankäyntiin kuin suinkin mahdollista, mutta sen ohella oli kaikkia rauhan mahdollisuuksia tutkittava.

Erinäisiä tähän tähtääviä yrityksiä tehtiinkin heti sodan alkuvaiheessa.

Samana päivänä (30. 11.), jolloin vihollisen maahanhyökkäys oli tapahtunut, eli siis jo ennen hallituksen vaihtumista,

oli Amerikan Yhdysvallat tarjonnut "hyviä palveluksiaan" ristiriidan ratkaisemiseksi rauhanomaisin keinoin. Tarjous oli osoitettu sekä Suomen että Neuvostoliiton hallitukselle. Suomen hallitus vastasi heti hyväksyvänsä tämän ystävällisen tarjouksen. Neuvostoliiton hallitus sen sijaan torjui sen kylmästi.

Tämän ei kuitenkaan uskottu olevan Neuvostoliiton lopullinen kanta. Sen vuoksi hallitus ensimmäisessä istunnossaan päätti kääntyä Ruotsin hallituksen puoleen pyytäen sen välitystä. Samalla pyydettiin Ruotsia sodan aikana valvomaan Suomen kansalaisten etuja Neuvostoliitossa. Ruotsin toivottiin välittäjänä ehdottavan Neuvostoliitolle neuvottelujen jatkamista. Sen oli samalla ilmoitettava, että Suomen hallituksen tarkoituksena oli tehdä uusia positiivisia ehdotuksia. Samanaikaisesti kuin tämä ehdotus Ruotsin välityksellä tehtiin Moskovassa, ilmoitettiin tästä askeleesta Euroopan suurvalloille, muille Skandinavian maille sekä Amerikan Yhdysvalloille.

Ruotsin Moskovan-lähettiläs Winther pyrki joulukuun 2. päivänä Molotovin puheille esittääkseen Suomen hallituksen asiat. Hän sai kuitenkin odottaa puheille pääsyä joulukuun 4:n päivän iltaan saakka. Molotov oli silloin torjunut Ruotsin hallituksen välitystarjouksen sanoen, ettei neuvostohallituksella ollut mitään aihetta ottaa asiaa käsiteltäväkseen, koska se ei Suomessa tunnustanut muuta hallitusta kuin "Suomen kansanvaltaisen hallituksen". Samoin hän torjui Ruotsin tarjouksen esiintyä Suomen kansalaisten etujen valvojana Neuvostoliitossa, koska neuvostohallitus ei tunnustanut tämän tehtävän Ruotsille antanutta Suomen hallitusta.

Tämä omituinen vastaus aiheutui siitä, että esityksen teon ja vastauksen saannin välillä oli tapahtunut jotakin, joka, samalla kuin se osoitti, mihin Neuvostoliitto alkamallaan sodalla todellisuudessa pyrki, pitkäksi aikaa asetti ylipääsemättömältä näyttävän esteen rauhanneuvotteluja koskeville

aloitteille. Neuvostoliitto oli asettanut Suomea varten myöhemmin varsin tavallisen, mutta silloin vielä käsitteenäkin tuntemattoman "nukkehallituksen", jota neuvostohallitus kunnioitti nimellä "Suomen kansanvaltainen hallitus". Tämän hallituksen kanssa neuvostohallitus oli aikonut järjestää Suomen kysymyksen ja oli siinä tarkoituksessa sen kanssa joulukuun 2. päivänä tehnyt sopimuksen, missä Neuvostoliitolle oli myönnetty kaikki sen aikaisemmin Suomelta vaadittavat alueet. Näiden korvaukseksi "Suomen kansanvaltaiselle hallitukselle" oli luvattu laajoja alueita Neuvosto-Karjalasta. Kun tämä sopimus on Suomessa sangen vähän tunnettu, on syytä ottaa se tähän kokonaisuudessaan. Moskovan radion joulukuun 3. päivänä klo 22.50 antaman selostuksen mukaan se kuului seuraavasti:

"Neuvostoliiton korkeimman neuvoston puhemiehistö toisaalta ja Suomen kansanvaltainen hallitus toisaalta

vakuutettuina siitä, että nyt, kun Suomen kansan sankarillisella taistelulla ja Neuvostoliiton punaisen armeijan ponnistuksella tulee likvidoiduksi se varsinainen sodanpesäke, minkä entinen rahavaltainen hallitus Suomessa oli luonut Neuvostoliiton rajalla imperialististen valtojen hyväksi, ja

kun Suomen kansa on muodostanut oman kansanvaltaisen tasavallan, joka kokonaan nojaa kansan kannatukseen, on tullut aika saattaa voimaan hyvät ystävyyssuhteet maittemme välillä ja yhteisin voimin turvata valtioittemme turvallisuus ja koskemattomuus,

katsoen, että on tullut aika toteuttaa Suomen kansan vuosisataiset toiveet Karjalan kansan jälleen yhdistämisestä sille sukua olevan Suomen kansan kanssa liittäen se yhtenäiseen Suomen kansaan, sekä myöskin

pitäen silmällä suotuisaa ja molempien sopimuspuolten etuja vastaavaa rajakysymyksen järjestelyä, varsinkin Leningradin ja Suomen etelärannikon turvaamista,

tarkoituksella lujittaa vuoden 1920 lokakuun 23. päivän (vanhaa lukua) rauhansopimuksen henkeä ja perusasetuksia, sopimuksen, joka perustuu toisen puolen valtiollisen riippumattomuuden ja sen sisäisiin asioihin sekaantumattomuuden molemminpuoliseen tunnustamiseen,

ovat katsoneet välttämättömäksi solmia keskenään allaolevan keskinäisen avunannon sopimuksen Neuvostoliiton ja Suomen kansanvaltaisen tasavallan välillä ja nimittäneet tätä tarkoitusta varten valtuutetuikseen

Neuvostoliiton korkeimman neuvoston puhemies:

V. Molotovin, kansankomissaarien neuvoston puheenjohtajan ja Neuvostoliiton ulkoasiainkomissaarien neuvoston puheenjohtajan ja Neuvostoliiton ulkoasiain kansankomissaarin,

Suomen kansan hallitus:

O. W. Kuusisen, Suomen hallituksen puheenjohtajan ja Suomen ulkoasiainkomissaarin,

jotka valtuutetut esitettyään kumpikin valtakirjansa, jotka myönnettiin laadituiksi asian vaatimaan muotoon ja olevan asianmukaisessa järjestyksessä, ovat sopineet seuraavaa:

— — —”

Tämän jälkeen luettiin radiossa seitsemän eri artiklaa, jotka liittyvät edellä mainittuun sopimukseen:

1. artikla koskee Neuvosto-Karjalan alueitten, joitten pinta-ala kohoaa 70 000 neliökilometriin, liittämistä Suomen kansanvaltaisen valtioalueen yhteyteen. Raja säädetään Neuvostoliiton ja Suomen kansanvaltaisen tasavallan välillä jo valmiiksi laaditun kartan mukaan. Toisaalta Suomi ilmoittaa suostuvansa jonkin verran siirtämään rajaa Leningradista pohjoiseen päin Karjalan Kannaksella luovuttaen 3 970 neliökilometrin suuruisen alueen, josta Neuvostoliitto korvaa Suomelle Karjalan Kannaksella olevien, Neuvostoliitolle siirtyvien rautatienosien arvon 120 miljoonalla markalla.

2. artikla. ”Suomi ilmoittaa suostuvansa

a) vuokraamaan Neuvostoliitolle 30 vuoden ajaksi Hangon niemimaan ja sitä ympäröivän merialueen 5 mailin säteellä etelään ja itään ja 3 mailin säteellä länteen ja pohjoiseen siitä sekä joukon etelä- ja itäpuolelta liittyviä saaria jo laaditun kartan mukaisesti siellä sellaisen sotilaallisen meritukikohdan luomista varten, joka pystyy suojelemaan hyökkäyksiltä Suomenlahdelle, Suomen ja Neuvostoliiton turvallisuuden takaamiseksi, jolloin meritukikohdan suojelemistarkoituksessa Neuvostoliitolle myönnetään oikeus pitää siellä omalla kustannuksellaan tarkoin rajoitetun määrän maaja ilmasotavoimia, joiden korkein lukumäärä määrätään erikoisella sopimuksella,

b) myymään Neuvostoliitolle Suomenlahdella olevat saaret: Suursaaren, Seiskarin, Lavansaaren, Tytärsaaren, pienen ja suuren Koiviston sekä Suomelle kuuluvat osat Kalastaja-saarenon ja Keskisaarenon niemimaista Pohjoisen Jäämeren rannikolla sovitusta 300 miljoonan markan hinnasta.”

3. *artikla*: ”Neuvostoliitto ja Suomen kansanvaltainen tasavalta sitoutuvat antamaan toisilleen kaikenlaista apua, siihen luettuna myöskin sotilaallinen apu siinä tapauksessa, että minkä tahansa Euroopan valtion taholta hyökätään tai uhaataan hyökätä Suomen alueen kautta Neuvostoliittoa vastaan.”

4. *artiklan* mukaan sopimuspuolet sitoutuvat olemaan solmiamatta mitään sellaisia liittoja tai osallistumasta mihinkään sellaisiin ryhmytyksiin, jotka ovat suunnatut toista sopimuspuolta vastaan.

5. *artikla*: ”Sopimuspuolet ovat sopineet solmiavansa lähimmän ajan kuluessa kauppasopimuksen ja kohottavansa vuotuista tavaravaihtoa kummankin maan välillä huomattavasti korkeammalle vuoden 1927 tavaravaihtoa, jolloin se oli saavuttanut korkeimman määrän, 800 miljoonaa markkaa.”

6. *artiklassa* Neuvostoliitto sitoutuu huokealla ehdolla autamaan Suomen kansanarmeijaa aseistuksella ja muilla sotatarpeilla.

7. *artikla*: ”Tämän sopimuksen voimassaoloaika siltä osalta, joka koskee keskinäisen avunannon sitoumuksia Neuvostoliiton ja Suomen kansanvaltaisen tasavallan välillä — artiklat 3—5 — on 25 vuotta, jotapaitsi, ellei vuotta ennen mainitun määräajan umpeenkulumista kumpikaan sopimuspuoli katso välttämättömäksi sanoa irti tähän sopimukseen sisältyviä määräajaksi tehtyjä päätöksiä, niin nämä päätökset automaattisesti säilyttävät voimansa vielä seuraaviksi 25 vuodeksi.”

Viimeinen artikla koskee sopimuksen voimaan astumista ja ratifioimista päättyen seuraavasti:

”Tämä sopimus on laadittu kahdessa alkuperäisessä kappaleessa venäjän ja suomen kielellä Moskovan kaupungissa joulukuun 2. päivänä 1939.

Allekirjoittajina:

O. W. Kuusinen

V. Molotov.”

Samalla kun Terijoen hallitusta koskeva sopimus luettiin Moskovan radiossa, ilmoitettiin, että tarkoituksena oli *heti-
miten* ratifioida se Helsingissä.

Se seikka, että tämänlaatuinen laaja sopimus oli saatu kuntoon jo parin päivän sisällä maahanhyökkäyksen tapahduttua, osoittaa, että asiaa oli etukäteen huolellisesti valmisteltu. Suomessa ymmärrettiin silloin, että alkaneen sodan tarkoituksena oli Suomen valloittaminen ja samalla sen bolševisoiminen. Kantautui tietoja, että venäläisellä taholla uskottiin kysymyksessä olevan vain paraatimarssin tapaisen kävelyretken tekeminen maan pääkaupunkiin, jossa venäläisten joukkojen uskottiin olevan noin viikon sisällä ja tulevan vapauttajina riemulla vastaanotetuiksi.

Jo sodan aikana saatiin hiukan tietoja tästä ensimmäisestä Quisling-mallisesta, yhtäkkiä esiin pulpahtaneesta hallituksesta, jonka tehtävänä oli onnellistuttaa Suomea. Eräässä talteen otetussa lentolehtisessä sen muodostamisesta sanottiin: "Useiden vasemmistopuolueiden ja kapinaan nousseiden suomalaisten sotilaiden sopimuksen perusteella on muodostettu uusi Suomen hallitus, eli Suomen Kansanvaltaisen Tasavallan Kansanhallitus", sekä ilmoitettiin, että se oli muodostettu joulukuun 1. päivänä 1939. Sen pääministerinä ja samalla ulkoministerinä oli Suomesta vuonna 1918 paennut vallankumousmies O. W. Kuusinen, joka muita Suomesta paenneita kohdanneiden surullisten vaiheiden aikana oli onnistunut säilyttämään sekä henkensä että asemansa ja nyt tarpeen esiintyessä oli otettu käyttöön. Sisäasiainministerinä oli Ture Lehen, valtiovarainministerinä Mauri Rosenberg, puolustusministerinä Aksel Anttila (myöhemmin kenraaliluutnantti Neuvostoliiton armeijassa), maanviljelysministerinä Armas Äikiä, valistusministerinä Inkeri Lehtinen ja kirjallisuusasiain ministerinä Paavo Prokkonen. Tällä hallituksella oli oikein oma armeijansa, jonka muka piti olla armeijakunnan vahvuinen, siis noin 50 000 miestä käsittävä, mutta johon parhaimmil-

laan tuskin kuului enemmän kuin tuhatkunta miestä. Siinä oli hiukan suomalaisia ja heidän ohellaan inkeriläisiä ja venäläisiä. Armeijaa oli tarkoitus käyttää mainostarkoituksessa Helsinkiin marssittaessa. Sen univormuissa kerrottiin matkitun Kaarle XII:n aikuisten karoliinien vormuja, mutta tämä tieto on jälkeen päin leimattu perättömäksi.

Myöhemmin, sotien jälkeen, on samaisen Terijoen hallituksen syntymävaiheistakin saatu joitakin täydentäviä tietoja.

Jo marraskuun 13. päivänä, siis samana päivänä, jolloin Suomen valtuutetut Moskovassa vielä kirjallisesti ilmoittivat olevansa valmiita jatkamaan neuvotteluja, lähetti O. W. Kuusinen Kominternin pääsihteerin Dimitrovin määräyksestä kirjeen silloin Tukholmassa oleskelleelle Suomen kommunistisen puolueen (SKP:n) pääsihteerille Arvo Tuomiselle, yleisimmin tunnettu nimellä "Poika Tuominen", missä kirjeessä sen vastaanottajaa viipymättä vaadittiin matkustamaan Moskovaan. Kiireellisen matkan perusteluksi mainittiin, että Suomen ja Neuvostoliiton väliset neuvottelut olivat katkenneet, minkä vuoksi Suomeen nähden oli ryhdyttävä vakavampiin toimenpiteisiin. Toimenpiteiden laatua ei mainittu, mutta lisättiin, että ne tulisivat olemaan sellaisia, joita SKP kauan oli toivonut, sekä että vastaanottajaa odottaisi tehtävä, joka tulisi tekemään hänet hyvin iloiseksi.

Vaikka kirjeessä ei ollut lähemmin mainittu, mitä tehtävää hänelle oli aiottu, aavisti Tuominen sen laadun. Oltuaan monet vuodet Moskovassa luottamustehtävissä hän oli kuitenkin monien suomalaisten pakolaisten kohtalosta tympäänntyneenä tehnyt kääntymyksen eikä halunnut noudattaa saamaansa määräystä. Hän vastasi sen vuoksi marraskuun 17. päivänä sekä Kuusiselle että Dimitroville lähettämässään kirjeissä, ettei hän voinut matkustaa. Kieltoaan hän ei lähemmin perustellut. Vastaus lähetettiin erikoisen, tätä asiaa varten Moskovasta saapuneen kuriirin mukana.

Ennen kuin vastaus oli ennättänyt saapua perille, esitettiin Tuomiselle Neuvostoliiton Tukholmassa olevan lähetystön

*SKP:n entinen pääsihteeri
Arvo Tuominen*

välityksellä tiukka suullinen vaatimus, jonka mukaan hänen oli heti matkustettava. Kun tämäkään vaatimus ei johtanut tulokseen, saapui marraskuun 21. päivänä suoraan Moskovaan erikoiskuriiri, joka esitti uuden, entistä jyrkemman vaatimuksen, että Tuomisen oli heti seuraavana päivänä lähtevällä lentokoneella lähdettävä Moskovaan. Määräys oli tällöin Venäjän kommunistipuolueen politbyroon antama. Lyhyen kirjallisen määräyksen lisäksi kuriiri ilmoitti, että Suomi vastaan tullaan aloittamaan sota. Samanaikaisesti asetettiin Venäjällä olevista emigranteista suomalainen kansanhallitus. Tuomista oli ajateltu sen pääministeriksi ja Kuusista Suomen presidentiksi. Muista hallituksen jäsenistä oli sovittava hänen saavuttuaan Moskovaan. Lähetti ilmoitti vielä, että kutsun takana oli pari Neuvostoliiton korkeinta hallitusmiestä. Tämä selitys oli katsottu tarpeelliseksi, koska

Tuominen Dimitrovin ja Kuusisen kirjeistä ilmeisestikään ei ollut käsittänyt, mistä oikeastaan oli kysymys.

Arvo Tuomisen vastaus oli tälläkin kertaa kielteinen.

Kuten aikaisemmin on kerrottu, tapahtui Mainilan välikoh-
taus marraskuun 26. päivänä ja neljä päivää myöhemmin al-
koi maahanhyökkäys.

Tiedon saavuttua Suomeen Kuusisen hallituksen asettami-
sesta julkaisivat Suomen Sosialidemokraattinen Puolue ja
Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto yhteisen julkilau-
suman, jossa vielä kerran korostettiin työväen rauhantahtoa.
Julkilausuma päättyi seuraaviin sanoihin:

„Suomen työväenluokan rauhantahto on vilpitön. Elleivät
hyökkääjät kuitenkaan tahdo antaa arvoa sen rauhantah-
dolle, ei Suomen työväenluokalle jää muuta mahdollisuutta
kuin ase kädessä taistella väkivaltaa vastaan maan itsemää-
räämisoikeuden, demokratian ja rauhan puolesta.”

Näiden ja monien muidenkin työväenjärjestöjen nimissä
lähetettiin myöskin ulkomailla oleville veljesjärjestöille tie-
toja työväen suhtautumisesta alkaneeseen hyökkäykseen. Sa-
nomalehdet kirjoittelivat purevasti Kuusisen ”nukkehallituk-
sesta”. K. A. Fagerholm kirjoitti Arbetarbladetissa: ”O. W.
Kuusisen hallitus on täydellinen epäonnistuminen, sen pro-
paganda-arvo on tyhjän veroinen.”

KANSAINLIITON VIIMEINEN TOIMENPIDE

Vaikka toiveet sovinnollisen ratkaisun aikaansaamisesta
näyttivätkin sangen vähäisiltä, ei vielääkään luovuttu yrittä-
mästä sellaiseen pääsyä. Eräänä mahdollisena välittäjänä pi-
dettiin Kansainliittoa, jonka suoranaisiin velvollisuuksiin
kuului sotaisten selkkausten estäminen. Joulukuun 2. päivänä
hallitus antoi Suomen edustajalle Kansainliitossa, ministeri

Rudolf Holstille, tehtäväksi kääntyä Kansainliiton puoleen lähettäen hänelle tehtävään tarpeelliset ohjeet. Jo seuraavana päivänä (3.12.) Holsti jättikin Kansainliiton pääsihteerille Avenolille allekirjoittamansa kirjelmän, jossa Suomi liiton jäsenenä pyysi Kansainliittoa ottamaan käsiteltäväkseen Suomen kohdistetun aiheettoman hyökkäyksen. Kirjelmässä mainittiin mm.:

”Suomi ei ole milloinkaan ryhtynyt mihinkään mahtavaa naapuriansa vastaan. Se ei ole karttanut minkäänlaisia ponnistuksia saadakseen elää rauhassa naapurinsa kanssa. Siitä huolimatta, viitaten tekaistuihin rajavälikohtauksiin ja vedoten siihen, että Suomi muka olisi kieltäytynyt myötävaikuttamasta Leningradin turvallisuuden lisäämiseen, Neuvostoliitto on ensiksi sanonut irti hyökkäämättömyyssopimuksen ja sitten torjunut Suomen hallituksen ehdotuksen, joka koski turvautumista puolueettoman vallan välitykseen.

Näin muodoin minulla on kunnia hallitukseni määräyksestä saattaa edellä oleva tietoonne pyytäen Teitä hyväntahtoisesti peruskirjan 11. ja 15. artiklan nojalla kutsumaan viipymättä koolle neuvosto ja yleiskokous ja pyytämään niitä ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin hyökkäyksen torjumiseksi.”

Kansainliitto ryhtyi harvinaisen ripeästi toimimaan. Sihteeristö kutsui yleiskokouksen koolle joulukuun 9. päiväksi. Neuvostoliitolle lähetettyyn kutsuun saapui Kansainliitolle joulukuun 4. päivänä päivätty sähke, jossa Neuvostoliiton hallitus väitti, että Suomen pyynnöltä puuttui peruste, ja jatkoi: ”Neuvostoliitto ei ole sodassa Suomen kanssa eikä uhkaa Suomen kansaa sodalla. Näin muodoin vetoaminen 11. artiklan 1 §:ään ei ole paikallaan. Neuvostoliitto on rauhallisissa suhteissa Suomen kansanvaltaisen tasavallan kanssa, jonka hallitus on joulukuun 2. päivänä solminut Neuvostoliiton kanssa avunanto- ja ystävyyssopimuksen. Tällä sopimuksella on järjestetty kaikki ne kysymykset, joista Neuvostoliiton hallitus oli neuvotellut tuloksettomasti Suomen entisen ja nyttemmin vallasta poistetun hallituksen valtuutettujen kanssa.”

Tämän mukaisesti Neuvostoliitto kieltäytyi lähettämästä edustajaansa Kansainliiton kokoukseen.

Sähkeessä mainittiin lisäksi, että Suomen kansanvaltaisen tasavallan hallitus joulukuun 1. päivänä oli kääntynyt Neuvostoliiton hallituksen puoleen pyytäen sitä avustamaan tätä tasavaltaa sotavoimilla tuhotakseen yhteistoimin mahdollisimman pian Suomen entisten johtomiesten sinne perustaman mitä vaarallisimman sodan ahjon.

Neuvostoliiton kielteisestä asenteesta huolimatta Kansainliiton yleiskokous, jossa Suomea valtuuskuntana edustivat ministerit Rudolf Holsti ja Harri Holma sekä eversti Aladár Paasonen, otti asian käsiteltäväkseen. Sen puolesta lähetettiin joulukuun 11. päivänä Moskovaan uusi sähke, jossa Neuvostoliiton ja Suomen hallituksia kehoitettiin kiireellisesti keskeyttämään vihollisuudet ja viipymättä, Yleiskokouksen välitystä käyttäen, aloittamaan neuvottelut rauhan palauttamiseksi. Samalla ilmoitettiin Suomen hyväksyneen tämän kehoituksen ja pyydettiin Neuvostoliittoa ennen seuraavan päivän iltaa ilmoittamaan, onko Neuvostoliiton hallitus suostuvainen hyväksymään tämän vetoituksen ja viipymättä keskeyttämään vihollisuudet.

Neuvostoliiton hallitus, kutsusta kiittäen, kieltäytyi sitä hyväksymästä ja viittasi sen perusteeksi aikaisemmin lähettämänsä sähkösanomaan.

Yleiskokous jatkoi tästä huolimatta asian käsittelyä. Mietinnössä se kaikissa suhteissa asettui ymmärtäväiselle kannalle Suomen asenteeseen nähden, täydellisesti sen hyväksyen. Siinä huomautettiin, ettei Suomi missään asian vaiheessa ollut kieltäytynyt mistään rauhallisesta menettelystä. Se oli suostunut välittömiin neuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa. Se oli suostunut harkitsemaan alueluovutuksia, vaikka sillä olisi ollut oikeus vedota Neuvostoliiton kanssa tekemiinsä sopimuksiin torjuakseen kaikki Suomen alueelliseen koskemattomuuteen kohdistuvat esitykset. Vieläpä se esitti vastaehdotuksia, jotka sen mielestä menivät mahdolli-

simman pitkälle. Mainilan välikohtauksen johdosta se oli esittänyt, että molempien valtioiden raja-asiamiesten tehtäväksi annettaisiin yhteisesti toimittaa tutkimus. Neuvostoliiton irtisanottua hyökkäämättömyyssopimuksen, Suomen hallitus oli pyytänyt, että sopimuksessa määrättyä sovittelumenettelyä sovellettaisiin. Suomi oli hyväksynyt Amerikan Yhdysvaltain hallituksen välitystarjouksen. — Neuvostoliiton hallituksen sijaan osoitettiin kuudessa eri kohdassa toimineen tavalla, joka ei ollut sopusoinnussa niiden velvoitusten kanssa, joihin tämä maa oli suostunut.

Kaiken tämän nojalla Yleiskokous ”juhlallisesti tuomitsi Neuvostoliiton toiminnan Suomen valtiota vastaan”. Samalla se esitti kaikille liiton jäsenille vetoamuksen, ”että ne mahdollisuuksiensa mukaan antaisivat Suomelle aineellista ja ihmisystävällistä apua ja pidättyisivät kaikesta toiminnasta, mikä olisi omiaan heikentämään Suomen vastustuskykyä”.

Neuvostoliiton kieltäydyttyä noudattamasta kutsua saapua Yleiskokoukseen kokous lisäksi totesi, että Neuvostoliitto ei ainoastaan ollut tehnyt itseään syyväksi Liiton peruskirjasta johtuvan velvoituksen loukkaamiseen, vaan sen menettelylään asettuneen peruskirjan ulkopuolelle, minkä johdosta Kansainliiton Neuvostolla oli oikeus tehdä tästä tilanteesta johtuvat johtopäätökset.

Nämä johtopäätökset Neuvosto tekikin joulukuun 14. päivänä toteamalla, että Neuvostoliitto toimintansa johdosta oli saattanut itsensä Kansainliiton ulkopuolelle. Tästä seurasi, ettei se enää ollut liiton jäsen.

Tuloksena Kansainliiton puoleen kääntymisestä oli siten se, että Neuvostoliiton menettely yksimielisesti tuomittiin ja että se sen johdosta samoin yksimielisesti erotettiin Kansainliiton jäsenyydestä. Tämä oli Kansainliiton viimeinen toimenpide.

Sen ohella oli maailman eri valtioita kehoitettu antamaan Suomelle sekä aineellista että ihmisystävällistä apua. Tämä päätös teki Suomelle mahdolliseksi saada ostaa aseita sekä

saada rahallista luottoakin. Monessa maassa perustettiin myös kansalaisjärjestöjä avun keräämistä varten Suomelle. Varsinkin Skandinavian maissa, Sveitsissä sekä Yhdysvalloissa syntyneet järjestöt olivat hyvin toimeliaita. Päätöksen suhteen voidaan jo tässä yhteydessä lisäksi mainita, että se myöhemmin aiheutti monenlaisia neuvotteluja sekä Kansainliiton lähettien että monien muiden Suomessa käyneiden henkilöiden kanssa.

***

Kansainliiton saama Neuvostoliiton selitys kieltäytymisensä syistä poikkesi melkoisesti Neuvostoliiton aikaisemmin Kansainliiton kokouksissa edustamasta kannasta. Pari lausuntoa valaisee asiaa.

Kansainliiton yleiskokouksessa v. 1937 selitti Neuvostoliiton ulkoasiainkomissaari Litvinov:

”On aivan selvää, että kansainvälisen oikeuden mukaan ei ole annettava mitään apua kapinallisille laillista hallitusta vastaan; kaikki apu, mikä annetaan kapinallisille sotatarvikkeiden ja erikoisesti miesten muodossa, olisi törkeä kansainvälisen oikeuden loukkaus; kapinallisten päällikön tunnustaminen hallituksen päämieheksi ei paranna tilannetta, sillä siten voitaisiin laillistaa mikä kumous tai kapina hyvänsä julistamalla yksinkertaisesti, että kapinalliset muodostavat hallituksen; kapinallisten tunnustaminen lailliseksi hallitukseksi käsittää itsessään intervention.”

Samassa tilaisuudessa Litvinov lausui edelleen:

”Hyökkäys on aina hyökkäys, samantekevää millä verukkeella se koetetaan verhota. Ei ole mitään kansainvälistä periaatetta, joka tekisi oikeutetuksi hyökkäyksen tai luvattoman marssin toiseen maahan ja kansainvälisten sopimusten rikkomisen.”

Niihin aikoihin, jolloin nämä totuudet esitettiin, Neuvostoliitolla oli huolia Ukrainan itsenäisyyspyrkimysten johdosta. Sillä oli syytä epäillä, että Saksassa suunniteltiin Ukrainan kapinallisen hallituksen muodostamista hetmanni Skoropadskin johdolla.

PIMEÄ ITSENÄISYYDENPÄIVÄ

Koettaessamme parhaamme mukaan sopeutua mahdotto-
maan ulkoministeriön huoneistoomme Stadionilla ja siinä
hoidella vilkasta sähkösanomain vaihtoa sekä ottaa vastaan
vieraita, niiden joukossa ulkomaalaisiakin, muistui yhtäkkiä
mieleen, että itsenäisyydenpäivääkin olisi koetettava jollakin
tavalla viettää. Olihan tosin sota-aika ja kaikki näytti synkäl-
tä. Mutta toiselta puolen: taisteltiinhan juuri itsenäisyyden
turvaamiseksi, joten tälle muistolle kannatti antaa näkyvä il-
maus. Eräs propagandistinen näkökohta oli sen lisäksi vai-
kuttimena siihen, että vaikeuksista huolimatta ei haluttu jät-
tää päivää näkyvästi viettämättä. Olivathan venäläiset tieto-
toimistot levittäneet maailmalle tietoa, että Suomen hallitus
”oli paennut tuntemattomaan paikkaan”. Oli tärkeätä voida
näyttää, että se kokonaisuudessaan oli Helsingissä ja esiintyi
luottavaisena. Siitäkin syystä kannatti panna toimeen ainakin
korvikekutsut itsenäisyydenpäivänä. Ja tilaisuuteen oli kut-
suttava myös ulkomaiset sanomalehtimiehet ja valokuvaajat
toteamaan, että vartijat seisoivat muureilla.

En enää muista, kuka tämän päivän vieton yleisessä häli-
nässä ensin muisti ja minä päivänä se johtui mieleen. Luul-
lakseni se tapahtui vasta edellisenä päivänä, koska meillä
ulkoministeriössä oli tavaton kiire tilaisuutta järjestäessäm-
me. Puuhaakin siinä oli. Saatiin nimittäin havaita, ettei se
ollut yhtä vaivattomasti järjestettävissä kuin normaaleissa
oloissa.

Kun presidentin linna, missä itsenäisyydenpäivän kutsut ta-
vallisesti oli pidetty, ei ollut käytettävissä, täytyi ajatella
muita huoneistoja. Annoin ulkoministeriön virkamiehen
Päivö Tarjanteen, joka tätä nykyä on Suomen lähettiläänä
Norjassa, tehtäväksi mennä valtioneuvoston juhlahuoneistoon
(yleisimmin tunnettu Smolnan nimellä) järjestämään kutsu-
jen vastaanottoa. Hän soitti kaupungilta jonkin hetken päästä

ilmoittaen, ettei koko taloon pääse sisälle eikä talonmiestä löydy mistään. Löydettyään jostakin talon avaimet hän uudelleen ilmoitti, että talo oli aivan kylmillään sekä ettei sitä sen vuoksi voisi käyttää. Se asia olisi ehkä ollut autettavissa lujalla lämmittämällä, ja kehoitinkin häntä jo panemaan lämmittämisen käyntiin. Vakuutin, että huomiseksi saadaan siksi paljon lämpöä, että siellä taretään. Mutta ennen kuin siihen puuhaan ryhdyttiin, tuli talosta uusi Jobin posti, joka nujersi meidät. Talon ikkunoita ei voinut pimentää, koska sinne ei ollut hankittu tarpeellisia pimennysverhoja. Silloisen pommitusuhan aikana taasen olisi ollut uhkarohkeata juhlia kirkaasti valaistu in ikkunoin. Olimmehan sitä paitsi antaneet ankarat pimennysmääräykset.

Ei ollut muuta neuvoa kuin haeskella jotakin muuta huoneistoa. Herra Tarjanne sai tehtäväkseen kysellä eri juhlahuoneistoja, voisiko joku niistä ottaa vastaan juhli van joukon. Kyseltiin hotelleista ja ravintoloista, mutta saati in aluksi kaikkialta kieltäviä vastauksia. Lopuksi hotelli Kämpistä ilmoitettiin, että he tosin voisivat luovuttaa juhlahuoneistonsa sivuhuoneineen tähän tarkoitukseen, mutta ettei heillä ollut mitään tarjottavana eikä myöskään väkeä tarjoilua hoitamaan. No, siihenhän oli apu löydettävissä. Soitin Elantoon ravintolaintarkastaja Severi Koskiselle kysyen, pystyisikö hän yhtäkkiä järjestämään kahvi- ja virvoketarjoilun, jos huoneisto ja astiasto oli käytettävänä. Tavalliseen reippaaseen tapaansa hän lyhyestä ajasta huolimatta lupasi hoitaa tämän puolen ja niin oli asia saatu järjestykseen.

Juhlamojen ohjaajan Rafael Hakkaraisen toimesta kutsut panti in nopeasti menemään. Useita taidettiin kutsua puhelimitsekin. Kutsuttujen lista ei tosin noussut läheskään niihin määriin, joita tasavallan presidentin tapana oli ollut kutsua linnaan itsenäisyydenpäivänä. Mutta eihän se ollut välttämätöntäkään eikä Helsingissä sitä paitsi siihen aikaan varsin paljon väkeä ollutkaan. Kaupungissa olleille ulkovaltojen lähettiläille ja ulkomaisille sekä kotimaisille sanomalehtimie-

Itsenäisyydenpäivän illanvietosta Kämpin juhlahuoneistossa

hille kutsuja joka tapauksessa lähetettiin sekä sen ohella niin monelle muulle kuin katsottiin huoneiston vetävän. Kun kutsut oli tarkoitus järjestää sota-ajan vaatimusten mukaiseen yksinkertaiseen, karuun tapaan, oli kutsukorttiin merkitty, että tilaisuuteen voi saapua arkipuvussa. Näin oli asia ministeriön puolesta valmis. Juhla voitiin viettää ja uusi hallitus saattoi samalla esittäytyä.

Kun joulukuun 6. päivän iltana klo 18 lumiräntäsateessa astelimme hotelli Kämpiin, odotin hieman levottomana, miten kaikki järjestyisi. Oliko hotelli saanut huoneistonsa riittävän lämpimäksi ja ennen kaikkea, oliko Elanto ennättänyt hoitaa tarjoilupuolen kunnollisesti? Kaikki näytti olevan tyy-

dyttävässä kunnossa. Vieraatkin antoivat tunnustuksensa Elannon kahville ja hyvälle kahvileiville ja kaakuille. Olihan Elannolle tavallaan kunniakysymys joutua huolehtimaan tarjoilusta tämänlaisessa tilaisuudessa kaupungin parhaassa hotellissa.

Pukukysymyksen vieraat olivat ratkaisseet kutsukortissa ehdotetulla tavalla. Kenelläkään ei ollut frakkia eikä smokkia, kuten tämänlaisissa kutsuissa oli ollut tavallista. Naisilla kuului olleen hieman ongelmia ratkaistavanaan pukuaan valitessaan. Vaikeimpana pulmana kuului olleen epätietoisuus siitä, oliko tämänlaatuisessa tilaisuudessa esiinnyttävä hattu päässä vai ilman. Eräs erikoisesti puettu vieras herätti puvullaan huomiotani. Opetusministeri Uuno Hannula oli saapunut juhlaan harmaa villapaita päällään ja punakintuiset lapikkaat jalassaan. Kun hieman arvostelevasti silmäilin hänen pukuaan, selitti hän kysymättä: ”Tämä on minun arkipukuni.” Ja täydestä se sai käydä. Hannula liikkui koko talvisodan ajan tämänlaisessa puvussa ja kaiken lisäksi hän oli sitonut käsivarteensa sanomalehtimiehen valkoisen nauhan. Hän selitti, että sen avulla pääsi helpommin joka paikkaan.

Vaikka kaikkien ajatukset luonnollisesti liikkuiivat alkaneen sodan ongelmassa, ei mieliala näyttänyt painostuneelta. Tasavallan presidentti seurusteli reippaasti vieraiden kanssa ja vieraatkin koettivat näyttää niin huolettomilta kuin osasivat. Lehtimiehet hääräsivät sopivien uhrien kimpussa pitkin iltaa ja valokuvaajain salamavalot välähtelivät ahkerasti heidän näpätesään koti- ja ulkomaan lehtiin lähetettäviä todistuskappaleita siitä, että presidentti ja hallitus mieslukuisesti oli juhlassa läsnä.

Illan varrella eräs tavallista uteliaampi ruotsalainen lehtimies kyseli Paasikiveltä, miksi Moskovan radio päivittäin moittii Tanneria ja jättää hänet, Paasikiven, rauhaan. Paasikivi oli silloin selittänyt, että se kai johtui siitä, että kun Tanner osasi heikommin venäjää kuin hän, niin Tannerin käyt-

tämät puheenvuorot olivat yleensä olleet hyvin lyhyitä ja useimmiten sisältäneet vain sanan "njet" (ei), kun hän sen sijaan oli joutunut käyttämään laajempia selittäviä puheenvuoroja. Asiasta me molemmat Moskovassa neuvotellessamme kyllä olimme olleet samaa mieltä. — Saman selityksen Paasikivi muuten myöhemmin, ollessaan Moskovassa lähettiläänä, antoi myöskin ulkoasiainkomissaari Molotoville, joka silloin useasti hyökkäili minua vastaan. Ehkä tämä onkin eräs selitys siihen, että minä Moskovan silmissä olen joutunut mustaan kirjaan, Paasikiven sen sijaan nauttiessa — ainakin pitkän aikaa — Moskovan auringon loisteesta.

Muuten ilta sujui ilman mitään kommelluksia ja läsnäolijat tuntuivat olleen tyytyväisiä siihen, että päivää ei ollut unohdettu, vaan vietetty sodasta huolimatta. Muistiini on erikoisesti jäänyt pitkä keskustelu Yhdysvaltain lähettilään ministeri Schoenfeldin kanssa. Yhdysvallathan oli heti sodan alettua osoittanut suurta myötämielisyyttä Suomen asiaa kohtaan, yrittäen tarjota rauhan välitystäkin, vaikka ei siinä ollut onnistunut. Ministeri selosteli laveasti Yhdysvaltain asennetta ja oli halukas kuulemaan meidän ajatuksiamme tilanteesta.

Kun myöhään illalla poistuttiin tästä omalaatuisesta tilaisuudesta, saatiin heti hotellin ovesta ulos astuttua tuntea, että elettiin sota-aikaa. Pimeys oli jos mahdollista, entistä tiiviimpi. Täydellinen pimennys oli voimassa ja pilvessä oleva taivas ei antanut vähäisimmänkään valonsäteen valaista kotiinvaeltajan polkua. Mutta ilta oli joka tapauksessa täyttänyt tehtävänsä. Se saatiin havaita maailman lehdistöstä. Siinä ei enää esiintynyt legenda "tuntemattomaan paikkaan paenneesta hallituksesta".

PARI RADIOPUHETTA

Sodan alkuvaiheessa pyrittiin eri teitä saamaan kosketusta Neuvostoliiton hallituksen kanssa. Näissä yrityksissä kuitenkin

kin epäonnistuttiin. Samaan kosketuksen etsinnän sarjaan kuuluu myöskin se radiopuhe, jonka joulukuun 15. päivänä pidin sekä venäjän että suomen ja ruotsin kielillä. Se oli osoitettu Moskovaan herra Molotoville. Puheessa viittasin aluksi Moskovassa käymiimme neuvotteluihin, joissa Suomen puolesta olimme olleet valmiit suostumaan pitkälle meneviin myönnytyksiin, vaikka Neuvostoliiton hallituksella ei ollut mitään laillista oikeutta tämäntapaisia vaatimuksia esittää. Suomella puolestaan ei näissä neuvotteluissa ollut mitään toivomuksia esitettävänä. Erotessamme olimme esittäneet toivomuksen neuvottelujen jatkumisesta. Sitä ei kuitenkaan ollut tapahtunut; syy oli yksinomaan Neuvostoliiton, joka katkais-
tuaan diplomaattiset suhteet oli tehnyt ne mahdottomiksi ja joka sen jälkeen oli hyökännyt maahamme. Olimme senkin jälkeen monella tavalla osoittaneet haluamme saada risti-riita rauhallisella tavalla ratkaistuksi, käyttäen tällöin milloin Yhdysvaltain, milloin Ruotsin, milloin taasen Kansainliiton välitystä. Kaikki oli kuitenkin ollut turhaa. Neuvostoliitto oli osoittanut, ettei se halunnut kuulla meidän ehdotuk-
siamme.

”Ilma on kuitenkin vapaa. Tätä tietä, radion välityksellä käännyn puoleenne tehäkseni Teille muutamia kysymyksiä.”

Tällöin tiedustelin, oliko Leningradin puolustaminen Neuvostoliiton todellisena aiheena vaatimustensa esittämiseen. Miten siihen soveltui Terijoen ”kansanvaltaisen” hallituksen asettaminen, joka ilmeisesti osoitti halua alistaa koko Suomi Neuvostoliiton vallan alaiseksi. Suomen kansaa ei kuitenkaan koskaan saada alistumaan vieraan ikeen alle.

Viittasin edelleen herra Stalinin siivekkääseen lauseeseen, jonka olin lukenut Moskovan suuren maatalousnäyttelyn erään rakennuksen seinältä: ”Neuvostoliitto ei havittele vaakaakaan toisten valtioiden maata, mutta se tulee myöskin puolustamaan jokaista tuumaa omasta maastaan”. Miten tämä soveltui Neuvostoliiton hyökkäykseen pientä ja rauhaa rakastavaa Suomea vastaan?

”Minkä vuoksi harjoittaa verenvuodatusta niin kauan kuin ei kaikkia mahdollisuuksia ole tutkittu?”

”Oletteko Te valmis uudelleen käymään neuvotteluihin ja siten halukas käytännössä osoittamaan periaatteittenne olevan muuta kuin reklaamitavaraa?” — oli loppukysymykseni.

Vastausta pyysin samaa tietä kuin kysymyksenikin oli tehty.

Vastausta ei tullut. Ainoa osoitus siitä, että kysymykset oli vastaanotettu, esiintyi tietotoimisto Tassin levittämässä tiedonannossa, että vastausta tuskin tultaisiin antamaan.

Myöskin pääministeri Ryti piti joulukuun 8. päivänä radiossa huomattavan puheen, jossa hän vakuutti Suomen rauhantahdon olevan voimakas, mutta että se hyökkäystä vastaan tulee asettamaan kaikki käytettävissä olevat voimansa. Siinä tapauksessa, että maa tultaisiin miehittämään, tulisi kansa jatkuvasti osoittamaan, että se ei tätä hyväksy.

VETOOMUKSIA. — VIHJAILUJA RAUHAN MAHDOLLISUUDESTA

Valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnassa ryhdyttiin heti hallituskauden alussa pohtimaan millä tavalla sodasta päästäisiin irtautumaan. Niinpä tämä kysymys oli esillä sen istunnossa jo joulukuun 4. päivänä. Silloin ilmoitettiin valiokunnalle Ruotsin Moskovan-ministerin Wintherin välityksellä saatu tieto, ettei sillä hetkellä ollut mahdollisuutta päästä keskusteluihin Neuvostoliiton kanssa. Neuvostoliitto ei hyväksynyt edes Ruotsia välittäjäksi, koska se oli sopinut Suomea koskevat asiat Kuusisen hallituksen kanssa. Omana käsityksenäni lausuin, että hallituksen vaihdos ilmeisesti oli tullut liian myöhään, kun Neuvostoliitto oli jo ennättänyt asettaa Terijoen nukkehallituksensa. Meillä ei sillä hetkellä ollut muuta ulospääsyä kuin taistelu, mitä varten armeijalle oli hankittava aseita. Paasikivi oli samaa mieltä, ettei sillä hetkellä ollut mahdollisuutta saada keskusteluja käyntiin. Olisi sen vuoksi käännyttävä Yhdysvaltain ja Englannin puoleen ja vaadittava niiltä heti aseita. Neuvotteluihin voitaisiin käydä vasta kun venäläisille olisi aiheutettu tappioita.

Tällä linjalla toistaiseksi toimittiinkin. Aseita ja ammuksia sekä kaikkea, mitä sodankäynnissä tarvitaan, ryhdyttiin keräämään eri tahoilta maailmaa. Tätä toimintaa hoitamaan ja

kaupallisia keskusteluja käymään asetettiin erikoinen toimisto, jonka johtoon asetettiin kauppaministeri V. A. Kotilainen. Tällä toimistolla oli käytettävänä runsaasti vapaaehtoisia apuvoimia. Tottuneita liikemiehiä asetettiin palkattomasti hallituksen käytettäväksi sekä kotimaassa tapahtuvia hankintoja suunnittelemaan että ulkomailla niitä koskevia neuvotteluja hoitamaan. Näistä ns. "markan miehistä" (palkka oli nimellisesti markka vuodessa) oli suuri apu edessä olevina kireinä kuukausina.

Tämän toiminnan rinnalla tehtiin kaikki voitava, jotta maailman omatunto heräisi puolustamaan Suomen oikeutettua asiaa. Siinä suhteessa ei vaikeuksia esiintynytkään. Miltei koko maailman sanomalehdistö käsitteli Suomen asiaa yksinomaan myötämielisessä hengessä ja Suomi sai jatkuvasti myötätunnon osoituksia osakseen. Sitä auttoi suuresti se seikka, ettei samaan aikaan millään muulla maailman kullalla käyty taisteluja. Suursodan rintamalla vallitsi hiljaiselo ja maailman huomio kohdistui siten jakamattomana Suomessa käytävään epätasaiseen taisteluun, jossa pieni maa sai taistella 50 kertaa suuremman valtakunnan aiheetonta hyökkäystä vastaan.

Maailman myötätunnon herättämiseksi ajatteli presidentti Kallio sitäkin mahdollisuutta, että hän lähettäisi omassa nimissään kaikkien valtioiden päämiehille kirjelmän, jossa selitettäisiin Suomen asemaa ja pyydetäisiin niitä ryhtymään rauhaa välittämään. Tästä presidentin ajatuksesta keskusteltiin ulkoasiainvaliokunnan istunnossa joulukuun 9. päivänä, mutta ajatusta pidettiin epäkäytännöllisenä eikä uskottu sen saattavan johtaa käytännöllisiin tuloksiin.

Eduskuntakin halusi asettaa vaikutusvaltansa vaakaan hyväksymällä joulukuun 10. päivänä kaikille kansoille osoitetun vetoimuksen. Siinä todettiin, että maamme itäinen naapuri oli kohdistanut häikäilemättömän hyökkäyksen pientä Suomea vastaan, joka puolestaan ei ollut antanut siihen vähäisintäkään aihetta. Meidät oli siten pakotettu taisteluun,

jossa meillä ei ollut vähäisintäkään valinnan varaa. Kun meidän taistelumme oli koko ihmiskunnan yhteisen asian puolustamista, toivottiin vetoomuksessa, että sivistynyt maailma ei jättäisi meitä yksin taistelemaan lukumäärältään ylivoimaista vihollista vastaan. — Vetoamus saatettiin virallisesti ulkovaltojen hallitusten tietoon.

Näistä vetoomuksista oli ainakin se hyöty, että maahamme alkoi saapua varusteita eri tahoilta, lähinnä Ruotsista, Ranskasta, Englannista ja Yhdysvalloista. Myöskin rahallista luottoa voitiin saada. Taistelua saatettiin siten jatkaa, vaikka ylipäällikkö pessimistisenä oli ilmoittanut, että ammuksia riitti vain kahdeksi viikoksi.

Kun ensimmäiset hyökkäykset oli onnellisesti saatu pysäytetyiksi ja asema rintamalla siten jossakin määrin vakiintumaan, oli jälleen aika palata kysymykseen rauhanneuvottelujen aikaansaamisesta. Siihen keskittyivät ulkoasiainvaliokunnan keskustelut tammikuun alusta lähtien eikä kysymyksen jälkeen enää väistynyt sen päiväjärjestyksestä. Tähän kehoitti sekin, että eri tahoilta alkoi saapua rauhaa tarkoittavia hyväntahtoisia ehdotuksia ja suoranaisia tarjouksiakin välittäjätoimintaan ryhtymisestä. Kööpenhaminan-lähettiläämme Paavo Pajula tiedusteli Tanskan hallituksen puolesta, haluaisiko hallitus, että Tanska koettaisi saada Saksaa esiintymään Moskovassa rauhan puolesta. Ruotsi antoi ymmärtää, että se samassa tarkoituksessa uudelleen olisi valmis tarjoamaan palveluksiaan. Ajankohtaa ei silloin kuitenkaan pidetty sopivana. Ulkoministeri Halvdan Koht Oslostako kirjoitti minulle ystävällisen henkilökohtaisen kirjeen, jossa hänkin käsitteli rauhan mahdollisuuksia. Hänen mielestään olisi sopinut esittää Neuvostoliitolle Hangon luovuttamisen tilalle Suomenlahden neutralisoimista. Jos tätä ajatusta kannatettaisiin, olisi hän valmis esiintymään sen puolesta Moskovassa. Kun sitä ajatusta jo aikaisemmin oli käsitelty Neu-

vostoliiton kanssa käydyissä neuvotteluissa, pidettiin hyödyttömänä sitä enää esittää.

Viron kautta tuli aluksi epämääräisenä tieto, että Neuvostoliitto olisi huomannut laskeneensa väärin sotaretkeen ryhtyessään ja olisi nyt halukas uudelleen keskustelemaan Suomen kanssa. Myöhemmin siihen tuli täsmällisempi vahvistus Viron-lähettiläämme P. J. Hynnisen sähkössä. Hän ilmoitti Viron ulkoministerin Ants Piipin saaneen heidän Moskovana-lähettiläänsä August Rein välityksellä tiedon, että Suomi voisi saada rauhan tekemällä lisämyönnytyksiä. Näiden myönnytysten joukossa oli Hanko ensi tilalla. Sen lisäksi olisi vaatimuksena, että Suomen ulkoministerin olisi väistyttävä. Tähän tiedonantoon päätettiin vastata, ettei Hankoa missään tapauksessa voida luovuttaa sekä ettei Neuvostoliiton sopinut ruveta määräämään Suomen hallituksen kokoonpanoa.

Rauhan mahdollisuuksista oli myöskin keskustelua Ruotsin aikaisemman ulkoministerin Rickard Sandlerin kanssa, joka oli käynnillä Suomessa. Hän oli ollut tutustumismatkalla Pohjois-Suomessa ja oli pyynnöstäni järjestänyt paluumatkinsa Helsingin kautta tapahtuvaksi. Rytillä ja minulla oli hänen kanssaan pitkä keskustelu, jossa selostimme asemaamme ja saamiamme rauhan kehoituksia samoin kuin käynnissä olleita tunnusteluja. Hän yhtyi käsityksemme rauhan tarpeellisuudesta voimatta kuitenkaan esittää mitään varmaa tietä siihen pääsemiseen. Hän piti sodan jatkamista vaarallisena ennen kaikkea sen vuoksi, että se saattaisi pakottaa Suomen ja mahdollisesti muutkin Pohjoismaat luopumaan puolueettomuudestaan ja luisumaan suursodassa länsivaltain puolelle. Erikoisesti hän varoitti meitä huolehtimaan siitä, ettei länsivaltoja olisi päästettävä tunkeutumaan Petsamoon eikä Murmanskiin.

Näitä eri mahdollisuuksia pohdittiin ahkerasti ulkoasiainvaliokunnassa pääsemättä selvytyteen siitä, mitä tietä olisi parasta ryhtyä yrittämään. Neuvostoliiton silloisen liittolaisen Saksan puoleen kääntymistä pidettiin varmimpana. Siltä va-

ralta, ettei se johtaisi tuloksiin, arveltiin välitystehtävän parhaiten saattavan onnistua, jos useimmat maat yhdessä esiintyisivät Moskovassa tarjoutuen välittämään. Sopivimmin sen kuviteltiin voivan tapahtua Yhdysvaltain johdolla. Asiasta oli pääministeri Ryti ohimennen ollut keskusteluissa Yhdysvaltan Helsingin-ministerin Schoenfeldin kanssa. Kun minä puolestani jouduin jatkamaan Schoenfeldin kanssa tätä keskustelua, epäili hän ajankohdan soveltuvaisuutta, mutta arveli kuitenkin, että Yhdysvallat pyynnöstämme milloin tahansa oli valmis tarjoamaan palveluksiaan. ”Suomi oli joka tapauksessa ylläpidettävä, kunnes poliittiset olot muuttuvat”, oli hänen loppuhuomautuksensa.

Tammikuun 9. päivänä ulkoasiainvaliokunta lopulta päätti ministeri Schoenfeldin kautta Yhdysvaltain hallitukselle tehtävällä esityksellä pyytää Yhdysvaltoja yhdessä toisen puolueettoman suurvallan Italian kanssa kääntymään Neuvostoliiton ja Suomen hallitusten puoleen tarpeellisen välityksen sekä aselevon ja rauhanneuvottelujen aikaansaamiseksi näiden välillä. Sen ohella esitettiin, että Yhdysvallat esittäisi Italialle, että se puolestaan samanaikaisesti koettaisi painostaa sekä Saksaa että Ruotsia samassa tarkoituksessa kääntymään Neuvostoliiton ja Suomen puoleen.

Pyrkimyksenä oli saada aikaan joukkoesiintyminen Suomen puolesta. Ministeri Schoenfeld lupasi ryhtyä toimeen ehdotetussa tarkoituksessa. Hanke valui kuitenkin hiekkaan johtamatta tulokseen.

SAKSAN VÄLITYSTEHTÄVÄ EPÄONNISTUU

Kuten edellä on mainittu, arveltiin valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnassa Saksalla olevan suurimmat mahdollisuudet välitystehtävän onnistumisessa, se kun oli Neuvostoliiton kanssa tehnyt sopimuksia ja oli tavallaan sen liittolainen.

Saksan lähettäjä Wipert von Blücher

Tämän johdosta professori T. M. Kivimäki, matkustaessaan joulukuun 15. päivänä Saksaan, sai tehtäväkseen suorittaa siellä tunnusteluja, jotka eivät kuitenkaan johtaneet tuloksiin. Ilmeisesti hetki oli aivan liian aikainen.

Tammikuun alkuun mennessä Suomella oli ollut melkoista menestystä eri rintamilla. Tämä antoi pohjaa optimistiselle käsitykselle, että vähitellen voitaisiin ryhtyä yrittämään rauhanneuvottelujen aikaansaamista. Tarkoituksena oli aluksi tutkia, voitaisiinko Saksan välityksellä tässä suhteessa saada jotakin aikaan.

Saadakseni käsityksen Saksan asenteesta kutsuin Saksan Helsingin-lähettäjäni, ministeri Wipert v. Blücherin tammikuun 4. päivänä 1940 luokseni keskustelemaan tilanteesta.

v. Blücher oli taitava diplomaatti, jonka tiedot olivat laajat. Hän keskusteli tavallisesti mielellään ja näytti silloin näitä tietojaan. Niinpä meillä hänen kanssaan aikaisemmin useasti oli ollut keskusteluja sosiaalidemokratiasta ja erittäinkin sen historiasta, jolloin olin ihmeteltyt hänen tämänkin, hänelle verraten vieraan alan tuntemustaan. Todellisuudessa hän ei tainnut olla uskovainen natsi, vaikka uskollisesti palveli herrojaan.

Hänen käyntinsä johti nytkin laajaan keskusteluun, joka aluksi liikkui Saksan ja Suomen välisissä suhteissa ja jossa molemmin puolin oltiin hyökkäävällä kannalla. Kun ihmettelin Saksan silloista suhtautumista Suomeen, alkoi ministeri v. Blücher tehdä hyökkäyksiä Suomen kantaa vastaan moittien sitä, että Suomi vuonna 1918 saamastaan avusta huolimatta oli ollut kiittämätön. Hänen mukaansa Suomi oli viimeisinä vuosina suhtautunut Saksaan suorastaan vihamielisesti. Koetin johtaa keskustelun niihin mahdollisuuksiin, joita sillä hetkellä oli olemassa Suomen sodan lopettamiseksi. Yritin osoittaa, ettei suursodan uuden rintaman syntyminen Pohjolassa ollut Saksan etujen mukaista. Se vaara oli kuitenkin olemassa, jos sota kauan jatkuu. Suomi puolestaan haluaa pysyä puolueettomana eikä halua luisua kummankaan taistelevan valtaryhmän puolelle.

Moitteeni Saksan kantaa vastaan aiheutuivat siitä, että Saksa monella tavalla oli yrittänyt estää Suomea saamasta aseita. Se ei ollut sallinut saksalaisten tehtaiden suorittaa meille jo ennen sodan syttymistä tehtyjä asetilauksia. Se ei myöskään ollut sallinut kuljettaa Saksan lävitse toisista maista tehtyjä tilauksia. Niinpä oli eräs italialainen lentokonelähetys ennättänyt jo Stettiniin saakka, kun Saksa — tietenkin Neuvostoliiton vaatimuksesta — kieltäytyi päästämästä sitä matkaa jatkamaan. Se oli tällöin palautettava Italiaan. Kaikki tämä osoitti käsitykseni mukaan Saksan haluan olla vihollisemme puolella.

Ryhtymättä selittämään tapahtuneita aseiden läpikulku-

kieltoja ministeri v. Blücher ilmoitti Saksan kantana olevan, että muut maat voivat Saksan puolesta vapaasti auttaa Suomea, antaa aseita ja vieläpä vapaaehtoisiaakin. Saksa salli myös meille tulevien varusteiden kulkea maansa lävitse. Sitä Saksa ei kuitenkaan saattanut sallia, että länsivallat tulisivat saamaan Pohjolassa tukikohtia. Sellaisten myöntäminen niille olisi Saksalle sodan aihe. Mitä Saksan muuhun Suomen sotaan suhtautumiseen tuli, puki hän ajatuksensa seuraavaan muotoon: "An dem finnischen Kriege ist Deutschland unbetheilig" (Saksa ei ole osallinen Suomen sotaan).

Varsinaisena asianani oli kuitenkin saada selville, voisiko Saksa esiintyä välittäjänä Suomen ja Neuvostoliiton välillä ja siirryinkin vähitellen tähän pääasiaani. En kuitenkaan tässä vaiheessa katsonut olevan syytä suorastaan pyytää Saksa ryhtymään välittäjäksi. Ilmoittaen Suomen mielellään pyrkivän rauhaan rajoituin siihen, että lausuin hänen kauttaan haluavani tietää, voisiko Saksan hallitus antaa Suomelle neuvon, miten rauhaan saatettaisiin päästä. Tämä kysymys sai ministeri v. Blücherin huomattavasti vilkastumaan ja hän ryhtyi tekemään kysymyksiä saadakseen tietää enemmän. Ennen kaikkea hän halusi tietää, mitä Suomi tällöin ehdottaisi, jos rauhasta saatettaisiin ryhtyä puhumaan. En kuitenkaan nähnyt mahdolliseksi laajentaa tiedusteluani.

Ministeri v. Blücher lausui omana ajatuksenaan, että silloinen ajankohta oli huono neuvottelujen alkamiseen, kun Neuvostoliitto Suomen sodassa siihen saakka oli kärsinyt pelkkiä vastoinkäymisiä. Hän lupasi kuitenkin tiedustella hallituksensa kantaa ja palata asiaan myöhemmin.

Tämän pääasian tultua ohitetuksi otin puheeksi myöskin Saksan ja Suomen välisen kaupan, joka ei ollut päässyt käyntiin, vaikka aikaisempaa molempien maiden välistä kauppa- ja maksusopimusta juuri edellisen vuoden viimeisinä päivinä oli päätetty jatkaa. Esitin, että saksalaisten laivojen, jotka olivat joutilaina Saksan Itämeren-satamissa, olisi purjehditava Suomen satamiin tuoden tavaraa ja samalla sitä nou-

taen. Hän selitti Saksan haluttomuuden lähettää laivojaan tänne johtuvan siitä, että Neuvostoliiton toimeenpanema Suomen saarto esti niiden vapaan kulun. Hän ehdotti Tukholmaa laivojen määräpaikaksi. Suomen olisi kuljetettava sinne omat vientitavaransa ja otettava siellä vastaan tuontitavarat. Hän pyysi Suomen hallitusta vakavasti harkitsemaan tätä ehdotusta. Ilmeistä oli, että Suomen vientitavarat kyllä olivat Saksalle haluttuja, mutta että Saksa Neuvostoliiton liittokumppanina ei halunnut saartoa uhmaamalla loukata kumppanuutta.

Tähän päättyi keskustelumme. Oli jäätävä odottamaan, mitä mahdollisuuksia Saksalla, Neuvostoliiton liittolaisena, oli saada äänensä Moskovassa kuuluviin.

Tarkoituksena oli pitää tämä askel ankarana salaisena, koska sodan aikana kumpikaan puoli ei mielellään näe, että sen aikeista vuotaa tietoja julkisuuteen ja että niistä keskustellaan. Mutta pian näyttäytyi, että tässä ei onnistuttu. Asiasta vuoti tietoja julkisuuteen. Ensimmäinen tieto tuli Kööpenhaminassa olleelta lähettiläältäämme Paavo Pajulalta, joka tiesi kertoa, että Saksan Moskovan-suurlähettiläs kreivi v. d. Schulenburg oli siellä olevalle Tanskan lähettiläälle maininnut Saksan toivovan rauhaa Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Sen jälkeen alkoi maailman sanomalehdistössä näkyä uutisia, joissa kerrottiin Saksan välitysaikeista. Mainittiinpa, että Saksa jo oli tehnyt rauhaa koskevan ehdotuksen Moskovassa. Siitä kai johtui, että Englannin Helsingissä ollut lähettiläs Snow kävi luonani tiedustelemassa, mitä perää näissä Saksan rauhanvälityshuhuissa oli. En tietenkään voinut hänelle kertoa, mitä osaa meillä asiassa oli, mainitsinhan vain, ettei meille ollut tehty minkäänlaista rauhaa koskevaa välitysehdotusta. Sen lisäksi kerroin, mitä Tanskan kautta olimme saaneet kuulla Moskovassa puhutun.

Samojen huhujen johdosta Pariisin-lähettiläämme Harri Holma ilmoitti käsityksensä, että nämä huhut olivat Moskovan itsensä liikkeelle laskemia, jotta länsivaltojen Suomea

koskevat avustuspuuhat saisivat kylmää vettä niskaansa. Hänen kertomansa mukaan Pariisin lehdet olivat varoittaneet Suomea uskomasta näihin huhuihin.

Todellisuudessa huhut luultavasti olivat sikäli todenperäisiä, että Saksa ministeri v. Blücherin esityksestä oli ryhtynyt tunnustelemaan maaperää Moskovassa. Asia oli siis joka tapauksessa käynnissä. Mutta hitaasti se edistyi. Viivytyks alkoi jo hermostuttaa Saksan Helsingin-lähetystöäkin. Sen lähetystöneuvos Reiner Kreuzwald oli tammikuun 17. päivänä pistäytynyt keskustelemassa kansliapäällikkö Tapio Voionmaan luona ja oli hän tällöin valittanut, ettei ministeri v. Blücher siihen mennessä vielä ollut saanut minkäänlaista vastausta tiedusteluunsa. Tästä oli v. Blücher ollut kovin pahoillaan. Toiselta puolen sain valtiollisen poliisin kautta tiedon, että ministeri v. Blücher puhelussaan Berliiniin oli pahoitellut samaa asiaa ja samalla maininnut, ettei hän kehtaa ulkoministeriössä edes naamaansa näyttää. Kerääntyneet tiedot antoivat aihetta otaksua, että Saksan ja Neuvostoliiton hallitukset vakavasti harkitsivat asiaa.

Meillä ei ollut ollut kovinkaan suuria toiveita siitä, että kääntyminen Saksan puoleen saattaisi johtaa tulokseen, vaikka tätä tietä ensi kädessä haluttiin tutkia. Nämä vähäisetkin toiveet raukesivat tyhjiin, kun ministeri v. Blücher tammikuun 19. päivänä 1940 uudelleen "näytti naamansa". Tällä kertaa hän tuli omasta aloitteestaan, mutta jo oli aikakin, sillä edellisestä keskustelustamme oli kulunut tasan kaksi viikkoa. Ministeri v. Blücher aloitti keskustelun erinäisistä pienistä asioista. Hän kuvaili laajasti käsitystään siitä, kuinka Saksan sota ja Japanin—Kiinan sota tulisivat päätymään ja tietenkin hän kumpaankin nähden oli optimistinen. Minä puolestani esitin hänelle tosiseikkoja, joiden tarkoituksena oli osoittaa, että meidän sotamme oli erittäin raskas pienen maan käytäväksi. Mitä Saksan sotaan tuli, huomautin, ettei se oikeastaan ollut vielä alkanutkaan. Tämä huo-

mautukseni sai hänet vähän hämmästyämään, mutta lisätyäni, että sota varmaan tulisi vielä laajenemaan ja saamaan uusia vaiheita, hän oli valmis myöntämään, että tämä saattoi olla mahdollista.

Sen jälkeen ministeri v. Blücher siirtyi varsinaiseen asiaansa eli antamaan vastausta kaksi viikkoa takaperin tekemääni kysymykseen. Hän ilmoitti edellisenä iltana saaneensa Berliinistä sähkeen, joka oli seuraavan sisältöinen: "Die deutsche Regierung ist der Ansicht, dass augenblicklich keine Aussichten zur Beilegung des Konfliktes bestehen" (Saksan hallitus on sitä mieltä, ettei tällä hetkellä ole minäkäänlaisia mahdollisuuksia ristiriidan selvittämiseen).

Hänen ilmoituksensa johdosta sukeutui hieman keskusteluakin, jossa v. Blücher ikään kuin vastauksen vaikutusta lieventääkseen ihmetteli, olisiko Suomen kansa suurten voittojensa jälkeen edes valmis rauhaan. Vakuutin hänelle, että ainakin Suomen hallitus olisi siihen valmis. — Edelleen hän kysyi, olinmeko todella odottaneet, että Berliini olisi ryhtynyt välittämään rauhaa. Ilmeisesti hän halusi jättää minut siihen käsitykseen, ettei asiassa Saksan puolelta ollut tehty mitään esityksiä, vaan että Saksa oman harkintansa jälkeen oli tullut kielteiseen tulokseen. Mainitsin tällöin hänelle luottamuksellisesti, mitä me Tanskan kautta olimme saaneet tietää Saksan Moskovan-lähetystön kannasta samoin kuin siitä, että Saksan Moskovan-lähettiläs v. d. Schulenburg erinäisissä tilaisuuksissa oli ilmaissut harrastuksenaan olevan saada aikaan rauha. Herra v. Blücher jäi pitkäksi aikaa ihmettelemään v. d. Schulenburgin ilmoituksia ja kai samalla sitä, miten pieni maailma itse asiassa oli ja miten siinä kaikki tuli tietoon.

Enempää meillä kummallakaan sillä kertaa ei ollut sanottavana rauhan välityksestä. Ymmärsin, ettei ainakaan tätä tietä ollut mahdollisuutta saada rauhan asiaa vireille. Ehkäpä Neuvostoliitto, jonka rauhan halusta toisia teitä oli tullut tietoja, ei halunnut jäädä kiitollisuuden velkaan Saksalle.

Otin kuitenkin samalla puheeksi muitakin avoimena olevia kysymyksiä, lähinnä uudelleen molempien maiden välisen kaupan kankeuden. Ahdistin ministeri v. Blücheriä siitä, ettei kauppa molempien maiden välillä käynyt eikä edes saatu aikaan sopimusta sen perusteista. Selostin hänelle Suomen taholta Berliinissä tehtyä uutta ehdotusta, jota hän ei näyttänyt tuntevan. Hänen käsityksensä mukaan esteenä oli se, että saksalaiset viejät eivät saaneet saataviaan, kun Suomi sodan vuoksi ei voinut mitään Saksaan viedä. Sanoin vientimme sodasta huolimatta toimineen melko tyydyttävästi, mutta ettemme *halua* heille tavaraa lähettää ennen kuin sopimus on selvä. Ennen kaikkea emme olleet halukkaita lähettämään heille kuparia, jota he sotaa käyvänä maana kipeimmin halusivat. Tämä oli hänelle kokonaan uusi näkökanta. Lisäselityksenä hallituksensa kielteiseen kantaan hän mainitsi, että heillä oli laivausvaikeuksia ja että kaikki riippuisi siitä, saiko Saksa laivojaan tulemaan Suomen satamiin. Siitä käytiin hänen kertomansa mukaan parhaillaan neuvotteluja Moskovassa. Saksan laivaliikenteen vaikeuksia kuvatakseen hän mainitsi, että venäläiset olivat Itämerellä ampuneet upoksiin kolme heidän laivaansa ja että kolmea muuta oli tulitettu, vaikkei niitä ollut saatu uppoamaan. Kun ihmettelin Saksan ja Venäjän merkillistä ystävyyttä, joka johti yksinomaan saksalaisten laivojen upottamiseen, muisti hän lohduktukseen, että ainakin yksi ruotsalainenkin laiva oli upotettu. Hänen mielestään ei suunnitteilla olleen professori Kivimäen johtaman kauppälähetystön kannattanut matkustaa Saksaan, ennen kuin saksalaisten laivojen vapaa pääsy Suomeen olisi selvä. Kaiken aikaa hän suositteli Tukholmaa tavaranvaihdon tapahtumispaikaksi.

Vielä kerran jouduin rauhanteon mahdollisuudesta keskustelemaan ministeri v. Blücherin kanssa. Lähetystöneuvos Kreuzwald Saksan lähetystöstä oli kansliapäällikkö Voionmaan kautta tiedustellut, olisiko minulla halua tavata

v. Blücher ennen tämän parin päivän päästä tapahtuvaa Saksan-matkaa. Vaikka tämä oli hiukan ihmeellinen lähestymistapa ja pyrkimyksenä ilmeisesti oli tällä tavalla houkuttaa minua keskenjääneessä asiassa ottamaan uusi aloite, pyysin ministeri v. Blücheriä saapumaan luokseni keskustelemaan. Hän saapuikin tammikuun 24. päivänä, päivää ennen suunniteltua matkaansa. Ennen hänen tuloaan olin valtiollisen poliisin puhelinraporteista nähnyt, että hän oli ollut puhelin-keskustelussa Berliiniin v. Grundherrin kanssa, joka Saksan ulkoministeriössä hoiti Suomen asioita. v. Blücher oli tällöin kovasti painostanut jonkin Suomea koskevan asian esille ottamista ja luultavasti tämä asia koski juuri rauhan välitystä. v. Grundherr oli tällöin ollut kovin välinpitämätön ja asiaa vastaan. Mutta seuraavana päivänä puhelun uudistuessa sävy oli ollut toinen. v. Grundherr oli maininnut, että asia voitaisiin ottaa harkittavaksi. Tällä ennakkotiedolla varustettuna olin valmis ottamaan vastaan ministeri v. Blücherin.

Hänen tullessaan luokseni aloitin jälleen keskustelun kauppasuhteista, jotka Suomelle silloin todella olivat tärkeät. Niistä sukeutui jälleen pitkä keskustelu. Kävi ilmi, että kaiken avaimena edelleen oli saksalaisten laivojen vapaa pääsy Suomen satamiin. Kun väitin, ettei Saksan tarvinnut välittää Neuvostoliiton saarrosta, josta muutkaan eivät välittäneet, hän korosti uudelleen sitä, että heiltä oli useita laivoja upotettu. Hän mainitsi, että Saksan puolesta v. Ritter juuri oli matkustanut Moskovaan neuvottelemaan Saksan ja Neuvostoliiton välisestä kauppasopimuksesta, ja hän toivoi, että laivakulku Suomeen siinä yhteydessä saataisiin ratkaistuksi. Hän palasi muuten uudelleen aikaisempaan väittämänsä, että Saksan viejät pelkäsivät jäävänsä vaille saataviaan Suomesta. Kun mainitsin, että Saksan nettosaatava sillä hetkellä oli vain noin miljoonan Saksan markkaa sekä että Suomi voi sen helposti viennillään maksaa, kunhan kauppa aukeaa, oli se hänelle tuntematon asia. Hän lupasi joka tapauksessa puhua kauppa-asiasta Berliiniin tultuaan.

Hänen varsinaisena asianaan oli kuitenkin palaaminen rauhanvälitykseen, kuten olin aavistanutkin. Hän alkoi pahoitteleamalla, että olimme päästäneet julkisuuteen Saksan välityspuuhat. Kielsin tämän jyrkästi ja luin hänelle edellisellä kerralla antamani tiedon lisäksi Viron ulkoministeri Piipin kautta saadun tiedon, josta kävi ilmi, että v. d. Schulenburg oli Moskovassa joka taholla puhunut rauhan mahdollisuuksista, mistä tieto hyvin ymmärrettävästi oli vuotanut maailman sanomalehtiin. Päästäkseen eteenpäin kysyi ministeri v. Blücher, oliko minulla tässä asiassa jotakin tiedonantoa Berliiniin hänen kauttaan lähetettävänä. Ilmeisesti hän olisi halunnut vielä kerran koettaa saada välityspuuhan käyntiin. Vastasin, että kun juuri vähän aikaisemmin olimme Saksalta saaneet täysin kielteisen vastauksen, en pitänyt mahdollisena tehdä uusia esityksiä. ”On ikävää kahta kertaa kolkuttaa samalle ovelle”, sanoin. v. Blücher näytti hieman nololta; nähtävästi hän oli odottanut, että mielihyvin ottaisın tarjouksen vastaan. Keskustelu jatkui sen jälkeen melko avomielissä sävyssä. Kuvailin mahdollisuuksiamme sodassa ja maalasın hänelle Saksan kieroä asennetta Suomeen nähden. Hän tuntui siitä itsekın kärsivän. ”Koko tähänastinen työni Suomessa on lyöty pirstaleiksi”, hän sanoi.

Tällaisen lopun sai yrityksemme käyttää Saksan välitystä rauhanneuvottelujen käyntiin saamiseksi. Liittolainen ei pystynyt avaamaan ovea Moskovassa.

OVEA RAOITETAAN TUKHOLMAN KAUTTA

Kun olin antanut ministeri v. Blücherille tylyn kiellon hänen melkein tarjoutuessa uudelleen yrittämään välitystä, en ollut tehnyt tätä pelkästä oikusta. Olimme omassa keskuudessamme tulleet Saksan välitykseen nähden epäilevälle kan-

Yhdysvaltain lähettiläs Schoenfeld

nalle ja tavallaan jo panneet alulle tunnusteluja toisia väyliä myöten.

Vuoden ensimmäisinä päivinä oli rva Hella Wuolijoki kirjoittanut minulle maatilaltaan Marlebäckistä, Kausalasta, kirjeen ehdottaen siinä, että hän saisi tehtäväkseen käydä Tukholmassa tapaamassa vanhaa tuttavaansa, Neuvostoliiton lähettilästä rva Aleksandra Kollontayta. Suuresti epäillen suhtauin tähän esitykseen. Tunsin vanhastaan hyvin rva Wuolijoen lennokkaan mielikuvituksen samoin kuin hänen vaikeutensa pysytellä jalat maassa, mutta sellaisessa tilanteessa ei

sopinut olla kovin arka keinojen valitsemisessa. Sovittuani asiasta Rytin ja Paasikiven kanssa kutsuin rva Wuolijoen käymään Helsingissä. Hän saapui kaupunkiin tammikuun 8. päivänä ja sai silloin tehtäväkseen koettaa rva Kollontayn kautta saada selville, mikä tarkoitus Neuvostoliiton sodankäynnillä oli sekä mitä tietä rva Kollontay neuvoi saadaksemme rauhan aikaan. Rva Wuolijoki lähti matkalle tammikuun 10. päivänä. Ensimmäinen tieto häneltä tuli puhelimitse, jolloin hän peitetyin sanoin ilmoitti tavanneensa rva Kollontayn. Tämä oli ottanut hänet vanhana ystävänä vastaan ja oli ollut valmis ryhtymään tiedusteluihin Moskovassa. Rva Kollontay oli myös arvellut hetken sopivaksi, kun sen sijaan yritys pari viikkoa aikaisemmin olisi ollut toivoton. Pari päivää myöhemmin sain uuden puhelini ilmoituksen, jonka mukaan Moskovasta oli Tukholmaan tulossa pari asiantuntijaa asiasta lähemmin neuvottelemaan. Rva Wuolijoki tuntui olevan optimistinen tulokseen nähden. Saatoin tällöin ilahduttaa häntä tiedolla, että hänestä sillä välin oli tullut isoäiti. — Tämän puhelun jouduin muuten ottamaan vastaan Yhdysvaltain lähettilään, ministeri Schoenfeldin asunnossa Kauniaisissa. Olin siellä päivällisvierana; harvinainen tilaisuus, sillä koko talvisodan aikana ei ulkoministerillä muita vierailuja ollutkaan. Mutta eihän sodan aikana sellaisiin ollut aikaa eikä mahdollisuutta.

Sitten alkoi Tukholmasta tulla kirjeellisiäkin tietoja sekä rva Wuolijoelta että Suomen Tukholmassa olleelta edustajalta Eljas Erkolta, jonka kanssa rva Wuolijoen oli määrää olla yhteydessä. Erkko oli nimittäin sodan alettua tullut nimitetyksi Suomen v.a. asiainhoitajaksi Tukholmaan. Näiden tietojen mukaan Neuvostoliiton edustajat olivat saapuneet perille. Ensimmäinen kosketus heidän kanssaan oli ollut tammikuun 21. päivänä. Seuraavissa kirjeissä kerrottiin, että nämä edustajat, Jartsev, vanha tuttavamme Helsingistä, sekä eräs Grauer-niminen henkilö olivat vain kyselleet Suomen oloista sekä muuten olleet hyvin pidättyväisiä, minkä joh-

dosta koko asia useamman päivän ajan oli polkenut paikallaan. Vielä tammikuun 26. päivänä tiedustellessani puhelimitse Erkolta, millä kannalla keskustelut olivat, hän mainitsi asian tosin olevan hengissä, mutta ettei vielä ollut siirrytty yksityiskohtiin. Venäläiset halusivat nähtävästi tulla vakuuttuneiksi siitä, että olimme tosissamme emmekä neuvottele vain aikaa voittaaksemme.

Tällä välin oli päämajassakin pääministeri Rytin siellä käynnin yhteydessä keskusteltu rauhan tarpeesta. Selostaessaan siellä tapahtunutta keskustelua Ryti mainitsi ylipäällikkö Mannerheimin lausuneen, että sodassa ei tosin koskaan tiedä, kuinka siinä lopulta käy, mutta että tilanne sillä hetkellä oli hyvä eikä antanut aihetta paniikkimielialaan. Sen vuoksi Mannerheimin mielestä ei tarvinnut kiirehtiä rauhaa, joskin olisi hyvä, jos siihen päästäisiin. Hänen mielestään voisi sillä hetkellä lisätä aluetarjouksia Neuvostoliitolle tarjoamalla Lipolan—Seivästön linjan kaakkoispuolella olevaa aluetta. Sen sijaan olisi vaikeata myöntää tukikohtaa Suomenlahden suusta. — Keskustelussa oli lisäksi käynyt selville, että jos ylipäällikkö saisi pari varusteita koskevaa toivomustaan täytetyksi, hän ei ollut laisinkaan pessimistinen. Ennen muuta hän tarvitsi raskasta tykistöä sekä miesvoimaa lisäksi ainakin noin 25 000—30 000 miestä. Jos tykkejä saataisiin, luuli hän selviävänsä, sillä lentokonetilanne tulisi olemaan tyydyttävä, kun luvassa olleet noin 400 konetta saadaan perille. Juuri valmistuneen tarvikeohjelmansa hän oli sähköttänyt herroille Ironside ja Gamelin, siis Englannin ja Ranskan ylipäälliköille. Mannerheim oli kysynyt Rytiltä, voisiko tämän tarvikeluettelon antaa myös Englannin ammattijärjestön pääsihteerille Sir Walter Citrinelle, joka parhailaan oli käymässä päämajassa. Ryti oli kehoittanut antamaan, koska Citrine oli vaikutusvaltainen henkilö ja voisi puolestaan pitää epäluottamuslauseena, ellei sitä hänelle näytettäisi. Citrine oli muuten kertonut päämajassa, että Englannin pääministeri Chamberlain alussa oli ollut jyrkästi ase-

den Suomeen luovuttamista vastaan, pitäen Suomen asiaa toivottomana, joten luovutetut aseet vain menisivät venäläisille. Halifax ja Churchill sen sijaan olivat kannattaneet aseiden lähettämistä.

Vihdoin tammikuun 29. päivänä tapahtui Tukholman keskusteluissa käänne. Siitä saimme Helsingissä tiedon Erkon lähettämän kuriirin, Tukholman lähetystön sanomalehtiavustajan Otto L. Hjeltin kautta, joka oli lähetetty tuomaan tietoa Helsinkiin. Hän oli lentänyt erikoiskoneella Turkuun ja ajanut sieltä yötä myöten autolla Helsinkiin tuoden kirjettä, jonka tulosta Erkko edellisenä päivänä oli meille ilmoittanut. Kirjeessään Erkko ilmoitti, että tammikuun 29. päivänä hänen käydessään ulkoministeri Güntherin luona tämä oli ilmoittanut, että hänen luonaan juuri vähää aikaisemmin oli käynyt rva Kollontay, joka oli lukenut ulkoasiainkomissaari Molotovilta saamansa ranskankielisen sähkeen. Sähkeen sanamuoto oli tarkoitettu saatettavaksi Suomen hallituksen tietoon seuraavan sisältöisenä:

”SNTL:n hallitus ei ole periaatteessa sopimuksen tekoa vastaan Ryti—Tannerin hallituksen kanssa.

Mitä tulee mahdollisten neuvottelujen käyntiinpanoon, on etukäteen tiedettävä, mitä Ryti—Tannerin hallitus olisi valmis ehdottamaan luovutettavaksi.

Ellei SNTL:n hallituksella ole selvää vakaumusta siitä, että on olemassa pohja neuvottelujen alkamiseen, on turhaa puhua mistään sopimuksesta. On myöskin välttämätöntä ottaa huomioon, etteivät SNTL:n vaatimukset pysähdy niiden vaatimusten rajoihin, joita esitettiin Moskovassa herrojen Tannerin ja Paasikiven kanssa käytyjen neuvottelujen aikana, sillä näiden neuvottelujen jälkeen on molemmiin puolin verta vuotanut ja tämä veri, joka on vuotanut vastoin meidän toivomustamme eikä meidän syystämme, vaatii lisätakeita SNTL:n rajojen turvaamiseksi.

On myöskin otettava huomioon, että SNTL:n hallituksen Kuusisen hallitukselle antamia lupauksia ei voida soveltaa Ryti—Tannerin hallitukseen sekä että SNTL:n hallitus ei voi suostua antamaan niitä Ryti—Tannerin hallitukselle.”

Ministeri Günther oli maininnut huomauttaneensa rva Kollontaylle siitä vaarasta, joka venäläiseen ehdotukseen sisältyi Hankoniemeen nähden, mistä juuri taisteltiin. Hän oli huomauttanut, että Suomen oli mahdotonta luopua Hankoniemestä sekä että toisaalta Ruotsi ei myöskään millään tavalla halunnut tässä asiassa Suomeen vaikuttaa. Ministeri Güntherin vaikutelma Molotovin sähköisestä oli, että Neuvostoliitto nyt halusi päästä suoranaiseen kosketukseen Suomen kanssa. Hän oli edelleen kiinnittänyt huomiota siihen, ettei sähköisessä puhuttu mitään maa-alueiden luovuttamisesta, ainoastaan lisätakeista. Ministeri Günther oli rva Kollontayn kanssa keskustellessaan esiintynyt pessimistisesti, sanoen tälle, ettei hän uskonut Suomen voivan suostua venäläisten ehdotukseen. Tähän oli rva Kollontay vastannut tärkeintä olevan, että Suomi suoraan ja avoimesti sanoo, mihin se suostuu.

Tärkein tieto tässä sähkösanomassa oli ilmoitus, että Neuvostoliitto periaatteessa oli valmis tekemään rauhan "Ryti—Tannerin hallituksen", maan laillisen hallituksen kanssa ja että se siis oli hylännyt ottolapsensa Otto Wille Kuusisen hallituksen. Viittaukset rauhanehtoihin sen sijaan olivat levottomuutta herättäviä. Syksyllä esitettyjen vaatimusten tyydyttäminenäkään ei enää olisi riittävä edellytys rauhan teolle! Sen perustelu: "— — veri joka on vuotanut vastoin meidän toivomustamme eikä meidän syystämme", sopi sangen huonosti sodan aloittajan kirjelmään.

Erkko pyysi vastausta tähän sähköiseen mahdollisimman nopeasti voidakseen sen jättää ministeri Güntherin edelleen toimitettavaksi. Asian oli pysyttävä ehdottoman salaisena, siitä oli rva Kollontay moneen kertaan huomauttanut. Suomen lähetystössä se oli vain Erkon tiedossa ja Ruotsin ulkoministeriössä sen tunsivat vain ministeri Günther, joka ei ollut antanut sähkösanomaa edes puhtaaksi kirjoitettavaksi. Tätä salassa pitämisen tärkeyttä rva Wuolijoki oli vielä korostanut käydessään rva Kollontayn lähettämänä Erkon luona juuri ennen kirjeen lähettämistä.

Tukholman uutiset eivät päättyneet vielä tähän. Seuraavana päivänä lähettämässään kirjeessä Erkko kertoi, että lähetettyään rva Wuolijoen välityksellä rva Kollontaylle vakuutuksen, että asia tulee pysymään ehdottoman salaisena, hän oli samaa tietä vielä saanut rva Kollontaylta seuraavat ilmoitukset ja terveiset:

1) Neuvottelut tapahtuvat Ruotsin hallituksen tieteen, koska oli mahdotonta pitää niitä siltä salassa ja koska Ruotsin hallitus jo aikaisemmin oli tarjoutunut välittäjäksi.

2) Neuvostoliiton tarkoituksena oli tämän kautta sitoa Ruotsi rauhanneuvotteluihin ja kantamaan osansa edesvastuusta sekä myöskin painostamaan sen vuoksi Suomea. (Tämän ministeri Günther oli todennut ja sen samalla torjunut.)

3) Tämän kautta saavutettaisiin se etu, että Ruotsi venäläisten käsityksen mukaan erotetaan Englannista. (Tähän kohtaan Erkko oli kirjeeseensä lisännyt: ”Missä määrin tämä on Ruotsin ja Suomen intressien mukaista on eri asia. Tämän tuloksena olisi joka tapauksessa se, että kaikki avun toiveet sieltä käsin häviäisivät ja me olisimme lopullisesti Saksan ja Neuvostoliiton kynsissä. Englantihan on ollut se, joka on tehokkaimmin meitä tähän saakka auttanut”.)

Rva Wuolijoki oli kaiken lisäksi vielä maininnut Erkolle omina ajatuksinaan, jotka hän ilmoitti rva Kollontayn hyväksyneen:

1) Vaikka mahdollisesti myönnytyksiä tehtäisiin, voitaisiin ne hiljaisesti saada takaisin.

2) Kauppasopimuksen puitteissa voidaan myös saada korvausta.

3) Suomessa voitaisiin panna tsaarinajan teollisuus käyntiin valmistamaan sellaisia tarvikkeita, mitä Neuvostoliitto tarvitsee.

Minulle lähettämässään kirjeessä rva Wuolijoki vielä lisäsi rva Kollontayn mielipiteen mukaan pääasiana olevan,

että neuvottelut saadaan käyntiin Suomen hallituksen kanssa, vaikkakin Kuusisen ohjelman perusteella (tarkoittaa Neuvostoliiton ja Kuusisen hallituksen välillä tehtyä sopimusta). Neuvottelujen varrella oli sitten mahdollisuus puhua Koiviston Suomelle säilyttämisestä. Hankonientä tai Hangon saaria vastaan Neuvostoliitto voisi antaa koko Itä-Karjalan. Kaikista muistakin korvauksista voitaisiin kyllä sopia. — Neuvottelijoiksi rva Wuolijoki ehdotti Paasikiveä ja Kivimäkeä, joka silloin parhaillaan oleskeli Tukholmassa.

Nämä olivat suuria uutisia kaiken haparoinnin ja epämääräisyyden jälkeen. Ne olivat sitä paitsi ainakin rva Kollontayn ja rva Wuolijoen selityksillä varustettuina osittain niin hyviä, että niitä oli vaikea ottaa täydestä. Myöhemmät tapahtumat osoittivat, että molempien rouvien tietoihin oli syytä suhtautua varovaisesti.

Näitä Tukholman uutisia oli Helsingissä ryhdyttävä punnitsemaan. Ensin oli kuitenkin hoidettava Sir Walter Citrinen johdolla Suomessa käynnillä ollut Englannin Labour-puolueen lähetystö, jonka kanssa keskusteltiin mm. aseiden saannista Englannista. Vasta iltapäivällä 30. päivänä tammikuuta päästiin pohtimaan Tukholmaan annettavaa vastausta. Ryti, Paasikivi ja minä harkitsimme asiaa puolitoista tuntia. Paasikivi oli pessimisti ja pelkäsi kaiken ajautuvan karille, ellei tukikohtaa Suomenlahden suulla heti myönnetä. Ryti ja minä arvelimme olevan parasta aluksi antaa vain ylimalkainen vastaus, kuten rva Kollontaykin oli suositellut, koska Neuvostoliittokaan ei ollut esittänyt mitään yksityiskohtaisia ehdotuksia. Sen mukaisesti valmistin vastauksen, jota Ryti ja Paasikivi aamuun mennessä harkitsivat.

Vastauksessa huomautettiin aluksi, ettei Suomi ollut katkaissut aikaisempia neuvotteluja eikä ollut halunnut sotaa eikä myöskään sitä aloittanut. Vieläpä se oli vihollisuuksien aikanakin useaan otteeseen ilmaissut harrastavansa ristiriidan sovinnollista ratkaisua. Koska yhteinen pohja oli löydettävissä vain kompromissin kautta, voitaisiin lähtökohtana

pitää sitä tulosta, johon Moskovassa käydyissä neuvotteluissa päästiin. Sen lisäksi Suomen hallitus oli taipuvainen lisämyönnytyksiin, joiden saattoi katsoa olevan tarpeellisia Leningradin turvallisuuden kannalta. Edelleen voitaisiin ajatella Suomenlahden neutralisointia kansainvälisellä sopimuksella. Maa-alueiden luovutus saattoi hallituksen käsityksen mukaan tapahtua vain aluevaihdon muodossa. Lisäksi hallitus piti ilman muuta selvänä, että luovutettavilla alueilla olevien yksityisten kansalaisten omaisuus korvattaisiin.

Vastauksen vei Tukholmaan pääministeri Ryti, joka matkusti sinne keskustelemaan sekä raskaan tykistön että apujoukkojen saannista. Näistä asioista hän keskusteli sekä Ruotsin puolustusministerin Sköldin että kenraalien Thörnelliin ja Rappen kanssa. Mainitut herrat olivat olleet ehdotuksille myötämielisiä, mutta pääministeri Hansson, joka eräässä vaiheessa oli ollut keskusteluissa mukana, oli lausunnoissaan ollut varovainen.

Ensimmäiset tiedot vastauksemme saamasta vastaanotosta saimme Erkon kirjeessä helmikuun 2. päivältä. Hän kertoi jättäneensä vastauksemme ministeri Güntherille, jonka kanssa olivat sitä yhdessä tarkastaneet. Ministeri Güntherin ehdotuksesta ja Helsingin kanssa sovittua muutettiin vastauksen pari sanamuotoa hiukan lievemmiksi. Ministeri Günther oli tällöin kertonut rva Kollontayn käyneen hänen luonaan erikoiskäynnillä suullisesti ilmoittamassa, että hän oli saanut Moskovasta tarkistetun tiedon, jonka mukaan Neuvostoliitto ei voinut luopua vaatimasta Hankonientä. Se oli yllättävä tieto, sillä hallituksen vastaus oli pohjautunut Molotovilta saatuun sähkeeseen, jossa Hankonientä ei ollut mainittu. Erkko olikin tämän johdosta kysynyt, kannattiko vastausta sen jälkeen enää laisinkaan antaa. Ministeri Günther oli kuitenkin ollut sitä mieltä, että se oli annettava, se kun oli kauttaaltaan positiivinen. Günther oli samalla kysynyt, miten Suomen hallitus sillä hetkellä suhtautui kysymykseen Hankonien luovuttamisesta, mihin Erkko oli vastannut,

ettei hänellä siitä ollut tietoa, mutta että hän edellytti, ettei siinä suhteessa ollut mitään muutosta tapahtunut. Günther ilmoitti sanoneensa samaa rva Kollontaylle ja valittaneensa Kollontayn tekemää ilmoitusta. Rva Kollontay oli muuten käynyt puhumassa Suomen rauhasta usean eri henkilön, mm. pääministeri Hanssonin, asianajaja Georg Brantingin ym. kanssa. — Noin tunnin kuluttua Erkon käynnin jälkeen rva Kollontay oli käynyt ministeri Güntherin luona ja silloin saanut Suomen vastauksen.

Samaan aikaan kun tämänlainen ajatustenvaihto oli käynnissä Neuvostoliiton kanssa Tukholman välityksellä, haudottiin länsivalloissa, Englannissa ja Ranskassa, Suomea koskevia suunnitelmia. Pariisin-lähettilämme Harri Holma oli niistä kirjeissään useasti maininnut. Samoina päivinä, jolloin vastauksemme Tukholmaan annettiin, tuli häneltä kirje, jossa mainittiin Ranskan suunnittelevan sotaretkeä Murmanskiin, mihin retkeen Suomenkin muka pitäisi osallistua. Jos se toteutuisi, joutuisimme mukaan suursotaan. Suomen asema alkoi siten muuttua hieman sekavaksi. Toiselta puolen varustauduimme ja vaadimme siinä tarkoituksessa aseita länsivalloilta. Ne antoivat niitä meille siinä uskossa, että taistellemme heidänkin puolestaan. Toiselta puolen taas hie-roimme rauhaa Neuvostoliiton kanssa. Tämä kahden rintaman välissä oleminen jatkui seuraavinakin viikkoina, kuten jäljempänä tulemme näkemään, ja vaikeutti aikanaan ratkaisujen tekoa.

Eduskunta, joka heti sodan alussa levottomasta Helsingistä oli siirtynyt rauhallisempiin oloihin Kauhajoelle, piti vuoden 1939 valtiopäivien lopettajaisistunnon tammikuun 31. päivänä 1940. Velvollisuutenani olisi ollut olla siinä saapuvilla, mutta Tukholmaan annettavan vastauksen valmistamisen vuoksi se kävi mahdottomaksi. Pääsin lähtemään vasta saman päivän iltana, joten ennätin perille vasta uusien valtio-

päivien alkajaisistuntoon helmikuun 1. päivänä 1940. Sain silloin tutustua niihin olosuhteisiin, joissa eduskunta parin kuukauden aikana tuossa kaukaisessa Pohjanmaan maaseutupaikajässä toimi. Istunnot pidettiin sikäläisen yhteiskoulun juhlasalissa. Valiokunnat istuivat koulun luokkahuoneissa ja edustajat asuivat mikä missäkin, suuri joukko sikäläisessä talouskoulussa, missä myöskin aterioivat. Koko toiminta oli tietenkin vajavaisempaa kuin Helsingin eduskuntatalon tilavissa huoneissa, mutta työ näytti silti sujuvan hyvän mielialan vallitessa. Yhteys Helsinkiin ja varsinkin hallitukseen oli kuitenkin ollut sangen puutteellista. Sen vuoksi oli varsin ymmärrettävää, että eduskunnan jäsenet vaativat avajaisiin saapuneelta ulkoministeriltä tilanneselostusta. Eduskunnan epävirallisessa istunnossa selostinkin sodan sihenastista kulkua, voimatta kuitenkaan mainita mitään käynnissä olleista rauhantunnusteluista. Eduskunnan jäsenet tuntuivat olevan liiankin toivorikkaita sodan lopputulokseen nähden.

Palaan vielä Tukholmaan lähettämäämme vastaukseen ja sen kohtaloihin. Siitä kertoi ministeri Erkkö uudessa kirjeessään helmikuun 3. päivältä ministeri Güntherin antamien tietojen mukaan, että kun rva Kollontay edellisenä päivänä Güntheriltä oli saanut vastauksemme, hän oli lukenut sen tarkkaan. Hänellä ei sen johdosta ollut ollut mitään huomauttamista. Günther oli hänelle suullisesti vielä lisännyt, että vastaus tarjosi mahdollisuuden keskustella kaikista vireillä olleista kysymyksistä. Rva Kollontay oli tällöin ilmoittanut, että hän tulee tiedottamaan vastauksemme Moskovaan. Seuraavana päivänä oli rva Kollontay kuitenkin uudelleen saapunut ministeri Güntherin puheille, ollen hyvin hermostunut, mitä hän tavallisesti ei ollut. Hän oli halunnut huomauttaa, ettei se seikka, että hän oli saanut jäljennöksen Suomen vastauksesta, mitenkään saanut merkitä sitä, että hän olisi sen sisällön hyväksynyt, vaan että hän tulee sen lähettämään

Moskovaan informaatiotarkoituksessa. Hän oli tällöin uudelleen palannut Hankoniemen kysymykseen, käyttäen silloin tuttua Gibraltar-vertausta, johon Stalin ja Molotov jo Moskovan neuvottelujen aikana useasti olivat viitanneet. Ministeri Günther oli tällöin omana ajatuksenaan lausunut, että Hankoniemen luovuttaminen oli Suomelle jo puhtaasti sisäpoliittisista syistä mahdoton ajatus ja sitä enemmän ulkopoliittisesti. Hän oli kuitenkin lisännyt luulevansa, että suomalaiset mahdollisesti olivat valmiita keskustelemaan muista samantyyppisistä kysymyksistä, jos vain tarpeellinen pohja ja luottamus luodaan.

Nämä keskustelut olivat osoittaneet, että rva Kollontay oli puhunut ja lupailut enemmän kuin neuvostohallitus oli valmis hyväksymään ja että aikaansaatu heikko yhteys Moskovaan uhkasi katketa sekä että asia sen johdosta saattoi ajautua karille. Tämän johdosta Erkkö piti tarpeellisena, että minä saapuisin Tukholmaan, jolloin voitaisiin järjestää tapaaminen rva Kollontayn kanssa. Siinä olisi mahdollisuus keskustella asioista yksityiskohtaisemmin ja vapaammin kuin Ruotsin hallituksen ulkoministerin toimiessa välittäjänä.

Kirjeessään Erkkö edelleen mainitsi ministeri Güntherin kertoneen, että Saksan Tukholman-lähettiläs Wiedin prinssi oli käynyt utelemassa tietoja Tukholmassa käyneestä suomalaisesta lähetyskunnasta, joka oli vaatinut Ruotsia ottamaan osaa sotaan Suomen puolella. Lähettilään tiedot olivat kuitenkin olleet siksi väärinä, että Güntherin oli helppo väittää niitä kokonaan perättömiksi. Samaan aikaan oli Saksan sotilas-edustaja Gutmann maininnut, että jos länsivaltojen joukkoja tulee Suomea auttamaan, ei Saksa tule sitä sallimaan, vaan tulee kohtaamaan vihollisensa kaikkialla missä ne ovat. Näiden esiintymisten johdosta oli Ruotsissa alettu uskoa, että Saksa suunnitteli sekaantumista Suomen sotaan, mikä suuresti häiritsi sen omia suunnitelmia. Tämä sekaantuminen tapahtuisi muka sillä tavalla, että Saksa ottaisi haltuunsa Lounais-Suomen jättäen muun osan Suomea Neuvostoliiton

etupiiriin. Nämä huhut muistuttivat suuresti niitä tietoja, joita jo aikaisemmin oli ollut liikkeellä Saksan ja Neuvostoliiton elokuussa 1939 tekemän sopimuksen sisällöstä, mikäli se koski Suomea.

Erkon ajatukseen, joka koski minun matkaani Tukholmaan, yhtyi samana päivänä myöskin rva Wuolijoki, joka helmikuun 3. päivänä lähettämäämme vastausta tarkoittaen puhelimesta peitetysti saneli seuraavasti:

”Näytelmäkappale on ollut tarkastettavana ja asianomainen arvostelija on kieltäytynyt sitä hyväksymästä. Kappaleen ensimmäinen kohta pitäisi olla semmoinen kuin on esitetty. Siinä tapauksessa voisi saada vanhat toiveet toteutumaan.”

Ymmärsin tämän siten, että rva Kollontay ei ollut toimittanut lähettämäämme vastausta perille, vaan vaati siihen myönnöksen Hankoniemen luovuttamisesta. Jos tähän suostutaisiin, voisi Suomi saada vastikkeeksi osia Neuvosto-Karjalasta.

Tiedustelin kuitenkin varmuuden vuoksi, onko vastauksemme jo lähetetty perille.

Rva Wuolijoki mainitsi, että ”sitä on tarkastettu ja ehdotettu eräitä muutoksia”. Lisäksi hän tiedusteli: — Oletteko kovasti kiinni, ettekö voisi tulla tänne kenraaliharjoituksiin. Työtoverini (Erkko) toivoo sitä.

Minä: Ei ole mahdotonta. Koetan ajatella.

Rva Wuolijoki: Menen tapaamaan arvostelijaa (rva Kollontay) ja kysyn hänen mielipidettään ja soitan uudelleen illalla.

Klo 21 sain uuden puhelun rva Wuolijoelta. Hän ilmoitti tällöin, että rva Kollontay lausui minut sydämellisesti tervetulleeksi ja piti tuloani tärkeänä.

Kysyin vielä varmuuden vuoksi, oliko näytelmäkappale jo lähetetty perille. Tähän hän vastasi epämääräisesti: ”Asia on ilmoitettu ja pidätetty.” Nähtävästi oli vain tehty ilmoitus Moskovaan, mutta sanamuoto jätetty lähettämättä.

Kun näytti siltä, että suullinen keskustelu Neuvostoliiton Tukholman-dustajan kanssa saattoi olla hyödyksi asialle ja kun rva Kollontaykin sitä toivoi, päätimme, neuvoteltuani Rytin kanssa, että lähtisin matkalle. Sovimme samalla siitä, mitä perillä oli puhuttava. Siinä tapauksessa, että lähettämäämme vastaukseen haluttaisiin muodollisia muutoksia, olisi minulla valtuus niihin suostua. Asiallisia muutoksia ei sen sijaan olisi oikeus tehdä. Tärkeänä pidettiin tapaamistilaisuutta rva Kollontayn kanssa, jolloin häneltä toivottavasti voisi saada välittömiä selityksiä.

ASELÄHETYKSET. — VAPAAEHTOISET. — TYÖVÄKI JA SUOJELUSKUNNAT

Ulkoministeriön sodanaikainen toiminta poikkesi monessa suhteessa normaalisesta. Puhumattakaan sellaisesta ulospäin näkyvästä piirteestä, ettei ministeriä eikä ministeriön virkamiehiä vaivattu lounailla eikä päivällisillä — minä jouduin sellaiselle vain yhden ainoan kerran — oli sisäinenkin toiminta poikkeuksellista. Ei perustettu lähetystöjä, ei valmistettu kauppa- ym. sopimuksia tai harkittu kunniamerkkien jakamista ansioituneille ulkomaalaisille. Koko toiminta kohdistui yksinomaan sellaisiin asioihin, jotka jollakin tavalla sivusivat sotaa. Jos jätän sivuun rauhanneuvottelujen aikaansaamista koskevat ponnistelut, joista ministeriön virkamiehet eivät olleet tietoisia, aiheutti armeijan tarpeiden tyydyttäminen ehkä eniten työtä. Tämänluontoiset asiat valmistettiin tietenkin muualla — päämajassa, yleisesikunnassa ym. — mutta ulkoministeriö sai hoitaakseen niistä aiheutuneet välitystehtävät. Kirjeenvaihdolla ei asioita voitu paljonkaan hoitaa, koska postinkulku oli hidasta. Siitä johtui, että sähkösanomain vaihto paisui suunnattomasti. Sähkötettiin

varusteita, vapaaehtoisia, avustuksia, ulkomaista lainaa ym. sellaisia kysymyksiä koskevista asioista. Varsinkin varusteiden hankintaa koskevilla sähkeillä oli valta-asema sähkeiden joukossa. Tähän puoleen en yrittänytkään perehtyä, koska se oli minulle aivan vieras ala. Lähetin kaiken sitä koskevan sähkösanomain vaihdon suoraa päätä pääministeri Ryttille, joka näytti yksityiskohtaisesti tuntevan sekä omat varastomme että tarpeemme.

Minulla ei ole kaukaisintakaan aavistusta siitä, minkä verran varusteita Suomeen lopulta saatiin. Kun tämä asia kuitenkin saattaa kiinnostaa lukijoita, on syytä mainita, minkä verran tärkeimmät lähettäjämaat: Ranska, Englanti ja Ruotsi itse jälkeen päin ovat ilmoittaneet niitä meille lähettäneensä.

Vastauksessaan tehtyyn välikysymykseen Ranskan pääministeri Daladier ilmoitti parlamentin istunnossa maaliskuun 12. päivänä, että Ranska oli numero ykkönen niiden maiden joukossa, jotka Suomelle olivat aseita lähettäneet. Joulukuun alusta selostuspäivään saakka hän ilmoitti Ranskasta lähetetyn 145 lentokonetta, 496 tykkiä, 5 000 konekivääriä, 400 000 kivääriä sekä 20 miljoonaa ammusta.

Englannin pääministeri Chamberlain ilmoitti parlamentissa maaliskuun 19. päivänä Englannin lähetyksistä: erilaisia lentokoneita luvattu 152, lähetetty 101; erilaisia tykkejä luvattu 223, lähetetty 114; kranaatteja luvattu 297 200, lähetetty 185 000; Vickersin tykkejä luvattu ja lähetetty 100; merimiinoja luvattu 500, lähetetty 400; käsikranaatteja luvattu ja lähetetty 50 000; lentopommeja luvattu 20 700, lähetetty 15 700; panssarintorjuntatykkejä luvattu ja lähetetty 200. Sen lisäksi oli lähetetty runsaasti vaatetus- ym. tarvikkaita, kuten selkäreppuja, telttoja jne.

Ruotsi oli varusteiden hankkijana meille erittäin tärkeä, koska se lähimpänä naapurina voi ja myöskin halusi nopeasti auttaa. Maaliskuun 19. päivänä julkaistu virallinen tiedoitus mainitsee Ruotsin lähittäneen meille 90 000 kivääriä, 2 miljoonaa ammusta, 80 panssarintorjuntatykkiä ja 250 muuta

tykkiä, niiden joukossa 100 ilmatorjuntatykkiä, joita Suomessa sodan alkaessa itsellään oli vain neljä.

Nämä ovat asianomaisten maiden antamia virallisia tietoja. Minkä verran näistä lähetyksistä lopulta on saapunut perille, ei ole tiedossani. Joka tapauksessa nämä numerot osoittavat, että monella maalla oli suuri halu antaa apuaan maallemme hädän hetkellä. Ilman tätä apua sotaa ei olisi voitu laisinkaan käydä. Tietysti nämä lähetykset oli jälkeensä maksettava.

Sotaa ei kuitenkaan käydä yksin aseilla; täytyy myöskin olla väkeä niitä käyttämässä. Pienenä maana Suomi ei alunperinkään voinut asettaa riittävästi miehistöä hyökkääjän ehtymättömiä joukkoja vastaan. Ja mitä pitemmälle sota jatkui, sitä tuntuvampana tämä puute esiintyi. Oli sen vuoksi hyvin ymmärrettävää, että oltiin halukkaita ottamaan vastaan vapaaehtoisia muista maista. Niitä tarjoutuikin runsaasti eri tahoilta, mutta niiden tänne tuloa oli vaikea saada järjestetyksi. Siinä esiintyi melkoista hapuilua. Joulukuun lopussa lähetettiin maamme kaikille lähetystöille päämajan antamat ohjeet vapaaehtoisten rekisteröimisestä. Ilmoitettiin meidän voivan vastaanottaa vain skandinaaveja, brittejä, ranskalaisia, italialaisia, unkarilaisia, espanjalaisia, puolalaisia ja amerikkalaisia. Niiden tuli olla valmiiksi harjoitettuja ja tulla järjestyneinä joukkoina omine päällystöineen, varusteineen ja aseineen. Sikäli kuin poikkeuksia tästä säännöstä tehtäisiin, olisi ratkaisu ylipäällikön käsissä, joka myöskin ratkaisisi spesialistien hyväksymisen. Venäläisiä ja saksalaisia ei ollut otettava.

Kun näiden ohjeiden perusteella näyttäytyi mahdottomaksi saada laisinkaan vapaaehtoisia, oli ohjeita myöhemmin muutettava. Tammikuun puolivälissä aikaisemmat ohjeet peruutettiin ja ilmoitettiin otettavan vastaan vapaaehtoisia yksitellenkin ja kouluttamattomina. Silloin aika oli kuitenkin jo käynyt lyhyeksi.

Vapaaehtoisuuskysymys antoi työtä koko sodan ajan. Monessa maassa perustettiin vapaaehtoisten vastaanotto toimistoja. Ruotsi oli ensimmäisiä, joka tälläkin alalla ryhtyi yrittämään auttaa Suomea. Siellä oli sodan alkuvaiheessa perustettu "Finlands kommittén" niminen toimikunta Suomen avustusta järjestämään. Sen puheenjohtajana oli professori Andreas Lindbom. Toimikunta otti tehtäviensä joukkoon myöskin vapaaehtoisuuskysymyksen ja tämän toiminnan etunenässä oli majuri Helge Malmberg. Sotilaallisen toimiston esimiehenä oli everstiluutnantti Viking Tamm, hallintotoimiston johtajana pankinjohtaja E. von Stedingk ja hänen lähimpänä miehenään johtaja Nils Palme. Tämä "Finlands kommittén" tiedotti joulukuun viimeisinä päivinä 1939 toimenpiteistään vapaaehtoisasiassa. Lähtijöille luvattiin maksutta luovuttaa kaikki varusteet ja aseistus. Kaikki mikä koski palkkausta, vakuufusta ja muuta sellaista oli myöskin järjestyksessä. Tähän käytettiin Ruotsissa kerättyjä varoja. Ruotsalaisten vapaaehtoisten oli määrä olla ruotsalaisen kenraaliluutnantti Ernst Linderin komennossa. Näistä hyvistä suunnitelmista huolimatta vapaaehtoisten vastaanotto, jota varten oli perustettu monia ilmoittautumistoimistoja, lähti hitaasti liikkeelle, minkä vuoksi Suomesta käsin moneen otteeseen käännyttiin Ruotsin hallituksen puoleen esittäen toivomuksia valmiiden joukkomuodostelmien tänne lähettamisestä.

Muuallakin tehtiin työtä vapaaehtoisten Suomeen lähettämiseksi. Englannin hallitus antoi jo verraten varhaisessa vaiheessa erikoisluvan vapaaehtoisten Suomeen lähtöön, mikä ilman tällaista lupaa ei olisi ollut mahdollista. Unkarista oli kerätty satoihin nouseva vapaaehtoisten joukko, mutta sen saapuminen viivästyi, kun Saksa kielsi sen matkustamisen maansa lävitse. Tarjokkaita oli myöskin runsaasti Puolasta, Itävallasta ja Italiasta, Amerikan suomalaiset panivat ripeästi toimeksi ja sieltä ennättikin osa sodan myöhäisimmässä vaiheessa saapua rintamalle. Muualta lähteneistä ei monikaan ennättänyt perille ennen sodan päättymistä. Tulos

oli siten verraten laiha siihen suureen puuhaan ja sähkösanomain vaihtoon nähden, minkä tämä asia oli aiheuttanut.

Miehistöstä puheen ollen on syytä kajota erääseen kotimaiseen kysymykseen, joka koski työväen suhtautumista suojeluskuntiin. Uuden vuoden puolella oli suojeluskuntien johdon ja eräiden työväen miesten kesken ollut käynnissä keskustelua jonkinlaisen sopimuksen aikaansaamisesta työväen ja suojeluskuntien keskinäisistä suhteista. Sosiaalidemokraattisen puolueen taholla oli vuoden 1918 kansalaissodasta saakka vieroksuen suhtauduttu suojeluskuntiin, jopa eduskunnassa ajoittain vaadittu niiden lakkauttamistakin. Käynnissä olleen sodan aikana sekä suojeluskuntiin liittyneet että niiden ulkopuolella olleet olivat kuitenkin rinta rinnan hyvässä toveruudessa taistelleet rintamalla, ja tämä oli herättänyt ajatuksen tuon vanhan riidan hautaamisesta. Olin kuullut tuontapaisia keskusteluita olleen käynnissä, mutta en lähemmin tuntenut, mitä oli tekeillä, kunnes eräänä helmikuun päivänä virastooni Osuuskassojen Keskuslainarahaston talossa ilmestyi muutamia henkilöitä, joista muistan suojeluskuntien ylipäällikön kenraali Lauri Malmbergin, maisteri J. W. Kedon sekä puoluesihteerin Aleksin Aaltosen. He tulivat siihenastisten keskustelujen tuloksena esittämään, että olisi tehtävä sopimus, jossa sosiaalidemokraattinen puolue selittäisi työläisten vapaasti voivan liittyä suojeluskuntiin ja näiden johto toiselta puolen selittäisi jäsenilleen, että sosiaalidemokraattisen puolueen jäsenet niiden pyrkiessä oli otettava vastaan ja heitä kohdeltava tasavertaisina järjestön jäseninä.

Ehdotuksen puolesta puhui varsinkin Keto, joka siihen oli kovin innostunut ja joka lienee ollut sen varsinainen isä. Suhtauduin melkoisen viileästi ehdotukseen, mutta kun minulle vakuutettiin, että sen takana oli laaja mielipide, en katsonut voivani sitä vastustaakaan. Sopimus tehtiinkin ja se allekirjoitettiin virallisesti helmikuun 15. päivänä. Päätöksestä tiedoitettiin molemmille tahoille. ”Maamme kaikille suojelus-

kunnille” menneen kiertokirjeen olivat allekirjoittaneet kotijoukkojen päällikkö, kenraaliluutnantti L. Malmberg ja eversti A. E. Martola. Sen loppukappale kuului:

”Kehoitetaan siis, kun nyt suojeluskuntiin otetaan uusia jäseniä, täysin asiallisesti ja ennakkoluulottomasti suhtautumaan niihin sosiaalidemokraatteihin, jotka jäseniksi pyrkivät; ja vetoaan lopuksi Hakkapeliitan N:o 1 julkaisemaan kirjoitukseen.”

Sosiaalidemokraattisen puolueen puoluetoimikunta antoi puolestaan seuraavansisältöisen julkilausuman:

”Suomen Sosialidemokraattinen Puoluetoimikunta, jonka vuoden 1939 puoluekokous velvoitti neuvottelemaan suojeluskuntain johdon kanssa takeiden saamiseksi siitä, että suojeluskunnissa erinäisissä tapauksissa ilmennyt sosialidemokraatteja vieroksuva mieliala ja henki saataisiin ennen sosialidemokraattisten työläisten niihin liittymistä poistetuksi, selittää, neuvoteltuaan asiasta myöskin Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton työvaliokunnan kanssa, että Suojeluskuntain päällikön ylläesitetyn kehoituksen jälkeen puoluetoimikunta ei katso enää olevan olemassa esteitä sosialidemokraattisesti ajattelevan työväen suojeluskuntiin liittymiselle.”

Tehty sopimus kesti kuitenkin vain talvisodan ajan eikä liene silloinkaan saavuttanut erikoista suosiota kummallakaan taholla. Myöhemmin sitä sosiaalidemokraattisen puolueen jyrkemman siiven taholta ankarasti arvosteltiin ja se jäi unohduksiin.

Tämänlaisten suurten asiain rinnalla kuului ulkoministeriön ”arkielämään” monenlaisten muidenkin asiain hoitelemisen, jotka painoivat leimansa sen sodanaikaiseen toimintaan.

Meille tehtiin ulkoa päin paljon ehdotuksia, joiden tarkoituksena oli auttaa meitä oikein hoitamaan vaikeata tehtäväämme. Rauhan vihjeitä tuli eri taholta, mutta niitä tarkem-

min tutkittaessa havaittiin ne suurimmaksi osaksi enemmän hyvän tahdon sanelemiksi kuin todellisuuspohjaisiksi. Eräät IKL:n miehet vaativat pontevasti heidän lähettämistään puhumaan Suomen asiasta Hitlerin kanssa, ”koska hallituksen sana ei sillä taholla painanut mitään”. Tästä ei katsottu koituvan mitään etua, kuten P. E. Svinhufvudin tekemä matka Berliiniin myöhemmin osoitti. — Ulkomaisella kommunismia vastustavalla taholla olisi mielellään nähty, että Suomi olisi antanut valjastaa itsensä neuvostojärjestelmän vastaisen propagandan palvelukseen, jonka ulkomaalaiset olisivat rahoittaneet. Tähän ryhmään kuului mm. se mielikuvituksellinen ehdotus, että olisimme kutsuneet Trotskin Suomeen ja varanneet hänelle pienen kaistaleen esimerkiksi Repolasta venäläisen väliaikaisen hallituksen sijaintipaikaksi. Tämän hallituksen etunenässä olisivat olleet Trotski ja Kerenski. Suunnitelma tarkoitti kaikesti olla jonkinlaisena vastavetona Kuusisen Terijoen hallitukselle. Tämänlaisten ajatusten takana olivat useimmiten maastaan paenneet valkoiset venäläiset, jotka odottivat Suomen sodan olevan neuvostokomennon lopun alkua. — Hyvin tunnettu ”Pan-Europa” ajatuksen isä Coudenhovi-Kalergi ehdotti, että Suomi, vedoten Japanin, Italian ja Espanjan anti-kommunistiseen sopimukseen, pyytäisi näitä maita antamaan sotilaallista apua. — Eräs neropatti oli keksinyt keinon, millä Suomi helposti saisi kipeästi kaipaamaansa kassanvahvistusta. Viholliselta vallatuista tykeistä olisi valettava muistomitaleja, joita sitten korkeaan hintaan myytäisiin ulkomailla. Tämäntapaisia hyvää tarkoittavia ehdotuksia saattaisi luetella jos millä mitalla.

Kassanvahvistuksesta puheen ollen on syytä mainita, että Washingtonin-lähettiläämme ministeri Hj. J. Procopé sai jo ennen sodan alkamista tehtäväkseen pyytää Yhdysvalloista 60 miljoonan dollarin suuruista lainaa. Asiaa käsiteltiin Yhdysvalloissa tunnetulla perinpohjaisuudella niin että kongressi vasta aivan helmikuun lopulla teki asiassa ratkaisevan päätöksen, jonka nojalla Suomi sai 30 miljoonan dollarin suuruisen luoton.

Matkalupia ulkomaille pyydettiin runsaasti. Monet liikemiehet tarjoutuivat työskentelemään ulkona suoritettavain hankintain hyväksi, kuten jo aikaisemmin on kerrottu. Jotkut harvat anoivat matkustuslupaa päästäkseen rauhallisempiin oloihin toisissa maissa. Joitakin henkilöitä lähetettiin tekemään Suomen asiaa tunnetuksi ulkomailla, lähinnä naapurimaissa. Ruotsissa liikkui paljon suomalaisia pitämässä puheita, samoin Norjassa ja Tanskassa. Erikoisuutena saatetaan mainita, että Lauritsalan kauppalanjohtaja Santeri Jakobsson tarjoutui matkustamaan Ruotsiin herättämään sieltä käsin juutalaisen maailman myötätuntoa Suomea kohtaan. Hän saikin kautta maailman tunnetun ylipäällikön Marcus Ehrenpreisin asiassa liikkeelle. Matka maksoi Jakobssonille hänen virkansa Lauritsalassa. — Kansanedustaja Aug. Kuusisto matkusti Yhdysvaltoihin saakka herättämään suomalaista siirtolaisväestöä Suomen puolelle. Hän kierteli kuuksimääriä sikäläisissä suomalaiskeskuksissa, pitäen satoja puheita ja saadenkin sikäläiset suomalaiset herkistymään toimintaan vanhan kotimaansa hyväksi. Tämä lähetysmatka kantoi aikanaan runsaan hedelmän.

ULKOMAISIA VIERAITA. — KIRJOJA SUOMEN SODASTA

Ollessamme näinä sotakuukausina maailman yleisen huomion kohteena saimme täällä vastaanottaa runsaasti vieraitakin. Osa niistä tuli tutustuakseen tilanteeseen ja voidakseen kotimaassaan vaikuttaa Suomen hyväksi. Jotkut taisivat tulla uteliaisuudestakin ja ne tietysti olivat vähemmän toivottuja. Muutamista pyrkijöistä meitä etukäteen suoraan varoitettiin, huomauttamalla heidän tulevan vain vakoilutarkoituksessa.

Sanomalehtimiesten parvi oli runsas. Maailman johtavat uutistoimistot pitivät Suomessa koko sodan ajan uutismie-

hiään, ja sitä paitsi monilla suurilla lehdillä oli täällä pysyvät kirjeenvaihtajansa. Useimmat heistä pitivät päämajaansa Hotelli Kämpissä ja siitä johtui, että tämä Helsingin tunnetuimpia hotelleja jatkuvasti oli kuin muurahaispesä, jossa uutisia kerrottiin ja myös — tehtiin. Ulkomaiset lehtimiehet eivät olleet oikein tyytyväisiä siihen tapaan, jolla heitä täällä palveltiin. Heitä varten oli kyllä varattu ulkoministeriön ja joulukuun alussa perustetun Valtioneuvoston Tiedoituskeskuksen puolesta yhdysmiehiä, joiden tehtävänä oli pitää heitä tapausten tasalla. Pääasiassa tämä tapahtui päämajan rintamatiedoitus-avun avulla antamalla heille muitakin kaipaamia tietoja. Tiedoitustoimistoa hoiti pääasiassa sanomalehtiosaston päällikkö Urho Toivola, mutta hänellä oli tietenkin runsaasti apuväkeä. Lehtimiesten ja valokuvaajain teki kuitenkin mieli päästä rintamalle, mutta siinä suhteessa päämaja oli jäykkänä. Sinne pääsy oli monen lukon takana ja vain aniharvat tulivat osallisiksi siitä armosta, että saivat lähestyä rintamaa. ”Tämä ei ole mikään filmi, tämä on sotaa”, sanoi ylipäällikkö kuivasti, kun häntä tästä asiasta ahdisteltiin. Oikeastaan oli vahinko, ettei lehtimiehille ja valokuvaajille voitu useammin järjestää retkiä rintamalle. He olisivat siellä saaneet paljon arvokasta uutismateriaalia, jolla olisi ollut vaikutuksensa ulkomailla. Sodan loppuvaiheessa, jolloin ulkomaan lehdet jo julkaisivat tietoja tulevasta rauhasta ja jopa sen ehdoistakin, oli tyytymättömyys lehtimiesten parvessa yleinen, heille kun ei katsottu voitavan antaa tietoja rauhanneuvottelujen edistymisestä.

Monet ulkomaiset yksityishenkilöt ja jopa kokonaiset valtuuskunnatkin vierailivat täällä. Minulla ei ollut lähempää kosketusta muihin kuin niihin, joita toisten maiden työväenpuolueet olivat tänne lähettäneet. Ensimmäinen sellainen saapui jo sodan toisella viikolla, luullakseni joulukuun 10. päivän paikkeilla. Ruotsin Landsorganisation (Ammattijärjestö)

oli lähettänyt pari toimitsijaansa tekemään havaintoja oloistamme. He kiertelivät jonkin verran maatamme ja palasivat isäinsä maalle havaintojaan selostamaan.

Mieluisina vieraina saapuivat tammikuun 11. päivänä Ruotsin ja Norjan työläisvaltuuskunnat, yhteensä kuusi henkeä. Joukon muodostivat Ruotsin ammattijärjestön puheenjohtaja August Lindberg, saman järjestön sihteeri Fritiof Thunborg ja sosiaalidemokraattisen puolueen tiedotustoimiston johtaja Gunnar Lundberg. Norjasta olivat mukana "Arbeiderbladetin" tunnettu päätoimittaja Martin Tranmael, työväenpuolueen toinen puheenjohtaja Einar Gerhardsen (nykyinen pääministeri) sekä ammattijärjestön rahastonhoitaja J. B. Aase. Tutustuttuaan päällimmiten tilanteeseen pääkaupungissa he matkustivat rintamalle, jossa kiertelivät useampia päiviä käyden myöskin päämajassa.

Retkikunnan palattua takaisin Helsinkiin tammikuun 16. päivänä kutsui sosiaalidemokraattinen puoluetoimikunta sen jäsenet vieraikseen kahvitilaisuuteen, johon heidän ohellaan osallistuivat kaupungissa olleet skandinaavisten työväenlehtien edustajat, hallituksen sosialistiset ministerit sekä puoluetoimikunnan jäsenet. Lausuessani vieraat tervetulleiksi Suomeen mainitsin meidän odottavan heiltä hyviä neuvoja, he kun olivat nähneet millä kannalla asiat maassamme sillä hetkellä olivat. Vastauspuheita pitivät Lindberg ja Tranmael. Edellinen sanoi, ettei heidän neuvojaan ilmeisesti tarvittu, koska täällä ilman niitäkin näkyi tultavan hyvin toimeen. Hänen mukaansa he matkallaan olivat saaneet yksinomaan myönteisiä käsityksiä ja he ihailivat Suomen kansan rauhallisuutta. Kaikki oli heidän mielestään ollut oivallisesti järjestetty. Viipurissa he olivat joutuneet olemaan todistajina, kun työläisten asuinalueita kovasti pommitettiin. — Tranmaelin puhe uhkui voimakasta uskoa maamme tulevaisuuteen. Lopuksi Eero Vuori kiitti vieraita ja toivoi heidän voivan vaikuttaa kotimaissaan maamme hyväksi.

Merkittävämmäksi muodostui englantilaisten työväenmiesten vierailu hieman myöhemmin, mistä edellä jo pariin kertaan ohimennen on ollut puhetta. Puoluesihteeri Aleksi Aaltonen ja SAK:n puheenjohtaja Eero Vuori olivat tammikuun alussa lähettäneet Englannin parlamentin jäsenelle Clement Attleelle sähkeen, jossa he esittivät toivomuksen, että sieltä lähetettäisiin Suomeen henkilöitä tutustumaan tilanteeseen itse paikalla. Kutsua oli työväenpuolueen päämajassa heti päätetty noudattaa, ja niin saapui Suomeen nelihenkinen valtuuskunta, jonka muodostivat ammattiyhdistysliikkeen edustajana Englannin ammattijärjestön pääsihteeri Sir Walter Citrine, työväenpuolueen edustajana parlamentin jäsen Philip Noel-Baker (myöhemmin Attleen hallituksen jäsen), John Downie Skotlannista, edustaen osuustoimintaliikettä sekä heidän sihteerinään Ernest A. Bell. Näistä tunsin monien vuosien takaa Downien, jonka useasti olin tavannut kansainvälisissä osuustoimintakokouksissa.

Tämä valtuuskunta saapui Suomeen Ruotsin kautta, jossa sitä jo ahkerasti haastateltiin ja ennen kaikkea haluttiin siltä kuulla, aikoiko Englanti auttaa Suomea. Turussa ja Tammissaassa sen jäsenet saivat nähdä, minkälaista jälkeä venäläiset pommituskoneet olivat näiden kaupunkien työläiskortteleissa ja yleensä siviiliväestön asuma-alueilla onnistuneet tekemään. Helsinkiin vieraat saapuivat tammikuun 25. päivänä, viipyen täällä pari päivää ja jatkaen sen jälkeen matkaansa rintamalle.

Helsingissä ollessaan vieraat tapasivat useaan otteeseen hallituksen jäseniä. He olivat arvovaltaisia henkilöitä ja he olivat saapuneet maahamme tärkeällä hetkellä. Aterioimme heidän kanssaan sekä aamiaisella että myöskin päivällisellä. Viimeksimainitussa tilaisuudessa oli saapuvilla suurempi seura, kuten pääministeri ja useita muita hallituksen jäseniä, osastopäällikkö Urho Toivola, SAK:n puheenjohtaja Eero Vuori, puoluesihteeri Aleksi Aaltonen, sosiaalijohtaja J. W. Keto, päätoimittaja Eino Kilpi, professori Georg v. Wendt

ym. Pidin tilaisuudessa vieraille puheen, jossa kuvasin Suomen sotaan joutumista ja tuntemaamme avun tarvetta. Puheeseen vastasi Sir Walter mainiten pienen Suomen osoittaneen haluavansa puolustaa oikeuksiaan. Englannin työväenliikkeen tehtävänä oli koettaa löytää keinoja tämän taistelun tukemiseksi. Vaikka hän ei voinutkaan puhua virallisen Englannin nimessä, vakuutti hän, että virallinen Englanti tuntee samaa myötätuntoa Suomea kohtaan kuin maansa työväenjärjestötkin sekä että Englanti tulee tekemään kaiken, minkä se nykyoloissa voi, auttaakseen Suomea. — Hänen matkatoverinsa Noel-Baker puhui myöskin ihailien suomalaisten rauhallisuutta ja kylmäverisyyttä.

Sattumalta oli Helsingissä juuri samaan aikaan sveitsiläinen eversti Henry Valloton, joka aikaisemmin oli ollut Sveitsin parlamentin puheenjohtajana. Hänet oli kutsuttu mukaan päivälliselle ja hän toi meille Sveitsin entisen presidentin Mottan ja Sveitsin armeijan terveiset. Hän viittasi puheessaan Suomen ja Sveitsin kohtalojen samankaltaisuuteen, korostaen maansa tahtoa puolustaa itsenäisyyttään,

Englantilaiset vieraamme vierailivat Helsingissä useassa paikassa, mm. Elannossa ja sosiaalidemokraattisessa eduskuntaryhmässä, missä myös pidettiin puheita.

Citrine näytti olevan ahkera muistiinpanojen tekijä. Hän täytti päiväkirjaansa joka ilta ennen unen maille menoaan. Mutta niinpä hänellä kotiin palattuaan olikin valmiina matkakirjansa. Se ilmestyi jo helmikuussa nimellä "My Finnish Diary (Suomalainen päiväkirjani)", jossa hän tunnontarkasti kertoi päivittäiset kokemuksensa ja havaintonsa, työläisten asumaoloja ja palkkoja myöten. En malta olla lainaamatta siitä erästä itseäni koskevaa juttua.

Nauttiessamme aamiaista Seurahuoneella oli hänen kirjansa mukaan joku pilailnut minun kustannuksellani mainiten venäläisten nimittävän minua "valkokaartilaiseksi". Siitä oli juttu jatkunut siten, että joku toinen suomalainen oli lausunut Noel-Bakerille: "Nyt te olette 'toveri' Tannerin vie-

raina, mutta illalla (virallisilla päivällisillä) te tulette olemaan 'valkoisen' ulkoministeri Tannerin vieraina." Tämä leikkaus oli saanut seurueen nauramaan, minkä johdosta minä olisin väistänyt sanomalla: "Ei valkoisen, vaan sini-valkoisen." Itse en muista tuota sanaleikkiä, mutta nähtävästi olen kerrankin keksinyt tilanteeseen sopivan vastauksen. Sillä "sinivalkoisia" (lippumme värit) me tuona ajankohtana kaikki olimme.

Englantilaiset vieraamme sekä sveitsiläinen eversti Vallo-ton jatkoivat matkaansa rintamalle oppinaan Eero Vuori ja Aleksi Aaltonen. He saivat tilaisuuden läheltä nähdä sodan leikkiä. Ylipäällikkö Mannerheim otti heidät myöskin vastaan.

Kirjoista puheen ollen mainitsen, että myöskin eversti Vallo-ton julkaisi matkastaan ranskankielisen kirjan nimellä "Finlande 1940. Ce que j'ai vue et entendu" (Suomi v. 1940. Mitä näin ja kuulin). Monet lehtimiehetkin julkaisivat kirjoja Suomen sodasta ja havainnoistaan täällä. Useat niistä olivat vielä hyvin kuvitettuja. Jotkut kirjoittajista lähettivät kappaleen kirjastaan minullekin. Niinpä tanskalainen huomattava sanomalehtimies Peter de Hemmer Gudme julkaisi kaksikin kirjaa, ensimmäisen jo joulukuksi 1939 nimellä "Finland, Nordens Østfold" (Suomi, Pohjolan itävalli) ja toisen v. 1940: "Finlands Folk i Kamp" (Suomen kansa taistelussa). Kaikki mainitsemani kirjat olivat meille erittäin myötämielisessä hengessä kirjoitettuja.

Toisenkinlaisia kirjoitettiin. Jo vuoden 1940 tammikuussa julkaisi Englannin parlamentin silloinen jäsen D. N. Pritt meille sangen epäystävällisen kirjan nimellä "Must the War spread" (Täytyykö sodan laajentua). Siinä hän täydellisesti ymmärsi venäläisten näkökantoja ja vastusti Englannin sekaantumista meidän sotaamme. Pritt on myöhemmin liittynyt kommunistiseen puolueeseen. — Toinen suorastaan valheellisen ilkeämielinen kirja Suomen sodasta näki päivänvalon

v. 1940, myöskin Englannissa. Sen tekijöinä olivat W. P. ja Zelda Coates, nähtävästi aviopuolisoita. Kirjan nimi oli "The Soviet—Finnish Campaign" (Neuvostoliiton—Suomen sota). Se asettui kaikissa suhteissa neuvostolaiselle kannalle, väittäen Suomen päämajan koko sodan ajan antaneen valheellisia rintamatietoja. Ne kävivät tekijäin mielestä täydestä vain siksi, että kirjeenvaihtajia ei päästetty rintamalle. — Mahtoi-vatkohan ulkomaiset kirjeenvaihtajat päästä rintamalle toisella puolella?

Eräänä osoituksena siitä, millä tavalla viimeksimainittu kirja käsitteli Suomen asioita, on aihetta ottaa siitä pieni näyte, joka koskettelee Terijoen hallitusta. Tekijät sanovat siitä mm.:

"Todellisuudessa neuvostohallituksen suhteet Terijoen hallitukseen kuvastavat erinomaisesti Neuvostoliiton kunnioitusta Suomen riippumattomuutta kohtaan. Terijoen hallitusta muodostettaessa epäilemättä ajateltiin ja toivottiin, että se tulisi saamaan riittävän suuren kannatuksen Suomen kansan keskuudessa voidakseen kukistaa silloisen porvarillisen hallituksen sekä samalla ne sotilas- ja fašistijuntat, jotka olivat Suomen todellisia hallitsijoita, Näin ei tapahtunut — joko sen vuoksi, että suojeluskunnat ja fašistit olivat liian voimakkaita tai sen vuoksi, että Suomen kansan suuret joukot eivät vielä olleet valmiita vastaanottamaan täysin sosialistista hallitusta, mikä ei vaikuta asiaan — eikä Terijoen hallitus saavuttanut valtaa koko Suomessa.

Mikä imperialistien hallitus tahansa olisi tällaisessa tilanteessa ja Suomen ollessa sen armoilla, kuten Suomi silloin oli Neuvostoliiton armoilla, raudoitetuin kengin ratsastanut nurin Suomen keskushallituksen ja väkivallalla pakottanut maan omaksumaan sen hallituksen, jonka se muutamaa kuukautta aikaisemmin oli tunnustanut. — — Niin ei menetellyt neuvostohallitus. Se selitti, että Suomen hallitusmuoto oli suomalaisten oma asia. Neuvostohallituksen ja Terijoen hallituksen välillä tapahtuneiden neuvottelujen jälkeen viimeksimainittu suostui hajoittamaan itsensä."

ENSIMMÄINEN MATKANI TUKHOLMAAN

Edelläolevien sivuhyppäysten jälkeen palaan suunniteltuun Tukholman matkaani.

Sopimuksen mukaisesti lähdin helmikuun 4. päivänä klo 13 matkalle Tukholmaan. Matka tapahtui Helsingistä autolla kahden poliisimiehen saattamana, joilla lisäksi oli konekivääri autossa ja lumipuku lentohyökkäysten varalta. Saloon saapuessamme oli siellä ilmahälytys ja muutamia taloja paloi parhaillaan. Emme kuitenkaan pysähtyneet Sallossa, vaikka siitä meille järjestysmiesten taholta esitettiin vaatimus, vaan ajoimme suoraan Turkuun. Turussa oli kaiken päivää ollut hälytystila. Kolmisenkymmentä pommi-konetta oli lennellyt sen yllä ja pudotellut pommeja. Useita tulipaloja näkyi vieläkin eri osissa kaupunkia. Ajoimme kaupungissa ja satamassa katsomassa aikaisempia tuhoja ja hävityksiä. Pommitukset olivat jättäneet aika paljon jälkiä, mutta eivät kuitenkaan siinä määrin kuin Helsingissä oli kuvailtu. Turun lentokentälle menimme klo 16 paikkeilla. Kentän päällikkö Hoffren ilmoitti, että kone lähtee Tukholmasta klo 17, joten sen paluu Turusta Tukholmaan voisi tapahtua vasta klo 19 paikkeilla. Odotellessamme kertoivat turkulaiset, että heillä tänään oli ollut 35:s lentopommitus.

Lähtiessä valaistiin lentokenttä vain parin minuutin ajaksi, jotta kone pysyisi kiitoradalla.

Lento Tukholmaan tapahtui täydellisessä pimeydessä, sillä koneen kaikki valot oli sammutettu. Se oli tavallaan omalaa- tuinen elämys, kun ei voinut nähdä edes koneen sisällä ole- via henkilöitä, saatikka sitten näköaloja. Muuten lento sujui ilman häiriöitä ja saavuimme Tukholmaan säännölliseen ai- kaan. Jo kaukaa paistoivat Tukholman valot ja alas laskeu- tuessa tuntui kuin pimennetystä Suomesta olisi saapunut ai- van toiseen maailmaan.

Erkko oli lentokentällä vastassa. Hän oli varannut minulle asunnon rauhallisesta Plaza-hotellista, johon asetuin nimet- tömänä. Vielä illalla neuvottelimme Erkon ja rva Wuolijoen kanssa hotellihuoneessani puhellen asiamme kehityksestä. Rva Wuolijoki selosti laajasti keskustelujaan rva Kollontayn kanssa. Selostuksen pääsisältönä oli, että rva Kollontay oli tullut siihen käsitykseen, ettei vastauksemme ollut tyydyttä- vään muotoon laadittu, minkä vuoksi se ei voinut olla pohjana keskustelujen alkamiselle. Ehdotuksestamme puuttui Suo- menlahden suulla oleva tukikohta. Rva Kollontay ei sen vuoksi ollut lähettänyt sitä Moskovaan muussa kuin informoivassa tarkoituksessa. Kun asia näin ollen ei ollut edistynyt, rva Kollontay oli pitänyt tärkeänä, että saapuisin Tukholmaan hänen kanssaan neuvottelemaan. Siitä oli johtunut rva Wuolijoen soitto minulle Helsinkiin. Saatuaan myöntävän vastaukseni hän oli sopinut rva Kollontayn kanssa tapaami- sesta ja myöhemmin ilmoittanut minulle, että tapaaminen voitiin järjestää. Sunnuntaina rva Kollontayn keskustelusta oli käynyt ilmi, että hän oli saanut Moskovasta luvan saapua tapaamaan minua, vaikka oli ensiksi omasta aloitteestaan aikonut järjestää tapaamisen.

Rva Wuolijoki puhui lämpimästi rauhan puolesta ja suo- sitteli myönnytyksiä tukikohta-asiassa. Hän arveli, että Stalin sen johdosta olisi valmis suuriin myönnytyksiin.

Sovimme lopuksi siitä, että seuraavana aamuna klo 10 ta- paisin ensin ministeri Güntherin ja vasta sen jälkeen klo 11 rva Kollontayn Grand-hotellissa rva Wuolijoen huoneessa.

Sen mukaisesti aloitinkin päiväni käymällä aamulla helmikuun 5. päivänä ministeri Güntherin puheilla vanhassa Arvfurstens-palatsissa. Ministeri Günther, jota aikaisemmin en ollut tavannut, oli ystävällinen herra ja otti minut iloisesti vastaan. Sanoin haluavani tutustua virkaveljeeni ja samalla pitäväni korrektina antaa hänen tietää, että hänen maansa kamaralla tapaan Neuvostoliiton edustajan. Hänellä ei ollut sitä vastaan muistuttamista.

Keskustelimme rauhan mahdollisuuksista. Hän ymmärsi, että Hankoniemi oli molemmin puolin vaikea asia.

Tein hänelle muutamia kysymyksiä.

Minä: Toivooko Ruotsi, että teemme rauhan?

Günther: Ruotsi toivoo sitä hartaasti. Mehän olemme miltei asianosaisia.

Minä: Jos keskustelut rauhasta saadaan aikaan ja kysymys Suomenlahden suulla olevasta tukikohdasta muodostuu tärkeäksi, onko Ruotsilla siinä tapauksessa epäilyksiä sen luovuttamista vastaan.

Günther ei uskonut sitä.

Minä: Jos neuvottelut saadaan käyntiin, toivooko hän, että ne suoritetaan Ruotsin välityksellä.

Günther: Ruotsi on valmis kaikin tavoin auttamaan meitä. Jos haluamme Ruotsin välitystä, ovat he siihen valmiit.

Minä: Luulisin puolestani, että heille olisi helpompaa, jos pysyisivät sivussa, jolloin eivät joutuisi vastaamaan tuloksesta.

Günther: Sekin sopii heille mainiosti.

Kerroin ministeri Güntherille Ranskan suunnittelemasta Murmanskin retkestä ja suunnitelmasta lähettää Suomeen avustusretkikunta sekä mainitsin, että luultavasti juuri samana päivänä (5. 2.) länsivaltain Conseil Suprême (Korkein sotaneuvosto) ratkaisee asian. Suomi joutuu silloin vaikeaan tienhaaraan, koska sillä tulee olemaan valittavana kolme tietä, joita mieluinmin kulkisimme seuraavassa järjestyksessä:

- 1) Rauhan teko.
- 2) Jos sotaa pakosta on jatkuvasti käytävä, ottaisimme avun mieluummin pohjoismaisilta naapureiltamme, jolloin sota pysyisi pohjoismaisena.
- 3) Ellemme Pohjoismaista saa riittävää apua ja joudumme avun tarpeeseen, on meidän pakko ottaa sitä länsivalloilta, Se on meille vaarallinen tie ja johtaisi meidät osallistumaan suursotaan.

Ministeri Günther ei ollut kuullut Ranskan pääministerin Daladierin suunnitelmista ja oli tiedosta jonkin verran yllätynyt. Hän piti länsivaltain tarjousta vaarallisena ei vain Suomelle, vaan myöskin Ruotsille ja koko Skandinavialle. Hän oli sen vuoksi samaa mieltä esittämieni mahdollisuuksien käyttämisjärjestyksestä. Hän tiedusteli ajatustani Ruotsista tarvittavan avun suuruudesta ja kuinka pian sitä tarvittaisiin.

Mainitsin sotilasjohdon laskeneen tarvitsevansa noin 30 000 miestä uusia vakinaisia joukkoja, jotka olisi muutettava vapaaehtoisiksi, mutta joiden silti olisi saavutettava valmiina joukko-osastoina, koska tähänastinen vapaaehtoisten kerääminen näyttää vievän kovin pitkän ajan. Tästä olisi päätös saatava lähipäivinä ja joukkojen olisi oltava perillä 4—6 viikon kuluessa,

Ministeri Günther lupasi heti ottaa asian hallituksessaan puheeksi.

Edelleen ministeri Günther kertoi Saksan lähettilään Wiedin prinssin ja Saksan sotilasasiamiehen Gutmannin lausunnoista samaan suuntaan kuin Erkkö kirjeessään. Näissä lausunnoissa sanottiin Saksan katsovan sodan aiheeksi, jos Ruotsi suuremmassa määrin ryhtyy auttamaan Suomea. Tämän johdosta Ruotsi pelkäsi joutuvansa sotivien suurvaltojen puristukseen. Hän pyysi minua vastedes antamaan tietoja pääministeri Daladierin suunnitelmien edistymisestä samoin kuin Conseil Suprêmen päätöksistä sen jälkeen kun olin saanut asiasta tarkempia tietoja.

*Ruotsin ulkoministeri
Christian Günther*

Pohdimme myös Ruotsin osallistumista Ahvenanmaan varustamiseen. Ministeri Günther oli sitä mieltä, että asian olisi nyt annettava toistaiseksi levätä, kunnes Suomen sota oli selvitetty. Ahvenanmaan varustaminen voisi hermostuttaa Neuvostoliittoa ja aiheuttaa sen puuttumisen asiaan.

Lopuksi ministeri Günther kysyi, tunsinko lähemmin Saksan ja Neuvostoliiton elokuussa 1939 tekemän sopimuksen sisältöä sikäli kuin se koski Suomea? Kun vastasin, etten sitä tuntenut, hän mainitsi siitä jotakin tietävänsä. Ruotsin Pariisissa oleva pääkonsuli Nordling, joka oli Daladierin vanha ystävä, oli tämän luona käydessään saanut lukea mainitun sopimuksen jäljennöksen. Sopimuksen kautta Saksa oli myöntänyt Neuvostoliitolle oikeuden toimia Baltian maissa niin kuin se sittemmin oli toiminut. Suomeen nähden Saksa oli Neuvostoliitolle myöntänyt vapaat kädet maa-alueisiin Viipu-

riin saakka lännessä ja samoin oikeuden saada osan Petsamo. Ellei Neuvostoliitto saisi näitä alueita haltuunsa rauhallisilla järjestelyillä, olisi se sopimuksen mukaan oikeutettu ne väkivalloin ottamaan. Jos Neuvostoliitto silloin joutuisi ottamaan Suomesta suurempia alueita kuin oli edellytetty, olisi Saksa Itämeren alueen tasapainon säilyttämiseksi oikeutettu saamaan kontrollioikeuden johonkin osaan Lounais-Suomessa (Ahvenanmaa?). Ministeri Günther ei kuitenkaan voinut vakuuttaa, oliko Daladierin hallussa oleva paperi oikea. Tunnin kestäneen keskustelun jälkeen kiitin ja poistuin.

Pääministeri Daladierin hallussa ollut sopimusjäljennös ei sittenkään tainnut olla oikea. Sen mukaan kuin sodan jälkeen Yhdysvalloissa julkaistussa saksalaisten asiakirjain koelmassa on nähtävänä, olisivat Saksa ja Neuvostoliitto elokuun 23. päivänä 1939 tekemänsä hyökkäämättömyyssopimuksen yhteydessä tehneet myöskin salaisia sopimuksia, joista tehtiin ”salainen lisäpöytäkirja”. Siinä mainitaan mm.:

”Saksan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton tekemän hyökkäämättömyyssopimuksen allekirjoittamistilaisuudessa valtuutetut — — — käsittelivät ankaran luottamuksellisessa keskustelussa molempien asiapuolien intressipiirien rajaa Itä-Euroopassa koskevaa kysymystä. Tämä keskustelu johti seuraaviin tuloksiin:

1. Siinä tapauksessa, että alueellisia ja poliittisia uudelleenjärjestelyjä tullaan suorittamaan Baltian valtioille (Suomelle, Virolle, Latvialle ja Liettualle) kuuluvilla alueilla, tulee Liettuan pohjoisraja olemaan Saksan ja Neuvostoliiton intressipiirien rajana. — — —”

2. Koski Puolaa ja 3. Kaakkois-Eurooppaa.

Klo 11 menin Grand-hotelliin rva Wuolijoen huoneeseen n:o 146. Kun käynti päätieta hotellin hallin kautta olisi ollut hankala, koska siellä joku olisi voinut minut tuntea, menin sisään takatietä, tapaamatta portaissa tai käytävissä ketään. Huoneessa olivat silloin saapuvilla rva Wuolijoki ja rva Kol-

*Neuvostoliiton lähettiläs
Aleksandra Kollontay*

lontay, joista edellinen heti poistui jättäen meidät Kollontayn kanssa kahden. Rva Kollontay, entinen juhlittu kaunotar, jonka ensi kerran olin nähnyt vuonna 1910 pidetyssä kansainvälisessä sosialistikongressissa ja myöhemmin vuonna 1917 Suomen vallankumoustouhuissa, oli nyt 68-vuotias vanha nainen. Häntä oli kohdannut lievä halvaus, minkä seurauksena hänen oli hieman vaikea liikkua. Hän esiintyi tavattesamme hyvin myötämielisesti, melkein sydämellisesti. Suomessa syntyneenä hänellä oli eräänlaista mielenkiintoa Suomea kohtaan ja hän mainitsi olevansa suruissaan Suomen vuoksi. Hän mainitsi, että sota Neuvostoliiton taholta ei siihen mennessä vielä toden teolla ollut alkanutkaan sekä että hyökkäykset ja hävitykset kevään edistyessä tulisivat kasvamaan, koska silloin ruvettaisiin käyttämään jopa 1000 kilon painoisia pommeja.

Hän kertoi, että ministeri Günther oli jo aikaisemmin tiedustellut, voisiko Ruotsi välittää Suomen ja Neuvostoliiton välillä, mutta että hän ei silloin uskonut sitä mahdolliseksi, joten asia oli hautaantunut. Tammikuun 25. päivänä ministeri Günther oli uudelleen tarjonnut välitystä. Tätä ennen olivat alustavat keskustelut Tukholmassa jo tapahtuneet ja Jar-tsev oli palannut Moskovaan. Güntherin tarjouksen johdosta rva Kollontay oli lähettänyt sähkeen Moskovaan, josta hän sai vastauksen tammikuun 29. päivänä. Se oli sama sähke, jonka sisältämä ilmoitus samana päivänä oli annettu Suomelle. Suomen siihen antama vastaus oli kyllä lähetetty Moskovaan, mutta vain informoivassa tarkoituksessa. Rva Kollontay oli liittänyt siihen jälkihuomautuksenaan, että vastaus taitaa olla riittämätön keskustelujen pohjaksi. Pian sen jälkeen oli Moskovasta tullut vastaus, jonka sisältönä oli, että Suomen vastaus ei tarjonnut pohjaa keskustelujen alkamiselle. Tämän vuoksi hän oli halunnut tavata minut.

Rva Kollontay sanoi hyvin ymmärtävänsä Hankoniemen merkityksen, jonka arveli olevan koko ristiriidan ytimenä. Selostin hänelle, mitä voisimme ilman epäilyksiä Neuvostoliitolle luovuttaa. Kannakselle piirrettävästä rajasta luulisin voitavan päästä yksimielisyyteen; esitin aluetta Lipolan—Seivästön linjan kaakkoispuolella. Hankoniemeen nähden sen sijaan olivat mielipiteet Suomessa siksi jyrkkiä, etten uskonut sitä voitavan luovuttaa.

Rva Kollontay sanoi Moskovan hallituksen hyvin ymmärtävän, että Paasikivi ja minä syksyn neuvotteluissa olimme pyrkineet rauhaan, mutta että Suomen hallitus ja maan yleinen mielipide eivät voineet mennä niin pitkälle kuin Neuvostoliitto vaati. Kun sota oli alkanut, oli kaikki keinot käytettävä sen lopettamiseksi, koska muuten ei voinut tietää, miten se tulisi päättymään. Sehän saattoi kestää vuosikausia. Vaikeutena molemmin puolin oli arvovaltakysymys. Eikö Suomi voisi löytää jotakin muotoa, jotakin kompromissia Hankoniemen asiassa? Esitin hänelle keskustelun alaisena

olleen ajatuksen Suomenlahden neutralisoimisesta, jota oli suunniteltu tarjottavaksi Hankoniemen asemesta. Tätä suunnitelmaa rva Kollontay ei näyttänyt käsittävän eikä hän myöskään luullut sen vievän asiaa eteenpäin.

Esitin, että olisimme avomielisiä ja puhuisimme omatkin ajatuksemme eikä vain hallitustemme virallista kantaa. Olin puolestani valmis ehdottamaan jonkin saaren luovuttamista Suomenlahden suulta ja olin valmis työskentelemään tämän ehdotuksen hyväksi. Suomen kansan tyydyttämiseksi olisi siinä tapauksessa suuremman maa-alueen luovutus korvauksena tarpeen. Repolan ja Porajärven alueiden luovutus Suomelle voisi tällöin olla tyydyttävä korvaus. Ehdotin, että hän sähköttäisi Stalinille tämän minun henkilökohtaisena ehdotuksenani.

Rva Kollontay tarttui mielellään tähän ajatukseen. Varmuuden vuoksi minun oli kaksi kertaa toistettava ehdotukseni ja kirjoitettava nimet Repola ja Porajärvi paperille. Hän tiedusteli, voisimmeko luovuttaa saaren sellaiselta alueelta, että se vastaisi alkuperäistä tarvetta. Selostin ajattelevani saarta, joka täyttäisi edellytetyt vaatimukset ollen vastapäätä Paldiskia Viron puolella.

Rva Kollontay lupasi sähköttää ehdotukseni Moskovaan.

Keskustelimme vielä aloitettavien neuvottelujen teknillisestä puolesta. Selitin olevamme valmiit tulemaan Moskovaan, mutta olimme otaksuneet, että Neuvostoliitto halusi pitää neuvottelut salassa. Tallinna olisi tämmöisiä neuvotteluja varten liian pieni paikka. Ehkä Tukholma olisi sopivampi. Mielestäni olisi silloin parasta neuvotella välittömästi ilman Ruotsin hallituksen apua.

Tämä aiheutti rva Kollontayn kysymyksen, voinko ilmoittaa hänelle, onko meillä mitään sopimuksia Ruotsin hallituksen kanssa. Onko Ruotsi protestoinut Hankoniemen luovuttamista vastaan?

Vakuutin, että Suomi on kulkenut yksin. Ei Ruotsi eivätkä länsivallat olleet meitä neuvoneet eivätkä mitkään valtioiden

ryhmykset meitä sitoneet. Olimme vapaat yksin päättämään asiasta. Tämä tuntui olevan hänelle yllätys.

Kehoitin rva Kollontayta antamaan vastauksensa rva Wuolijoen kautta, joka Erkon välityksellä tiedoittaisi sen minulle. Tämä sopi hänelle hyvin, vaikka hän olikin omasta puolestaan ajatellut ministeri Güntherin välityksellä tapahtuvaa tiedoitusta. Hän tiedusteli, tiesikö ministeri Günther tästä tapaamisesta. Kerroin käyneeni ministeri Güntherin luona juuri ennen hänen luokseen tuloani, koska olisi ollut epäkorrektia tavata vieraan maan edustaja hänen tietämättään. Rva Kollontay oli tähän tyytyväinen. Kun puolestani tiedustelin, tietääkö Moskova tästä tapaamisesta, rva Kollontay sanoi: Tietää. Ilman Moskovan suostumusta hän ei olisi voinut tulla minua tapaamaan. Lähetystön muut jäsenet eivät sitä vastoin tiedä tästä kohtaamisesta.

Minä: Kai ainakin chifferimies tietää.

Rva Kollontay: Tietysti. Eihän hän muuten olisi voinut toimia, mutta chifferimies on luotettava.

Kiitin ystävällisestä avun tarjouksesta ja sanoin hyvästi. Tapaaminen kesti tunnin.

Pois mennessäni tuli rva Wuolijoki, joka sopimuksemme mukaisesti oli tunniksi poistunut, käytävässä vastaan. Sovimme, että hän vielä jonkin verran jutteluttaisi rva Kollontayta, koettaen kerätä vaikutelmia, ja tulisi myöhemmin luokseni.

Rva Wuolijoki tulikin hotelliini klo 12.30 ja ilmoitti rva Kollontayn heti menneen sähköttämään neuvottelun tuloksesta. Rva Kollontay oli toivonut, että jäisin Tukholmaan vielä seuraavaan päivään odottamaan Moskovasta tulevaa vastausta. Se saattoi tulla vielä tänään, mutta huomenna se joka tapauksessa tulisi.

Lupasin jäädä, ellei pääministeri Rytillä ollut mitään kiireellisiä tietoja. Soitin lähetystöstä Helsinkiin selostaen hänelle tapahtuneita keskusteluja. Sovimme, että jään vielä päiväksi Tukholmaan.

Seuraavana päivänä (6. 2.) rva Wuolijoki järjesti uuden tapaamisen rva Kollontayn kanssa entisessä paikassa klo 12.30. Rva Kollontay oli murheellisen näköinen ja ilmoitti heti aluksi, ettei hänellä ollut hyviä uutisia. Hän oli saanut samana aamuna sähkeen, jossa lyhyesti sanottiin (rva Kollontayn sanamuoto): "Beklaga, men förslaget utgör icke tillräcklig basis för förhandlingar" (Valitamme, mutta ehdotus ei tarjoa riittävää pohjaa neuvotteluille). Rva Kollontay valitti puolestaan tulosta, jolle ei kuitenkaan mitään mahtanut. Hänen mielestään sähke kuitenkin oli sävyltään ystävällinen ja hän kehoitti olemaan katkaisematta tätä ohutta lankaa. Hän tiedusteli, mitä saarta tarjouksessani olin tarkoittanut. Ehkä siitä mahdollisesti voisi lähteä eteenpäin. Mainitsin, etten tässä vaiheessa voinut saaren nimeä ilmoittaa, koska ensin oli periaatteessa tiedettävä, voidaanko neuvottelut alkaa. Kysyin, tiesikö hän, mikä on Moskovan hallituksen vaatimus. Rva Kollontay vastasi, ettei hän sitä tiennyt, mutta hän otaksui, että Hankoniemi edelleen oli tärkein vaatimus. Repolan ja Porajärven mahdollisesta vastikkeeksi luovuttamisesta vastauksessa ei ollut mitään mainittu.

Minun oli lopuksi ilmoitettava, etten voinut muuta ehdotusta tehdä ja että senkin, minkä olin hänelle ilmoittanut, olin tehnyt omalla vastuullani. Sanelin hänelle sen jälkeen vastauksen, jonka pyysin lähettämään Moskovaan ja varmuuden vuoksi kirjoitin sen hänelle seuraavin sanoin: "Beklaga svaret. Kan icke göra nya förslag. Vore tacksam få veta Moskväs förslag." (Valitan vastausta. En voi esittää uusia ehdotuksia. Olisin kiitollinen saadessani tietää Moskovan ehdotuksen.)

Tultuamme siihen tulokseen, ettemme sillä kertaa voineet enempää tehdä, sanoin hyvästi.

Klo 15 rva Wuolijoki ja Erkkö tulivat luokseni hotelliini. Sovittiin, että rva Wuolijoki jää vielä Tukholmaan odottamaan, tuleeko asiassa enempiä tietoja. Ellei uutta vaihetta

tule, voisi hän lähteä pois. Sen jälkeen saisi tietojen välitys käydä ministeri Güntherin kautta.

Erkkoa kehoitin seuraavana päivänä käymään ministeri Güntherin luona ilmoittamassa, ettei asia Moskovassa näyttänyt edistyvän. Hänen olisi samalla, viitaten Ranskan suunnitelmiin, kiirehdittävä Ruotsin apujoukkojen lähettämistä.

Klo 16 lähdin lentokoneella Tukholmasta. Turusta ajoin autolla Helsinkiin.

KILPAILEVIA SUUNNITELMIA

Palattuani kotiin oli virastoni pöydällä suuri määrä sähköitä, joista kävi selville, että asiat muilla tahoilla olivat kehittyneet eteenpäin. Tärkein niistä oli ministeri Holman Pariisista lähettämä sähkö, jossa mainittiin, että länsivaltojen Conseil Suprême (Korkein sotaneuvosto) helmikuun 5. päivänä oli pitänyt jo aikaisemmin tiedossa olleen kokouksensa. Siinä se yksimielisesti oli päättänyt lähettää joukkoja Suomeen. Länsivaltojen puolesta oli myös päätetty tehdä esitys Tukholmassa ja Oslolla läpikulkuoikeuden turvaamiseksi. Samalla oli uudelleen keskusteltu myös Petsamon retkestä. Lähempiä tietoja näistä suunnitelmista kuitenkin puuttui, ennen kaikkea minkälaisilla voimilla länsivallat suunnittelivat retkensä järjestämistä.

Näiden tietojen tultua tilanne oli huomattavasti mutkistunut. Kaikki kolme vaihtoehtoa: rauhanneuvottelujen aikaansaaminen, Ruotsista pyydetty sotilaallinen apu sekä länsivaltojen tarjoama apu, joutuivat nyt rinnakkain käsiteltäviksi ja niiden välillä oli nyt valittava. Olimme joutuneet pulmalliseen tilanteeseen, vaikka toiselta puolen saattoi olla eduksi-kin, että kaikkia kolmea vaihtoehtoa saattoi punnita rinnakkain. Henkilökohtaisesti en kuitenkaan iloinnut näistä tie-

doista. Olin tehnyt voitavani rauhan linjan selvittämiseksi ja sen vuoksi pelkäsin tämän uuden tarjouksen houkuttelevan mielipiteitä puolelleen. Ihmettelin sen ohella Holman puuhia Pariisissa. Ilman erikoisvaltuuksia ja ohjeita Helsingistä hän eversti Paasosen kanssa oli ahkerasti puuhannut länsivaltojen avun saamiseksi, ja asian kehittyminen tähän pisteeseen oli ilmeisesti osaksi heidän toimintansa tulosta. Syytä oli kyllä Helsingissäkin, sillä vaikka Holma jo aikaisemmin raporteissaan oli maininnut tämänlaisen asian vireillä olosta, olin tahallani jättänyt hänet ilman ohjeita, jotta en sitoisi hallitusta etukäteen mihinkään tuntemattomiin suunnitelmiin.

Samana päivänä (7. 2.) kenraali Walden toi nähtäväkseni ylipäällikkö Mannerheimin kirjeen, jossa selostettiin englantilaisen kenraali Lingin ym. länsivaltojen sotilasedustajain käyntiä päämajassa ja heidän ehdotuksiaan Suomelle tarjotun avun järjestämisestä. Ylipäällikön kirje ei ollut suopea länsivaltojen suunnittelemaa Petsamon retkeä kohtaan, jolla hänen mielestään ei tulisi olemaan positiivista sotilaallista eikä missään tapauksessa ratkaisevaa merkitystä meille, mutta sitä vastoin varmuudella saisi Saksan mukaan Venäjän rinnalle. Walden oli tästä suunnitelmasta samoin kuin Conseil Suprêmen päätöksestä, jonka hän nyt sai kuulla, kovin kuohuksissaan. Hän vaati heti sähkötettäväksi Holmalle ja pyydettyväksi tältä yksityiskohtaisia tietoja länsivaltojen suunnitelmista. Lykkäsin kuitenkin sähkeen lähettämisen, kunnes saisimme itsellemme selväksi, mitä ruvetaan tekemään.

Olin lähtenyt Tukholmasta siinä käsityksessä, että keskustelut siellä olivat joutuneet kuolleeseen pisteeseen. Parin päivän kuluttua, helmikuun 8. päivänä, saapui kuitenkin ministeri Erkolta sähke, jossa hän ilmoitti, että Molotov oli välikäsiensä kautta tiedustellut, mitä saarta Suomi oli ajatellut tarjota Neuvostoliitolle. Ilmeisesti venäläiset edelleen olivat halukkaita jatkamaan keskusteluja, mutta vain sillä edellytyk-

sellä, että heidän vaatimansa tukikohta Suomenlahden suulla luovutettaisiin. Samalla Erkko ilmoitti Tukholmassa jatkuvasti painostavansa valmiiden joukkojen kiireellistä lähettämistä Suomeen sekä että Ruotsin hallitus samana päivänä kokoontuu asiasta neuvottelemaan.

Paasikivi, joka salkuttomana ministerinä ollen enimmäkseen oleskeli asunnossaan ja vain harvoin otti yhteyden muihin hallituksen jäseniin, sai tällöin selostuksen viime päivien tapahtumista. Hänkin, joka tähän saakka kiinteästi oli ajanut pikaista rauhaan pyrkimistä ja siinä mielessä oli ollut mukana Tukholmassa käytyjä neuvotteluja valmisteltaessa, alkoi nyt eri vaihtoehtojen välillä horjua. Hän melkein innostui niistä mahdollisuuksista, joita länsivaltojen avun tarjous saattoi merkitä. Jos me sen avulla voisimme heikentää Neuvostoliittoa, olisi se suuri historiallinen teko. Voisiko pienen Suomen osalle langeta näin suuri asia? Siinä tapauksessa uusi raja Venäjää vastaan voitaisiin ehkä saada kulkemaan Laatokalta Äänisjärven kautta Vienanmereen. Mutta tulisiko sellainen raja olemaan kestävä? Voisiko Venäjä koskaan jättää tavoittelematta itselleen tietä Atlantille? Tällä tavalla ailahtelivat tämän varovaisen miehen ajatukset innostuksen ensi hetkinä.

Päivän tapahtumiin kuului vielä, että Ryti ja Walden tulivat käymään luonani virastossa keskustellakseen suhtautumisesta uuteen ongelmaan. Neuvottelun tuloksena oli, ettei Tukholmaan olisi vielä vastattava, mitä saarta voisimme tarjota. Pariisista ja Lontoosta oli pyydetty lisätietoja länsivaltojen suunnittelemasta retkikunnasta, sitomatta silti itseämme. Samalla oli koetettava edelleen painostaa Ruotsia sotilaallisen avun antamiseen. Näistä kysymyksistä oli neuvoteltava sotilasjohdon kanssa ja siinä tarkoituksessa oli Rytin ja minun seuraavana päivänä, (9. 2.), lähdettävä käymään päämajassa. — Ryti oli neuvottelussa hyvin optimistisellä tuulella. Hänen käsityksensä mukaan meillä oli nyt monta valttia käytettävänä. Kunpa vain osaisimme niitä

Kenraali Rudolf Walden

oikein käyttää ja länsivaltojen avun tarjouksella painostaa sekä Neuvostoliittoa että Ruotsia.

Edellämainitut tiedustelut lähetin heti menemään sekä Pariisiin että Lontooseen. Niihin saatiin nopeasti vastaukset, joiden mukaan länsivaltojen ajatteleva apu tulisi olemaan rajoittamaton. Niiden taholla ei enää ajateltu etukäteen kääntymä Tukholman ja Oslon puoleen läpimarssia pyytäen. Tämä tehtäisiin vasta silloin, kun kaikki jo oli valmiina ja Ruotsi sekä Norja voitaisiin asettaa valmiin tosiasian eteen.

Tähän saakka olivat Tukholmassa käydyt keskustelut ta-

pahtuneet hyvin salaisesti. Hallituksessa en ollut niistä uskaltanut mainita mitään. Tiesin useimpien hallituksen jäsenten kannan ja tiesin myös, että hallituksessa olisi ollut mahdollon päästä myönteiseen tulokseen rauhanneuvottelujen käymisestä. Kotona näistä keskusteluista tiesivät minun ohellani vain Ryti ja Paasikivi sekä tästä päivästä alkaen Walden, joka tässä vaiheessa sai niistä tiedon, siis henkilöt, jotka kaikki pyrkivät aikaansaamaan rauhan. Ruotsin matkani olin myös tehnyt täysin tuntemattomana (incognito), joten asia ei sielläkään ollut vuotanut. Nytemmin katsottiin kuitenkin asianmukaiseksi selostaa asiaa presidentti Kalliolle. Helmikuun 8. päivänä iltapäivällä kävin hänen luonaan linnassa ja selostin hänelle sen hetken tilannetta samoin kuin Ruotsissa käytyjä keskusteluja. Kallio ei ollut laisinkaan innostunut näistä uutisista.

Illalla tiedusteli rva Wuolijoki Tukholmasta, milloin voisin rva Kollontaylle ilmoittaa tarjoamani saaren nimen. Hän ilmoitti samalla, että Neuvostoliitto odottaa etukäteen minun henkilökohtaista vakuutustani siitä, että jos ehdotus tehdään, se myöskin tulee hyväksytyksi. Muuten ei asiassa päästä alkuunkaan. Jatkuvien keskustelujen aikana pitäisi myöskin olla mahdollisuus puhua laajemmista alueista. Lupasin hänelle antaa vastauksen helmikuun 12. päivänä ja siihen mennessä ottaa selville, oliko ehdotuksellani kannatusta. Rva Wuolijoki sanoi samana iltana menevänsä rva Kollontayn luo, joka edelleen harrasti asian eteenpäin kehittämistä.

Seuraavana aamuna soitin Erkolle Tukholmaan mainiten hänellekin, että voisin vasta 12. päivänä helmikuuta antaa vastauksen saarta koskevaan Neuvostoliiton tiedusteluun. Ilmoitin samalla, että Conseil Suprêmen Pariisissa tekemät päätökset olivat pahasti sekoittaneet suunnitelmiamme Tukholmassa käytäviin neuvotteluihin nähden. Niistä ei kuitenkaan olisi vielä mainittava Güntherille. Erkko mainitsi samalla, että Ruotsin hallitus oli vakavasti harkinnut lisäjoukkojen lähettämistä Suomeen. Edellisenä päivänä oli ollut hal-

Otavan Kansanopisto

lituksen istunto ja samana päivänä jatkettaisiin vielä neuvotteluja. Hän mainitsi edelleen rva Kollontayn välityksellä saaneensa tietää, että Neuvostoliitto edelleen jäykästi pitää kiinni Hankoniemen luovuttamisesta.

KÄYNTI PÄÄMAJASSA

Helmikuun 10. päivänä olimme pääministeri Rytin kanssa päämajassa, jonne yötä myöten olimme matkustaneet ylimääräisellä junalla. Päämaja sijaitsi oikeastaan Mikkelissä, mutta ylipäällikkö lähimpien miestensä kanssa asui Otavan aseman lähellä olevassa kansanopistossa. Sinne sen vuoksi pysähdyimme.

Asemalla oli ylipäällikkö Mannerheim esikuntineen meitä vastassa. Koko päivä klo 9—23 käytettiin selostuksiin nykyisestä sotilaallisesta asemasta ja keskusteluihin. Aluksi eri alojen päälliköt selostivat asemaa, aseiden määrää, varusteita, ammuksien määrää, kaatuneiden lukumäärää jne. Sen jälkeen keskusteltiin tilanteesta. Kenraalit olivat ehkä liiankin optimistisia, mutta vaativat siitä huolimatta lisää miehiä ja tykkejä. Selostin oman ohjelmani asiain hoidon järjestämisestä aikaisempaan tapaan, jonka mukaan ensi sijassa olisi pyrittävä rauhaan, toissijaisesti rajoittamaan sota pohjoismaiseksi, ja ellei näissä kummassakaan onnistuta, vasta viime tilassa turvautumaan länsivaltojen apuun, mikä auttamattomasti veisi meidät suursotaan. Selostin samalla tärkeimpiä viimeaikaisia tapahtumia maamme ulkopoliittikan alalla.

Asiasta syntyi laaja keskustelu, jossa yleensä asetuttiin kannattamaan tätä asiajärjestystä. Ilahduttavaa oli havaita, että sotilasjohto yleensä kannatti rauhaa uhrauksienkin hinnalla.

Esitin edelleen harkittavaksi, mitä Neuvostoliitolle voitaisiin tarjota tukikohdaksi Suomenlahden suulla, koska ilman tämän tukikohdan luovuttamista ilmeisesti emme pääsisi asiassa eteenpäin. Tarjolla oli käsitykseni mukaan vaihtoehtoisesti lännestä lukien 1) Utö, 2) Örön saaristo ja 3) Jusarö. Samalla oli kysymys siitä, miten pitkälle Kannaksella voitaisiin ehdottaa uusi raja vedettäväksi. Tällöin mainitsin heille hallituksen keskuudessa olleen puhetta siitä, että uusi raja voitaisiin vetää suunnilleen Suvannon—Seivästön kautta.

Eräällä väliajalla puolustusneuvosto kokoontui käsittelemään näitä kysymyksiä. Tähän tärkeään elimeen kuului aseuksen mukaan puheenjohtajan ohella sotaväen päällikkö, yleisesikunnan päällikkö ja suojeluskuntain ylipäällikkö sekä näiden lisäksi kolme puolustusministerin vuodeksi kerrallaan määräämää kenraalia. Talvisodan aikana sen muodostivat seuraavat henkilöt: sotamarsalkka Mannerheim puheenjohtajana sekä jäseninä sotaväen päällikkö, kenraali-

luutnantti Hugo Österman, yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Lennart Oesch, suojeluskuntain ylipäällikkö, kenraaliluutnantti Lauri Malmberg ja nimitettyinä kenraaleina kenraalimajurit Rudolf Walden ja Väinö Valve sekä kenraaliluutnantti Harald Öhquist.

Puolustusneuvoston harkinnan tuloksen saneli sotamarsalkka Mannerheim jotenkin seuraavaan tapaan:

Suomen armeija on tähän saakka hyvin kestänyt. Sillä on kuitenkin suuria puutteita. Ennen kaikkea puuttuu siltä tykkejä ja riittävä määrä miehistöä.

Esitetyistä vaihtoehdoista valittavaan tiehen nähden puolustusneuvoston mielestä rauhan saanti oli asetettava ensi tilalle, toiselle sijalle Ruotsin apu, jota kuitenkin olisi suuresti kiirehdittävä. Ruotsista olisi vaadittava valmiita joukko-osastoja. Yksityisten vapaaehtoisten kerääminen käy liian hitaasti. Vasta viimeiselle sijalle puolustusneuvoston mielestä oli asetettava puutteellisesti valmisteltu länsivaltojen apu. Jos siihen aiotaan vedota, olisi sen suunnittelusta ja täytäntöönpanotavasta ja -ajasta keskusteltava Suomen ja länsivaltojen sotilasjohtojen kesken ja sitä olisi muutenkin huolellisesti valmisteltava.

Suomen puolesta esitettäviin rauhanehtoihin nähden puolustusneuvosto piti mahdollisena lisätä aikaisempia tarjouksiamme mm. Suomenlahden suulla olevaan tukikohtaan nähden. Tarjolla olevista vaihtoehdoista puolustusneuvosto piti Suomelle edullisimpana Jussarön luovuttamista. Öron saaristo katkaisisi sopimattomasti laivayhteydet Hankoon; Utön luovuttaminen olisi samoin hankalaa, koska se on Turun laivareitin varrella. — Kannaksella taasen voitaisiin luovuttaa lisäalueena rantakaistale Inon ja Seivästön puoliväliin sekä 10 km alue sisämaahan. — Suursaari voitaisiin kokonaan luovuttaa.

Kun Suomi tekisi näin suuria lisätarjouksia, olisi Neuvostoliiton puolestaan luovuttava vaatimasta Kalastajasaarentoa ja vastikkeeksi näistä Suomen myönnytyksistä annettava Suomelle Repola ja Porajärvi.

Puolustusneuvosto lausui edelleen toivovansa, että maan hallitus sodan päätyttyä huolehtisi maan puolustuksen lujittamisesta. Mm. olisi suomalaiset "Maginot-linjat" saatava kuntoon.

Tämä puolustusneuvoston lausunto kävi miltei joka kohdassa yhteen esittämäni ohjelman kanssa, joka siten oli saanut puolustusneuvoston kannatuksen.

Keskustelun varrella kävi ilmi, että päämajassa oli tarkempia tietoja länsivaltojen suunnitteleman retken yksityiskohdista kuin meillä Helsingissä. Eversti Paasonen oli Pariisista lähettänyt useita kirjeitä, joissa näitä hankkeita selostettiin. Pyysin saada näistä hänen kirjeistään jäljennökset ja ne luvattiinkin heti lähettää.

Päämaja eli muuten erittäin vaatimattomissa oloissa. Asuminen ja ruokailu oli varsin yksinkertaista. Aamiaiseksi ei esim. tarjottu edes mitään lämmintä ruokaa.

Klo 23 samana päivänä lähdimme ylimääräisellä junalla takaisin Helsinkiin.

Päämajasta palattuamme kävimme Rytin kanssa presidentin luona selostamassa päämajassa käytyjä keskusteluja ja niiden tuloksia. Keskustelu kesti kokonaista kaksi tuntia. Presidentti Kallio oli aluksi kovin vastahakoinen mihinkään lisämyönnytyksiin ja alueluovutuksiin, mutta lopulta saatoimme todeta olevamme yksimielisiä ainakin Jussarön luovuttamisesta. Muutenkin päädyimme päämajan ehdottamille linjoille.

Kun ulkomaisissa sanomalehdissä oli alkanut kiertää huhuja käynnissä olevista rauhanneuvotteluista ehdotin samassa tilaisuudessa, että olisi annettava julkisuuteen tiedonanto, jossa tämänkaltaiset tiedot torjuttaisiin. Sen julkaisemista pidettiin tarpeellisena, koska tuontapaiset huhut olivat omiaan vaikeuttamaan sodankäyntiämme. Se annettiin minun nimissäni ja julkaistiin lehdissä helmikuun 12. päivänä. Siinä mainittiin, että hallituksella ei ollut tietoa rauhanvälitysaikeista, joita ulkomaisten lehtien levittämän tiedon mukaan erään suurvallan taholta oli odotettavissa. Huomautettiin, että armeijamme oli yksinomaan omin voimin ja miltei yksinomaan omin varustein kymmenen viikon ajan

menestyksellä käynyt puolustustaistelua moninkertaista ylivoimaa vastaan. Tarpeettomasti samalla kehaistiin, että kun nyt oli tulossa apua sekä varusteiden että apujoukkojen muodossa, joita Kansainliiton päätöksen mukaisesti eri tahoilta saapuu, kykeni Suomi hyökkäykset edelleen torjumaan. Sille ei sen vuoksi voitu sanella rauhanehdoja. Lopuksi tiedonannossa pidettiin mahdollisena, että rauhanvälityshuhut oli laskettu liikkeelle vain tarkoituksessa lamauttaa ulkoapäin tulevaa avustustoimintaa.

HALLITUKSEN ULKOASIAINVALIOKUNTA EPÄRÖI

Hallituksen ulkoasiainvaliokunta oli sodan aikana tähän mennessä pääasiassa käsitellyt varusteiden sekä apujoukkojen saantimahdollisuuksia sekä ajoittain kysymystä siitä, olisiko jonkin ulkovallan välityksellä yritettävä päästä rauhankosketukseen Neuvostoliiton kanssa. Asiain viimeaikaista kehitystä en ollut sille selostanut, koska pelkäsin aloitteen siinä tapauksessa heti alussa ajautuvan karille. Nyt olivat keskustelut eri tahoilla kuitenkin joutuneet siksi pitkälle, että oli mahdotonta kauemmin sivuuttaa ulkoasiainvaliokuntaa. Kutsuin sen tätä varten koolle helmikuun 12. päivänä. Saapuvilla olivat kaikki valiokunnan jäsenet: pääministeri Ryti sekä jäsenet Hannula, Niukkanen, Paasikivi, Söderhjelm sekä minä. Tasavallan presidentti halusi myöskin olla mukana seuraamassa asian käsittelyä.

Kertomatta lähemmin, mitä rauhan hyväksi jo oli tehty, kuvasin erilaisia teoreettisia mahdollisuuksia. Keskustelun pohjaksi selostin tapahtumain kulkua rintamalla sekä ulkoapäin saadun avun laajuutta. Kun ei näyttänyt mahdolliselta omin voimin lopullisesti selviytyä sodasta, mainitsin mielestäni olevan tarpeellista pyrkiä joko saamaan se päättymään

tai muussa tapauksessa koettamaan saada ulkoapäin tuleva apu tehokkaammaksi. Esitin pyrkimykset valiokunnalle ennestään tunnetussa etuoikeusjärjestyksessä: 1) rauhanteko, 2) Ruotsin apu ja 3) länsivaltain apu. Jos rauhaan haluttiin pyrkiä, olisi siihen meidän taholtamme otettava aloite. Tällöin tuli ensiksi mieleen kysymys, millä ehdoilla rauha tehtäisiin. Oli ilman muuta selvää, että Suomen aikaisemmin tarjoamalla ehdoilla rauhaa ei enää ollut saatavissa. Sen vuoksi olisi ajateltava lisätarjouksien tekoa. Kannaksella olisi ehdotettua rajaa siirrettävä enemmän länteen päin. Pohjoisessakin olisi mentävä pitemmälle kuin aikaisemmin. Kaikesta oli käynyt selville, että myös tukikohta Suomenlahden suulla oli vaatimus, josta Neuvostoliitto ei aikonut luopua. Tähän saakka oli tätä vaatimusta jyrkästi vastustettu ja sen johdosta sota oikeastaan oli syttynytkin ja sen vuoksi sotaa käyty. Jos Hangon läheltä voitaisiin löytää saari, jonka luovuttaminen ei häiritsisi Suomen omia etuja, olisi sitä yritettävä tarjota. Sellaisena saattaisi tulla kysymykseen Jussarö. Mainitsin myöskin ajatellun paria muuta vaihtoehtoa: Örötä ja Utötä. Suursaari olisi niin ikään sisällytettävä tarjoukseen. Jos näitä myönnytyksiä vastaan voitaisiin saada Neuvostoliitolta Repola ja Porajärvi, olisi Suomi tehnyt kunniallisen rauhan ja se tulisi myöskin saamaan kannatusta kansan keskuudessa. Pyysin valiokuntaa vastaamaan kahteen kysymykseen:

- 1) mikä tie olisi valittava, ja
- 2) jos rauhan tie valitaan, minkälaisia ehtoja Neuvostoliitolle voitaisiin tarjota.

Keskustelu muodostui laajaksi. Siinä käsiteltiin asiaa monelta kannalta ja harkittiin kunkin askeleen seurauksia. Valittavasti valiokunnan jäsenten johtopäätökset menivät huomattavasti hajalle.

Niukkasen mielestä ei ollut minkäänlaisia rauhantekomahdollisuuksia. Rintamalla oli Neuvostoliiton odotettu uusi suurhyökkäys menossa. Jos Suomen joukot voisivat ampua enem-

Ministeri Juho Niukkanen kallioluolansa edustalla

män, voitaisiin hyökkäys saada pysähtymään. Ponnistukset oli sen vuoksi kohdistettava yksinomaan ammuksien ja tykkien saantiin. Keskustelu rauhasta ja sen ehdoista oli aivan hyödytöntä, nyt oli taistelu pääasia. Kevätkelien aikana asema tulisi huomattavasti paranemaan, kun venäläiset eivät enää voisi kulkea järvien ja soiden ylitse. Niukkanen otti huomioon vain kaksi vaihtoehtoa: Ruotsin avun ja länsivaltain avun, tässä mainitussa järjestyksessä.

Paasikivi, joka kaiken aikaa oli harrastanut rauhaan pääsemistä ja joka myös tunsu sen aikaansaamiseksi suoritettut neuvottelut, asetti nytkin rauhan etusijalle eri vaihtoehdoista.

Ministeri Uuno Hannula

Mitä mahdollisuuksia siihen oli olemassa, oli meille tuntematonta. Avunsaannista oli puhuttu jo kymmenen viikkoa, mutta mitä tänne todellisuudessa oli saatu? Parhaassakin tapauksessa tulisi ulkoa saatava apu huomattavasti viipymään. Länsivalloilla oli mielenkiintoa vain heidän omaan suursotaansa. Niiden suunnittelema retkikunta oli niin epämääräinen, ettei kukaan tiennyt, mitä siitä saattoi tulla. Sekin mahdollisuus oli kuitenkin pidettävä avoinna. Neuvostoliiton oli mahdotonta tehdä rauhaa ilman huomattavia saavutuksia. Hän arveli Ruotsin mielellään näkevän, että rauha aikaansaataisiin. Jos Ruotsi voisi saada rauhantien auki, olisi sitä tietä kuljettava.

Hannula ei uskonut rauhan mahdollisuuteen. Esitetyillä

ehdoilla eduskunta ei missään tapauksessa tulisi rauhaa tekemään. Rauha niin epäedullisilla ehdoilla, kuin olin esittänyt, oli käydyn raskaan taistelun jälkeen mahdoton. Hän ei pelännyt sekaantumista suurvaltasotaan, minkä vuoksi hän ehdotti länsivaltojen apuun turvautumista. Minun esittämäni ehdotus oli hänelle ollut suuri yllätys.

Söderhjelminkin mielestä oli aikaista keskustella rauhan-ehdoista, koska taistelu nyt oli pääasia. Mutta koska rauhan-ehdoista oli pyydetty lausumaan mielipiteitä, hän oli sitä mieltä, että tukikohtaa Suomenlahden suulta oli mahdoton luovuttaa. Koko Suomen kansa uskoi taistelevansa sen puolesta. Oli erittäin vaarallista, jos syntyi keskusteluakin tukikohdasta. Kannaksella hän sen sijaan oli valmis myönnytyksiin ja samoin erinäisten sopimusten tekoon Suomenlahdella. Jussarön luovuttaminen ei ollut pelkkä arvovaltakysymys. Se oli lähellä rannikkoa ja sen luovuttaminen saattoi muodostua vaaralliseksi.

Ryti oli sitä mieltä, että jos esittämilläni ehdoilla voitaisiin saada rauha, se olisi kiireesti tehtävä. Ellei rauhanneuvotte-
luja saada käyntiin, oli otettava apua, mistä vain saadaan. Ellei sitä Ruotsista saada, olisi sitä otettava länsivalloilta. Rauhaan kehoitti kuitenkin tykistön silloinen tila; sitä oli vähän ja sekin mitä oli, oli vanhaa. Ruotsi olisi saatava julki-
sesti selittämään, että se tulee lähettämään joukko-osastoja Suomen avuksi. Lopuksi hän ehdotti, että ulkoministerin olisi kiireesti lähdettävä Ruotsiin painostamaan Ruotsin hallitusta lähettämään sekä tykkeitä että apujoukkoja.

Tasavallan presidentti Kallio esitti lopuksi mielipiteensä asettaen hallituksen tavoitteet minun esittämäni etuoikeusjärjestykseen ja kannattaen rauhaan pyrkimistä. Siihen saakka hän oli jyrkästi vastustanut tukikohdan myöntämistä Suomenlahden suulla, mutta jos siitä voitaisiin selviytyä Jussarön luovuttamisella, olisi se vain arvovaltakysymys. Hän kannatti Rytin ehdotusta, että minun olisi ensi tilassa lähdet-

tävä Ruotsiin, koska asiat Ruotsin hallituksen kanssa olisi mahdollisimman pian saatava selviksi.

Keskustelun loppuvaiheessa huomautin, että mieliala valiokunnan keskuudessa näytti olevan korkealla, kun erinäisillä rintamanosilla oli toistaiseksi ollut menestystä. Ensimmäisten tappioiden jälkeen tulisi mieliala kansan keskuudessa kuitenkin romahtamaan ja sen jälkeen oli vaikeata estää pessimismin syntymistä. Pidin varmana, että eduskunta tulisi hyväksymään rauhan esittämilläni ehdoilla. Huomautin myöskin niistä vaaroista, joita sekaantuminen suurvaltasotaan tulisi tuomaan mukanaan. Saksa tulisi siinä tapauksessa ilmeisesti sekaantumaan leikkiin joko hyökkäämällä Ruotsiin tai mahdollisesti myöskin Suomeen. Suomi tulisi riippumaan mukana suurvaltasodassa ehkä sen päättymiseen saakka, voimatta sitä ennen itsenäisesti päättää rauhanteosta.

Keskustelu oli antanut sen tuloksen, jota etukäteen olin pelännyt pidättäytyessäni tuomasta asiasta ulkoasiainvaliokuntaan. Valiokunnan kolme jäsentä (Niukkanen, Hannula ja Söderhjelm) olivat jyrkästi rauhaa vastaan. Vain ne kolme valiokunnan jäsentä, jotka keskenään aikaisemmin olivat asiaa hoidelleet (Ryti, Paasikivi ja minä) olimme rauhan teon kannalla. Arvokas tulos oli kuitenkin se, että tasavallan presidentti oli yhtynyt kannattamaan rauhantekoa. Ainoaksi positiiviseksi tulokseksi keskustelusta jäi vain se, että minun oli ensi tilassa matkustettava Ruotsiin selvittämään asiamme Ruotsin hallituksen kanssa.

Valiokunnan istunnon jälkeen presidentti Kallio, Ryti, Paasikivi ja minä kokoonnuimme erikseen ja päätimme, että me, keskustelun negatiivisesta tuloksesta huolimatta jatkamme aloittamallamme tiellä. Ensimmäisenä tehtävänä oli ilmoittaa ministeri Güntherille Suomen olevan valmis tarjoamaan Jussarön saarta tukikohdaksi. Kun valiokunnassa yksimielisesti oli pidetty tarpeellisena, että minä lähtisin Ruotsiin puhumaan Ruotsin hallituksen kanssa, päätettiin tämä ajatus heti toteuttaa. Läksin sen takia matkalle vielä samana

päivänä samaa tietä kuin edelliselläkin kerralla, ensin autolla Turkuun ja sieltä lentokoneella Tukholmaan.

UUSI TULOKSETON TUKHOLMAN MATKA

Turkuun saavuttuani sain vastaanottaa ministeri Erkon kirjeen, jossa hän ilmoitti rva Kollontayn tiedoittaneen ministeri Güntherille Neuvostoliiton rauhanehdot. Niiden sisältämät vaatimukset menivät sangen pitkälle. Suomen olisi luovutettava Hankoniemi, Kannas ja Laatokan itäpuoli. Molempien maiden kannat erosivat siten kovin paljon toisistaan. Sen sijaan, että me vielä keskustelimme pienten saarien luovuttamisesta, vaati Neuvostoliitto kokonaisten maakuntien siirtymistä heidän rajojensa sisäpuolelle. Kirje pani mielen kovin pessimistiseksi. Tuntui siltä, että rauhan teko saattoi vielä olla kaukana, ellei Neuvostoliiton vaatimuksissa ollut runsaasti tinkimisen varaa.

Tukholmaan saavuin helmikuun 13. päivänä. Erkko oli järjestänyt vastaanoton sekä ulkoministeri Güntherin että pääministeri Hanssonin luona, edellisen klo 10 ja jälkimmäisen klo 12.

Ministeri Güntherin kanssa käydyssä keskustelussa koskeltiin kahta asiaa, nimittäin rauhankysymystä ja apujoukkojen saantia.

Ministeri Günther ilmoitti, ettei hän vielä ollut jättänyt rva Kollontaylle minun ilmoitustani, että olimme valmiit tarjoamaan Jussarön saaren. Hän oli saanut siitä ilmoituksemme vasta edellisenä iltana. Rva Kollontay oli hetken päästä tulossa hänen luokseen, jolloin hän saattoi sen ilmoittaa. — Edelleen hän kertoi rva Kollontayn tuoneen hänelle vastauksen minun edellisen matkani aikana tekemääni tiedusteluun,

mitkä Neuvostoliiton rauhanehdot olisivat. Se oli sama laaja vaatimus, jonka Erkkö Turussa saamassani kirjeessä jo oli ilmoittanut. Ministeri Günther mainitsi sanoneensa rva Kolontaylle, että vaatimukset olivat mahdottomat ja ettei hän voinut niitä Suomelle esittää.

Ministeri Günther hymyili venäläisten ovelalle taktiikalle. Neuvostoliitto halusi rauhoittaa Ruotsia tekemällä samalla erinäisiä ehdotuksia Ahvenanmaan käyttöön nähden ja toiselta puolen Norjaa jättämällä vaatimuksissaan mainitsematta Petsamon.

Laajempi keskustelu syntyi apujoukkojen saantimahdollisuuksista. Ruotsin hallitus ei ollut halukas lähettämään valmiita joukko-osastoja, vaan oli suunnitellut vapaaehtoisten lähettämistä suurempina joukkoina. Huomautin, että tämä vie kovin paljon aikaa. Nyt oli kulunut jo puolitoista kulkautta siitä, kun niitä alettiin kerätä eikä yhtään ruotsalaista miestä vielä ollut rintamalla.

Ministeri Günther kuitenkin pelkäsi meidän ehdottamaamme tietä, valmiiden joukko-osastojen lähettämistä. Jos Ruotsi lähettää Suomeen joukko-osastoja, katkaisevat länsivallat välinsä Neuvostoliiton kanssa. Ne yhtyvät silloin sotaan ja silloin alkaa Saksakin liikehtiä. Sen oli Saksa suoraan antanut ymmärtää.

Mainitsin meidän käytettävissämme olevien tietojen mukaan Saksan katsovan sodan aiheeksi vasta sen, jos länsivallat hankkivat tukikohtia Pohjolasta. Tämä tieto oli Güntherille uusi. Mainitsin edelleen, että Suomi kävi sotaa yhtä paljon heidän puolestaan kuin omasta puolestaan. Ruotsi oli nyt jo siinä omalta osaltaan mukana eikä tulisi pääsemään siitä irti.

Ministeri Güntherin mielestä Ruotsin kansa tuskin tulisi ymmärtämään sitä, että Ruotsi valmiita joukko-osastoja lähettämällä joutuisi mukaan sotaan. Heidän oli otettava huomioon myös omat sisäpoliittiset olonsa. Jos taas länsivallat tulisivat Suomen avuksi, täytyisi Ruotsin mahdollisesti vetää

joukkonsa pois Suomesta. Hänen mielestään rauhanteko olisi paras keino.

Mainitsin niin olevan minunkin mielestäni. Mutta Neuvostoliiton rauhanhalu kasvaisi huomattavasti, jos Ruotsi ilmoittaisi liittyvänsä mukaan sotaan.

Ministeri Günther päinvastoin pelkäsi, että Neuvostoliiton arvovalta silloin vielä suuremmassa määrässä vaatisi sodan voittamista.

Klo 12 menin Kanslihusetiin tapaamaan pääministeri Hanssonia. Pyynnöstäni olivat hänen ohellaan neuvottelussa mukana puolustusministeri Sköld ja ulkoministeri Günther.

Selostin asiani seuraavaan tapaan: Suomi pyrki rauhaan. Rauhan valmistelut eivät kuitenkaan ole edistyneet. Sen vuoksi sotaa oli toistaiseksi jatkettava. Suomi ei voinut omin voimin käydä sotaa, minkä vuoksi sen oli saatava apua. Mieluummin rajoittuisimme pohjoismaisen avun saantiin. Vapaaehtoisten kerääminen oli kuitenkin liian hidas tie. Asia olisi sen vuoksi otettava hallituksen käsiin. Ruotsin olisi lähetettävä vapaaehtoiset valmiina joukko-osastoina samaan malliin kuin saksalaiset condor-joukot toimivat Espanjan sisällissodassa. Jos Ruotsi tähän ryhtyisi, edistäisi se varmasti neuvotteluja rauhan aikaansaamiseksi. Ellei Suomi saanut tämmöistä apua, sen olisi turvauduttava länsivaltojen apuun. Siitä voisi kuitenkin olla vakavia seurauksia. Ennen kaikkea joutuisi Suomi osalliseksi suurvaltasotaan, mahdollisesti myöskin Ruotsi ja Norja. Kaiken tämän käsittäen Suomen hallitus halusi tietää, mille kannalle Ruotsin hallitus asettuu lisätyn avun saamiseen nähden.

Puheenvuoron käytti aluksi pääministeri Hansson lausuen, että Ruotsin kansa ei ymmärtäisi, jos hallitus päättäisi astua tälle tielle. Hän ei puolestaan käsittänyt, kuinka se teknillisesti olisi mahdollistakaan. He eivät voisi ketään armeijassa olevaa pakottaa lähtemään tämmöisiin joukkoihin. Asia ei sitä paitsi ollut hallituksen ratkaistavissa, vaan se oli edus-

kunnan asia. Jos siihen ryhdyttäisiin, olisi siitä myöskin vakavia ulkoisia seurauksia. Länsivallat tulisivat katkaisemaan suhteensa Neuvostoliittoon ja Saksa hyökkäisi Skandinavian maihin. Saksa tietää hyvin, mitä Espanjan sodan condorjoukot itse asiassa merkitsivät, ja tulisi käsittelemään niiden käyttöä vakavana asiana. Vielä vakavammaksi muodostuisi asia, jos länsivallat tulisivat Suomen avuksi. Silloin Saksan hyökkäys olisi varma.

Näiden vastaväitteiden johdosta mainitsin, että Ruotsin hallituksella ilmeisesti oli väärät informaatiot. Meidän käytettävissämme olevat tiedot kävivät toiseen suuntaan. Saksa tuskin tulisi aloittamaan hyökkäystä Skandinavian maihin siinä tapauksessa, että Ruotsi liittyisi kiinteämmin mukaan Suomen sotaan; tuskin siinäkään tapauksessa, että länsivallat lähettävät apujoukkoja Suomeen, elleivät nämä pyrkisi valtaamaan itselleen tukikohtia. Selostin ylimalkaisesti länsivaltain suunnitelmia sekä niiden Conseil Suprêmen päätöstä, ja ilmoitin että näistä maista sotilaskomissio oli tulossa Suomeen neuvottelemaan. Jos asia kehittyy niin pitkälle, että Suomen oli turvauduttava länsivaltain apuun, joutuvat länsivallat pyytämään läpikulkuoikeutta Norjan ja Ruotsin kautta. Silloin joutuvat nämä maat sangen vaikeaan asemaan. Vastauksen antaminen ei tule olemaan helppoa. Tietenkin Norja ja Ruotsi vastaisivat kieltävästi.

Hansson: Siitä kai ei ole epäilystä.

Keskustelu päättyi siihen, että mainitsin saaneeni Ruotsin hallituksen vastauksen. Sen mukaisesti meidän oli tiemme valittava.

Keskustelussa käytti puheenvuoroja pääasiassa pääministeri Hansson. Puolustusministeri Sköld esiintyi ainoastaan lyhyesti ja melkoisen viilleästi. Ministeri Günther sen sijaan oli tässä tilaisuudessa vaiti.

Sen johdosta, että Ruotsissa jatkuvasti viitattiin siihen mahdollisuuteen, että Saksa tulisi hyökkäämään Ruotsiin, jos

Ruotsi virallisesti ryhtyisi auttamaan Suomea, on syytä mainita, että me saimme Suomeen kaiken aikaa aivan päinvastaisia vakuutuksia. Linaan tähän otteen eräästä keskustelusta, joka tosin niin aikaisin kuin joulukuun 6. päivänä 1939 käytiin ruotsalaisen kreivi Rosenin ja Hermann Göringin kesken. Rosen oli edellisenä päivänä tehnyt eräitä kysymyksiä, joiden johdosta Göring oli ollut keskustelussa Hitlerin kanssa. Näillä tiedoilla varustettuna hän antoi alempana selostetut vastauksensa:

Rosen: Jos Ruotsi joutuu aseelliseen konfliktiin Venäjän kanssa, voiko Ruotsi silloin luottaa siihen, ettei Saksa asevoimalla tai muulla tavoin auta Venäjää Ruotsia vastaan?

Göring: Ruotsi voi tässä suhteessa olla täysin levollinen, sillä minä olen jatkuvasti Ruotsin ystävä.

Rosen: Saanko katsoa tämän vastauksen merkitsevän, että on täysin varmaa, ettei Saksa mahdollisen aseellisen konfliktin sattuessa Ruotsin ja Venäjän välillä tule auttamaan Venäjää Ruotsia vastaan?

Göring: Kyllä. Se on absoluuttisen varmaa, sikäli kuin Ruotsi muuten asennoituu puolueettomasti Saksan ja länsivaltain väliseen taisteluun nähden. En edes saata ymmärtää kuinka Ruotsissa sellainen ajatus on saattanut syntyä, että Saksa tulisi hyökkäämään Ruotsiin, jos Ruotsi joutuisi ristiriitaan Venäjän kanssa.

Vielä saman päivän iltana palasin lentokoneella Turkuun, josta edelleen autolla Helsinkiin. Nämä ajot talvisina iltoina, täydessä pimeydessä, jolloin ei voinut käyttää edes täysiä autonvaloja, olivat talvisodan aikuisia omalaatuisia kokemuksia.

Tuskin olin päässyt kotiin, kun Ryti yöllä klo 24 soitti puhelimella. Hänellä olikin tärkeätä ilmoitettavaa. Venäläiset olivat Kannaksella Summan kohdalla murtautuneet puolustuslinjojemme lävitse. Murtuma ei tosin ollut suuri, mutta silti vaarallinen. Sitä koetettiin uudelleen tukkia, mutta epä-

tietoista oli tultaisiinko siinä onnistumaan. Se oli järkyttävä uutinen, jonka päälle uni ei tahtonut tulla.

Tämä 13:s päivä oli joka suhteessa ollut vastoinikäymisten päivä. Aamulla ensiksi Erkon kirje, jossa venäläisten kasva-
neet vaatimukset ensi kerran täsmällisesti esitettiin; toiseksi Ruotsin hallituksen hylkäävä vastaus pyyntöömme saada nopeasti apujoukkoja, ja nyt kolmanneksi tämä uutinen rintaman murtumisesta Summan kohdalla. Alamäki sodassa oli alkanut, mutta kesti vielä kuukauden, ennen kuin sen perään voitiin panna piste.

Seuraavana päivänä selostin käyntini kielteisiä tuloksia presidentille ja pääministerille.

VÄLIKOHTAUS RUOTSISSA

Tukholman käyntini päätteeksi näyteltiin siellä eräs ikävä näytelmä, joka joiksikin päiviksi sumensi Suomen ja Ruotsin välejä. Helmikuun 16. päivänä julkaisi tukholmalainen iltalehti "Folkets Dagblad Politiken" uutisen, joka pommin tavoin herätti huomiota. Suurin otsakkein lehti paljasti salassa pidetyn käyntini Tukholmassa ja Hanssonin minulle antaman kielteisen vastauksen. Tämä oli Suomen kannalta sangen onneton tapahtuma. Vielä suuremmaksi muodostui onnettomuus, kun pääministeri Hansson heti riensi hallituksen puolesta antamaan tiedonannon, jossa hän epäonnistunein kään-
tein totesi saman asian. Johdannon jälkeen tiedonannon sanamuoto oli seuraava:

"Suomen ulkoministeri keskusteli viimeksi tiistaina helmikuun 13. päivänä tästä asiasta Ruotsin pää-, ulko- ja puolustusministerien kanssa. Tällöinkin esitettiin toivomus ruotsalaisten sotilasosastojen siirtämisestä Suomeen. Ruotsin taholta viitattiin niihin Ruotsista Suomelle annettavaa apua koskeviin suuntaviivoihin, jotka mainittiin mm. pääministe-

rin valtiopäivillä kuluvan vuoden tammikuun 17. päivänä esittämässä lausunnossa, joka on saavuttanut yleistä kannatusta. Mitään muutosta ei tällöin esitettyyn kantaan ole tapahtunut.”

Kun tiedonanto saatiin lukea Suomessa, herätti se täällä suurta pettymystä. Miltei kaikki lehdet omistivat sille huomiota. K. A. Fagerholm julkaisi *Arbetarbladet*issa otsakkeella ”Kylmäkiskoinen lausunto” kirjoituksen, jossa sanottiin:

”Pääministeri P. A. Hanssonin lausunto, jossa ilmoitettiin, että Ruotsin hallitus oli hylännyt ulkoasiainministeri Tannerin Ruotsille esittämän sotilaallisen avun pyynnön, ei sinänsä ollut suinkaan yllätys niille, joilla on ollut tilaisuus seurata asiain kehitystä. Että hekin hätkähtivät tiedonantoa lukiesaan, johtuu ainoastaan sen harvinaisen kylmäkiskoisesta sanamuodosta. Siinä ei ollut rahtuakaan lämpöä, ei mitään sellaista, mikä olisi ollut omansa rohkaisemaan henkensä puolesta kamppailevaa veljeskansaa. Sen vuoksi tiedonanto herätti Suomen kansassa ahdistusta ja huolestumista. Sen takia P. A. Hanssonin sanat otettiin Moskovassa vastaan suosiosoituksin. Ei olisi ollut vaikea sommitella julkilausumaa sellaiseen muotoon, että sen vaikutus olisi muodostunut päinvastaiseksi. — — — Jos P. A. Hansson sanoisi Ruotsin miehille nuorisolle: ”Pojat, erinäisistä syistä Ruotsin on mahdoton lähettää valmiita joukko-osastoja Suomeen, niin mielellämme kuin siten tekisimmekin, mutta jokaista nuorta miestä, joka vapaaehtoisena lähtee Suomeen, seuraa Ruotsin siunaus, koska Suomen sota on Ruotsinkin sota” — niin, jos P. A. Hansson sanoisi osapuilleen siihen tapaan, silloin vapaaehtoisuusliike pääsisi parempaan vauhtiin eikä kysymyksen säännöllisistä joukko-osastoista tarvitsisi ollenkaan tulla päiväjärjestykseen.”

Pääministeri Hanssonin tiedonannon tultua julkisuuteen Ruotsin lehdet yleisesti kiinnittivät asiaan huomiota. Lukuisat sanomalehtimiehet tiedustelivat minultakin lähempiä tietoja uutisen todenperäisyydestä.

Asiasta syntyi vielä jälkijupakka. Useat Ruotsin hallituksen jäsenet olivat raivoissaan ”*Folkets Dagblad Politikenin*”

tahdittoman paljastuksen johdosta ja syyttelivät Suomen hallitusta ja erikoisesti minua siitä, että asia oli vuotanut julkisuuteen. Katsoin sen johdosta olevan aihetta Erkon kautta Güntherille ilmoittaa, ettei Suomesta käsin mitään ollut vuotanut, mikä ei myöskään olisi ollut todennäköistä siihen nähden, että julkisuuteen päässyt tieto oli Suomelle erittäin epäedullinen. Uutisen julkitulo oli sen vuoksi meillekin ollut suuri yllätys. Erkon antama selitys oli tyydyttänyt ministeri Güntheriä.

Parin päivän päästä Ryti puhelimessa valitti armeijan panssarintorjuntatykkien puutetta. Venäläiset tankit tulivat linjojen lävitse eikä meillä ollut aseita millä niitä vastustaa. Omat tykkimme olivat loppuun kuluneita ja särkyneitä eikä niitä alkuunkaan ollut paljon ollut. Niiden lisäksi tarvittaisiin ainakin 100 uutta tykkiä ja niitä sotilasviranomaiset olivat pyytäneet Ruotsista. Hän kehoitti minua tukemaan tätä pyyntöä soittamalla sekä pääministeri Hanssonille että puolustusministeri Sköldille. Soitin kummallekin ja halusin samalla vakuuttaa, ettei meidän taholtamme mitään ollut päässyt julkisuuteen minun viime käynnistäni siellä. Hansson otti vakuutteluni heti täydestä, mutta Sköld mutisi jotakin vastaan, sanoen "Folkets Dagbladet Politikenin" toimittajan Flygin hänelle niin väittäneen. Mitä tykkien saantiin tuli, ei kumpikaan katsonut voivansa antaa suuriakaan toiveita. He lupasivat kuitenkin neuvotella hallituksensa kanssa. Toistaiseksi olisi siis armeijamme taisteltava melkein paljain nyrkein venäläisten tankkeja vastaan. Bensiinipulloja tosin oli opittu käyttämään tankkien torjunnassa, mutta ne olivat vain lähiaseena jonkin arvoisia.

"Folkets Dagbladet Politikenin" uutisen lähdeä ei kai koskaan täysin varmasti saatu selville. Eräällä myöhemmällä käynnilläni koskettelin Ruotsin hallituksen jäsenten kanssa tätä kysymystä ja koetin saada selville, kuinka uutinen oli päässyt julkisuuteen. Silloin minulle väitettiin, että eräs Suo-

men hallituksen silloinen jäsen oli Tukholman matkallaan asunut Ruotsin oikeiston johtajan Domön luona ja tälle silloin kertonut minun käyneen Tukholmassa, hänen tietämättä asiaani ja saamaani vastausta. Kun mainittu oikeiston johtaja taasen tiesi hallituksensa päätöksen, hän oli asiasta selvillä. Jommankumman varomattomuuden kautta juttu sitten oli päässyt "Politikenin" toimittajan tietoon.

Tämä vain osoitti aikaisemman kokemuksen pitävän paikkansa, ettei Ruotsissa saattanut tapahtua mitään, mikä ei voisi julkisuuteen. Sama kokemus oli saatettu meilläkin tehdä. Toimittiinpa tärkeissä valtakunnallisissa asioissa miten varovaisesti tahansa, aina on mukana henkilöitä, jotka korostaakseen omaa tärkeyttään kuiskuttelevat siitä jollekin hyvälle ystävälleen, joka samalla tavalla tärkeilee eteenpäin. Silloin juttu jo tavallisesti on niin lavealti tiedossa, että se löytää tiensä sanomalehden palstoille. Siinä kai on selitys siihen, miksi sota-aikana kaikissa maissa pannaan toimeen ankara sanomalehtisensuuri.

Tämä uutisjuttu ei päättynyt edes edellämäinnittuihin välikohtauksiin. Siihen puuttuivat sanomalehdet kaikkialla maailmassa. Kaikki Ruotsin lehdet kirjoittelivat siitä ja useimmat moittivat hallitusta sen ottaman asenteen johdosta. Eräiden lehtien mielestä Ruotsille itselleen oli vaarallista, jos Suomi täten oli pakotettu pyytämään apua länsivalloilta. Englannin lehdet arvostelivat ankarin sanoin Ruotsin antamaa vastausta ja ennustelivat, että saattoi tulla päivä, jolloin Ruotsilla oli aihetta katkerasti katua, ettei se aikanaan ollut pyydettyä apua antanut.

Moskovassa tieto Ruotsin asenteesta herätti suurta tyydytystä. Sanottiin, että Suomen kohtalo nyt oli lopullisesti ratkaistu. Länsivaltojen apu ei voisi Suomea enää pelastaa.

Kun lehtiväittely yhä jatkui, tuotiin kuningaskin puolustamaan Ruotsin hallituksen kantaa. Helmikuun 19. päivänä tuli julkisuuteen kuninkaan tiedonanto, jossa jonkin verran lie-

vennettiin pääministeri Hanssonin kömpelöä lausuntoa, mutta joka silti yhtyi hallituksen kantaa tukemaan. Tämä kuninkaan julistus muodosti loppupisteen Ruotsista toivotulle avulle. Meillä se herätti suurta mielipahaa. Moskova sen sijaan siitä suuresti riemuitsi. Suomen sota katsottiin nyt selvite-tyksi.

PIENIÄ VÄLITAPAHTUMIA ENNEN RATKAISUA

Helmikuun kolmannella viikolla tapahtui yhtä ja toista muutakin, mikä kannattaa tulla muistiin merkityksi.

14. päivänä saapui ministeri Holmalta Pariisista sähke, jossa ilmoitettiin siellä virallisissa piireissä havaitun Suomen epäröivän ottaa vastaan länsivaltojen tekemää avuntarjousta, koska Suomi ei ollut esittänyt pyyntöään joukkojen lähettämisestä. Samalla hän ilmoitti, että Ruotsi Pariisissa toimi tätä avunantoa vastaan. Edelleen hän ilmoitti, että Ranskasta oli tulossa Suomeen eversti Ganeval neuvottelemaan avunannon järjestämisestä. — Holmalle vastattiin meidän epäilevän, ettei tarjottu apu tulisi olemaan riittävän tehokasta.

Kansainliitto, joka joulukuulla oli kehoittanut antamaan Suomelle humanitääristä ja taloudellista apua, oli nyt herännyt toimimaan. Sen puolesta saapui Helsinkiin herra Bertil Renborg, jonka hoidettavana kansainliitossa Suomelle toimittavan avun järjestäminen oli ollut. Hän selitti meille kansainliiton pääsihteerin Avenolin uusia toimintasuunnitelmia. Saimme sen käsityksen, että kansainliiton välitön toiminta näytti kuivuvan melko mitättömäksi.

Muita teitä tuli ”humanitääristä apua” sen sijaan runsaasti. Lähimmässä naapurimaassamme Ruotsissa pantiin tässä suhteessa nopeasti toimeksi. Jo heti sodan alettua oli tunnettu teollisuusmies Torsten Hérnod pannut alulle keräyksen teol-

lisuuslaitosten ja liikkeiden keskuudessa. Tämä keräys antoi odottamattoman runsaan tuloksen. Helmikuuhun mennessä oli sen kautta saatu kokoon n. 60 miljoonaa kruunua. Siitä oli tarkoitus käyttää 50 miljoonaa Suomeen lähteväin vapaaehtoisten varustamiseen ja loput saisi Suomi vapaasti käytettäväkseen. Myöskin maatalousväestön keskuudessa alulle pantu keräys antoi suunnilleen samansuuruisen tuloksen. Muitakin teitä virtasi Ruotsista mielellään annettua yksityistä apua. Esimerkiksi sokeritrusti lahjoitti miljoonan kiloa sokeria. Se oli todistus siitä, että Ruotsin kansa sydämessään oli mukanaamme.

Suorastaan liikuttavaa oli myöskin havaita, miten omat maanmiehemme Yhdysvalloissa ja Kanadassa toimivat pontevasti avustaakseen vähistä varoistaan vanhaa kotimaataan sen hädän hetkellä. Sielläkin pantiin suuria keräyksiä toimeen ja niiden antama tulos oli huomattava.

Englannin Helsingissä ollut lähettiläs, ministeri Thomas Snow, joka oli joutunut epäsuosioon ja määrätty muualle, pääasiassa kai sen vuoksi, että hän ensimmäisten pommien pudotessa oli menettänyt hermonsansa, kävi presidentin luona hyvästijättövierailulla. Virkani puolesta olin tässä tilaisuudessa saapuvilla. Tietenkin keskustelimme pääasiassa sodastamme. Esitimme hänelle, että hän ottaisi esittääkseen Englannin hallitukselle meidän toivomuksemme, jonka sisältönä oli, että Englanti ilmoittaisi Neuvostoliiton hallitukselle olevansa kiinnostunut Suomen asiasta. Englannin olisi lisäksi ilmoitettava, että ellei rauhaa synny kohtuullisilla ehdoilla, tulisi Englanti sekaantumaan Suomen sotaan. Snow oli kovasti innostunut saamastaan tehtävästä. Tiedossani ei ole, tapahtuiko sen johdosta mitään kääntymistä Neuvostoliiton puoleen.

Saksan lähettiläs ministeri v. Blücher oli jo parin päivän aikana pyrkinyt puheilleni, mutta muiden kiireiden vuoksi

en ollut voinut varata hänelle aikaa. Helmikuun 17. päivänä hän saapui luokseni ja välillämme syntyi pitkähkö keskustelu.

Hän tarrautui ensiksi edellisenä sunnuntaina antamaani tiedonantoon, väännellen sitä kaikkiin suuntiin ja tulkiten sen Saksaa vastaan laadituksi. Selittelin asiaa, mutta keskustelu pyrki jatkumaan loppumattomiin. Lopuksi täytyi minun kehoittaa häntä siirtymään toiseen asiaan. Tästä kehoituksestani hän hiukan hölmistyi, mutta lopetti.

Sen jälkeen hän halusi torjua kaikki huhut siitä, että Saksa olisi auttanut Neuvostoliittoa Suomea vastaan. Hän väitti, ettei Saksa ollut antanut Neuvostoliitolle upseereita, pilootteja, aseita eikä muutakaan apua. Sen jälkeen seurasi pessimistinen kuvaus Suomen mahdollisuuksista sodassa. Hänen mielestään länsivaltain apuun ei ollut paljon luottamista. Siitä muodostuisi vain uusi rintama suursodassa. Vasta tämän jälkeen hän tuli pääasiaansa: rauhan mahdollisuuksiin. Hän ilmoitti, ettei Saksa edelleenkään katsonut mahdolliseksi ryhtyä välittämään, koska hetki vielääkään ei ollut sopiva "zur Beilegung des Konfliktes" (ristiriidan selvittämiseen). Hän esitti lopuksi ehdotuksen, joka muka oli hänen persoonallinen ajatuksensa. Voisi ehkä olla eräs tie neuvottelujen käyntiinpanemiseksi, ohut lanka, joka joko vahvistuu tai katkeaa. Jos Suomi halusi, hän oli valmis tekemään ulkoministeri v. Ribbentropille ehdotuksen, että tämä esittäisi Moskovalle, että mies kummaltakin puolen tapaisi toisensa Berliinissä ja ryhtyisi tunnustelemaan toistensa tarkoituksia. Sopivana ehdokkaana Suomen puolelta hän mainitsi J. K. Paasikiven, jonka kuitenkin huomion välttämiseksi olisi matkustettava Berliiniin esim. Italian kautta. Tästä v. Blücher oli valmis sähköttämään v. Ribbentropille. Asiassa oli kuitenkin kaksi tuntematonta tekijää: suostuisiko Saksan ulkoministeri välittämään asian ja suostuisiko Moskova ehdotukseen.

Kiitin häntä huolehtimisestaan. Sovittiin, että kutsuisin hänet luokseni, jos ehdotukseen tartutaan. Mielestäni oli kuitenkin etukäteen selvää, ettei ollut minkäänlaista syytä sii-

hen tarttua, siitä huolimatta, että ajatus ilmeisesti oli lähtöisin Saksan hallituksesta. Meillähän Neuvostoliiton vaatimukset olivat jo tiedossa Tukholmassa käytyjen keskustelujen kautta.

Kun muutamien hallituksen jäsenten kanssa keskusteltiin asiasta, olivat läsnäolleet kiinnostuneita v. Blücherin käynnin johdosta. He halusivat päästä parempaan selvyyteen siitä, oliko hänen ilmoituksensa takana enemmän kuin hänen sanansa ilmaisivat. Minua pyydettiin uudelleen asettumaan yhteyteen v. Blücherin kanssa ja lähemmin tiedustelemaan asian yksityiskohtia. Lupasinkin sen tehdä, ja helmikuun 20. päivänä kutsuin v. Blücherin uudelleen luokseni, jolloin syntyi seuraavanlainen keskustelu:

Minä: v. Blücher oli ilmoittanut, ettei Saksa katso hetkeä sopivaksi välitysehdotuksen tekemiseen. Kun hän siitä huolimatta oli esittänyt oman ehdotuksensa, tuntui asiassa olevan jonkinlaista ristiriitaa. Hänen ehdotuksensahan joka tapauksessa menisi Saksan ulkoministerille, joka hallituksensa puolesta päättäisi asian eteenpäin viemisestä. Tiedustelin, mitenkä hänen esityksensä oikeastaan oli ymmärrettävä.

v. Blücher: Ei hänen esityksessään ollut mitään ristiriitaa. Hän oli ilmoittanut, ettei Saksan hallitus katso voivansa välittää. Hän oli sen vuoksi ajatellut keinoa, millä saataisiin joku *yhteys*. Veisikö se tie perille, siitä hän ei voinut sanoa mitään eikä antaa mitään varmuutta. Edelleen hän huomautti, että oli kaksi tuntematonta: v. Ribbentropin kanta ja Moskovan kanta.

Minä: Hän ei siis voi antaa mitään varmuutta ehdotuksensa menestymisestä. Tämän seikan tietäminen olisi meille erittäin tärkeä. Emme halua heittäytyä mihinkään epävarmaan yritykseen.

v. Blücher: Ei voinut antaa mitään takeita.

Minä: Kun tuntee diplomaattiset toimintatavat, voisi ajatella, että hänen ehdotuksestaan oli neuvoteltu Saksan halli-

tuksessa ja neuvottelun tuloksena valittu tämä tie. Onko minulla lupa otaksua näin?

v. Blücher: Siihen kysymykseen en voi antaa mitään vastausta.

Minä: Ei siis myöskään ole tietoa siitä, mitä ehdotuksia Moskova tulisi esittämään?

v. Blücher: "Das weiss kein Mensch" (Sitä ei yksikään ihminen tiedä).

Minä: Kiitän tiedoista. Olin hänet täten ymmärtänytkin, mutta halusin kuitenkin saada täyden varmuuden.

v. Blücher: Ja siinäkö kaikki?

Minä: Kaikki.

v. Blücher: Saanko minäkin puolestani tehdä erään kysymyksen? Liikkuu huhuja, että Suomi olisi pyytännyt apujoukkoja valtioilta, joiden kanssa Saksa on sodassa. Onko näissä huhuissa mitään perää?

Minä: Siihen kysymykseen minä en voi antaa mitään vastausta.

v. Blücher: Voinko siis todeta, ettei tahdota antaa vastausta?

Minä: Niin.

Syntyi pitkä paussi. v. Blücher koetti vaikenemalla pakottaa asiasta enemmän irti. Aloin kuitenkin kysellä hänen asunto-oloistaan. Silloin hän ymmärsi ja lähti.

Keskustelu oli lyhyttä ja vähän kylmähköä.

Kun saatoin v. Blücherin kanssa käydyn keskustelun tuloksen samojen henkilöiden (Rytin ja Waldenin) tietoon, katsoimme, ettei hänen ehdotuksensa tarjonut mitään varteen otettavaa. Päätimme sen johdosta ilman hallitukselta saatuja valtuuksia pyytää Ruotsia omana aloitteenaan panemaan rauhan välitystyön alulle. Hätätilassa voitaisiin tällöin luovata Hankoniemenkin luovuttamista.

Walden lähti vielä samana iltana päämajaan ottamaan selvää päämajan mielipiteestä tämän uuden käänteen johdosta.

Muidenkin ulkovaltojen taholla alettiin osoittaa kiinnostusta Suomen asian uusimpaan vaiheeseen. Pääministeri Rytin luona kävi italialainen kreivi Bech, joka oli saapunut Suomeen Italian ulkoministeri Cianon erikoislähettiläänä asemaamme tiedustelemaan. Ryti antoikin hänelle tarpeelliset tiedot esittäen lopuksi, että sodan ulkopuolella olleet suurvaltat Italia ja Amerikan Yhdysvallat yhdessä ryhtyisivät välittämään sodan lopettamiseksi. Hän vakuutti, että Suomen taholla tällainen välitysehdotus otettaisiin mielihyvin vastaan. Bech oli arvellut Italian voivan kääntyä Saksan puoleen esittämällä välitysehdotuksen tekoa. Asiasta ei kuitenkaan sen jälkeen kuulunut mitään.

Myöskin Norjan lähettiläs, ministeri Michelet kävi luonani uutisia onkimassa. Hän valitteli aluksi ns. "Altmarkin" juttua (englantilaisten toimeenpanema saksalaisen laivan kaappaus eräässä Norjan vuonossa, jolloin joukko englantilaisia sotavankeja vapautettiin). Englanti oli hänen käsityksensä mukaan tällä teollaan pahasti loukannut Norjan puolueettomuutta. Pääasiana hänellä kuitenkin oli saada tietää, mitä ministeri v. Blücher ministeriössä käydessään oli sanonut. (Sekin käynti oli siis tullut tietoon.) Oliko v. Blücher tuonut mukanaan Saksan välitysehdotuksen rauhan hyväksi? Kielisin tämän ja vakuutin, ettei miltään taholta ollut tullut mitään ehdotusta.

Sillä välin Pariisissa oltiin edelleen ankarassa puuhassa apujoukkojen Suomeen lähettämiseksi. Ministeri Holma tiedusteli sellaisiakin yksityiskohtia kuin mille kentille pyörillä varustetut lentokoneet voisivat laskeutua ja mikä oli sotilaan muona-annoksen kokoonpano talvella. Edelleen hän ilmoitti Ranskan pääministerin Daladierin antaneen käskyn, että apujoukkojen oli oltava valmiina 10 päivää nopeammin kuin aikaisemmin oli suunniteltu. Parin päivän päästä Holma ilmoitti, että länsivaltojen apuretkikunta olisi valmiina lähtemään helmi-maaliskuun vaihteessa.

Professori Väinö Voionmaa

RATKAISUA KOHTI

Asiain kehityttyä eri tahoilla ratkaisuvaiheeseen — rintaman epävarmuus, Neuvostoliiton vaatimukset, Ruotsin kielteinen kanta, länsivaltojen tarjoama apu ym. — oli tarpeen ottaa yhteys eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaan, jotta saataisiin selville eduskuntapiireissä vallitsevat mielipiteet. Tämä olikin nyt helpompaa, kun eduskunta oli havainnut tarpeelliseksi tulla lähemmäksi toiminnan keskustaa ja oli helmikuun puolivälissä siirtynyt Helsinkiin. Pyysin ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajaa Väinö Voionmaata kutsumaan valiokunnan koolle helmikuun 21. päivänä. Ilmahälytysten vuoksi oli valiokunta kutsuttu koolle jo klo 8.30 aamulla. Ennen kuin

alkuunkaan päästiin, oli kuitenkin jo ilmahälytys ja istunnon varrella oli kaksi kertaa mentävä eduskuntatalon pommisuojaan, jossa istuttiin, kunnes hälytystila oli ohitse.

Muistutin valiokunnalle aluksi, että kolme viikkoa takaperin olin Kauhajoella eduskunnan epävirallisessa istunnossa antanut yleiskatsauksen siihenastisista tapahtumista, Silloin oli aihetta olla tyytyväinen tilanteen kehittymiseen, koska meillä siihen mennessä oli ollut huomattavaa menestystä sodassa. Sen jälkeen asema kuitenkin oli muuttunut ja varsinkin helmikuun puolivälin jälkeen se venäläisten suorittaman läpimurron johdosta oli ratkaisevasti huonontunut. Olimme tulleet havaitsemaan, ettemme omin voimin jaksa kestää sotaa loppuun saakka. Sen vuoksi tarvittaisiin sekä apujoukkoja että aseita ja rahaa. Mainitsin mitä oli tehty avun saamiseksi Pohjoismaista sekä länsivalloista. Länsivaltain taholta tullutta avuntarjousta selostin myös ja mainitsin, että sen vaikeudet ja vaarat oli havaittu.

Ilmoitin tämän jälkeen hallituksessa oltavan sitä mieltä, että rauhaan pyrkiminen olisi asetettava etusijalle. Eri tahoilla oli tässä mielessä tehty tunnusteluja. Muutamat valtiot olivat ilmoittaneet, että niiden apua voitaisiin käyttää välittäjänä. Edelleen oli tiedossa, että Neuvostoliitto oli halukas rauhaan sekä ettei ns. Kuusisen hallitus enää ollut esteenä. Tässä vaiheessa kysymys rauhan tekemisestä oli Neuvostoliitolle arvovaltakysymys; sen suuret menetykset sodassa vaativat jonkinlaista hyvitystä. Rauhan saaminen riippui sen vuoksi tarjottavista rauhanehdoista. Hankoniemen luovuttaminen oli ilmeisesti ehtona rauhan saamiselle. Muutenkin tulisivat ehdot olemaan raskaampia kuin syksyllä asiasta Moskovassa neuvoteltaessa. Halusin nyt tietää valiokunnan kannan: ollaanko valmiit tekemään rauha silläkin ehdolla, että Hankoniemi on luovutettava ja että muutkin ehdot olisivat raskaampia kuin marraskuussa? Sitä syvemälle en katsonut voivani mennä yksityiskohtiin enkä myöskään lähemmin selostaa käytyjä keskusteluja.

Seuraavat valiokunnan jäsenet käyttivät puheenvuoroja:

Ikola: Rauhanneuvotteluja ei voida ajatellakaan, jos niiden edellytyksenä on Hankoniemen luovuttaminen.

Reinikainen: Rauhaan olisi kaikin voimin pyrittävä, kun apua ei näy riittävässä määrässä olevan saatavissa.

Salmenoja: Oli samaa mieltä kuin Reinikainen. Toivoi kuitenkin, ettei Hankonientä tarvitsisi luovuttaa. Olemme tähän saakka loistavasti selviytyneet sodasta, mutta emme jaksa jatkuvasti sitä käydä. Kun on kysymys kansan tulevaisuudesta, täytyy tehdä uhrauksia.

Kukkonen: Sen jälkeen kun Ruotsi on hylännyt pyyntömme runsaamman avun saannista, ovat kansan katseet kääntyneet länsivaltojen puoleen. Jos neuvottelut niiden kanssa johtaisivat tulokseen, olisi hän valmis osallistumaan suursotaankin. Jos Suomi pakotettaisiin kunniattomaan rauhaan, olisi siitä seurauksena vaikea kriisi. Kun länsivaltojen edustajain neuvottelut päämajan kanssa ovat päättyneet, voisi ulkoasiainvaliokunta uudelleen kokoontua. Silloin olisi valiokunnalla suuremmat mahdollisuudet harkita kysymystä.

Puheenjohtaja Voionmaa: Olemme tulleet käännekohtaan. Kysymys on siitä, joutuuko Suomi länsivaltojen johdettavaksi. Silloin se on vain välikappale niiden käsissä. Vaikeata on siltä taholta saada riittävää apua. Ei voi olla luottamusta siihen, että tämä apu voisi olla ratkaisevaa laatua. Rauhaan on pyrittävä eikä haudottava mitään kuvitelmia. Neuvottelujen alullepanoon on ryhdyttävä.

Ikola: Onko avunsaannista Saksasta toiveita?

Selostin tämän johdosta Saksan tšekäläisen edustajan kanssa käytyjä neuvotteluja. Tammikuussa oli sillä taholla ensi kerran tehty tunnusteluja ja viimeksi muutama päivä takaperin. Molemmilla kerroilla oli saatu sama kielteinen vastaus.

Vesterinen: Kun Ruotsin kielteinen kanta on tullut selville, on aika harkita asiaa toisilta näkökulmilta. Sota muodostuu meille ylivoimaiseksi, ellei apua ole saatavissa. Ranskan ja

Englannin tarjoama apu on sangen epämääräistä. Joukkoja ei saada Skandinavian maiden lävitse. Mikä merkitys tarjotulla avulla silloin on? Jos länsivallat voivat taata, ettei maamme joudu venäläisten ryöstettäväksi, voisi avuntarjouselle antaa jonkin merkityksen. Piti puolestaan rauhantietä ensisijaisena.

Kekkonen: Kun sota syttyi, ei ollut mitään tietoa ulkoapain tulevasta avusta. Siitä huolimatta pidettiin lujasti kiinni Suomen elinehdoista. Nyt on asema toinen. Jos Hankoniemi nyt uhrattaisiin, olisi se vain todistus siitä, että olemme turhaan uhranneet miehiä ja taloudellisia arvoja. Nykyisillä edellytyksillä rauhasta ei voi puhuakaan. Täytyy saada parempi selvyys vastapuolen rauhan halusta. Nyt ei ole sopiva aika keskustella rauhasta edes omassa keskuudessa.

Kun muita puheenvuoroja ei ollut pyydetty, totesi puheenjohtaja lopuksi, että valiokunnan jäsenet keskustelussa olivat kukin esittäneet yksityisiä mielipiteitään. Puheenjohtajan mielestä ei tässä vaiheessa ollut syytä jatkaa pitemmälti eikä koettaa saada selvyyttä valiokunnan kannasta.

Valiokunnan jäsenistä oli siis vain kaksi jäsentä päättävästi asettunut vastustamaan rauhantielle lähtemistä tiedossa olleilla ehdoilla. Siinä oli hallituksen jäsenille tarpeeksi ohjetta.

Eri tahoilla oli siten kypsytty siihen ajatukseen, että olisi tarmokkaasti käytävä käsiksi rauhan ajamiseen. Keskusteluissa ja hapuiluissa oli menetetty kolme viikkoa, mikä viivytys saattoi tulla kalliiksi, kun taistelut rintamalla samaan aikaan kävivät epäedulliseen suuntaan. Nyt voi kuitenkin päättävästi jatkaa aloitetulla tiellä. Vielä samana iltana soitin Erkolle Tukholmaan kehoittaen häntä kääntymään ministeri Güntherin puoleen ehdottaen, että Ruotsi omasta intressistään, ja koska muuten oli pelättävissä, että Suomi kääntyy länsivaltojen puoleen, ryhtyisi välittämään rauhan aikaansaamista. Käytännöllisenä toimenpiteenä ehdotin, että mies

kummaltakin puolen saapuisi Tukholmaan keskustelemaan rauhan perusteista. Lisäperusteena voisi Güntherille mainita, että Suomi oli nyt tienhaarassa. Jos Suomi kääntyy länsivaltojen puoleen apua pyytäen, laajenee sota koko Pohjolaan. Ruotsin etujen mukaista olisi estää se. Kun molemmat puolet periaatteessa ovat valmiit rauhaan, pitäisi löytää tie sen aikaansaamiseksi.

Erkon ilmoituksen mukaan ministeri Günther oli valmis ryhtymään ehdottamiini toimenpiteisiin. Hän oli arvellut, että hetki nyt olisi oikea. Hän lupasi ilmoittaa asiasta Moskovaan siellä olevan Ruotsin edustajan ministeri Assarssonin kautta sekä samaan aikaan tiedoittaa ehdotuksen rva Kollontaylle Tukholmassa. Ministeri Günther oli ollut iloinen siitä, että olimme halunneet käyttää Ruotsin palveluksia.

ENSI TIEDOT LÄNSIVALTOJEN TARJOAMAN AVUN SUURUDESTA

Walden palasi päämajasta helmikuun 23. päivänä ja halusi heti saattaa uutisensa suppeamman piirin tietoon. Suomen Pankissa pidetyssä neuvottelussa, jossa saapuvilla olivat Walden, Ryti, Niukkanen ja minä, Walden selosti englantilaisen kenraali Lingin ja ranskalaisen eversti Ganevalin kanssa päämajassa käytyjä keskusteluja. Hän antoi keskustelun kulusta muistion, josta pääasiaan nähden kävi selville, että länsivaltain pyrkimyksenä pohjoisessa oli estää Ruotsin malmin vienti Saksaan ja etelässä Saksaa saamasta Bakun naftaa. Kun Bakun valloittaminen oli vaikeata, tulisivat länsivallat ryhtymään pommittamiseen, mutta pohjoisessa ne sen sijaan olisivat valmiit lähettämään sotilasretkikunnan Suomeen. Retkikunnan suuruus olisi 3½ divisioonaa. Joukot saapuisivat Suomeen Norjan ja Ruotsin kautta. Asian hyväksi

Suomen olisi Ruotsissa tehtävä kaksi esitystä. Ensimmäisessä esityksessä olisi vielä kerran pyydettävä Ruotsilta sotilailista apua samalla huomauttaen, että ellei pyyntö johda tulokseen, olisi meidän pakko pyytää apua Englannilta ja Ranskalta. Samassa yhteydessä meidän olisi pyydettävä länsivaltojen joukoille kauttakulkuoikeutta. Toisen esiintymisen yhteydessä meidän olisi ilmoitettava Ruotsille jo kääntyneemme länsivaltojen puoleen ja samalla uudelleen pyydettävä näiden joukoille läpikululupaa. Silloin länsivaltojen joukot olisivat jo Norjan rannikolla valmiina nousemaan maihin. Länsivallat otaksuivat, että Norja ja Ruotsi tällaisissa oloissa suostuisivat myöntämään läpikulkuoikeuden. Länsivaltoja epäilytti vain Norjan ja Ruotsin rautateiden heikko kuljetuskyky, joka vaikeuttaisi joukkojen kuljetusta sekä varsinkin jälkihuollon hoitoa.

Saatujen tietojen perusteella asetuttiin melko lailla epäilevälle kannalle länsivaltojen tarjoamaan apuun nähden. Se olisi liian vähäinen meidän tarpeeseemme verrattuna ja sen perille saapuminen oli monen vaikeuden takana. Samalla tarkasteltiin Waldenin saamien tietojen nojalla asemaa rintamilla. Todettiin vihollisen olevan jo Viipurin edustalla. Puolustettavana oleva linja oli heikko ja sen menettäminen oli vain muutamien päivien kysymys. Vastaisista suunnitelmista syntyi tällöin seuraava keskustelu:

Niukkanen: Mitä suunnitelmia ulkoministerillä ja pääministerillä on?

Minä kuvasin rauhan tarvetta. Länsivaltojen avuntarjous oli sangen heikko pelastuskeino. Apu ilmeisesti pysähtyisi jo Norjan rannikolle. Jos se pääsisikin Norjan ja Ruotsin lävitse, veisi se meidät osalliseksi suursotaan tuomatta Suomelle mitään hyötyä.

Ryti puhui varovaisesti ottamatta mitään määrättyä kantaa. Olisi edelleen koetettava saada apua Ruotsista ja länsivalloilta, mutta samaan aikaan toimittava rauhan hyväksi.

Niukkanen kiinnitti huomiota länsivaltojen tarjoamaan

apuun. Sitä olisi kiireesti ryhdyttävä puuhaamaan. Onko edes mahdollisuuksia saada rauhanneuvotteluja käyntiin?

Minä: Meillä on käytettävänämmä kanavia keskustelujen alkamiseen, kunhan vain saamme oikeuden niitä käyttää. Tähän saakka oli hallituksen ulkoasiainvaliokunnassa kuitenkin ollut mahdotonta saada kannatusta rauhanneuvottelujen alkamiseen. Viittasin länsivaltojen kanssa käytyihin keskusteluihin. Länsivallat olivat toimenpiteissään jatkuvasti myöhästyneet. Ennen kuin niiden apu ennättäisi tänne, saataisi koko Etelä-Suomi jo olla vallattu. Apu tulisi siten kovin kalliiksi ja maksaisi ainakin Hankoniemen ja ehkä enemmänkin.

Niukkanen kielsi aikaisemmin vastustaneensa rauhanneuvotteluihin ryhtymistä, vaikka hän helmikuun 12. päivänä pidetyssä ulkoasiainvaliokunnan kokouksessa jyrkästi oli hylännyt rauhan linjan.

Niukkasen poistuttua kokouksesta me kolme jäljelle jäänyttä päätimme ryhtyä pontevasti jatkamaan rauhan pyrkimyksiä, vaikka se maksaisi erinäisiä menetyksiä. Minun oli määrä heti ottaa selvyys siitä, oliko ministeri Günther jo saanut Moskovasta vastauksen.

NEUVOSTOLIITON TÄSMÄLLISET VAATIMUKSET. — MYÖS LÄNSIVALTAJAIN ESITYKSIÄ SELVENNETÄÄN

Samana päivänä (23. 2.) iltapäivällä Erkkö soitti Tukholmasta ja ilmoitti puolenpäivän aikaan saaneensa Neuvostoliiton täsmälliset vaatimukset tietoonsa. Molotov oli ne ilmoittanut Ruotsin Moskovana-lähettiläälle ministeri Assarssonille, jonka välityksellä ne olivat saapuneet Ruotsin ulkoministeriöön.

Vaatimukset olivat nyt seuraavanlaiset:

Sotilaalliset minimivaatimukset neuvottelujen alkamiselle:

- 1) Hankoniemen luovutus.
- 2) Karjalan kannaksen luovutus, Viipuri mukaanluettuna.
- 3) Laatokan koillispuolen luovutus, Sortavala mukaanluettuna; suunnilleen Pietari Suuren rajaa myöten vuodelta 1721.
- 4) Neuvostoliitto on valmis tyhjentämään muut alueet, samoin Petsamon.

5) On tehtävä Neuvostoliiton, Viron ja Suomen kesken puolustus sopimus, joka koskee Suomenlahtea.

Edelleen ilmoitti Neuvostoliiton hallitus, ettei se pannut mitään merkitystä länsivaltojen tarjoamaan apuun. Ellei nyt esitettyjä vaatimuksia hyväksytä, tulee myöhemmin uusia vaatimuksia. Moskova oli tässä yhteydessä uudelleen viitanut mahdollisuuksiin yhdessä Ruotsin kanssa järjestää Ahvenanmaan kysymyksen, mitä vihjettä Günther ei kuitenkaan ollut ottanut huomioon.

Näiden uusien ja tällä kertaa täsmällisten tietojen johdosta oli tarpeellista kutsua koolle valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunta ja saattaa nämä täsmälliset ehdot sen tietoon. Kokous pidettiin illalla klo 18 ja siihen osallistuivat kaikki valiokunnan jäsenet sekä tasavallan presidentti Kallio.

Annoin aluksi perusteellisen selvityksen asemasta ja erikoisesti tarjolla olleista eri vaihtoehtoista. Selostus aiheutti laajan ja yksityiskohtiin menevän keskustelun, jossa eri vaihtoehtojen etuja ja varjopuolia punnittiin. Valiokunnan jäsenet pitivät Neuvostoliiton esittämiä ehtoja hirmuisina ja vaikeina hyväksyä, koska ne pirstoisivat Suomen maantieteellisen alueen.

Walden selosteli päämajassa länsivaltojen kanssa käytyjä keskusteluja ja antoi samalla tietoja asemasta rintamalla, joka hänen käsityksensä mukaan oli heikko. Keskustelu ei vielä kukaan johtanut ratkaisuun, koska monet seikat vielä olivat epämääräisten tietojen varassa. Mielipiteet jakaantuivat samalla tavalla kuin edelliselläkin kerralla, helmikuun 12. päivänä pidetyssä kokouksessa. Valiokunta päätti, että en-

nen ratkaisun tekoa oli hankittava lopulliset vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

1) Onko Ruotsista saatavissa apujoukkoja, miten paljon ja koska?

2) Suostuuko Ruotsi myöntämään länsivaltojen apujoukoille läpikulkuoikeuden kansainliiton paktin 16. §:n nojalla?

3) Koska länsivaltojen apujoukot voisivat olla perillä?

Edelleen pidettiin tarpeellisena odottaa myöskin professori T. M. Kivimäen saapumista kotiin ja kuulla hänen uutisiaan Saksasta. Hän oli siellä käydessään tavannut erinäisiä Saksan johtavia henkilöitä, mm. Hermann Göringin.

Heti istunnon päätyttyä pyysin puhelimitse Erkkoa esittämään kysymykset n:ot 1 ja 2 Ruotsin hallitukselle,

Seuraavana päivänä (24. 2.) Erkko puhelimitse ilmoitti edellisenä iltana esittäneensä Güntherille minun tekemäni kysymykset, pyytäen niihin pikaista vastausta. Günther, joka juuri oli ollut lähdössä Skandinavian ulkoministerien kokoukseen Kööpenhaminaan, siirsi tämän takia matkaansa vuorokaudella. Tänä klo 12 oli Erkko kutsuttu ministeri Güntherin luo saamaan kirjallisen vastauksen kysymyksiinsä. Ruotsin hallituksen vastaus oli ennen sen antamista hyväksytty riksdagsutrikesnämndissä (valtiopäivien ulkoasiainvaliokunnassa). Vastaus oli huolellisesti formuloitu, mutta siinä ei voitu astua pitemmälle kuin luvata laajentaa tähänastista vapaaehtoisten joukkojen lähettämistä. Mitä länsivaltojen apujoukkojen läpikulkuun tuli, Ruotsin hallitus asetui jyrkän kielteiselle kannalle.

Kun tämä Erkolle osoitettu, kirjeen muotoon laadittu vastaus täsmällisimmin kuvastaa Ruotsin asennetta, on syytä ottaa se tähän kokonaisuudessaan. Se kuului seuraavasti:

"Herra Charge d'Affaires,

Vastaten kirjeeseen kuluva kuun 23. päivästä sisältävä määrättyjä kysymyksiä Ruotsin hallituksen mahdollisuuksista avustaa Suomea, saan täten ilmoittaa seuraavaa.

Tuntien Ruotsin kansan yhteenkuuluvaisuuden Suomen kansan kanssa ja vakuuttuneena siitä, että se siten ottaa huomioon myöskin ruotsalaisen elinintressin, on Ruotsin hallitus suomalais-venäläisen ristiriidan alusta saakka koettanut auttaa Suomea. Sen on tätä tehdessään ollut punnittava vastakkain erilaisia näkökohtia. Toiselta puolen on hallitukselle ollut täysin selvillä sen avun äärimmäinen tärkeys, mikä voitaisiin antaa Suomelle, samoin kuin sekin, että tämä apu josinansa olisi mitä suurimmaksi hyödyksi myöskin Ruotsille. Toiselta puolen täytyy hallituksen huolehtia siitä, etteivät avustustoimenpiteet muodostu sen luontoisiksi, että ne toisivat mukanaan ristiriidan sellaisen laajenemisen, että ensi kädessä Ruotsi, mutta mahdollisesti myös Suomi joutuisivat vieläkin vakavampien vaarojen alaiseksi. Sellaisena aseman kohtalokkaana huononemisenä täytyy hallituksen pitää sitä seikkaa, että Ruotsi, seurauksena yrityksestään auttaa Suomea, joutuisi vedetyksi mukaan suurvaltasotaan ja muutetuksi sota-alueeksi. Hallituksen on sen vuoksi ollut pidettävä väistämättömänä velvollisuutenaan välttää sellaisia toimenpiteitä, jotka ilmeisesti toisivat mukanaan uhkaavan vaaran, että näin tulisi tapahtumaan.

Viitaten Ruotsin hallituksen tällä tavoin määriteltyyn asenteeseen, mistä se nykyisessäkin tilanteessa katsoo olevansa pakotettu pitämään kiinni, saan vastauksena Teidän kysymyksiinne ilmoittaa seuraavaa.

Ruotsin hallitus on valmis edelleenkin antamaan kaikkea sitä tarvikeapua, mikä Ruotsille on mahdollista. Erilaisten tarvikemäärien täsmällinen ilmoittaminen on tuskin mahdollista.

Mitä vapaaehtoisten muodostamaan miehistöön tulee, voidaan todennäköisyydellä odottaa, että Suomessa toimivan vapaaehtoisjoukon lisääminen tulee tapahtumaan lähimpänä aikana. Erikoisia ponnistuksia suoritetaan tässä tarkoituksessa. On kuitenkin mahdotonta etukäteen ilmoittaa uusien vapaaehtoisten lukumäärää.

Miehistöstä muussa kuin vapaaehtoisten muodossa tai soitaakäyvien maiden joukkomuodostelmien läpimarssiluvasta ei tällä hetkellä voida antaa toiveita.

Ottakaa vastaan jne.

Christian Günther.”

Ruotsin Helsingin-ministeri Stig Sahlin kävi tapaamassa. Mainitsin hänelle Neuvostoliiton esittämät rauhanehdot samoin kuin Tukholmassa tekemäni tiedustelut sekä niihin saadut vastaukset. Hän ei vielä ollut saanut hallitukseltaan niistä tietoja.

Sir Paul Dukes (Englannin Intelligens Servicen miehiä, joka on julkaissut mm. mielenkiintoisen kirjan Neuvostoliiton oloista) kävi tapaamassa. Tuntui olevan hyvin intelligentti ja valpas mies. Hän selosti laajasti havaintojaan Suomessa sekä teki ehdotuksen propagandan järjestämisestä sekä Neuvostoliitossa että ulkomailla. Hän esitti, että pyytäisimme Englannilta heidän nopeimpia lentokoneitaan, jotka voisivat tehdä matkoja aina Moskovaan saakka.

Ulkoasiainvaliokunnan istunnon jälkeen Paasikivi oli perusteellisesti miettinyt asioita ja tuli nyt käymään luonani niistä puhumaan. Miettimisensä tuloksena hän esitti seuraavat ajatukset:

1) Jos länsivaltain kanssa joudutaan suhteisiin, olisi niiltä saatava hyvin lujat paperit. Niiden olisi luvattava loppuun saakka taistella rinnallamme ja tukea meitä myöskin sotaa seuraavissa rauhanneuvotteluissa.

2) Neuvotteluissa Neuvostoliiton kanssa pitäisi asettua sille kannalle, että Hankoniemi luovutetaan ja Kannaksella maata linjaa Suvanto—Seivästö myöten.

3) Kotimaan sanomalehdistöä olisi enemmän hillittävä, Lehdet esiintyvät liian voitonvarmoina eivätkä esitä täysin rehellisiä tietoja tapahtumain kulusta.

Tänä päivänä (24. 2.) meillä oli hallituksessakin tilaisuus tavata Englannin täällä käynnillä ollut sotilaallinen edustaja kenraali Ling ja saada kuulla häneltä lähempiä tietoja Englannin taholla haudotuista suunnitelmista. Hän kävi aluksi päivällä tapaamassa Rytiä ja minua ja esitti silloin saman suunnitelman kuin aikaisemmin päämajassa. Teimme

hänelle runsaasti kysymyksiä, joihin hän antoi selityksiään. Saimme sen kuvan, että suunnitelmat olivat vielä kovin epä-kypsiä. Tästä keskustelusta kävimme vielä samana päivänä tekemässä selvää tasavallan presidentille.

Saman päivän iltana minulla oli vielä uudelleen tilaisuus keskustella kenraali Lingin kanssa. Tällä kertaa oli keskuste-lussa saapuvilla myöskin Englannin uusi Helsingin-lähettiläs, ministeri Gordon Vereker. Ennen kuin selostan tämän keskus-telun, on kuitenkin syytä kertoa ensi tapaamisestani minis-teri Verekerin kanssa.

Hänet oli määrätty Englannin lähettilääksi tänne ministeri Snow'n jälkeen, joka hallituksensa mielestä ei ollut riittävällä ponnella huolehtinut tehtävistään. Verekerin saavuttua oli sovittu siitä, milloin hän kävisi tasavallan presidentin luona esittämässä valtakirjansa. Määrähetkellä menin presidentin linnaan, koska minun viran puolesta oli määrä olla tässä ti-laisuudessa saapuvilla. Vähän ennen määräaikaa alkoi kau-pungissa ilmahälytys ja aloimme epäillä, tokko vieraamme saapuisikaan. Odottelimme häntä kuitenkin melkoisen kauan juhlahuoneissa. Mutta kun häntä ei kuulunut ja kun toiselta puolen hälytystila jatkui yhä tiukempana, näimme lopuksi parhaaksi painua pihan puolella olleeseen melko turvatto-maan pommisuojaan, joka oli aikaansaatu siten, että mata-lan piharakennuksen kellarin kattoa oli tuettu pystyyn pan-nuilla pölkyillä, kuten siihen aikaan oli tapana. Linnan pal-velusväkeä varten varatun tilavamman suojan takana oli ah-das, tuskin kuuden neliömetrin suuruinen suoja presidenttiä varten. Istuskelimme siellä odotellen hälytyksen loppumerk-kiä. Jonkin hetken päästä sinne kuitenkin tultiin ilmoitta-maan, että Englannin uusi ministeri pyytää saada audiens-sia. Presidentti Kallio katsoi silloin parhaaksi ottaa hänet vastaan tuossa ahtaassa suojassa ja ministeri Vereker tuotiin sisään. Hän selitti oikeassa ajassa olleensa autolla matkalla linnaan, kun hälytys alkoi. Helsingin tunnollinen poliisi, jonka asiana oli kieltää autojen liikkuminen hälytyksen ai-

Englannin lähettäjä Gordon Vereker

kana, oli hänet silloin pysäyttänyt. Vaikka hän ilmoitti olevansa ulkovallan edustaja ja liikkeellä tärkeissä asioissa, ei siitä ollut apua. Hänen oli muun väen mukana mentävä yleiseen pommisuojaan. Kun lentokoneiden liikkeissä oli ollut pieni tauko, oli hän käyttänyt sitä hyväkseen ja jatkanut matkaansa ja oli nyt saapunut perille tavatakseen meidät jatkuvasti pommisuojaan. Tämän alkuselityksen jälkeen hän piti puheensa ja jätti valtakirjansa. Tasavallan presidentti otti vastaan valtakirjan ja piti vastauspuheensa, jonka minä

käänsin englanniksi. Sen jälkeen jatkui keskustelumme melkoisen ajan, sillä hälytystä jatkui kauan. Ministeri Vereker oli suuresti ihastunut tämän omalaatuisen ”juhlallisen vastaanoton” johdosta ja vakuutti säilyttävänsä sen muistissaan kautta elämänsä.

No niin, tämä Englannin uusi lähettiläs pyysi helmikuun 24. päivänä illalla saada tehdä ensi käyntinsä luonani, koska hänellä oli tärkeitä tiedoitettavaa. Olin kotosalla ja ilta oli pitkällä, mutta lupasin ottaa hänet vastaan asunnossani. Hän saapui sinne yhdessä kenraali Lingin kanssa ja lähetystösihteerin Kenneth Gurneyn seuraamana. Heidät johdatti luokseni valtioneuvos Hakkarainen.

Ensin halusi ministeri Vereker keskustella kanssani kahden kesken politiikasta, toisten vieraiden sijoittuessa siksi aikaa toiseen huoneeseen. Sen jälkeen liittyi kenraali Ling seuraamme ja ryhdyimme keskustelemaan Englannin ja Ranskan suunnittelemien apujoukkojen lähettämisestä. Kun tästä keskustelusta kävi yksityiskohtaisemmin selville länsivaltain suunnittelema avustus, selostan sitä hiukan tarkemmin.

Vereker mainitsi, että hänen kotimaassaan oli suuri harrastus Suomen avustamista kohtaan. Yleinen mielipide ajoi siihen hallitusta, joka itsekin harrasti asiaa. Englannin hallitus oli valmis kaikin tavoin auttamaan ja kaikki oli jo valmiina: miehet, aseet ja laivat. Joukot voivat lähteä maaliskuun 15. päivänä ja olla perillä huhtikuun 15. päivänä. Englannin apujoukot voisivat ottaa puolustaakseen pohjoisen rintamosan. Ensin oli ajateltu Kemin leveysastetta, mutta ylipäällikkö Mannerheimin ehdotuksesta he olivat valmiit puolustamaan etelämpänäkin olevia alueita, koska suomalaisia joukkoja ei muuten vapautuisi riittävästi Kannakselle. Näin ollen voisi ylipäällikkö Mannerheim saada sekä suomalaiset että ruotsalaiset joukot eteläisille rintamille aina Kuusamo tai ehkä Kuhmonientä myöten. Ainoana vaikeutena joukkojen saapumiseen oli läpikulku Skandinavian kautta. Suomen olisi

hoidettava tämän läpikulkuoikeuden hankkiminen. Olisi meneteltävä siten, että Ruotsin ja Norjan hallituksille ensin yksityisesti ilmoitettaisiin asiasta, jotta Norjan ja Ruotsin hallituksilla olisi aikaa asiaa harkita. Sen jälkeen, samaan aikaan kun lähetetään virallinen avunpyyntö, olisi Norjan ja Ruotsin hallituksilta virallisesti pyydetty läpikulkuoikeutta ja samalla ilmoitettava, että asiasta tehdään julkinen. Täten nämä maat pakotettaisiin antamaan myöntävä vastaus.

Sen jälkeen kulki keskustelu seuraavaan suuntaan:

Minä: Epäilen Norjan ja Ruotsin antavan läpikulkuoikeutta. Ne ovat jo aikaisemmin meille ilmoittaneet, etteivät tule siihen suostumaan.

Vereker: Mitä ne pelkäävät? Saksaako?

Minä: Osittain pelkäävät Saksa, osittain haluavat jatkuvasti pysyä puolueettomina. Ne eivät halua tulla sotketuiksi suursotaan. Suomen taholta on esitetty, että ne suostuisivat auttamaan meitä ja välttyisivät siten joutumasta suursotaan. Tämänkin tien ne pelkäävät johtavan suursotaan. Olemme juuri nyt virallisesti tiedustelleet heiltä uudelleen asiaa, vaikka jo kymmenen päivää sitten olin yksityisesti esittänyt saman tiedustelun.

Vereker: Asia on kai ollut esillä Skandinavian ulkoministerien kokouksessa Kööpenhaminassa. Onko pyydetty apua Tanskalta ja Norjalta?

Minä: Tanskalta ei ole. Norja on vieläkin varovaisempi kuin Ruotsi. Tanska taasen on Saksan vaikutuksen alainen.

Vereker: Asia näyttää olevan vaikeasti hoidettavissa. Luulisitteko olevan hyötyä siitä, jos Englanti lupaa auttaa niitä siinä tapauksessa, että Saksa ryhtyy ahdistamaan.

Minä: En sitä usko. Mutta tällaisen lupauksen antaminen poistaisi tämän argumentin niiden vastustuksesta.

Vereker: Asia on joka tapauksessa hoidettava erittäin salaisesti. Suomen olisi nopeasti tehtävä päätös. Olisi esitettävä virallinen vetoamus länsivalloille. Siitä olisi Suomen tehtävä päätös jo ensi viikolla. Vetoamus olisi tehtävä maalisi-

kuun 5. päivään mennessä ja samalla esitettävä virallinen pyyntö Ruotsille.

Minä: Paljonko joukkoja länsivallat voisivat lähettää?

Vereker luetteli eri joukko-osastoja.

Minä: Paljonko se tekee mieslukua?

Vereker: 20 000—22 000 miestä. Mutta tässä ei voida laskea miesluvun mukaan. Nämä joukot ovat koneaseilla hyvin varustettuja. Tulivoimansa vuoksi ne vastaavat arviolta ainakin kaksi kertaa niin suurta miesmäärää.

Minä: Lupasin heti ottaa asian hallituksessa esille. Eduskunnassa on kuitenkin asiasta keskusteltava, ainakin sen ulkoasiainvaliokunnassa.

Ling: Voisi vielä heittää esiin erään ajatuksen. Voisi käyttää pientä valheellisuutta: apujoukot tulisivat Skandinavian lävitse yksityisinä ryhminä. Ehkä nämä maat silloin voisivat sulkea silmänsä ja sallia läpikulun.

Minä: Jos pyydämme länsivalloilta apujoukkoja, joudummeko silloin mukaan suursotaan? Joudummeko olemaan siinä mukana loppuun saakka?

Ling: Eihän Suomi virallisesti ole sodassa Venäjän kanssa. Ei Englantikaan käy sotaa Neuvostoliittoa vastaan. Englannin apujoukot rintamalla tulisivat muodostamaan täysin irrallisen sodan.

Minä: Voiko Suomi saada takeita siitä, että sen itsenäisyys ja rajat tulevat turvatuiksi? Voimmeko pitää varmana sen, että nämä asiat tulevat järjestykseen lopullisessa suuressa rauhankonferenssissa?

Vereker teki muistiinpanoja. Ilmoitti huomauttavansa tästä hallitukselleen.

Ling liitti väliin huomautuksen, että tämä puoli asiasta oli sangen tärkeä.

Minä: Entä pitkäaikaisen sodan rahoittaminen? Kai Englanti tulisi sen hoitamaan? Jos sotaa jatkuu pitkälti, emme jaksakaan sitä rahoittaa.

Ling: Tietysti, tulen siitä huomauttamaan hallitukselleni.

Minä: Lupasin kiirehtiä kannanottoa Suomen taholta. Ensi viikolla koetamme saada aikaan ratkaisun ja ilmoitamme heti sen jälkeen tuloksesta heille.

Molemmat vieraat huomauttivat lopuksi, miten tärkeä asian nopea ratkaiseminen oli. Aika rientää, eikä Suomi jaksakaan enää kovin kauan puolustautua.

Kun havaitsin, että Vereker oli lukenut paperista Englannin hallituksen tiedonannon, pyysin jäljennöstä tuosta paperista. Hän lupasi sen toimittaa ja sainkin sen seuraavana päivänä.

Seuraavana päivänä (25. 2.) samat herrat halusivat vielä tavata pääministeriä ja minua. Meillä oli tapaaminen Suomen Pankissa. Käytiin uudelleen yksityiskohtaisesti lävitse länsivaltojen tarjoaman avun suunnitelmat, ennen kaikkea mieslukuun ja joukkojen saapumisaikaan nähden. Saadut vastaukset olivat edelleen häilyväisiä, vieläpä poikkesivat aikaisemmin saaduista tiedoista.

Professori T. M. Kivimäki, joka hallituksen toimeksiannosta oli käynyt Berliinissä tapaamassa eräitä henkilöitä ja jonka tietoja Saksan hallituspiirien mielipiteistä oli päätetty jäädä odottamaan, oli aluksi puhelimella ja tänään sähköitse ilmoittanut voivansa tuoda tärkeitä tietoja. Hänen sähköstään kävi ilmi, että Saksa ei panisi esteitä Ruotsin aktiiviselle osanotolle Suomen sotaan, jos vain länsivallat pysyisivät poissa. Saksa ei myöskään tulisi asettamaan esteitä länsivaltojen vapaaehtoisten joukkojen läpikululle. Mutta jos niiden vakinaisia joukkoja saapuu Suomeen, tulisi Saksa käymään sotaa niitä vastaan. Hänen tapaamansa henkilöt olivat muuten vakavasti kehoittaneet rauhantekoon saattavissa olleilla ehdoilla. — Kun ei puhelimella eikä sähköttämällä voinut vapaasti lähettää tietoja, oli Kivimäkeä kehoitettu mahdollisimman pian palaamaan kotiin lähemmin tiedoittamaan käyntinsä tuloksista. Hän oli nyt kotimatalla.

Aamulla saapui Erkon sähke, jossa tiedoitettiin rva Kollontayn kehoittaneen Suomea viipymättä hyväksymään Neuvostoliiton vaatimukset. Ne olivat kiinteitä eivätkä suinkaan neuvottelujen pohjaksi tarkoitettuja.

Valtioneuvosto oli kutsuttu koolle klo 15 saamaan tietoja tilanteesta. Saapuvilla olivat tällöin myös tasavallan presidentti Kallio ja kenraali Walden. Pääministeri antoi ensin perusteellisen selostuksen yleistilanteesta ja kosketteli siinä suurimmalta osaa tapahtumia rintamalla. Minun tehtävänäni oli tehdä selkoa ulkopoliittisesta puolesta. Kerroin Ruotsin ja länsivaltojen kanssa tapahtuneista keskusteluista sekä tehdyistä rauhantunnusteluista. Keskustelu oli huolestunutta, mutta vielääkään ei löydetty yhteisiä linjoja. Useimmat valtioneuvoston jäsenet halusivat vielä pitää avoinna kaikkia ajateltuja teitä: Ruotsilta pyydettyä apua, länsivaltojen tarjoamaa apua sekä rauhaan pyrkimistä. Oikeastaan vain Paasikivi, Mauno Pekkala ja minä olimme kiinteästi rauhanteon kannalla. Paasikivi uudisti tällöin ne ajatukset, joita hän edellisenä päivänä yksityisesti oli esittänyt. Hänkin toivoi kuitenkin rauhanehtoien vielä voivan muuttua edullisemmiksi ja niissä siten olevan tinkimisen varaa. Minä valitin keskustelun varrella, etten ollut saanut tukea valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnalta tunnustellessani aikaisemmassa vaiheessa sen mielialaa. Mahdollisesti silloin olisi ollut helpompaa päästä rauhaan ja saada edullisemmat ehdot. Ehdottomasti torjuvalla kannalla rauhantekoon nähden tarjotuilla ehdoilla olivat v. Born, Hannula, Heikkinen, Salovaara ja Söderhjelm, siis viisi valtioneuvoston jäsentä. Tasavallan presidenttikin, joka jokunen päivä aikaisemmin oli harrastanut rauhan linjaa, oli nyt kovin epäilevällä kannalla Ruotsin välitykseen nähden. Osoittautui, että länsivaltojen viime päivinä osoittama aktiivisuus oli huomattavasti vaikuttanut mielipiteisiin.

Itse asian suhteen ei tässäkään tilaisuudessa tehty päätöksiä. Ainoa, mistä voitiin yhtyä, oli se, että minun olisi vielä

Professori T. M. Kivimäki

kerran matkustettava Tukholmaan neuvottelemaan erinäisistä kysymyksistä sekä Ruotsin hallituksen että mikäli mahdollista myöskin rouva Kollontayn kanssa. Näiden matkojen tekeminen näytti toistaiseksi olevan ainoa, mistä eri neuvotteluissa oli voitu olla yhtä mieltä.

Aamulla helmikuun 26. päivänä otin puhelun Erkolle Tukholmaan ja pyysin häntä tiedustelemaan pääministeri Hanssonilta, olisiko hänellä mahdollisuutta varata minulle aikaa keskustelua varten seuraavana päivänä. Samalla pyysin häntä ilmoittamaan haluavani tavata myöskin rva Kollontayn. Erko vastasi parin tunnin päästä, että pääministeri Hansson oli tavattavana virastossaan seuraavana päivänä klo 10 aamulla.

Päivän varrella kutsuin luokseni sekä Englannin ministerin Verekerin että Ranskan ministerin Magnyn. Viitaten siihen, että olin luvannut pitää heidät tietoisina tapahtumain kulusta, mainitsin heille saamamme tiedot Neuvostoliiton rauhanehdoista. Nämä ehdot sähkötettiin myöskin ministeri Gripenbergille Lontooseen ja ministeri Holmalle Pariisiin.

Iltapäivällä oli sosiaalidemokraattisen puolueen puoluetoimikunnan epävirallinen kokous, jossa keskusteltiin tilanteesta. Kokoukselle esitettiin K. A. Fagerholmin kirje, jossa lausuttiin vakavia epäilyksiä rauhantekoon ryhtymisestä esitetyillä ehdoilla. Puoluetoimikunta oli kuitenkin yksimielinen rauhanteon välttämättömyydestä. Ainakin siltä taholta sain tukea pyrkimyksilleni.

Samana päivänä illalla läksin kolmannelle matkalleni Tukholmaan.

Ryti oli antanut minulle mukaan matkalle kaksi muistiota, joissa hän esitti mielipiteensä siitä, mihin suuntaan asiasta oli puhuttava toiselta puolen Ruotsin hallitukselle ja toiselta puolen rva Kollontaylle.

KOLMAS MATKANI TUKHOLMAAN

Saavuin Tukholmaan (26. 2.) klo 24 Ruotsin aikaa. Erkko ja professori T. M. Kivimäki tulivat vielä luokseni hotelli-huoneeseeni. Istuimme siellä kaksi tuntia keskustellen.

Kivimäki, joka juuri oli palannut Saksasta, kertoi siellä kuulemiaan. Kaikki, joita hän oli tavannut, olivat kehoittaneet tekemään rauhan ankarillakin ehdoilla. Oli joka tapauksessa olemassa mahdollisuus suursodan päätyttyä saada luovutettava alue takaisin. Suomen taholta voitaisiin selittää, että olimme taistelleet voimiemme mukaan ja meillä oli ollut mahdollisuus selviytyä sodasta. Kansanvaltaiset maat

olivat kuitenkin pettäneet niihin asetetun luottamuksen ja Suomi oli jätetty yksin.

Kivimäen selostuksesta kävi ilmi, että kreivi von der Goltz oli Paasikiveltä saamansa kirjeen johdosta käynyt keskustelemassa Suomen asiasta Hitlerin luona. Siitä oli ollut seurauksena, että Saksan hallitus oli tunnustellut välitysmahdollisuuksia Moskovassa, mutta Moskova oli hylännyt Saksan tarjoaman välityksen.

Sovittiin, että Kivimäki saapuu valtioneuvoston ulkoasiainvaliokuntaan kertomaan matkalta saamiaan vaikutelmia, minkä vuoksi tässä yhteydessä en niitä enemmän selosta.

Seuraavana päivänä (27. 2.) aamulla saapui luokseni hotelliin Ruotsin esikuntapäällikkö kenraali Rappe. Hän halusi kuulla mielipiteitäni eräistä asioista. Kerroin hänelle, millä silmin meillä Suomessa tilannetta katseltiin ja varsinkin miten suhtauduimme Ruotsista tulleeseen apuun ja mitä Ruotsista edelleen toivoimme.

Kenraali Rappe, joka enimmäkseen oli äänessä, selosti aluksi Ruotsin hallituksen mielipiteestä eroavaa kantaansa. Hänen mielestään vapaaehtoisten lähettäminen Suomeen ei johtaisi mihinkään tuloksiin. Ruotsin pitäisi virallisesti ottaa osaa sotaan. Tämä mielipide oli hänen mukaansa Ruotsissa sangen yleinen. Hän selitti, että jos Suomi pakotetaan kääntymään länsivaltojen puoleen, Ruotsi joutuu osalliseksi suur-sotaan.

Olin hänen kanssaan samaa mieltä vapaaehtoisten lähettämiseen nähden. Sanoin hänelle kuitenkin, ettemme koskaan olleet pyytäneet Ruotsia virallisesti ottamaan osaa Suomen sotaan. Selostin hänelle myös pääkohdat länsivaltojen avuntarjoussuunnitelmista, joita hän ei näyttänyt tuntevan.

Keskustelu kesti tunnin.

Klo 10 menin pääministeri Hanssonin luo hänen virkahuoneeseensa Kanslihusetissa. Mainitsin tullessi keskustelemaan hänen kanssaan kahden kesken, koska edellinen neuvottelu

oli muodostunut liian viralliseksi sen kautta, että siihen olivat ottaneet osaa ministerit Sköld ja Günther. Se oli sen vuoksi muodostunut molemminpuolisten virallisten katsantokantain esittämiseksi.

Hansson lausui, että olin aina tervetullut hänen luokseen ja että hän oli kiitollinen tästä kahdenkeskisestä keskustelutilaisuudesta.

Aloitin mainitsemalla, että nyt olimme lopullisen ratkaisun edessä. Jonkin päivän sisällä meidän on pakko valita kuljettava tie. Sen vuoksi meille oli tärkeätä pohjia myöten selvittää tilanne, jotta meillä jälkeinpäin olisi selvät paperit esittävänä. Halusin tämän vuoksi tehdä muutamia kysymyksiä, joihin pyysin täysin avomielisen vastauksen. Nämä kysymykset koskivat useita asioita, joita tässä erikseen koskettelen.

1. *Ruotsista saatava apu*

Tiedustelin, mitä mahdollisuuksia Ruotsista tarjottu apu meille antaa. Lauantaina (24. 2.) Ruotsin hallitukselta saamamme vastaus oli sangen epämääräinen. Siinä ei mainittu mitään numeroita annettavan avun suuruudesta eikä myöskään ajankohtaa, milloin apua olisi odotettavissa. Mitä merkisivät sanat "för närvarande" (tällä hetkellä)? Onko siinä jotakin ajatusta takana?

Hansson: Vastauksessa on sanottu kaikki, mitä Ruotsin hallitus voi sanoa. Ruotsin virallinen osanotto sotaan on mahdotonta, samoin vakinaisten joukkojen lähettäminen Suomeen. Molemmat veisivät Ruotsin automaattisesti suursotaan. Saksa on sen heille suoraan virallisesti ilmoittanut. Vapaaehtoisia joukkoja Ruotsi sen sijaan on valmis jatkuvasti lähettämään. Missä määrin tämä tulee onnistumaan ja kuinka paljon niitä voidaan lähettää ja koska ne voivat Suomeen saapua, siitä heidän oli mahdotonta etukäteen lausua mitään

Ruotsin pääministeri P. A. Hansson keskustelussa Tannerin kanssa

täsmällistä. He ovat antaneet miehistölle joukko-osastoissa luvan saada lomaa lähteäkseen vapaaehtoisina Suomeen. Aikaisemman ylärajan 8 000 miestä he ovat jo korottaneet 12 000:een. Kun tämänkin sanotaan olevan liian vähän, he ovat jälleen lisänneet lukumäärää 4 000:lla. Joukko-osastoista voisi siis lähteä vapaaehtoisina yhteensä n. 16 000 miestä. Norrbottenin joukoille he ovat antaneet luvan aina 10 prosenttiin saakka, jos halukkaita ilmaantuu. Hallitus ei kuitenkaan voi pakottaa ketään lähtemään. Joukko-osastoista saapuu erilaisia tietoja mielialoista. Toisten mukaan halukkaita on, toisten mukaan niitä ei ole. Lähtevät vapaaehtoiset tulevat olemaan täysissä varusteissa. Asia on ollut riksdagsutrikesnämndin käsiteltävänä. Yksi ainoa ääni (Rickard Sandler) oli ollut laajemman avun kannalla.

Keskustelu siirtyi sitten koskettelemaan edellisen käyntini

joku päivä sitten tapahtunutta julkisuuteen tuloa ja Ruotsin taholta sen johdosta annettuja virallisia tiedonantoja.

Hansson pahoitteli, että asia oli tullut julkisuuteen. Hänen tietämänsä mukaan sen oli toimittanut lehdille borgarråd Sundberg. Kun hänen perheessään parastaikaa oli suomalaisen ministeri J. O. Söderhjelmin lapsia, olivat epäilykset kohdistuneet ministeri Söderhjelmiin, jonka arveltiin kertoneen minun matkastani Tukholmaan. Sundberg oli aluksi tarjonnut tietoa "Stockholms Tidningenille". Lehti ei kuitenkaan ollut halunnut sitä itse julkaista, vaan oli toimittanut uutisen "Folkets Dagblad Politikenille".

Huomautin, että Hanssonin kommuniquea ja sen jälkeen annettu kuninkaan julistus olivat muodostuneet Suomelle sangen kalliiksi. Ne veivät pohjan kaikelta avustusharrastukselta Ruotsissa ja niillä oli samalla suuresti lamauttava vaikutus Suomessa. Niiden merkitys kävi ilmeiseksi jo sen suuren riemun johdosta, minkä ne synnyttivät Moskovassa. Nämä viralliset tiedoitukset olivat maksaneet Suomelle sekä Viipurin että Sortavalan, sillä aikaisemmin rauhanehdot olivat olleet vaatimattomampia.

Hansson: Mitä muuta mahdollisuutta minulla oli kuin antaa kommuniquea? Olisiko pitänyt kieltää taikka vaieta?

Minä: Olisi ollut parempi vaieta.

2. Länsivaltajoukkojen läpimarssi

Annoin ylimalkaisia tietoja länsivaltojen suunnitelmista mainitsematta siinä yhteydessä numeroita tai päivämääriä. Kun Ruotsi kieltäytyy apujoukkojen lähettämisestä, voi Suomen olla pakko turvautua länsivaltojen apuun. Petsamon kautta länsivaltojen avun on mahdoton saapua. Ainoa tie on Skandinavian kautta Narvikin tai Trondhjemmin satamia käyttäen. Ruotsi joutuu tällöin Suomeen nähden olemaan avainasemassa. Tuleeko Ruotsi sallimaan läpikulun?

Hansson: Tähän kysymykseen nähden Ruotsin hallitus on selvästi ilmaissut kantansa. Ruotsi haluaa tässäkin noudattaa puolueettomuutta. Mitään joukkojen läpikulku ei voida sallia. Vapaaehtoisten muodossa ja pieninä ryhminä voitaisiin niiden läpikulku sallia.

Minä: Kuinka suurina ryhminä?

Hansson: Lukumäärää on vaikea määritellä. Ei vallon suurissa ryhmissä.

Minä: Saavatko tulla aseineen?

Hansson: Eivät.

Minä: Siinä tapauksessa on läpikulku mahdoton. Se asia on siten selvä. Länsivallat eivät luultavasti halua tulla väkisin.

Hansson: Olisikin hirveätä, jos ne sitä yrittäisivät. Siinä tapauksessa ne pakottaisivat Ruotsin ja Norjan tekemään vaikean ratkaisun. Jos länsivallat pyrkisivät tulemaan näiden maiden lävitse vastoin niiden tahtoa, joutuisi Ruotsi sotaan Venäjän puolelle Suomea vastaan.

3. *Rauhan tie*

Jatkoin edelleen: Jos molemmat edellä kosketteleman tiot ovat tukossa, on Suomi pakotettu tekemään rauhan. Yksin me emme jaksa jatkaa sotaa. Nyt ovat Neuvostoliiton ehdot ankarammat kuin jokin aika sitten. Hanssonin kommuniquea ja kuninkaan julistus ovat kaataneet Suomen. Ainakin Viipuri ja Sortavala on nyt menetetty. Vastaiset puolustuslinjat tulevat olemaan paljon huonommat kuin tähänastiset. Rauha tällaisilla ehdoilla tulisi olemaan meille kauhea asia. Kansa tuskin olisi valmis hyväksymään tällaista rauhaa. Vaikka hallitus asettuisikin tälle kannalle, ei ole mitään varmuutta, voidaanko saada eduskunta mukaan. Jälkeenpäin voi syntyä suuria ristiriitoja. Mitä viime aikoina yhtenäisyyden hyväksi on rakennettu, voi tämän takia mennä pirstoiksi.

Hansson: Asia on tietysti kauhea, mutta on katsottava realiteetteja silmiin. On helppo jatkaa sotaa, mutta mikä on lopputulos? Se voi olla vieläkin pahempi. Tavallisesti tarvitaan paljon enemmän rohkeutta rauhan tekemiseen kuin sotasuunain puhaltamiseen. Tähän mennessä hän ei ole katsonut voivansa antaa Suomelle neuvoja, mutta nyt luottavaisessa keskustelussa minun kanssani hän haluaisi ilmoittaa, että hänen mielestään rauha olisi tehtävä raskaillakin ehdoilla.

4. *Ruotsista saatava tuki*

Jatkoin edelleen: Jos aloitamme rauhanneuvottelut, onko Ruotsi valmis tukemaan neuvotteluja esim. ilmoittamalla, että Ruotsi osallistuu virallisesti sotaan, jos Suomelle asetetaan kohtuuttomat ehdot?

Hansson: Se on mahdotonta, sillä sehän olisi samaa kuin osallistuminen sotaan.

Minä: Entä diplomaattisesti tukemalla?

Hansson: Voimiemme mukaan.

5. *Puolustusliitto*

Minä: Meillä Suomessa epäillään, että jos nyt teemme rauhan, ei siitä tule pysyväistä. Neuvostoliiton taholta voidaan jälkeinpäin esittää uusia vaatimuksia ja seurauksena voi olla uusi sota. Ainoa mahdollisuus sen torjumiseksi on puolustusliitto Ruotsin ja toivottavasti myös Norjan kanssa. Miten Ruotsin hallitus suhtautuu tähän ajatukseen?

Hansson: Ajatus ei ole hänelle vieras. Liitto olisi silloin välttämättä tehtävä myöskin Norjan kanssa. Pohjoismaisen yhteistyön komitean kokouksessa hän oli jo aikaisemmin kosketellut tätä asiaa. Jos nyt olisi ollut puolustusliitto näiden maiden kesken, ei Neuvostoliitto varmaankaan olisi hyökännyt Suomeen.

Minä: Siitä olen aivan samaa mieltä.

Hansson: Asia on kuitenkin laaja ja vaikea. Se vaatii perusteellisia valmisteluja. Siinä yhteydessä on yhtenäistettävä puolustuslaitos, teollisuus, ulkopolitiikka ym. Se vaatii laajoja valmisteluja.

Minä: Tietysti, Mutta jonkun täytyy sitä joka tapauksessa ajaa.

Hansson: Koetetaan ottaa asia käsiteltäväksi.

6. *Taloudellinen tuki*

Minä: Tulen sitten kysymykseen, johon Ruotsin hallituksen on helpompi vastata. Rauhanteon jälkeen alkaa Suomessa jälleenrakennustyö ja se työ tulee olemaan raskas. Olemme menettäneet paljon. Voiko edellyttää, että Ruotsi silloin on avullisena ainakin lainojen muodossa?

Hansson: Se on selvää. Melkein innostuneena hän lisäsi: Se on meidän suoranaisten velvollisuutemme. Tulemme siinä tekemään kaiken minkä voimme. Siihen voitte luottaa.

Näistä kysymyksistä selvittyämme koskettelin Kööpenhaminassa helmikuun 24. päivänä pidettyä ulkoasiainministerien kokousta. Valitin, ettei Suomea ollut kutsuttu siihen mukaan, vaikka Suomen asia muodosti pääosan keskusteluista. Kysyin, oliko tämäkin neutraliteettipolitiikan noudattamista? Siinä tapauksessa neutraliteetti on huono ohjelma. Jos suurvalta hyökkää pienen maan kimppuun, tulee tästä ikäänkuin spitaalinen, jota kaikki pyrkivät karttamaan. Toiset eivät enää uskalla puuttua sen asioihin.

Hansson oli hämmästynyt syytöksestäni. Hän ei tuntenut, miten kokous oli järjestetty. Hän vakuutti joka tapauksessa, ettei Suomen pois jääminen ollut missään suhteessa tarkoitettua.

Keskustelu kesti puolitoista tuntia. Kiitimme molemmipuolisista tiedoista ja läksin pois.

Klo 12 oli kolmas tapaamiseni rva Kollontayn kanssa. Se oli järjestetty rva Staël von Holsteinin kotiin Valhallavägenin varrella. Perheen palvelusväki oli lähetetty pois ja talo oli muutenkin tyhjennetty.

Puhuimme uusista rauhanehdoista. Rva Kollontay oli niiden johdosta kovin järkyttynyt. Hän melkein itki. Hän valitti sitä, ettemme aikaisemmin olleet ryhtyneet neuvotteluihin helpommin ehdoin. Hankoniemi olisi silloin riittänyt neuvottelujen pohjaksi. Nyt Neuvostoliiton joukoilla oli ollut menestystä ja tämä korottaa sen vaatimuksia. Toiselta puolen se helpottaa tulokseen pääsemistä, koska Neuvostoliiton sotakunnia on pelastettu.

Minä: Kai nämä ehdot on tarkoitettu koepalloiksi? Niistä kai voidaan tinkiä?

Rva Kollontay ei uskonut siihen. Ne eivät ole pohjana neuvotteluille, vaan kiinteitä vaatimuksia. Mahdollisesti voisi neuvottelujen varrella saada joitakin muutoksia.

Minä kuvailin minkälaisia vaikeuksia tällainen rauha Suomelle tietäisi. Syntyisi suurta katkeruutta eikä muodostuisi hyviä naapurussuhteita eikä pysyväistä rauhaa. Selostin Rytin mukaani antaman muistion sisältöä, jonka lupasin antaa hänelle kirjallisesti. Toivoin hänen lähettävän sen suoraan Stalinille. Sanoin edelleen, ettei Suomen vastausta Neuvostoliiton ehdotuksiin voida antaa aivan äkkiä. Demokratiat ovat päätöksien teossa hitaampia kuin diktatuurit. Eduskunta täytyy saada asian taakse. Pyysin häntä ilmoittamaan Moskovaan tämän tiedon sekä että tulemme lähipäivinä ilmoittamaan vastauksemme.

Rva Kollontay lupasi tehdä tämän ilmoituksen. Samoin hän lupasi lähettää Stalinille Rytin muistion.

Tuskin olin päässyt hotelliini, kun Erkkö soitti ja ilmoitti Güntherin pyytäneen häntä luokseen. Günther oli samalla kysynyt, enkö minäkin voisi tulla samanaikaisesti. Erkkö oli luvannut koettaa tavoittaa minua.

Menimme Güntherin virkahuoneeseen klo 15. Sanoin Erkolle etukäteen tietäväni, mistä Günther haluaa keskustella: Suomen pois jättämisestä Kööpenhaminan konferenssista.

Niin tapahtuikin. Hän otti tämän asian heti puheeksi. Hän alkoi kertomalla, millainen kokouksen ohjelma oli ollut.

Minä mainitsin asiasta hänelle samaan tapaan kuin pääministeri Hanssonille.

Günther oli sanoistani kovin onneton, hän kun oli runoilija ja hienotunteinen mies. Hän mainitsi, että Tanskan ulkoministeri Munch oli järjestänyt kokouksen eikä etukäteen edes ollut ilmoittanut sen ohjelmaa. Suomen pois jäämisellä ei ollut ollut mitään tarkoitusta eikä siihen sisältynyt mitään ajatusta.

Minä olin edelleen sängen tyytymätön tapahtuneeseen järjestelyyn. Suomessa ei asiaa lainkaan voitu ymmärtää ja se oli synnyttänyt paheksumista. Sellaistako pohjoismainen poliittinen yhteistoiminta lopulta olikin?

On mainittava, ettei meitä Kööpenhaminan ulkoministerien kokouksessa sentään kokonaan ollut unohdettu. Helmikuun 25. päivänä olin sieltä saanut seuraavan sähkösanomatervehdyksen:

”Tuntien syvää myötätuntoa veljeskansamme kärsimyksiä kohtaan lähetämme Teille sydämellisimmät tervehdyksemme rauhan ja vapauden toivotuksin Suomen kansalle. Koht. Günther. Munch.”

Tämän jälkeen siirryttiin keskustelemaan Suomen vaikeuksista edessä olevan tien valitsemisessa. Olisiko tehtävä rauha vai turvauduttava länsivaltojen apuun?

Valitin, että Suomi Ruotsin päätöksen jälkeen on jätetty yksin. Jos olemme pakotettuja kääntymään länsivaltojen puoleen, joutuu Ruotsi vaikeaan asemaan. Voiko se silloin kieltää läpikulun? Se joutuu siinä tapauksessa taistelemaan Venäjän puolella Suomea vastaan.

Norjan ulkoministeri Halvdan Koht

Günther oli pelästynyt tämän mahdollisuuden johdosta. Hän pyysi, että ainakin ilmoittaisin Ruotsille, ennen kuin käännyimme länsivaltojen puoleen.

Lupasin tämän tehdä, vaikken ymmärtänyt mitä hyötyä siitä olisi. Ruotsihan oli jo kantansa määritellyt ja tänään olin pääministeriltä saanut uuden kieltävän vastauksen.

Klo 16 olin jälleen lentokoneessa matkalla kotiin. Turusta ajoin autolla Helsinkiin ja professori T. M. Kivimäki oli mukana. Hän oli kovin puheliaalla tuulella ja oli päättävästi

rauhanteon kannalla. Hänen mielestään ei ollut mitään muuta mahdollisuutta, ellemme halunneet joutua täydelliseen häviöön.

HALLITUS KESKUSTELEE, MUTTA EI MÄÄRITTELE KANTAANSA

Helmikuun 28. päivänä olin jälleen virastossani. Luonani kävi sinä päivänä useita ulkovaltojen lähettiläitä, jotka olivat halukkaita kuulemaan tuoreimpia uutisia. Näiden joukossa olivat sekä Yhdysvaltain että Englannin edustajat. Viimeksimainittu ilmoitti saapuvansa tuomaan tärkeitä tietoja. Olin aikaisemmin kehoittanut häntä hankkimaan selvyuden siitä, voisivatko länsivallat suurentaa joukkoapuaan, minkä johdosta hän oli sähköttänyt hallitukselleen. Tämän johdosta Foreign Office (Englannin ulkoministeriö) oli kehoittanut häntä ilmoittamaan Suomen hallitukselle seuraavat tiedot:

1) Joukot voivat pääesikunnan ilmoituksen mukaan olla Suomessa huhtikuun kolmannella tai neljännellä viikolla eli siis 15. ja 30. päivien välillä. Kuukauden lopussa Englannilla ja Ranskalla olisi Suomessa 12 000—13 000 miestä täysin varustettuina. Lisäksi niillä olisi huomattavia joukkoja Ruotsissa tätä ekspeditiota tukemassa.

2) Kysymykseeni, miten joukot tulisivat Skandinavian lävitse, voisivatko tulla condor-mallin mukaisina osastoina, kuten saksalaiset Espanjan sotaan, Foreign Office vastasi:

He eivät usko olevan eroa siinä, tulevatko ne järjestettyinä joukkoina vai vapaaehtoisina. Venäjä ja Saksa eivät tässä suhteessa tulisi tekemään eroa. Ne panisivat painoa vain lukumäärään ja ratkaisevat asenteensa sen mukaan, kiinnittämättä huomiota siihen, millä nimellä joukot tulevat. Eng-

lanti ei voi naamioida joukkojaan ilmoittamalla niitä vapaaehtoisiksi, koska tästä tulisi kyselyjä parlamentissa ja asiasta olisi annettava julkisia selityksiä. Vapaaehtoisten muodossa lähettämiseen on näin ollen teknillisiä ja laillisia esteitä.

3) Kysymykseeni, millaiseksi muodostuisi Ruotsille annettava apu, jos Saksa ryhtyy Ruotsia ahdistamaan, annettiin seuraava vastaus:

Siitä tullaan keskustelemaan Ruotsin kanssa. Englannin hallitus ei voi etukäteen eikä ainakaan Suomelle ilmoittaa joukkojen määriä eikä avun yksityiskohtia. Joka tapauksessa tulevat liittoutuneet antamaan riittävän avun.

Tein ministeri Verekerille joukon lisäkysymyksiä, minkä johdosta syntyi vielä keskustelua.

Vereker vakuutti edelleen, että Englannilla oli hyvää tahtoa auttaa Suomea ja että sen tarjoama apu tuli olemaan riittävä. Venäläisillä on joka tapauksessa kiire rauhantekoon.

Minä kysyin vielä, voiko Englanti antaa takeita itsenäisyytemme ja rajojemme turvaamisesta ja voimmeko olla vakuuttuneita siitä, että joudumme lopullisessa rauhanteossa olemaan osallisina.

Vereker: Ei voi vastata yksinkertaisesti jaa. Mutta Suomen hallitus voi olla varma siitä, että jos Englanti tulee mukaan taistelemaan Suomen rinnalle, tulee Englanti tekemään kaiken, mikä sen vallassa on, turvatakseen maan itsenäisyyden ja riippumattomuuden.

Minä: Kuinka kauan Englanti sitoutuu pitämään joukkojaan täällä?

Vereker: Jos Englantia pyydetään taistelemaan Suomen puolesta, niin pidetään joukot täällä rauhantekoon saakka, ellei niitä välttämättä tarvita muualla, ja tulevat nämä joukot olemaan loppuun saakka Suomen vaatimusten takana. Hän vakuutti edelleen, että Englanti sataprosenttisesti on Suomen takana. Ilmoitti lähettäneensä Neuvostoliiton vaatimukset Lontooseen, mutta ei ollut niiden johdosta vielä saanut vastausta.

Klo 14 kävin Rytin luona Suomen Pankissa. Erkko sattui juuri silloin soittamaan Tukholmasta. Hän mainitsi rva Kollontayn samana aamuna klo 11 ilmoittaneen ministeri Güntherille, että Suomen olisi annettava vastauksensa Neuvostoliiton vaatimusten johdosta kahden päivän kuluessa. Tämän johdosta Erkko oli kysynyt ministeri Güntheriltä, merkitsikö ilmoitus ultimaatumia, kun aika oli tarkkaan määrätty. Siihen oli Günther vastanut, ettei ainakaan hän ollut sitä sellaiseksi ymmärtänyt. Varminta oli kuitenkin edellyttää, että ilmoitus oli tarkoitettu ultimaatumiksi, joten aika vastauksen antamiseen päättyy 1. päivänä maaliskuuta klo 11. — Samalla rva Kollontay oli ilmoittanut sähköittäneensä Rytin muistion Moskovaan. Hän oli myös tiedustellut, voisiko hän vielä saada tavata minua. Kuultuaan, että olin jo matkustanut pois Tukholmasta, hän ei ollut jatkanut kyselyjään.

Klo 15 kokoontui valtioneuvosto jatkamaan asian käsittelyä ja kuulemaan tietoja matkani onnistumisesta. Saapuvilla olivat myöskin tasavallan presidentti Kallio, professori T. M. Kivimäki sekä kenraali Walden.

Selostin valtioneuvostolle yksityiskohtaisesti sekä Tukholmassa saamani tiedot että ministeri Verekerin ja kenraali Lingin antamat selostukset länsivaltain suunnittelemapa avusta. Lopetin huomauttamalla, että asema nyt oli sellainen, että ratkaisu oli tehtävä. Olimme odotelleet, että joku tulisi avuksemme, mutta voimme nyt todeta, että meidät on jätetty yksin. Länsivalloista tarjottu apujoukkokin oli vähentynyt kerta kerralta. Se ei voi ratkaisevasti vaikuttaa sodan kulkuun; se vain pidentää sotaa ja vie meidät mukaan suursotaan. Ruotsin kanta oli mielestäni ratkaiseva, sillä länsivallat ilmeisesti eivät tule väkisin Ruotsin lävitse. Ruotsilla on koko sodan ajan ollut avainasema. Se olisi voinut yksin auttaa meitä taikka sallia länsivaltojen tulla avuksemme. Sitä se ei kuitenkaan ole katsonut voivansa tehdä. Aikaisemmin, kun monet yksityiskohdat vielä olivat selvittämättä, oli

minun ollut jonkin verran vaikea hyväksyä vaadittuja rauhanehtoja. Nyt ei enää ollut mitään valinnan varaa, vaan oli pakko hyväksyä tarjotut rauhanehdot, niin raskaat kuin ne olivatkin. Leikkaamalla yhden jäsenen irti kansamme ruumiista, voimme pelastaa maan. Venäjä on voittanut päämääränsä, mutta me olemme voittaneet sen, että Venäjä on luopunut Kuusisen hallituksesta.

Kivimäki, joka mukanani oli saapunut Tukholmasta, kertoi nyt matkaltaan saamiaan vaikutelmia. Hän oli oleskellut Tukholmassa, Oslossa ja Kööpenhaminassa koettaen saada selville mielialoja sekä vaikuttaa avun lähettämiseen. Ruotsissa oli tehty paljon työtä vapaaehtoisliikkeen hyväksi, mutta hallituksen ja varsinkin pääministeri Hanssonin haluttomuuden johdosta siinä ei ollut saavutettu paljonkaan tuloksia. Ratkaiseva vaihe oli se, kun pääministeri Hanssonin kielteinen vastaus Suomen viralliseen avunpyyntöön tuli julkisuuteen. Se herätti suurta hämminkiä asian hyväksi toimivissa piireissä. Kuninkaan esiintyminen, jonka sanottiin tapahtuneen Markus Wallenbergin vaikutuksesta, vastoin eräiden muiden neuvoa, oli surmanisku Suomelle ajatellulle avulle. Tällä hetkellä ei ollut mitään toiveita siitä, että Ruotsi virallisesti tulisi mukaan. Ruotsi tulee myöskin kieltämään länsivaltojen joukkojen läpikulun. Pohjimmaisena syynä heikkoihin tuloksiin oli haluttomuus tehdä uhrauksia sekä lisäksi Saksan pelko, jota hallitus käyttää hyväkseen, antaen ymmärtää Saksan varoittaneen Ruotsia.

Matkustettuaan Berliiniin saamaan selvyyttä asian tästä puolesta Kivimäki oli saattanut todeta, että Ruotsin taholta esitetty väite oli täysin väärä. Suomen sota oli Saksalle epä-mukava, se kun häiritsi Saksan tavaransaantia Venäjältä ja kun maailman tuomio Suomen sodan johdosta välillisesti kohdistui Saksaan. Saksan kansa oli suosiollinen Suomelle. Siksi Ruotsin yhtyminen sotaan ei olisi Saksalle epämieluisaa. Jyrkästi oli torjuttu väite, että Ruotsia olisi painostettu. Ainoana rajoituksena oli se, etteivät länsivallat saisi osallis-

tua sotaan Ruotsin ohella. Jos sen sijaan sota pysyi paikallisenä, Suomen ja Venäjän välisenä, voi Ruotsi vapaasti määrätä kantansa. Saksassa oltiin kuitenkin sitä mieltä, etteivät Ruotsin heikot voimat riittäisi edullisen ratkaisun aikaansaamiseen. — Kivimäki oli voinut todeta, että Saksa oli ollut selvillä rauhanehdoista niiden kaikissa vaiheissa sekä tunsikin myöskin uusimmat ehdot. Saksa oli kyllä valmis välittämään, mutta ilmeisesti vain postikonttorina, koska sillä ei ollut keinoja vaikuttaa Venäjään.

Kun vielä Walden oli selostanut uusimmat tiedot rintamilta, todeten, että asema oli sangen vakava, alkoi keskustelu. Se oli erittäin vakava, kuten saattoi edellyttää asian jouduttua ratkaisevaan vaiheeseen.

Pääministeri Ryti yhtyi varauksetta esittämäni kantaan. Hänen mielestään olisi kevytmielistä asettaa toiveensa yleispoliittisiin tapahtumiin ja epämääräisiin avun toiveisiin, minkä vuoksi olisi pyrittävä rauhaan vaikka raskainkin ehdoin.

Samalla kannalla olivat eri perustein Kotilainen, Paasikivi, Heikkinen ja Koivisto.

Niukkanen ja Hannula olivat jyrkästi tarjottujen ehtojen hyväksymistä vastaan.

Presidentti Kallio totesi aseman olevan kauhean traagillinen. Kansainliitto oli yksimielisesti luvannut apua. Ruotsi ja Norja olivat olleet mukana tätä päätöstä tekemässä, mutta nyt ne eivät edes salli tuoda meille sitä apua, minkä muut vallat antaisivat. Pahinta oli se, että hallitus ei saisi yksimielistä kansaa taakseen, jos se näillä ehdoilla tekisi rauhan. Presidentin mielestä oli välttämätöntä saada tietää sotamarsalkka Mannerheimin kanta, koska olisi vaarallista, jos hän olisi eri kannalla. Se ei merkitsisi sitä, että hallitus menisi marsalkka Mannerheimin selän taakse, vaan yhteishengen säilyttämistä.

Useat hallituksen jäsenet saattoivat ilmoittaa, että sotamarsalkka Mannerheim tunsikin uusimmat rauhan ehdot sekä

että hän katsoi välttämättömäksi ne hyväksyä. Presidentti Kallion ajatukseen kuitenkin useimmat hallituksen jäsenet takertuivat vaatien, että joko sotamarsalkan oli saavuttava pääkaupunkiin taikka hänen luokseen oli lähetettävä hallituksen jäseniä ottamaan selvää hänen kannastaan.

Kiinnitin hallituksen huomiota siihen, että minun Neuvostoliiton asetaman määräajan vuoksi oli välttämättä voitava seuraavana aamuna esittää hallituksen kanta eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle. Saman päivän iltana asia oli vietävä eduskuntaryhmiin ja perjantai-aamuna, maaliskuun 1. päivänä, eduskuntaan.

Ratkaisua ei hallituksessa tällä kertaa syntynyt. Päätettiin vain, että pääministeri Ryti sekä ministerit v. Born, Fagerholm, Heikkinen ja Söderhjelm sekä kenraali Walden niin pian kuin mahdollista matkustavat päämajaan neuvottelemaan ylipäällikön kanssa, minkä jälkeen he aamulla palaa-vat Helsinkiin.

Keskustelusta on syytä vielä mainita, että presidentin vali-tettua Skandinavian maiden kielteistä kantaa Paasikivi tie-dusteli, eikö Ruotsi ilmoittanut näiden maiden kantaa jo syk-syllä pidetyssä valtion päämiesten kokouksessa. Presidentti Kallio vastasi, ettei sitä silloin virallisesti kysytty, koska pe-lättiin vastauksen olevan kylmä isku kaikille tahoille.

Tilanteen sekavuutta kuvaavana on syytä vielä mainita, että hallituksen istunnon aikana Ranskan lähettiläs ministeri Magny saapui Suomen Pankkiin esittäen Ranskan hallituk-sen toivomuksen, että avunpyyntö heti tehtäisiin. Samaan ai-kaan Lontoosta saapuneessa sähkösanomassa ministeri Gri-penberg ilmoitti, että Englannin hallituksen käsityksen mu-kaan apujoukkojen lähettäminen riippui yksinomaan Ruotsin hallituksen kannasta. Gripenberg mainitsi edelleen Englan-nin ulkoministerin Halifaxin kertoneen, että Neuvostoliiton Lontoon suurlähettiläs Maisky helmikuun 26. päivänä oli esittänyt Lontoossa samat rauhan ehdot, mitkä myöhemmin Ruotsin kautta meille oli esitetty. Maisky oli pyytännyt, että

Englanti toimittaisi nämä ehdot meille, mutta Halifax oli siitä kieltäytynyt.

KÄSITTELYJÄ EDUSKUNTAPIIREISSÄ

Nyt alkoivat tapahtumat vyöryä eteenpäin entistä kiivaampaa vauhtia. Kysymys oli esitettävä laajemmille piireille ja se joutui sen takia aikaisempaa vilkkaamman käsittelyn alaiseksi. Siitä johtui, että seuraava päivä, helmikuun 29. (oli karkausvuosi), muodostui monivaiheiseksi ja tärkeäksi.

Täksi päiväksi olin pyytänyt eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kokoontumaan. Se aloitti istuntonsa aamulla klo 9. Annoin sille tietoja siitä, mitä oli tapahtunut edellisen, helmikuun 21. päivänä pidetyn valiokunnan kokouksen jälkeen. Päämaja oli jatkanut neuvotteluja länsivaltain edustajain kanssa niiden tarjoamasta avunannosta. Helmikuun 23. päivänä oli saatu vastaanottaa Neuvostoliiton ilmoitus niistä ehdoista, jotka oli asetettava rauhanneuvottelujen pohjaksi. Ruotsin hallituksen kanssa käydyt neuvottelut apujoukkojen saannista olivat johtaneet kielteiseen tulokseen. Tuorein vaihe oli Neuvostoliiton ultimaatumien luontoinen vaatimus, että heidän ehtojensa hyväksymisestä tai hylkäämisestä oli annettava vastaus kahden päivän kuluessa. Hallitus ei ollut vielä lopullisesti määritellyt kantaansa, mutta siitä huolimatta oli jo tässä vaiheessa haluttu selostaa asemaa ulkoasiainvaliokunnalle, koska olisi tärkeätä saada ryhmät koolle vielä samana iltana ja sitä tietä eduskunnan enemmistön kanta selville.

Valiokunnan jäsenet ilmoittivat jo nyt varauksettomasti kannattavansa rauhantekoa tarjotuillakin ehdoilla. Vain ed. Kekkonen asettui sitä jyrkästi vastustamaan. Ed. Hackzell, samalla kuin itse kannatti rauhantekoa, mainitsi, ettei hän

voinut ilmoittaa mitään kokoomuspuolueen suhtautumisesta asiaan. Kuukautta aikaisemmin pidetyssä eduskuntaryhmän kokouksessa sen jäsenistä vain yksi oli kannattanut rauhan tekoa.

Kun valiokunnalle ei ollut voitu ilmoittaa hallituksen kantaa, päätti valiokunta kokoontua uudelleen samana päivänä klo 18. Eduskuntaryhmät päätettiin kutsua koolle klo 19.

Tuskin olin vapautunut ulkoasiainvaliokunnan kokouksesta, kun Englannin ministeri Vereker tuli luokseni keskustelemaan.

Vereker ilmoitti saaneensa hallitukseltaan sähkeen, jossa sanottiin, että Englannin hallitus oli kuullut huhuja, joiden mukaan Suomen hallitus aikoi pyytää Saksan hallitusta välittämään rauhanneuvottelujen aikaansaamiseksi. Hän tiedusteli, voinko hänelle ilmoittaa, onko asiassa perää. Aikaisempien keskustelujen perusteella Englannin hallitus odotti, että Suomen hallitus ilmoittaa Englannille, ennen kuin ottaa semmoisen askeleen.

Minä: Asiassa ei ole mitään perää. Olemme luvanneet pitää Englannin hallituksen tietoisena asian kulusta. Heidän tähän asti antamansa avustuksen jälkeen ja uuden avun ollessa luvassa olisi epäkorrektia salata heiltä tällainen askel. Saksaa ei ole pyydetty ryhtymään mihinkään toimenpiteisiin. Viikkoon en ole edes nähnyt Saksan täkäläistä lähettimestä. Luin Verekerille Gripenbergiltä juuri saapuneen sähkeen, josta näkyi, että huhu oli lähtenyt liikkeelle Roomasta.

Vereker: Miten se on mahdollista?

Minä: Luulen ymmärtäväni asian kulun. Kreivi Bech oli käynyt täällä Italian ulkoministerin Cianon erikoisasiamiehenä. Hän oli puhunut Rytin kanssa siitä, että Italia mahdollisesti voisi yrittää saada Saksan ryhtymään välitykseen. Ryti oli antanut hänelle vapauden toimia tässä mielessä.

Vereker: Se ehkä selittää huhun liikkeelle lähdön.

Hänellä oli myös kerrottavana mielenkiintoinen juttu.

Neuvostoliiton Lontoossa oleva suurlähettiläs Maisky oli käynyt Englannin ulkoministerin Halifaxin luona jättämässä tälle samat rauhan ehdot kuin me myöhemmin olimme saaneet Ruotsin kautta, pyytäen Englantia ne meille välittämään. Kun Halifax tästä kieltäytyi, oli Maisky suuttunut ja uhannut, että tämä Englannin hallituksen kanta saattaa tuottaa odottamattomia seurauksia Neuvostoliiton ja Englannin välisille suhteille. Tähän oli Halifax vastannut, että oli vaikeata estää vaikean konfliktin syntymistä, jos Neuvostoliitto itsestään jatkaa sotaa Suomea vastaan ja esittää ehtoja, joita on vaikea hyväksyä.

Minä: Luin Verekerille aikaisemmin mainitun Gripenbergin sähkeen edelliseltä päivältä, jossa sama asia kerrottiin, kuitenkin ilman Maiskyn esittämiä uhkauksia.

Vereker: Tämä tieto voi olla hyvänä lisänä teidän perusteluissanne. Tiedusteli, onko kysymys länsivalloille esitettävän vetoituksen tekemisestä jo ratkaistu.

Minä: Ei ole. Keskustelemme siitä parhaillaan. Samalla neuvottelemme Neuvostoliiton esittämistä vaatimuksista. Vastauksen antamiseen on määrätty kahden päivän ultiimit.

Vereker: Tämä oli erittäin tärkeä tieto.

Minä: Jos olisimme varmoja tarjotun avun riittävästä ja nopeudesta, olisi ratkaisu helppo. Kun emme siitä ole varmoja, tekee se asian vaikeaksi.

Päämajassa ylipäällikön luona käyneet hallituksen jäsenet olivat aamupäivän kuluessa palanneet kaupunkiin, joten uusi hallituksen yksityinen istunto voitiin pitää klo 16. Hallitus sai heiltä kuulla selostuksen rintamatilanteesta sekä ylipäällikön käsityksestä rintaman kestävyyteen nähden. Tämä käsitys oli melkoisen pessimistinen, eli kuten eräs päämajassa käyneistä sen puki sanoiksi ”ei kriittinen, mutta huolestuttava”. Saamiensa tietojen nojalla kaikki päämajassa käyneet olivat nyt valmiit kannattamaan myönteisen vastauksen antamista Neuvostoliitolle. Tähän kantaan yhtyivät muut-

kin hallituksen jäsenet, paitsi Hannula, joka edelleen oli jyrkästi vastaan, sekä Niukkanen, joka oli valmis kannattamaan rauhantekoa vain sillä ehdolla, että siitä ei muodostuisi uutta Uudenkaupungin rauhaa, vaan että raja tulisi kulkemaan Viipurin ja Jänisjärven eteläpuolitse. Hankoniemen luovuttamiseen hänkin oli jo suostuvainen, mutta vastusti ystävyyssopimuksen tekoa, jota monet muutkin hallituksen jäsenistä pitivät vaikeana hyväksyä.

Keskustelun tulos oli ilmoitettava pian pidettävälle eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kokoukselle.

Vielä keskusteltiin istunnossa Neuvostoliitolle annettavan vastauksen sanamuodosta; esillä oli pääministerin ja ulkoministerin laatima luonnos. Sitä oli tarkistettava myöhemmin samana päivänä pidettävässä istunnossa.

Klo 18 pidetyssä eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan istunnossa ei enää pitkälti keskusteltu. Kun valiokunnan jäsenet olivat kuulleet hallituksen asettuneen kannattamaan myönteisen vastauksen antamista Neuvostoliitolle, yhtyivät siihen kaikki muut valiokunnan jäsenet, paitsi ed. Kekkonen.

Aikaisemmin päätetyt eduskuntaryhmien kokoukset pidettiin klo 19. Sosiaalidemokraattisessa eduskuntaryhmässä minä selostin asian silloista vaihetta. Ryhmäkokous hyväksyi yksimielisesti hallituksen kannan. Porvarillisilla ryhmillä oli aluksi yhteinen kokous, jossa pääministeri Ryti antoi tarpeelliset tiedot. Sen johdosta syntynyt keskustelu oli hajanaista ja Rytin oli moneen otteeseen pakko antaa lisäselvityksiä. Kokouksen päätyttyä hajaantuivat porvarilliset ryhmät pitämään omia ryhmäkokouksiaan, minkä jälkeen yhteistä kokousta jälleen jatkettiin klo 21, jolloin minäkin siihen osallistuin. Keskustelu oli tällöinkin vielä hapuilevaa, mutta tulokseksi voitiin merkitä, että miltei kaikki läsnäolijat olivat hyväksyneet hallituksen kannan.

Ilmeisesti näistä keskusteluista kaikista varotoimenpiteistä huolimatta oli vuotanut tietoja ulkopuolisille. Siitä kai joh-

tui, että Ranskan lähettiläs ministeri Magny illalla klo 21.30 pyysi vastaanottoa. Otin hänet vastaan eduskuntatalossa, jossa ryhmien kokouksia paraikaa pidettiin. Hänen asianaan oli hallituksensa puolesta ilmoittaa, että ei enää ollut kysymys 12 000 miehen suuruisesta apujoukosta, vaan että tulossa oli 20 000 miestä erikoisjoukkoja, englantilaisia, ranskalaisia ja puolalaisia. Nämä joukot olivat paraikaa muodostettavina. Hänen tiedoituksensa aiheutui siitä, että ministeri Holma oli Pariisissa tiedustellut, eikö apujoukkoja voitaisi saada suuremmiksi ja niiden saapumista aikaisemmaksi. Edelleen ministeri Magny oli sitä mieltä, että Ruotsin hallituksen kielteinen kanta apujoukkojen läpikulkuun nähden ei ollut lopullinen, vaan ettei Ruotsi eikä Norja tulisi asettumaan läpikulkua vastustamaan, kun saavat lopulliset yksityiskohtaiset tiedot. Jos vain suomalaisten vastustus rintamalla kestää vielä muutaman viikon, tulevat apujoukot olemaan täällä riittävän ajoissa. Niiden saapuminen tulee olemaan vasta alkua, sillä jatkoa tulee seuraamaan. Jos Suomen sijaan hyväksyy rauhan, tulee se olemaan täydellinen kapitulaatio ja Suomen hallitus saa kantaa vastuun maan silpomisesta.

Kun viittasin Holmalta saamaani sähkötietoon, jonka mukaan avun joutuminen maaliskuussa oli mahdotonta, vakuutti ministeri Magny, että sitä voidaan jouduttaa, niin että apujoukot ovat täällä ajoissa.

Halusin vielä kuulla hänen käsitystään siitä, voisiko Ranska tukea Suomea rauhanneuvotteluissa Neuvostoliiton kanssa, jotta voisimme saada edullisemmat ehdot, jos rauhanneuvotteluihin kävisimme. Ja ellemme näissä neuvotteluissa pääsisi tyydyttävään ratkaisuun, voisimmeko vielä sen jälkeen palata kysymykseen länsivaltojen avusta.

Tätä ministeri Magny suuresti epäili. Myötätunto Suomea kohtaan tulee länsivalloissa sillä välin jäähtymään. Ryhtyesään rauhasta neuvottelemaan Suomi siirtyy Saksan puolelle ja siitä tulee muodostumaan Saksalle suuri menestys.

Kun eduskuntaryhmät olivat sanoneet sanansa, kokoontui hallitus vielä samana iltana klo 23.15 päättämään annettavan vastauksen sanamuodosta. Aikaisemman keskustelun nojalla oli pääministeri laatinut uuden ehdotuksen, josta vielä jatkui jonkin verran puhetta. Lopulta se hyväksyttiin seuraavan-sisältöisenä:

”Suomen hallitus, joka puolestaan myös toivoo vihollisuuksien lopettamista ja rauhan aikaansaamista, katsoo tässä tarkoituksessa voivansa pitää ehtoja lähtökohtana neuvotteluille ja hyväksyy ne periaatteessa. Ehdotuksen laajakantoisuus ja sen eräiden yksityiskohtien epämääräisyys vaatii selvittämistä ja täsmentämistä, mutta nämä seikat voidaan selvittää suullisissa neuvotteluissa. Suomen hallitus odottaa ilmoitusta, koska ja missä Neuvostoliiton hallitus ehdottaa neuvottelujen alkavan. Suomen hallitus pitää Moskovaa sopivana kokoontumispaikkana.”

Vastaus oli lähetettävä Erkolle vielä samana yönä kuitenkin lisäämällä hänelle tieto, ettei sitä saanut antaa perille, ennen kuin hän oli saanut siitä erikoismääräyksen.

Näin oli tämä monivaiheinen päivä päättynyt ja asia näytti olevan turvallisessa satamassa.

LÄNSIVALLAT TULEVAT AKTIIVISIKSI

Harvoin joutuu niin perin pohjin odotuksissaan pettymään kuin hallitus käsityksessään, että asia nyt oli selvä. Niin ei lähestulkoonkaan vielä ollut. Siitä riitti vielä viikoksi eteenpäin ankaraa painiskelua sekä syiden ja vastasyiden vastakkain punnitsemista.

Tuskin hallitus oli päätöksensä tehnyt, kun sitä ulkoapäin alettiin ankarasti painostaa. Ranska ja Englanti, jotka siihen mennessä olivat avunantoasiassa toimineet jotenkin veltosti, vain sen verran, että näyttäisi siltä, että ne olivat puuhassa, alkoivat hallituksen uusimpien päätösten saavuttua niiden

tietoon, herätä huomaamaan, että asiassa oli pakko tehdä jotakin vakavaa, jos ne halusivat saada tänne uuden rintaman syntymään. Ne olivat nähtävästi otaksuneet, että Suomi hädässään ilman enempää harkintaa tarttuisi niiden tarjoukseen. Kun niin ei ollut tapahtunut, ryhtyivät ne nyt panemaan kaikkensa liikkeelle estääkseen Suomea käymästä rauhanneuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa. Sekä Lontoo että Pariisi ryhtyivät toimimaan ja seurauksena oli, että sekä ministeri Gripenberg Lontoosta että ministeri Holma Pariisista soittivat yöllä pääministerille uusia tietoja. Niiden johdosta Ryti soitti minulle yöllä klo 1.30 kertoen näiden puhelujen sisällön. Kävi yhä ilmeisemmäksi, että Suomea pidettiin tärkeänä pelinappulana länsivaltain strategisissa sotasuunnitelmissa. Emme mekään tosin olleet kuvitelleet, että apua oli tarjottu meidän sinisten silmiemme vuoksi.

Yöllä saapui lisäksi useita tärkeitä sähkeitä. Niinpä Holma ilmoitti Ranskan pääministerin Daladierin varmasti luvanneen joukkojen voivan saapua maaliskuun loppuun mennessä. Lähtöaika riippuisi Lontoosta, joka tuskin olisi valmis lähettämään joukkoja ennen maaliskuun 12. päivää. Ranska kyllä olisi valmis aikaisemminkin. Myöhemmin yöllä saapui Holmalta vielä uusi sähke, jossa hän ilmoitti Daladierin uudelleen luvanneen korostaa apujoukkojen riittävää ja nopeaa tuloa. Yön varrella saapuneet tiedot olivat siten tarjonneet paljon uutta harkitsemisen aihetta.

Kun maaliskuun 1. päivän aamu valkeni, oli ainakin ulkoasiainministerillä selvillä, että päivä tulisi muodostumaan äärimmäisen tärkeäksi. Neuvostoliitto oli vaatinut vastausta klo 11:een mennessä ja siinä oli ilmoitettava, hyväksytäänkö vai hylätäänkö sen esittämät rauhan ehdot. Yön varrella länsivaltajien taholta tapahtuneen ponnekkaan esiintymisen johdosta olisi kuitenkin ollut kevytmielistä ilman perusteellista harkintaa jättää niiden esitykset varteenottamatta. Halusin tämän vuoksi mahdollisimman aikaisin valtioneuvoston koolle saadakseni kuulla sen mielipiteen.

Hallituksen istunto oli klo 10.30 aamulla, siis 1½ tuntia ennen kuin vastaus Neuvostoliitolle oli annettava, koska Tukholman kellot ovat Suomen ajasta tunnin jäljessä. Siihen osallistui myöskin presidentti Kallio, kuten yleensä kaikkiin näiden viikkojen istuntoihin. Keskustelun pohjaksi kerroin, mitä eilisillan jälkeen oli tapahtunut. Ranskan uusimman virallisen ilmoituksen mukaan tulisivat länsivallat lähettämään 50 000 miestä ja ne tulisivat olemaan Suomessa maaliskuun lopussa. Ranska ja Englanti tulevat huolehtimaan apujoukkojen läpikulusta Norjassa ja Ruotsissa. Ranska pyytää lisäksi, ettei neuvotteluja Neuvostoliiton kanssa jatketaisi. Myöskin Lontoosta oli ministeri Gripenbergin kautta tullut samanlaisia tietoja, ja hän oli ilmoittanut, että siellä kiireellä valmistellaan joukkojen lähettämistä. Mutta siinä tapauksessa, että neuvotteluja Neuvostoliiton kanssa jatketaan, keskeytetään kaikki valmistelut ja samalla lakkaavat sekä aselähetykset että kaikkalainen taloudellinen tuki. Suomi olisi silloin voimaton vastustamaan Neuvostoliiton uusia vaatimuksia. Ruotsin kantaa läpikulkuun nähden ei Englannissa pidetty lopullisena.

Valitin valtioneuvoston jäsenille, että asia näin viime hetkinä oli mutkistunut ja että meidän nyt muutamassa minuutissa oli valittava, kumman valtaryhmän puoleen käännyimme. Neuvostoliiton tarjousta ei kenties uudisteta, ellei sitä nyt käytetä hyväksi. Toiselta puolen oli epävarmaa, pääsisivätkö länsivallat ajoissa perille. Neuvostoliitto oli täysin tietoinen länsivaltojen aikeista ja siksi se vaatimuksissaan oli niin kireä. Jos voisi luottaa siihen, että Neuvostoliiton halvälttää joutumista ennen aikojaan mukaan suursotaan, mitä länsivaltojen Suomeen tulo merkitsisi, oli tarpeeksi voimakas, voisi Neuvostoliitolle ehkä vastata siten, ettei vastaus ole hyväksyvä eikä hylkäävä, vaan siinä tehtäisiin uusia kysymyksiä. Siten voitaisiin voittaa muutama päivä aikaa ja sillä välin saada selvyys länsivaltojen todellisista aikomuksista. Niiltä olisi vaadittava virallinen vahvistus siihen, että tänne

heti maaliskuussa saapuu luvatut 50 000 miestä ja sen jälkeen tarpeen mukaan lisää. Kiireellisimpänä toimenpiteenä olisi esitettävä vaatimus saada vähintään sata pommikonetta miehistöineen. Ilmoitin edelleen, että Erkolle eilen illalla oli lähetetty hyväksymämme vastaus, kuitenkin sillä lisäohjeellä, ettei sitä saa jättää perille ennen kuin siitä täältä käsin annetaan erikoismääräys.

Tällä kertaa keskustelu sai aivan toisen sävyn kuin edellisenä iltana, muutamaa tuntia aikaisemmin. Luvatun avun suuruus samoin kuin lupaus sen nopeasta perille toimittamisesta olivat senlaatuksia tekijöitä, ettei niitä ilman muuta saattanut jättää lähemmin tutkimatta. Sen vuoksi ei yksikään hallituksen jäsenistä tällä kertaa vaatinut annettavaan vastaukseen Neuvostoliiton ehtojen selvää hyväksymistä. Presidentti Kallio oli erikoisen tyytyväinen asiain saamaan uuteen käänteeseen. Hän sanoikin eilisen päätöksen johdosta viettäneensä unettoman yön ja oli tällöin ajatellut neuvottelujen pohjaksi helmikuun 1. päivänä rintamalla vallinutta tilannetta.

Vaikeutena oli nyt vain se, mitä Neuvostoliitolle oli vastattava. Erkko hätyytti Tukholmasta jo kesken valtioneuvoston istunnon kiirehtien tietoa, oliko hänen annettava perille edellisenä yönä hänelle lähetetty vastaus. Lupasin hänelle vastauksen jonkin minuutin päästä. Istunnon päätyttyä klo 11.45 soitin hänelle ilmoittaen hallituksen päätöksestä. Aikaisempaa hyväksyvää vastaustamme ei ollut annettava perille, vaan sen sijaan seuraavan sanamuodon sisältävä vastaus:

”Suomen hallitus harrastaa vihollisuuksien lopettamista ja rauhan aikaansaamista, mutta kun ehdotuksessa ajateltu uusien rajojen suunta on epämääräinen, pyydetään niiden täsmällisempää määrittelyä. Samalla pyydetään tietoa, minkä vastikkeen Suomi tulisi saamaan.”

Kun olin luvannut pitää ministeri Güntherin tapausten tasalla, kehoitin Erkkoa samalla minun puolestani Güntherille ilmoittamaan:

”Lupaukseni mukaan ilmoitan Suomen hallituksen Neuvostoliiton raskaiden rauhanehtojen vuoksi vakavasti harkitsevan länsivaltojen puoleen kääntymistä.”

Valtioneuvoston istunnossa päätettiin hankkia lähempiä tietoja länsivaltojen tarjoaman avun varmuudesta. Siinä tarkoituksessa lähetettiin sekä Lontooseen että Pariisiin sähköet, joissa pyydettiin kiireellistä tietoa, voivatko länsivallat lähettää vähintään 50 000 miestä heti. Niiden olisi oltava perillä vielä maaliskuussa. Myöhemmin olisi saatava lisää väkeä. Näiden joukkojen tulisi osallistua taisteluihin kaikilla rintamilla päämajan määräysten mukaan. Samalla pyydettiin heti vähintään 100 pommituskonetta miehistöineen. Kysyttiin myös, mitä takeita länsivalloilla oli siitä, että Skandinavian maat suostuvat nopeasti läpimarssiin.

Iltapäivällä klo 14.30 sain Rytin kautta tietää, että Erkkö oli hänelle soittanut Tukholmasta ministeri Güntherin terveiset. Günther oli ihmeteltyt, minkä vuoksi me haluamme saada uuden rajan jo etukäteen määrätyksi; sehän merkitsee huomontaa lähtökohtaa. Hänen mielestään olisi parempi nyt antaa myönteinen vastaus ja jälkeen päin neuvotteluissa hoitaa yksityiskohdat. Jos silloin halutaan katkaista neuvottelut, olisi siihen aina tilaisuus. Vastikkeen saamisesta ei Güntherin mielestä nyt voi saada minkäänlaista vastausta.

Ryti oli maininnut Erkkölle, että kun ehdotettu raja oli kovin epämääräinen se saattoi merkitä puolet enemmän tai vähemmän. Emme puolestamme halunneet katkaista neuvotteluja, jos niihin kerran ryhdymme. Olimmehan moneen kertaan korostaneet, että haluamme rauhaa.

Länsivaltojen tarjoaman avun johdosta ministeri Günther oli Erkkölle jyrkästi ilmoittanut, ettei Ruotsi tule päästämään niiden joukkoja maansa lävitse, mihin Ryti oli huomauttanut, ettei sitä tässä yhteydessä ollut kysytykään.

Puolentoista tunnin päästä Erkkö soitti minulle jatkoa edelliseen keskusteluun kysyen aluksi, olinko Rytin kautta

saanut tiedon ministeri Güntherin kannasta. Myönnettyäni olevani siitä tietoinen hän mainitsi olleensa uudelleen kutsuttuna ministeri Güntherin luo, joka sillä välin oli ollut keskusteluissa rva Kollontayn kanssa. Rva Kollontay oli maininnut, että rauhanneuvottelujen alkaminen riippui yksinomaan siitä, hyväksyikö Suomi esitetyt ehdot "keskustelujen pohjaksi". Hän oli arvellut, että yksityiskohdista oli parempi puhua neuvottelujen aikana, jolloin Stalinilla olisi tilaisuus tehdä "suuri ele". Tämän johdosta ministeri Günther oli ehdottanut meidän vastauksemme lisättäväksi toiseksi lauseeksi: "Suomi on sen vuoksi periaatteessa valmis hyväksymään venäläisten ehdotuksen." Ministeri Günther oli muun ohella tiedustellut, olisiko hänellä aihetta tehdä ehdotus vihollisuuksien lopettamisesta. Tähän vastasin Erkolle, että jos ministeri Günther katsoo voivansa tehdä tämän omasta aloitteestaan, näemme sen mielellämme.

Erkon tietämän mukaan ei rva Kollontaylle Moskovasta käsin ollut mainittu mitään Viipurin ja Sortavalan luovuttamisesta. Tämä tieto oli tullut Ruotsin Moskovian-ministerin Assarssonin kautta.

Kun ministeri Günther muutaman tunnin sisällä oli pyytänyt vastausta, saako hän meidän vastauksemme lisätä ehdottamansa lauseen, ilmoitin olevan mahdotonta sinä päivänä siihen vastata, mutta ehkä seuraavana päivänä.

Erkko mainitsi edelleen, että Ruotsin Helsingin-ministeri Sahlin pian saapuu luokseni tekemään ilmoituksen samasta asiasta. Virka-aikana ministeri Sahlin saapuikin tehden seuraavan ilmoituksen, jonka hän pyynnöstäni pani myös paperille.

"Puhelinilmoitus ulkoministeri Güntheriltä ministeri Sahlinille Helsingissä 1. 3. 40 klo 16.15 mahdollisimman nopeasti toimitettavaksi ulkoministeri Tannerille.

Jos Suomen hallituksen vastaus Neuvostoliiton hallitukselle on tarkoitettu positiiviseksi, täytyy minun pyytää lisätä toiseen lauseeseen seuraavat sanat: Suomen hallitus on sen

vuoksi periaatteessa valmis hyväksymään venäläisten ehdotuksen ('periaatteessa' voi mahdollisesti jäädä pois).

Perusteellisen keskustelun jälkeen täällä olevan Venäjän ministerin kanssa olen nimittäin tullut siihen selvään vakaukseen, että vastaus muuten tullaan Moskovassa käsittämään hylkääväksi siitä seuraavine kauaskantoisine johtopäätöksineen.

Olisin kiitollinen mahdollisimman nopeasta vastauksesta.

Pitäisin varsin epäviisaana pyytää rajojen määrittelyä, mutta olen suostuvainen esittämään sen, jos Suomen taholta edelleen siitä pidetään kiinni."

Kutsustani saapui Englannin ministeri Vereker luokseni, jolloin ilmoitin hänelle asiain uusimmat vaiheet. Emme olleet antaneet Neuvostoliitolle vastausta sen asettamassa määräajassa. Sen sijaan olimme pyytäneet lisätietoja länsivaltain tarjoamasta avusta. Ministeri Vereker puhui innostuneesti tästä avusta ja kehoitti meitä nopeasti sitä pyytämään. Elleivät Skandinavian maat päästä länsivaltojen joukkoja maittensa lävitse, tulee se olemaan niiden häpeä.

Tämän johdosta huomautin, ettei tämä häpeä tule Suomea pelastamaan. Lupasin edelleen pitää häntä tapausten tasalla.

Länsivaltain taholla tunnuttiin nyt oltavan erittäin toimeilaita Suomeen lähetettävän avun suhteen. Holma soitti Pariisista Rytille iltapäivällä kertoen siellä olevan vilkasta toimintaa Suomeen lähetettävän avunannon hyväksi. Kenraali Ironside (Englannin ylipäällikkö) oli kutsunut luokseen Suomen Pariisissa olleen sotilasasiamiehen eversti Paasosen ja ilmoittanut hänelle kenraalien Lingin ja Ganevalin meille antamien avunantoa koskevien aikaisempien numeroiden olleen virheellisiä. Länsivaltojen tarkoituksena oli lähettää Suomeen heti 50 000 miestä ja jälkeenpäin vielä lisää. — Pääministeri Daladier taasen oli sanonut ministeri Holmalle Suomen kysymyksen olevan sen hetken tärkein poliittinen kysymys. Ranska panee liikkeelle kaikki voimansa Suomen auttamiseksi. Hän oli myös luvannut heti lähettää 50 pom-

mituskonetta. Tällöin Holma ei vielä ollut saanut sähköttämme, jossa oli pyydetty 100 konetta. Hän lähti uudelleen pyytämään 50 konetta lisää.

Päivän kuluessa länsivalloista saapui useita sähköitä, joissa samaa asiaa kosketeltiin. Kaikissa lupailtiin nyt 50 000 miehen suuruinen nopea apu. Lämpikulun Norjan ja Ruotsin kautta lupasivat länsivallat itse hoitaa. Lontoosta saapuneet tiedot olivat kuitenkin melko lailla varovaisempia kuin Pariisin tiedot.

ERI SUUNTIIN VETÄVIÄ VOIMIA

Maaliskuun 2. päivänä

Pidin tarpeellisena jälleen neuvotella koko valtioneuvoston kanssa. Sen istunto pidettiin klo 11. Jatkuvien hälytysten vuoksi se pidettiin Suomen Pankin pommisuojojassa. Tasavallan presidentti oli myöskin saapuvilla.

Selostin edellisen päivän tapahtumia mainiten minusta näyttävän siltä, ettei yhteys Moskovaan määrääjän sivuuttamisesta huolimatta ollut katkennut. Ruotsi koettaa saada meille parempia rauhanehtoja. Länsivaltojen avunannon mahdollisuuksia käsitellään edelleen. Eduskuntapiireissä näyttää kuitenkin olevan levottomuutta sen johdosta, ettei Neuvostoliitolle ollut vastattu asetetun määrääjän kuluessa; tämän johdosta pyydettiin jo eilisillaksi eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan istuntoa. Olin kuitenkin ehdottanut sen siirtämistä tähän päivään, jotta hallituksella sitä ennen olisi tilaisuus tutustua asian uusimpiin vaiheisiin.

Hallituksen jäsenet olivat tyytyväisiä kuullessaan, että mahdollisuus keskustelujen jatkamiseen Moskovan kanssa näytti olevan avoinna ja asema siten näytti lohdullisem-

malta. Sain valtuudet selostaa uusimpia vaiheita eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle.

Selostus annettiin valiokunnan istunnossa samana iltana klo 18. Sen johdosta useimmat valiokunnan jäsenet käyttivät puheenvuoroja ja mieliala tuntui rauhoittuvan, kun mainitsin, ettei rauhanteon linjaa ollut menetetty, vaikka avunantoakin sen rinnalla tutkittiin. Valiokunnan jäsenet pitivät mahdollisena, että näin menettelemällä voitiin helpottaa rauhannehtoja. Vain edustaja Kares vastusti jyrkästi rauhanneuvotteluja ehdotetulla pohjalla.

Moskovasta odoteltiin kaiken päivää vastausta sinne lähetettyyn ilmoitukseen. Vastausta ei kuitenkaan saapunut. Tämä saattoi merkitä sitä, että Moskova katsoi neuvottelujen katkenneen. Ministeri Günther oli hyvin levoton asiasta.

Sen sijaan kysymys länsivaltojen avuntarjouksesta oli tänäänkin monessa muodossa esillä. Siitä sähkötteli meille ministeri Holma edelleen kiihkeästi Pariisista. Pääministeri Daladier oli hänelle jatkuvasti puhunut avunantamisesta luvaten myös heti lähettää pommituskoneita. Lontoosta sähkötteli ministeri Gripenberg tiedoittaen ulkoministeri Halifaxin ilmoittaneen, että Englannin ja Ranskan hallitukset olivat tänään kääntyneet Oslon ja Tukholman hallitusten puoleen pyytäen niiden suostumusta joukkojen läpikulkuun. Samalla oli Halifax ilmoittanut liittovaltojen lähettävän apujoukkoja Suomeen niin paljon kuin satamat ja rautatiet suinkin sallivat. Lähetykset alkaisivat maaliskuun 15. päivänä ja myöhemmin tulisi lisää niin paljon kuin mahdollista. Tämä tarkoitti ministeri Halifaxin ilmoituksen mukaan sitä, että sekä Ranska että Englanti yhteisvoimin tulisivat antamaan apua kaikin käytettävissä olevin keinoin. Huolimatta Norjan ja Ruotsin kielteisestä vastauksesta valmisteluja jatkettiin ja pidettiin tähtäimessä maaliskuun 15. päivää joukkojen lähetyspäivänä. Samanaikaisesti tultaisiin harjoittamaan Ruotsin

ja Norjan hallitukseen nähden mahdollisimman suurta painostusta läpikulkuoikeuden saamiseksi. Esitetyn pyynnön hylkäämisenkään ei tarvinnut merkitä avustuksesta luopumista.

Tieto länsivaltojen kääntymisestä Ruotsin hallituksen puoleen tuli myöskin Tukholmasta Erkon kautta. Ministeri Günther oli hänelle ilmoittanut, että tiedusteluun oli alustavasti vastattu kielteisesti. Hän oli myöskin pyytänyt Erkkoa saattamaan Suomen hallituksen tietoon, että lopullinen vastaus tulisi olemaan kielteinen sekä että Oslo tulisi menettelemään samalla tavalla.

Illalla klo 23.45 Ruotsin Helsingissä oleva ministeri Sahlin soitti minulle kotiin. Hänellä oli tehtävänä seuraava ilmoitus:

"1) Ison-Britannian ja Ranskan hallitukset ovat tänään tehneet demarchin Suomen hallituksen pyynnöstä (huomautin tähän väliin: toistaiseksi emme ole tehneet mitään pyyntöä). Ruotsin hallitus on vastanut: Lämpimarssiin ei voida myöntää lupaa. Jos kysymykseen palataan, tulee vastaus olemaan sama.

2) Sen johdosta, että on koetettu saada selvitystä rauhan-ehdotoihin, ilmoitetaan, ettei tähän mennessä vielä ole tullut mitään vastausta. Voidaan ajatella sitäkin mahdollisuutta, ettei mitään vastausta tule. Kysytään, eikö Suomen hallitukselta voida saada vastausta meidän ehdotukseemme toisen lauseen lisäämisen suhteen. Olisin kiitollinen vastauksesta."

Päivä meni mailleen tuomatta odotettua selvyyttä.

Maaliskuun 3. päivänä

Valtioneuvoston klo 11.30 pidetyssä istunnossa kerroin siitä vaikutelmasta, minkä Englannin ja Ranskan edellä kerrottu painostus Ruotsin ja Norjan hallituksia kohtaan oli aiheutta-

nut näissä maissa. Erkon sähköteitse ja kirjeissä antamien tietojen mukaan oli ainakin ministeri Günther sen johdosta käyttänyt hänelle poikkeuksellisen jyrkkää puhetapaa. Hän oli aluksi maininnut olleensa keskusteluissa saksalaisten kanssa, jolloin nämä edelleen olivat toivoneet Suomen ja Neuvostoliiton välisen ristiriidan päättymistä, mutta olivat valittaen todenneet, etteivät he asialle mitään mahtaneet. Edelleen hän oli kertonut saaneensa kuulla venäläisten ehtoihin sisältyvän vaatimuksen, että Kuusinen olisi otettava Suomen hallitukseen. Tämän johdosta hän oli saattanut neuvostohallituksen tietoon, että jos tämä pitää paikkansa ja jos Neuvostoliitto siten esiintyy uusilla vaatimuksilla, Ruotsi tulee ottamaan koko kysymyksen ja suhtautumisensa ristiriitaan kaikessa laajuudessaan uudelleen käsiteltäväkseen. Tähän Molotov oli vastannut, että kaikki Venäjän vaatimukset oli jo tiedoitettu Ruotsin hallitukselle.

Ryhtyessään koskettelemaan Englannin ja Ranskan hallitusten kääntymistä Skandinavian maiden hallitusten puoleen läpikulkuasiassa Günther oli sanonut, että jos Ruotsia painostetaan tässä asiassa, johtaa se siihen, että Ruotsi tulee taistelutantereksi, koska Saksa silloin hyökkää Ruotsiin, ja hänen tehtäviinsä kuuluu ennen kaikkea estää tämä. Hän oli ihmetellyt, minkä kannan Ruotsin kansa tulee ottamaan, jos se saa kuulla, että Suomi haluaa uhrata myöskin Ruotsin sotatantereksi voidakseen pelastaa Viipurin ja Sortavalan kaupungit. Kumpikaan niistä ei ole elinkysymys Suomelle eikä niiden menettäminen merkitse Suomen tuhoa. Suomihan voi ne jälleen vapauttaa sopivien konjunktuurien satuessa. Ei Ruotsin kansa jaksaisi käsittää, että Hankokaan olisi Suomelle elinkysymys. Missään tapauksessa se ei olisi sellainen kysymys, jonka vuoksi Ruotsin kansa menisi sotaan. Jos Ruotsi vedetään mukaan sodanvaara-alueeseen, on sen pakko ajatella itseään ja omia tarpeitaan sekä pidättää itselleen kaikki sotamateriaali. Hän oli myöskin maininnut sen mahdollisuuden olevan olemassa, että heidän olisi pakko

riksdagille ilmoittaa, että oli olemassa rauhan mahdollisuuksia, mutta että Suomi ei täysin halunnut käyttää niitä hyväkseen.

Tähän Erkki oli huomauttanut, että näiden kysymysten esille ottaminen tässä vaiheessa olisi suuri virhe. Se, että Neuvostoliiton vaatimuksissa nyt on mainittu Viipurin ja Sortavalan kaupungit, johtui pääministeri Hanssonin tiedonannosta, jolla oli ollut suorastaan katastrofaalinen vaikutus Suomen ulkopoliittiseen asemaan. Se oli huomattavalla tavalla vahvistanut Neuvostoliiton diplomaattista asemaa ja tukenut sen vaatimuksia.

Keskustelun varrella oli myöskin käynyt selville, ettei rva Kollontay ollut ehtojen joukossa maininnut Viipurin ja Sortavalan luovuttamista. Niistä oli Molotov maininnut ilmoittaessaan Neuvostoliiton ehdot ministeri Assarssonille Moskovassa.

Saadut tiedot osoittivat, että Ruotsi välitystehtäväänsä hoitaessaan kiinnitti suurta huomiota Ruotsin omaan asemaan ja turvallisuuteen.

Kerroin valtioneuvostolle edelleen, että ennen istunnon alkua Englannin ja Ranskan Helsingissä olevat ministerit olivat käyneet luonani. Heistä oli Englannin ministeri ensinnäkin kertonut länsivaltojen jo edellä mainitusta esiintymisestä Osllossa ja Tukholmassa. Hän ilmoitti, että länsivallat viimeistään maaliskuun 5. päivänä odottavat meiltä avunpyyntöä. Kun semmoinen tulee, kääntyvät he maaliskuun 11. päivänä uudelleen Ruotsin ja Norjan puoleen vaatien läpimarsssia. Maaliskuun 15. päivänä olisi ensimmäinen joukko valmis lähtemään. Huhtikuun ensimmäisen ja toisen viikon aikana saapuisi perille noin 6 000 miestä. Minun huomautukseeni, että pääkysymyksenä näkyy esiintyvän läpikulku Skandinavian maiden kautta, ministerit eivät voineet antaa muuta vastausta kuin että he luottivat harjoitettavaan painostukseen. Kysymykseen aikovatko he tulla vastoin Skandinavian maiden suostumusta, he edelleen viittasivat harjoitettavaan

painostukseen. Kun huomautin, että juuri tämä on ydinkysymys, vastasi ministeri Magny, ettei se ole mikään kysymys, vaan strateginen asia.

Lopuksi huomautin, että ymmärtääkseni olimme kulkeneet nuoran loppuun saakka. Neuvostoliiton esittämän määräajan olimme sivuuttaneet ja nyt olivat länsivalto omalta taholtaan asettaneet määräpäiväksi maaliskuun 5. päivän. Olimme siten jatkuvasti pakkotilassa. Voisimme tietenkin antaa länsivaltojen yrittää harjoittaa painostusta Skandinavian maita kohtaan, mutta en uskoisi niiden ryhtyvän suoranaisiin pakkokeinoihin. Emme voi pitemmältä jatkaa tällä linjalla, minkä vuoksi ainoaksi tehtäväksi jää palaaminen rauhanneuvottelujen linjalle. Moskovasta ei kuitenkaan ole saatu vastausta. Se oli Molotovin tavanmukaisen taktiikan tapaista. Nähdäkseni nyt ei ollut muuta neuvoa kuin lähettää se vastaus, jonka jo kerran olemme hyväksyneet. Ainoa muutos, minkä siihen tekisin, oli se, että jättäisin pois ehdotuksen, että Moskova olisi neuvottelupaikka. Katsoin nykyvaiheessa kaikki sivuhyppäykset tarpeettomiksi ja ehdotin, että nielemme meille tarjotun kalkin.

Tätä ehdotusta kannatti kolme hallituksen jäsentä, nimittäin von Fieandt, Kotilainen ja Pekkala. Toisten mielestä sen sijaan ei ollut aihetta tehdä lopullista ratkaisua, varsinkin kun ei ollut täyttä selvyyttä siitä, oliko rva Kollontay lainkaan lähettänyt meidän vastaustamme virallisesti perille. Ministeri Hannula, johdonmukaisena aikaisemmalle kannalleen, ehdotti, että nyt jo olisi käännyttävä länsivaltojen puoleen apua pyytäen.

Kun aikaisempaa ehdotustani ei hyväksytty, kysyin, saanko ilmoittaa Moskovaan, että suostumme neuvottelemaan esitetyllä pohjalla, jos vaatimuksista jätetään pois Viipurin ja Sortavalan kaupungit. Tätäkään ei välittömästi haluttu hyväksyä, vaan asia lykättiin iltapäivällä klo 18 pidettävään uuteen istuntoon, mihin mennessä minun oli hankittava lisä-

selvityksiä, mm. otettava selville, oliko meidän vastauksemme toimitettu Moskovaan.

Valtioneuvoston istunnon jälkeen jäimme pääministeri Ryti, ministeri Paasikivi, kenraali Walden sekä minä neuvottelemaan, mihin toimenpiteisiin olisi ryhdyttävä. Neuvottelun tuloksena oli, että me ministeri Güntherin ajatuksen mukaisesti päätimme luvata neuvostohallitukselle olevamme valmiit neuvotteluihin, jos heidän vaatimuksistaan jätetään pois Viipurin ja Sortavalan kaupungit.

Neuvottelun päätyttyä otin klo 13.45 Rytin saapuvilla ollessa puhelun Tukholmaan ministeri Güntherille. Puhelu kävi seuraavaan tapaan:

Minä: Mainitsin ymmärtävämmä hyvin hänen vaikeutensa, emmekä haluaisi niitä lisätä, mutta meidänkin on ajateltava itseämme ja se lopullisesti ratkaisee valintamme. Ilmoitin, ettemme olleet esittäneet länsivalloille niiden toivomaa vetoomusta, kuten länsivallat eilen olivat heille ilmoittaneet. Länsivallat olivat määränneet maaliskuun 5. päivän viimeiseksi määräpäiväksi, jolloin avunpyyntö olisi tehtävä. Päivän valinta lienee tehty teknillisistä syistä.

Günther: Mielenkiintoinen tieto, kiitän siitä.

Minä: Pyydän kysyä, mitä meidän puolestamme Moskovaan on ilmoitettu; onko meidän ehdottamamme vastaus toimitettu perille?

Günther: Ei ole. Harkitsimme rva Kollontayn kanssa, että se voitaisiin tulkita kieltäytymiseksi.

Minä: Mihin sitten oikeastaan odotetaan vastausta?

Günther: Sähkeeseen, jossa tiedustellaan helpompia ehtoja.

Minä: Epäilläänkö, ettei siihenkään tule vastausta?

Günther: Rva Kollontay on hyvin pessimistinen. Hän ei usko vastauksen saapuvan.

Minä: Rva Kollontayn ehdottama toinen lause sitoisi meidät koko ohjelmaan.

Günther: Tietysti sitoisi.

Minä: Erkon kirjeessä viitataan teidän (Güntherin) ajatuksenne: "Jos Venäjä helpottaisi ehtojansa, voisi Suomi heti antaa vastauksensa." Mistä tämä ajatus on tullut? Onko siihen jotain perusteita?

Günther: Hän oli esittänyt tämän ajatuksen rva Kollontayn ehdotuksesta. Rva Kollontay on tosin pessimistinen sen suhteen, mutta suosittelee sitä kuitenkin.

Minä: Voisin luvata Suomen ryhtyvän heti neuvotteluihin, jos Viipuri ja Sortavala jätetään vaatimuksista pois. Siinä tapauksessa lyömme asian heti kiinni.

Günther: Lupaan tehdä tämänsuuntaisen yrityksen.

Minä: Onko keskustelu Moskovan kanssa yleensä enää viireillä, vai onko se katsottava katkenneeksi, kun määräpäivä, maaliskuun 1. päivä, on mennyt ohi?

Günther arveli, että keskustelu määräpäivästä huolimatta vielä oli viireillä, varsinkin jos tänään voidaan antaa vastaus.

Minä: Voitteko te ulkopuolisena antaa meille jonkin hyvän neuvon?

Günther: Olisi paras pyrkiä neuvotteluihin.

Minä: Mitä olisi tehtävä niihin pääsemiseksi?

Günther: Ehkä olisi paras esittää puheenaollut kysymys Viipurin ja Sortavalan kaupunkien pois jättämisestä.

Minä: Mitä voidaan Ruotsin taholta sanoa puolustusliittomahdollisuuksista Ruotsin kanssa? Siitä oli puhetta Hanssonin kanssa minun siellä viimeksi käydessäni.

Günther: Sen valmistelu vie kuukausien ajan. Se ei joudu tähän hätään. Taloudellisia kysymyksiä kohtaan on täällä sen sijaan suurta myötätuntoa.

Päivällä oli länsivaltojen Helsingissä olevat edustajat kutsuttu Suomen Pankkiin, missä Ryti ja minä otimme heidät vastaan.

Ensin saapui Englannin ministeri Vereker sotilasasiamiehen seuraamana. Hänen tehtävänään oli hallituksensa puo-

lesta virallisesti ilmoittaa, että Tukholmassa oli tehty demarchi joukkojen läpikulkuoikeuden saamiseksi. Jos Englannin hallitus maaliskuun 5. päivään mennessä saa vastaanottaa Suomen avunpyynnön, voivat joukot lähteä matkalle maaliskuun 11. päivänä, olla Narvikissa 20. päivänä ja perillä Suomessa huhtikuun 1.—2. viikolla. Hänen ilmoittamiensa saapuvien joukkojen lukumäärät olivat jälleen pienemmät kuin viimeksi ilmoitetut numerot. Englannista tulisi ehkä lähtemään n. 6 000 miestä. Englanti tulisi uudelleen kääntymään Skandinavian maiden puoleen maaliskuun 11. päivänä. Joukot voisivat saapua Suomeen vain Skandinavian maiden yhteistoiminnan avulla. Niiden pitäisi päästä tänne, ennen kuin jäät Pohjanlahdesta lähtevät, muuten voisi Saksan laivasto vaikeuttaa lähetyksiä, voisipa se katkaista rautatienkin Haaparantaan. Hänen ilmoittamansa joukkojen lukumäärä oli suurin, mitä Skandinavian satamat ja kulkuneuvot voivat niellä ja mitä Suomessa voitaisiin ylläpitää. Englanti oli kuitenkin valmis lisäämään joukkoja niin paljon kuin mahdollista ja niin paljon kuin sotilaalliset kokemukset sallivat. Englannin ja Ranskan joukot yhdessä takasivat tämän operaation onnistumisen. Hän toivoi, että Suomi pian esittäisi puheenaolleen vetoomuksen.

Ryti: Mitä tapahtuisi, jos Norja ja Ruotsi eivät suostuisi läpikulkuun?

Vereker: Sitä ei tiedä. Hän luotti siihen, että näissä maissa sisäinen jännitys pakottaa antamaan luvan. Mahdollisesti saattaa tapahtua hallituksenkin vaihdos.

Minä: Voivatko joukot saapua perille vastoin Ruotsin hallituksen tahtoa?

Vereker ei voinut sitä sanoa. Jos vetoomus tehdään viimeistään maaliskuun 5. päivänä oli 11. päivään mennessä viikko aikaa muokata mielialaa Skandinaviassa.

Ranskan ministeri Magny saapui Verekerin jälkeen. Hän halusi vahvistaa Verekerin ilmoituksen Tukholmassa tapahtuneesta demarchista. Hänellä ei ollut esitettävänäan mitään

numeroita joukkojen suuruudesta eikä niiden saapumisajasta. Hän vakuutti Ranskan olevan valmiina lähettämään joukkoja heti kun Suomi esittää vetoomuksensa. Skandinavian maille tullaan vakuuttamaan, ettei niillä ole mitään pelättävänä. Hän halusi nyt tietoa, onko Suomi valmis esittämään vetoomuksen, jossa Ranskaa Kansainliiton paktin 16. §:n perusteella pyydetään auttamaan Suomea. Hän ilmoitti, että Ranska ja Englanti ovat valmiit kulkemaan tällä avustustiellä loppuun saakka. Ellei vetoomusta pian tehdä, on olemassa vaara, ettei apu enää ole aivan varma, sillä saksalaiset voivat ryhtyä häiritsemään apujoukkojen lähettämistä.

Ryti: Teki saman kysymyksen kuin Verekerille, nim. miten joukot pääsevät Skandinavian lävitse?

Magny: Se riippuu Suomen vastauksesta.

Minä: Läpikulkukysymys on asian ydin.

Magny: Se ei ole mikään kysymys. Se on strateginen asia.

Ryti: Voiko joukkojen saapumisaika olla jo maaliskuulla?

Magny: Mitä enemmän odotetaan, sitä enemmän joukot viipyvät. Joukkojen määrä on riippuvainen tarpeesta.

Ruotsin ministeri Sahlin soitti kotiini klo 16.

Minä: Olin juuri ilmoittamassa, etten tänään voi antaa vastausta. Mainitsin siitä juuri äsken puhelinkeskustelussa ministeri Güntherille.

Sahlin: Tiedän sen. Sain juuri ministeri Güntheriltä esitettäväksi seuraavan ilmoituksen: "Ministeri Günther vahvistaa, että ehdotus on esitetty edelleen ja asianomainen on lähettänyt sähkeen Moskovaan. Siinä on pyydetty heti ilmoittamaan komissaarille, että Hankoniemi luovutetaan; ohjelma hyväksytään kahta kaupunkia lukuunottamatta".

Kiitin ilmoituksesta.

Iltapäivällä klo 18 pidetyssä valtioneuvoston jatkoistunnossa kerroin päivän kuluessa saamani lisätiedot. Länsival-

tojen avusta oli kenraali Enckell Lontoosta koettanut hankkia lisätietoja. Saamiensa tietojen johdosta hän oli ylipäällikkö Mannerheimille sähköttänyt seuraavasti: ”Vastaus saatu. Viranomaiset vahvistavat, ettei muutosta ole tehty numeroihin, jotka Vereker oli saattanut Suomen hallituksen tietoon 27. päivänä, nimittäin hyvin aseistettu joukko 12 000—13 000 miestä, joita tukee huomattavat joukot Ruotsissa. Vahvistavat, että joukot voivat saapua Skandinavian satamiin 20. päivänä ja lähteä liikkeelle Suomeen päin riippuen kuljetusmahdollisuuksista. Korkeampi mainittu numero vastaa Suomeen ja Ruotsiin määrättyjä joukkoja yhteensä.” — Tämän sähkösanoman sisällön oli kenraali Walden tulkinut siten, että joukkoja tulee olemaan yhteensä 12 000—13 000 miestä, mutta että osa niistä jää Ruotsiin. Siitä liikenisi ehkä noin 6 000 miehen suuruinen ryhmä Suomeen.

Kun tiedot joukkojen suuruudesta näin vaihtelivat päivä päivältä, vaati Hannula minua vielä kerran kääntymään länsivaltojen lähettiläiden puoleen, jotta nämä hankkisivat lopulliset tiedot. Tästä tehtävästä kuitenkin kieltäydyin.

Paasikivi oli nyt valmis määrittelemään kantansa, mikäli eivät saapuvat uudet tiedot sitä tulisi muuttamaan. Kun länsivaltojen tarjoama apu ei ollut riittävä eikä saapuisi ajoissa, kun se sitä paitsi Ruotsin ottaman kannan vuoksi oli epävarma ja ehkäpä mahdotonkin ja kun vielä oli vaara olemassa, että kaiken lisäksi sen johdosta joudumme selkkauksiin Saksan kanssa, oli meidän hänen mielestään pyrittävä rauhanneuvotteluihin ja jätettävä kaikki muut ehdotukset syrjään. Neuvotteluihin oli pyrittävä Tukholman välityksellä. Paasikivi ehdotti käännyttäväksi Saksan puoleen esityksellä, että se koettaisi vaikuttaa rauhan ehtoihin niin, että ne voisivat tyydyttää Venäjän vaatimuksia, mutta eivät olisi liian raskaita Suomelle. Tämä kääntyminen Saksan puoleen olisi tehtävä riippumatta siitä, mitä Tukholma asiassa oli tehnyt. — Tätä ehdotusta kannattivat ministerit von Born ja Pekkala.

Ylipäällikkö Mannerheim oli pääministerin kautta esittänyt ajatuksenaan, että olisi pyrittävä välittäjäksi saamaan jokin toinen valtakunta kuin Ruotsi, jonka pääharrastuksena oli säilyttää oma nahkansa. Tällaiseksi sivulliseksi välittäjäksi hän oli ajatellut Yhdysvaltoja. Painostaakseen Skandinavian maita auttamaan meitä tehokkaammin hän oli myös ajatellut, että venäläisille olisi esitettävä sellaista alueuovutusten vaihtoa, että he saisivat alueita Pohjois-Suomesta ja lisäksi Ahvenanmaan.

Vastustin kääntymistä Saksan puoleen. Olimme kahteenkin otteeseen jo sitä tietä yrittäneet ja siinä epäonnistuneet. Ilmeisesti Moskova ei halunnut päästää Berliiniä toimimaan Suomen hyväksi. Sitä paitsi tuollainen kaksoispeli meidän taholtamme olisi vastenmielistä: neuvottelemme parhaillaan avunannosta länsivaltojen kanssa ja samanaikaisesti kuitenkin puhuisimme näiden vihollisen Saksan kanssa. Kun keskustelu hallituksessa tälläkin kertaa näytti venyvän, valitin hallituksen päättämättömyyttä. Nykyisessä tilanteessa täytyisi toimia nopeasti, mutta hallitukselta ei saa ratkaisua.

Keskustelun päätteeksi tasavallan presidentti totesi, että ehdotus Saksan puoleen kääntymisestä oli hylätty. Muuten päätettiin jäädä odottamaan Moskovasta tulevaa vastausta.

Illalla ilmoitin puhelimitse Erkolle Tukholmaan, mitä keskusteluissa ministeri Güntherin ja lähetti-läs Sahlinin kanssa oli tapahtunut. Kehoitin Erkkoa hankkimaan Moskovasta saapuneen sähkeen sanamuodon.

Tässä yhteydessä Erkko ilmoitti saaneensa tietää, että Ruotsin Pariisissa oleva pääkonsuli Nordling oli saapunut Tukholmaan pääministeri Daladierin erikoislähettiläänä ja oli eilen kruunuprinssin ja ministeri Güntherin läsnäollessa jättänyt kuninkaalle kirjeen, jossa ilmoitettiin liittolaisten päättäneen lähettää Suomelle sotilaallista apua Norjan ja Ruotsin kautta. Kirjeessä oli tiedusteltu Ruotsin kantaa. Kuningas ja kruunuprinssi olivat vastalauseetta olleet valmiit sallimaan läpikulun, mutta ministeri Günther oli asettunut

epäilevälle kannalle. Kuninkaan vastausta pääministeri Daldierille odotetaan.

Maaliskuun 4. päivänä

Päivä oli levoton ja jännittävä. Olimme koko päivän odotelleet vastausta Moskovasta. Olimme epätietoisia ensinnäkin siitä, oliko tie rauhankeskusteluihin vielä avoinna, ja toiseksi siitä, mitä olisi tehtävä huomenna, jolloin länsivalloille viimeistään olisi annettava vastaus siitä, teemmekö avunpyyntövetoomuksen vai emme. Edellisenä yönä olin tuskin nukkunut ratkaisua miettiessäni, eikä tie päivänkään kuluessa selvinyt.

Kun Moskovasta ei saapunut vastausta, ei valtioneuvoston istuntoakaan pidetty. Illalla kävin eduskunnassa. Edustajat olivat levottomia asian saaman kääntein johdosta. Ministeri Niukkanen painosti yksityisesti kovasti länsivaltojen puoleen kääntymistä avunpyyntövetoomuksin.

Illalla myöhään Ranskan sotilaallinen edustaja eversti Ganeval istui pääministeri Rytin luona jälleen keskustelussa. Saapuvilla oli myös kenraali Walden. Waldenin selostuksen mukaan eversti Ganeval oli ilmoittanut, että jos Suomi pyytää apua ja jatkaa taisteluaan, ovat länsivaltojen ensimmäiset joukot viikon päästä valmiit lähtemään Englannista. Ranskankin joukot lähtisivät Englannin kautta. Länsivallat tulisivat tässä tapauksessa pitämään Suomen rintamaa osana heidän suuresta rintamastaan. Kuljetukset tulitaisiin suorittamaan kolmen Norjan sataman kautta. Ensimmäiseen lähetykseen kuuluisi ranskalaisia joukkoja 15 000 miestä, jotka ovat aseistetut niin voimakkain tuliasein, että ne vastasivat puoltatoista meidän divisioonamme. Englantilaisia joukkoja tulee olemaan 18 000 miestä, joten koko ryhmän suuruus tulisi olemaan 33 000 miestä. Tämä olisi vain alkua, ja joukkoja voidaan lisätä sikäli kuin tarve vaatii. Rans-

kan ylipäällikön Gamelinin määräyksestä saapuu näinä päivinä 50 englantilaista ja 12 ranskalaista pommikonetta suoraan tänne. Enempää ei Suomen lentokenttien huonon kunnon takia voinut lähettää. Englanti ja Ranska suunnittelivat myös merioperaatiota Petsamossa. Sodasta tulee totalitääriinen Ranskan ja Englannin puolelta. Suomelle annettava apu järjestetään erikseen, muista operaatioista riippumatta. Jos esiintyy pakko auttaa Ruotsia ja Norjaa, ei se tule vähentämään Suomelle annettavaa apua. Joukot tulevat täysin aseina ja pukimin, mutta vapaaehtoisten nimellä. Koko joukko saapuu englantilaisen päällikön alaisena, mutta alistetaan sotamarsalkan komentoon. Ainakin ranskalaisia joukkoja voi Mannerheimin määräyksestä käyttää missä tahansa, mutta länsivallat näkisivät mieluummin, että joukot tulisivat taistelemaan itärajalta. Englantilaisista joukoista ei ollut vastaavaa selvitystä. Joukot olisivat Suomessa huhtikuun 10.—15. päivinä. Englanti ja Ranska lukevat Neuvostoliiton viholliseksi heti, kun joukot ovat lähteneet liikkeelle, mutta sodanjulistusta ne eivät tulisi antamaan. Eversti Ganeval valittiin, että olimme menettäneet aikaa; jos vetoamus olisi tehty kuukausi sitten, olisi apu paljon lähempänä. Vielä hän ilmoitti saaneensa tietää, ettei Ruotsi tulisi aseellisesti vastustamaan läpikulkua.

Päivän kuluessa kävi useita ulkovaltojen edustajia kuulemassa uutisia. Yhdysvaltain edustajan ministeri Schoenfeldin käydessä luonani tiedustelin häneltä, luuliko hän, että Yhdysvallat voisi tukea Suomea, jos neuvottelut Moskovassa alkavat.

Schoenfeld: Yhdysvallat on varmasti valmis antamaan Suomelle kaikkea mahdollista tukea. Suomen pitäisi puolestaan silloin tarkemmin määritellä ohjelmansa. Hän kehoitti kaikessa tapauksessa Suomea tekemään rauhan. Ehkä siihen on mahdollisuuksia sen jälkeen, kun venäläiset ovat valloittaneet Viipurin.

Romanian ministeri Lecca kävi niin ikään uutisia kuulemassa. Hänkin kehoitti tekemään rauhan ja viittasi samalla Romanian kohtaloon edellisen maailmansodan aikana, jolloin Romania, kun se oli jätetty yksin, teki rauhan luottaen siihen, että rauhassa luovutettavat alueet sille myöhemmin palautetaan, niin kuin palautettiin. Hänkin arveli, että venäläiset olivat valmiita rauhaan sen jälkeen kun Viipuri oli valloitettu. Silloin Neuvostoliiton arvovalta on saanut tarpeellisen hyvityksen.

Päivän kuluessa lähetettiin useita sähkeitä Pariisiin ja Lontooseen. Niissä ihmeteltiin apujoukkojen suuruudesta saapuvien tietojen jatkuvaa ristiriitaisuutta.

Maaliskuun 5. päivänä

Kun tänä päivänä oli tehtävä lopullinen ratkaisu länsivaltojen tarjoamaan apuun nähden, olin itselleni suunnitellut päivää varten seuraavan ohjelman.

Erkolle oli soitettava Tukholmaan heti aamulla ja

1) tiedusteltava, oliko Moskovasta tullut vastausta. Ellei sitä olisi saapunut, oli hänen annettava ministeri Güntherin kautta meidän uusi ilmoituksemme, jossa hyväksytään Moskovan ehdot siltä varalta, että tarjouksemme vielä otetaan huomioon.

2) Ruotsin hallitukselle olisi tässä yhteydessä ilmoitettava, että teemme tämän uhrauksen vielä viime hetkessä pelastaaksemme tilanteen heidänkin etunsa huomioonottaen.

Erkolle olisi samalla ilmoitettava, että olisin kiitollinen saadessani vielä tänään Moskovasta tiedon, onko asia selvä. Tieto olisi ehdottomasti saatava tänään, koska tänään oli viimeinen päivä, jolloin meidän piti länsivalloille ilmoittaa lopullinen kantamme niiden tarjoukseen nähden.

Moskovaan menevään ilmoitukseen oli lisättävä ehdotus, että neuvottelujen ajaksi olisi järjestettävä aselepo rintamalla status quon pohjalla.

Ellei näihin Tukholmaan lähetettyihin ehdotuksiin saataisi vastausta tänään tai aivan lähipäivinä, niin

1) käännyttään länsivaltojen puoleen pyytäen niiltä aseellista interventiota;

2) käännyttään Skandinavian maiden puoleen pyytäen suostumusta länsivaltojen joukkojen läpikulkuun; sekä

3) lähetetään koko maailmalle SOS-julistus avunantoon nähden.

Soitin aamulla varhain nämä ajatukset pääministeri Ryttille. Hän oli huonosti nukkunut ja huonolla tuulella. Puhelinkeskustelussa hän epäili koko ohjelmaa varsinkin niiden uusien tietojen valossa, joita hän eilen illalla eversti Ganevalin kautta oli saanut länsivaltojen avusta. Nämä tiedot olivat saaneet hänet horjumaan. Pyysin kuitenkin valtioneuvoston istuntoa aamupäivällä klo 10:ksi ja lupasin siihen mennessä soittaa ministeri Güntherille Tukholmaan tiedustellen, onko tullut vastausta.

Tämä puhelu ministeri Güntherin kanssa suoritettiin klo 9 aamulla.

Minä: Onko jo tullut vastausta Moskovasta?

Günther: Ei ole saapunut. Odotan sitä joka hetki. Pelkään, ettei se tule olemaan edullinen. Ainakin Assarssonilta (Ruotsin Moskovan-lähettiläältä) pitäisi tulla jokin tieto.

Minä: Meidän on tänään tehtävä ratkaisu länsivaltojen avuntarjouksen johdosta.

Günther: Tiedän sen.

Minä: Jos tulee kysymykseen Ruotsin kääntymisen Saksan puoleen tarkoituksessa pyytää Saksaa tukemaan heidän välitystään, voin ilmoittaa, ettei Suomella ole mitään muistuttamista sen johdosta, jos se tapahtuu Ruotsin nimissä Suomea mainitsematta.

Günther: Olemme tunnustelleet tämänlaisen kääntymisen mahdollisuuksia. Saksa ei kuitenkaan ole siihen halukas, koska Moskova on sitä vastaan. Tietenkin on olemassa mahdollisuus, että nyt on otollisempi hetki.

Minä: Tällä kertaa ei ole muuta sanottavaa. Erkko tulee luoksenne tuomaan erään ilmoituksen klo 10 tänä päivänä.

Valtioneuvoston istunto pidettiin kello 10. Saapuvilla olivat myöskin tasavallan presidentti ja kenraali Walden.

Tiedoitin valtioneuvostolle aluksi edellisen istunnon jälkeen sattuneet tapahtumat, joita tosin ei ollut paljon. Moskovasta ei ollut saapunut mitään vastausta. Länsivallat sen sijaan olivat entistä halukkaammat antamaan apuaan ja lisäävät siinä tarkoituksessa tarjouksiaan sekä toimivat muutenkin pontevasti. Aamulla ilmoitettiin Daladierin kääntyneen suoraan Ruotsin kuninkaan puoleen tiedustelleen läpikulkuoikeutta Ruotsin alueen lävitse. Kuningas oli vastannut toivovansa, ettei Ranska vaaranna Ruotsin asemaa. Ruotsin ulkoministeriön virkamies Söderblom on ilmoittanut, ettei Ruotsi aio taistella, jos läpikulku tapahtuu. Erkko on sähköttänyt kuulleensa kuninkaan sanoneen, että englantilaiset olivat pyytäneet Norjasta neljää satamaa maihinlaskupaikoiksi. Ruotsi ei aio taistella vielä, mutta jos Saksa tämän johdosta ahdistaa Ruotsia, se tulee taistelemaan. Edelleen sanottiin Ruotsin aikovan estää läpikuljetuksen vetämällä rautateiltä vaunut pois. Holma taas on sähköttänyt Pariisista, että Norjan ulkoministeri Koht aikoo alistaa länsivaltujen läpimarssia koskevan kysymyksen stortingetin ratkaistavaksi ja ettei Ruotsinkaan kanta, vaikka se on kielteinen, merkinnyt aseellista vastustamista. Pariisissa oli molemmat vastaukset tulkittu verraten suotuisiksi. Siellä odotetaan vain Suomen virallista vetoomusta. — Pyysin lopuksi Waldenia, joka oli ollut keskustelussa eversti Ganevalin kanssa, selostamaan asian sotilaallista puolta.

Walden kertoikin tapaamisestaan eversti Ganevalin kanssa, mistä jo edellä on ollut puhetta. Hänen mielestään tarjottu apu ei ollut riittävä eikä se myöskään saapuisi maahan riittävän ajoissa. Samalla Walden kertoi myöskin tietoja sotarintamalta. Ottaessaan puhelun päämajaan hän oli saanut

kuulla sotamarsalkan olevan sairaana — hänellä oli kuumetta ja hän oli väsynyt — mutta siitä huolimatta marsalkka oli tullut puhelimeen. Myöskin kenraali Airon kanssa hän oli puhelimesta keskustellut ja tämä oli kertonut tilanteen olevan aika kriittinen. Vihollinen oli päässyt pesiytymään erääseen kohtaan Viipurinlahden länsipuolella. Päämaja oli toivonut voivansa viime yönä karkottaa sen, mutta siinä ei ollut onnistuttu. Ylipäässeitä ei vielä ollut paljon, mutta niiden määrä voi lisääntyä. Muissa suhteissa Kannaksen linja oli sama kuin ennen. Rintamalla oli ollut verraten rauhallista, paitsi Pölläkkälän luona. Vihollisen merioperaatio on vaikea juttu. Se voi olla demonstraatio joukkojemme houkuttelemiseksi pois pääsuunnasta, mutta sillä voidaan myös tarkoittaa täyttä totta. Saattaa olla mahdollista, että divisioonamme voivat pysyä asemissaan, mutta juuri tällä hetkellä on vaikea täsmällisesti arvostella tilannetta.

Sotamarsalkka taasen oli lyhyesti sanonut: Jokainen ymmärtää Viipurinlahden merkityksen, mutta myös sen länsipuolisen rannikon merkityksen, joka on vielä suurempi. Meidän on pakko olla valmistuneita epämiellyttäviinkin yllätyksiin. Tilanne Viipurinlahden jäällä on mahdoton, kun joka taholta puuttuu väkeä. Länsivaltojen apujoukoista marsalkka sanoi jo etukäteen, etteivät ne tule riittämään eikä aika myöskään riitä.

Käyttäessäni tämän jälkeen puheenvuoron mainitsin, että asema on huolestuttava. Tilanne rintamalla oli kriittinen ja koko Viipurinlahden rintama oli uhattuna. Asia oli sen vuoksi kiireellinen. Teimme virheen, kun emme viime perjantaina lähettäneet perille Moskovaan vastaustamme. Nyt oli meidän annettu ymmärtää, että määräaika oli mennyt umpeen. Siitä huolimatta ehdotin, että ilmoittaisimme hyväksyvämmme neuvostohallituksen ehdotuksen. Ehdotan siis, että heti annamme Erkolle tehtäväksi mennä ulkoministeri Güntherin luo jättämään sen ilmoituksen, joka meillä viime perjantaina oli valmiina. Ilmoitus olisi jätettävä siinä tapauk-

nessa, että Moskovasta ei ole saapunut vastausta taikka että saapunut vastaus on kielteinen. Erkon olisi ilmoitettava Güntherille, että olemme pakollisen ratkaisun edessä, ja sen vuoksi pyydettyä vastausta vielä tänään. Jos Moskovasta tähän esitykseen tulee kieltö, silloin ei ole muuta neuvoa kuin vedota länsivaltoihin. Niiden apu tulee merkitsemään meille heikkoa tukea, sillä armeijamme saattaa olla Pohjanmaalla, ennen kuin luvattu apu ehtii tänne. Länsivalloille olisi siitä huolimatta esitettävä vetoamus. Niiden on turhaa syyttää meitä viivyttelystä, sillä itsehan ne ovat asettaneet meille tämän määräpäivän. Samalla olisi tehtävä yritys järjestää läpikulku Skandinavian kautta. Toivon että asiasta ei enää keskustella, vaan lopultakin tehdään päätös. Olemme menettäneet paljon aikaa.

Tähän ehdotukseeni pääministeri Ryti yhtyi välittömästi. Hän esitti kuitenkin, että vastaukseemme lisättäisiin lause aselevon aikaansaamisesta. Epäillen, ettei tämä tie lopulta-kaan johtaisi tulokseen, hän lisäksi ehdotti, että minun olisi vielä samana päivänä otettava yhteys Ranskan ja Englannin Helsingissä oleviin ministereihin ja pyydettyä heidän kautaan vahvistusta sotilashenkilöiden antamiin tietoihin. Niitä olisi myös pyydettyä pitämään avustusretkikunnan valmisteluja käynnissä. Heidän olisi vielä ilmoitettava meidän pyrkivän rauhaan ja siinä mielessä odottavan vastausta Moskovasta. Jos tulos tällä taholla on epätyytyttävä, tulemme vastauksen saavuttua esittämään muodollisen avunpyynnön.

Ministeri Hannula ehdotti kuitenkin lyhyesti, että suoraan päättää hyväksyisimme länsivaltojen avuntarjouksen.

Ministeri Niukkanen taasen oli sitä mieltä, että Neuvostohallituksen ehdot voidaan hyväksyä vain siinä tapauksessa, että armeijamme on lyöty. Sen vuoksi meidän on jatkettava taistelua ja länsivaltojen apua on pyydettyä siinäkin tapauksessa, että ryhtyisimme rauhasta keskustelemaan. Lopulta hän kuitenkin yhtyi esittämäni ehdotukseen pääministerin esittämien täydennyksin.

Keskustelun päätyttyä tasavallan presidentti teki keskustelusta seuraavan yhteenvedon: Kaikki valtioneuvoston jäsenet ovat nyt käyttäneet puheenvuoronsa. Kaikki muut, paitsi ministeri Hannula, ovat sitä mieltä, että on yritettävä rauhanlinjaa sekä siinä tapauksessa, ettei se vie perille, esitettävä avunanomus länsivalloille, joita on pyydettyä jatkamaan valmistuksiaan. Minun täytyy yhtyä tähän lopputulokseen, mutta valitan syvästi, ettei kyselyämme viime perjantaina toimitettu perille Moskovaan.

Kello 11.30 otin puhelun Tukholmaan ministeri Güntherille, joka istunnon aikana oli hakenut minua. Hänen luonaan istui silloin paraikaa Erkko.

Günther: Nyt on tullut vastaus Moskovasta. Ministeri Assarsson oli käynyt Molotovin luona. Tämä oli pysynyt jäykästi vaatimuksessaan, että molemmat kaupungit (Viipuri ja Sortavala) on luovutettava. Neuvostohallitus on suostunut odottamaan muutaman päivän Suomen vastausta. Puna-armeija vaatii saada marssia eteenpäin. Molotov oli keskustelun aikana pannut kyseenalaiseksi, eikö heidän tässä tilanteessa olisi edullisinta neuvotella ja sopia Kuusisen kanssa. Ellei neuvostohallituksen ehtoja nyt hyväksytä, lisääntyvät vaatimukset ja Neuvostoliitto tulee tekemään lopullisen sopimuksen Kuusisen kanssa.

Omasta puolestaan Günther lisäsi: Länsivallat ovat pyytäneet Ruotsin hallitukselta oikeutta läpimarssiin. Ne ovat saaneet lopullisen hylkäävän vastauksen.

Minä: Meille on ilmoitettu toisenlaisia tietoja. Kieltäytyminen olisi tapahtunut vain muodon vuoksi.

Günther: Mistä semmoisia tietoja on saatu? Hallitus on aivan yksimielinen.

Minä: Ne ovat eri lähteistä saatuja tietoja. Niiden mukaan mieliala Skandinaviassa olisi muuttumassa ja korkeimmalla taholla olisi toinen kanta kuin hallituksella.

Günther ryhtyi laajasti arvostelemaan länsivaltojen avus-

tuspuuhaa. Se ei tulisi tuomaan Suomelle mitään apua, mutta veisi koko Pohjolan sotaan. ”Koko suunnitelma on lapsellinen. Emme tule jättämään ainoatakaan kiskoa satamiimme ja rautateillemme”.

Minä: En tahdo puuttua tähän asiaan. Täällä luonamme ovat parhaillaan länsivaltojen sotilasedustajat selostamassa suunnitelmiaan. Meidän militääriemme asiana on arvostella niitä.

Günther: Onko Suomen hallitus jo tehnyt päätöksen Moskovan ehdotuksen johdosta?

Minä: On. Voin ilmoittaa, että hyväksymme Moskovan ehdotukset. Niiden yksityiskohdat ovat tosin epämääräisiä, mutta ne on neuvotteluissa selvitettävä. Ehdotamme neuvottelujen ajaksi aselepoa status quon pohjalla. Erkko tulee antamaan vastaukseni kirjeellisesti. Pyysin Güntheriä Erkolle antamaan Moskovan vastauksen sanamuodon, jotta meillä vastedes olisi selvät paperit.

Günther lupasi, minkä jälkeen Erkko tuli samaan puheliimeen.

Minä: Kehoitin antamaan aikaisemman sähkeemme mukaisen vastauksen eräin korjauksin, joista ehdotus aselevosta oli tärkein. Vastausta annettaessa on ministeri Güntherille tehtävä seuraava ilmoitus: ”Teemme vielä viime hetkessä kaikkemme pelastaaksemme tilanteen suurin uhrauksin. Olisin kiitollinen saadessani vielä tänään tiedon, onko asia selvä.”

Erkko merkitsi muistiin nämä tiedot ajaen heti lähetystöönsä valmistamaan paperia kuntoon.

Erkolta tuli päivän kuluessa useita sähkeitä. Niissä ilmoitettiin:

1. että Suomen vastaus oli jätetty Neuvostoliiton edustajalle rva Kollontaylle tänään kello 11.55 (Ruotsin aikaa) ja

2. että Neuvostoliitto suostuu odottamaan vielä muutamia päiviä lopullista hyväksymistä, mutta puna-armeija vaatii saada marssia edelleen. Vaatimukset tulevat olemaan raskeampia, jos viivytellään. Ellei ehtoja nyt hyväksytty tulevat

vaatimukset suuremmiksi ja Neuvostoliitto tekee lopullisen sopimuksen Kuusisen kanssa.

Iltapäivällä presidentti Kallio tiedusteli puhelimesta uutisia. Mainitsin saapuneen tiedon, että Moskova myöntää lykystä muutamia päiviä ja selostin samalla saapuneen vastauksen sisällön. Sen sijaan että olisi tullut iloiseksi tästä tiedosta presidentti murahti: ”Siivotonta, että vaativat Sorta-valaakin, josta ovat vielä kaukana.”

Kello 16 Ranskan ministeri Magny, joka lähtee tänään maasta pois, toi seuraajansa ministeri Carra de Vauxin luokseni esitelläkseen hänet.

Otimme puheeksi länsivaltojen avuntarjouksen. Selitin hänelle jälleen meidän ensi kädessä toivovan rauhaa ja odottavan ratkaisevaa vastausta Moskovasta. Ellei se ole myönteinen, tulemme mielihyvin ottamaan vastaan avun ja esittämään vetoomuksemme länsivalloille.

Magny ei ollut oikein tyytyväinen tähän ilmoitukseen. Hän oli toivonut ennen lähtöään saavansa tämän asian päätökseen.

Kello 16.30 saapui Englannin ministeri Vereker luokseni. Hän mainitsi ilmoittaneensa ulkoministeri Halifaxille, että Helsingissä mahdollisesti tapahtuu ratkaisu maaliskuun 5. päivänä. Tämän johdosta Halifax oli hänelle sähköttänyt: ”Aika käy lyhyeksi, koettakaa tehdä parhaanne saadaksenne aikaan ratkaisun.”

Vereker ilmoitti lisäksi, että Englannin ja Ranskan hallitukset nyttemmin ovat täysin yksimielisiä suunnitelman yksityiskohdista.

Selostin hänelle asemaamme Suomen kannalta samalla tavalla kuin edellä Ranskan edustajalle. Vereker ymmärsi hyvin kantamme ja tehtävän ratkaisun laajakantoisuuden.

Kello 17.45 ministeri Sahlin tuli käynnille ilmoittaen saaneensa Tukholmasta seuraavan tiedon: ”Olemme tiedoitta-

neet Moskovaan Suomen hyväksyneen ehdot ja siinä yhteydessä Ruotsin hallitus on ehdottanut vihollisuuksien lopettamista keskiviikkona maaliskuun 6. päivänä kello 11 Venäjän aikaa. Jos tämä ehdotus hyväksytään, toivomme voivamme saada hyväksymisen Suomen taholta.”

Ministeri Sahlin jätti samalla ministeri Assarssonin sähkösen sanamuodon 4. päivältä maaliskuuta.

Kello 21 Sahlin soitti, ettei Moskovasta vielä ollut saapunut vastausta. Se tulee luultavasti yöllä.

Kello 23 minulla oli jälleen puhelu Güntherin kanssa. Hän ei vielä ollut saanut vastausta Moskovasta. Tavallisesti se tulee myöhään. Hän sai luvan soittaa yöllä, jos ennen aamua vaadittaisiin toimenpiteitä esim. aselevon suhteen.

LOPULLINEN RASKAS RATKAISU

Maaliskuun 6. päivänä asiat olivat kehittyneet siihen pisteeseen, että lopultakin oli pakko tehdä ratkaiseva päätös. Tapahtumat alkoivat vyöryä jo aamuyöstä. Klo 4.45 yöllä soitti Erkkö Tukholmasta mainiten Ruotsin ulkoasiainministeriön antaneen hänelle seuraavan ilmoituksen: ”Kello 10.30 edellisenä iltana Moskovassa oli esitetty Suomen vastaus. Molotov oli sen johdosta lausunut, ettei se ollut tarpeeksi täsmällinen. Neuvostohallitus ei voi hyväksyä aselepoa ennen kuin Viipuri ja Viipurinlahti oli tyhjennetty. Hän lupasi ilmoittaa asian hallitukselleen ja palata asiaan yöllä.”

Kello 7 aamulla tuli ministeri Sahlinin puhelinsoitto. Hän teki aluksi saman ilmoituksen kuin Erkkö. Lisäksi hän ilmoitti Assarssonin huomauttaneen Molotoville, ettei Suomen vastauksessa ollut mitään epäselvyyttä. Kaikista asioista oli mainittu yhtä täsmällisesti kuin Moskovan ehdoissakin. Assarsson oli edelleen painostanut Moskovan viivyttelimestä aiheutuvaa vaaraa ja huomauttanut olevan viisainta pysyä entisillä linjoilla. Molotov oli ilmoittanut neuvottele-

vansa hallituksensa kanssa ja antavansa vastauksen vielä samana yönä.

Klo 8.45 Sahlin soitti uudelleen ja ilmoitti, että kello 8.30 Tukholmasta oli saapunut seuraava tieto:

”Kello 1 yöllä on Molotov ilmoittanut Assarssonille seuraavaa: Ottaen huomioon, että Suomen hallitus on hyväksynyt ne ehdot, jotka venäläisten taholta on esitetty, Neuvostoliiton hallitus on suostuvainen alkamaan neuvottelut Suomen hallituksen kanssa rauhan tekemisestä ja vihollisuuksien lopettamisesta. Neuvottelujen paikaksi ehdotetaan Moskovaa, jonne Suomen valtuuskuntaa odotetaan.

Assarsson: Miksei aselepoa voida hyväksyä?

Molotov: Asema rintamalla on kovin epämääräinen. Tämän vuoksi aselepoon nähden on kanta määriteltävä neuvotte-
luissa.

Assarsson: Viittasi viivytyksestä johtuvaan vaaraan ja että toiset vallat voivat sekaantua asiaan.

Molotov: Sitä ei tarvitse pelätä, ellei Suomi itse sitä halua. Suomen valtuuskunta voisi saapua heti. Leningradin turvallisuuden tulee olla keskustelujen ulkopuolella. Esitetyt ehdot ovat Neuvostoliiton minimivaatimuksia.

Günther ilmoittaa odottavansa heti vastausta.”

Erkko soitti Tukholmasta samaan aikaan keskeyttäen Sahlinin puhelun. Hän antoi saman ilmoituksen kuin Sahlin, lisäksi, että Ruotsi voi järjestää suoran lentoyhteyden Tukholmasta Moskovaan. Neuvostoliitto ei usko länsivaltojen avuntarjouksiin. Hän mainitsi, että Ruotsi tuntee itsensä onnelliseksi, kun on saanut uuden todistuksen Neuvostoliiton ystävällisyydestä Ruotsia kohtaan.

Kello 10.30 otin puhelun Güntherille Tukholmaan.

Minä: Molotovin vastauksesta näkyy, millaisia venäläiset ovat. He ovat valmiita neuvottelemaan, mutta eivät neuvottelujen ajaksi suostu aselepoon. Tilanne menee tämän johdosta aivan sekaisin. Jos hyväksymme Moskovan kutsun saapua neuvotteluihin, hylkäävät länsivallat meidät, avuntarjous jää sikseen eivätkä ne tule antamaan meille edes aseita. Sillä välin venäläiset voivat jatkuvasti hyökätä. Joudumme

siten kokonaan heidän käsiinsä. Voisiko Ruotsi antaa lupauksen tulla meidän avuksemme siinä tapauksessa, ettei rauhaa synny.

Günther: Kehoitti matkustamaan. Rauha voi olla valmis kahdessa päivässä. Hän ei luullut, että Ruotsi voisi muuttaa kantaansa Suomelle annettavaan apuun nähden siinäkään tapauksessa, että rauhan saamisessa ei onnistuttaisi. Hän kehoitti "omedelbart fara" (välittömästi matkustamaan). He voivat heti järjestää matkan Tukholmasta eteenpäin.

Kello 11 kokoontui valtioneuvosto jälleen istuntoon. Saapuvilla olivat myöskin presidentti Kallio ja kenraali Walden. Istunnossa selostin yksityiskohtaisesti viime tuntien tapahtumat. Ilmoitin Moskovan suostuvan neuvotteluihin, joten tie Moskovaan oli auki. Aselepoon ei kuitenkaan ole suosittu. "Olemme siis saaneet toiselta puolen sen hyvän tiedon, että ilmoitettu määräpäivä ei ollut aivan kiinteä, so. että Venäjä haluaa rauhaa, mutta toiselta puolen sen ikävän tiedon, ettei aselepoa saatu aikaan." Mainitsin, että tämän johdosta en aluksi ollut selvillä siitä, mitä tällaisessa tilanteessa olisi tehtävä, mutta tullessi lopuksi siihen tulokseen, ettemme menetä mitään, jos nyt lähetämme valtuuskunnan Moskovaan. Länsivaltojen tie on yhtä vaarallinen kuin ennenkin. Sillä tiellä meitä voi odottaa Puolan kohtalo. Tarpeen vaatiessa länsivallat saattavat myöhemminkin olla tukenamme, koska niiden pyrkimyksenä on uuden rintaman löytäminen Saksaa vastaan. Ehdotinkin selostukseni lopetettuani, että valtuuskunta, mikäli mahdollista, vielä samana päivänä lähetettäisiin Moskovaan.

Pääministeri Ryti yhtyi ehdotukseeni. Hän mainitsi lisäksi keskustelleensa täällä olevien länsivaltojen ministerien kanssa ja saaneensa silloin sen tiedon, että länsivallat voivat odottaa vastaustamme maaliskuun 12. päivään saakka, mutta olisi avunpyyntö viimeistään silloin tehtävä, koska joukkoja sen jälkeen tarvitaan muualla.

Hannula tapansa mukaan lyhyesti kehoitti pyytämään länsivaltojen apua. Hän ei missään tapauksessa saattanut hyväksyä venäläisten tarjousta neuvottelujen pohjaksi.

Niukkanen mielestä kysymys aselevosta oli toisarvoinen asia. Hän uskoi, että venäläiset saisivat uhrata ainakin sata-tuhatta miestä, ennen kuin pystyisivät valloittamaan Viipurin. Jos kuitenkin luullaan, että Moskovassa voidaan saada hyväksyttävä sopimus, hänkin on asiassa mukana. Oli syytä nopeasti päästä selville siitä, saadaanko hyväksyttävät ehdot vai ei. Hän edellytti, että uusi raja tulisi kulkemaan Viipurin eteläpuolelta ja Sortavalan itäpuolelta.

Hallituksen kaikki muut jäsenet yhtyivät varauksitta ehdotukseen valtuuskunnan lähettämisestä.

Tämän jälkeen ryhdyttiin keskustelemaan Moskovaan lähetettävän valtuuskunnan kokoonpanosta. Ehdotettiin useita eri henkilöitä, mm. pääministeri Rytiä, jota monet kannattivat, toisten taasen pitäessä hänen läsnäoloaan pääkaupungissa tärkeämpänä. Kun ehdokkaista ei voitu päästä yksimielisyyteen, jätettiin ratkaisu myöhemmin samana päivänä pidettävään kokoukseen.

Ennen istunnon päättymistä pyysin oikeutta saada esittää tuoreimmat tiedot eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle. Kun kenelläkään ei ollut tätä vastaan, pyysin valiokunnan koolle kello 12.

Ulkoasiainvaliokunnan kokouksessa kerroin samoin uusimmat tiedot ja ilmoitin hallituksen päättäneen lähettää valtuuskunnan matkalle sekä samalla pyytäneen länsivaltoja myöntämään meille lisääaikaa maaliskuun 12. päivään saakka. Ilmoitin pyytäneeni valiokunnan koolle saadakseni selville, oliko valiokunta valmis hyväksymään Neuvostoliiton asettamat rauhan ehdot.

Puheenvuoroa käyttäneistä valiokunnan jäsenistä muut ilmoittivat kannattavansa ehtojen hyväksymistä, paitsi edus-

taja Kares, joka ei hyväksynyt hallituksen kantaa ja tiedusteli, mikä oli syksystä muuttanut valiokunnan kannan.

Kello 13.30 ilmoitti ministeri Günther puhelimesta keskustelleensa rva Kollontayn kanssa ja valitti kielteistä vastausta aselepoon nähden. Rva Kollontay oli arvellut, että aselepo voidaan kyllä järjestää heti, kun valtuuskunta on lähtenyt matkalle. Hän oli ilmoittanut tehneensä tämän suuntaisen esityksen Moskovaan.

Valtioneuvosto kokoontui uudelleen kello 15 päättämään matkalle lähtevistä valtuutetuista. Presidentti Kallio oli tälläkin kertaa saapuvilla. Pääasiallinen keskustelu käytiin siitä, olisiko pääministeri Rytin lähdettävä mukaan matkalle. Erikoisesti Paasikivi korosti hänen mukaantulonsa tärkeyttä. Moskovassa on hoidettava raskas asia, joka pitkiksi ajoiksi vaikuttaa kansamme kohtaloihin. Hänen läsnäolonsa olisi myöskin sisäpoliittisesti tärkeä. Pääministeri nauttii kotona luottamusta ja hänen mukanaolonsa tekisi myöskin venäläisiin vaikutuksen, kun he näkisivät, että asia meidän puolelta otetaan vakavasti.

Ryti itse piti Helsingissä oloaan tärkeämpänä, mutta taipui lähtemään, kun sitä yleisesti pidettiin suotavana.

Kenraali Waldenin matkaan lähtöä pidettiin myöskin tärkeänä sekä hänen sotilasasiain tuntemuksensa että perusteellisen venäjänkielen taitonsa vuoksi. Sotamarsalkka Mannerheim oli vastustanut hänen matkaansa, mutta sitä ei katsottu voitavan ottaa huomioon.

Lopulliseksi päätökseksi tuli, että valtuuskunnan muodostivat Ryti, Paasikivi, Walden ja Voionmaa. Varsinaisia ohjeita ei valtuuskunnalle katsottu voitavan antaa. Matkalle lähdön tuli tapahtua vielä samana päivänä kello 19 ja jatkaa huomenaamuna Tukholmasta. Matka tapahtuisi autoilla Turkuun ja sieltä lentokoneella Tukholmaan, jossa olisi varattuna suora kone Moskovaan. Matkan tuli tapahtua täydellisesti salaisena.

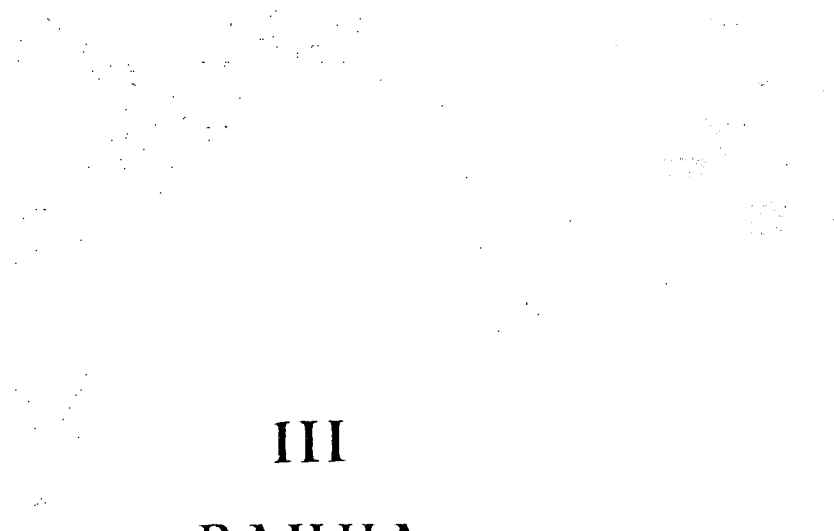
Kello 18 otin puhelun Erkolle Tukholmaan. Kehoitin häntä ilmoittamaan ministeri Güntherille, että valtuuskunnan matkakysymys on ratkaistu, ja mainitsemaan hänelle valtuuskuntaan kuuluvat henkilöt. Kun matkan toivotaan tapahtuvan salaisena, olisi valtuuskunnan jäsenille Tukholmassa järjestettävä salanimille annetut passit ja hankittava niihin viisumit. Ruotsin hallituksen olisi järjestettävä lentokone suoraan perille.

Ratkaisun tapahduttua annettiin sekä ministeri Gripenbergille Lontoseen että ministeri Holmalle Pariisin tieto neuvottelujen alkamisesta. Heitä kehoitettiin tiedoittamaan siitä asemamaittensa hallituksille. Heidän oli samalla esitettävä, että saisimme pidennystä avunantoa koskevan vetoomuksen tekoon maaliskuun 12. päivään saakka, koska emme olleet vakuuttuneita rauhanteon onnistumisesta.

Punnitessaan tällä tavalla viikkomääriä vastakkain molempia vaihtoehtoja — rauhantekoa Neuvostoliiton asettamalla raskailla ehdoilla ja länsivaltain puoleen kääntymistä avunpyynnöllä — hallituksella oli käsissään maailmanhistoriallisesti tärkeä ratkaisu. Hallitus käsitteli silloin suurempia punnuksia kuin se osasi aavistaakaan. Jos Suomi olisi länsivalloille esittänyt avunpyyntönsä, olisi suurvaltasota ilmeisesti saanut kokonaan toisen käänteen. Länsivallat olisivat keväällä 1940 joutuneet sotaan Neuvostoliittoa vastaan, jonka siinä tapauksessa arvattavasti olisi ollut turvauduttava liittolaisensa Saksaan. Rintamat olisivat siten muodostuneet kokonaan toisenlaisiksi kuin miksi ne sodan jatkuessa todellisuudessa muodostuivat. Skandinavian maat olisivat siinä tapauksessa ilmeisesti myöskin joutuneet sotänäyttämöksi. Olisiko Saksa silloin ennättänyt Englannin ja Ranskan edelle Norjan valtauksessa, vai olisivatko viimeksimainitut ennättäneet saada siksi vahvan jalansijan Norjassa, että Saksan hyökkäys olisi epäonnistunut? — voidaan myös kysyä. Ja olisivatko länsivallat jaksaneet voittaa Saksaa, jolla olisi ol-

lut tukenaan Neuvostoliitto? Kaikki tämä on ajatusleikkiä, jolla kuitenkin on melkoinen todellisuuspohja. Maailmanhistoria kirjoitettaisiin arvattavasti kuitenkin melko lailla toisenlaisena kuin se nyt kirjoitetaan, jos Suomi tuona kohtalonhetkenään olisi valinnut toisen tien.

III
RAUHA

VALTUUSKUNTAMME MOSKOVASSA. — VAATIMUKSIA
LISÄTÄÄN

Vaikka valtuuskunnan matka oli koetettu järjestää kaikessa salaisuudessa ja hallituksen jäseniä oli vannotettu pitämään se omana tietonaan, kävi pian ilmi, että tieto siitä oli Helsingissä levinnyt ainakin suppeampiin piireihin. Helsingissä ei mikään asia näy kauan aikaa pysyvän salassa. Tällä kertaa epäilykset kohdistuivat valtuuskuntaa kyydineeseen autonkuljettajaan, jonka arveltiin olevan isänmaallisen kansanliikkeen miehiä. Aluksi suuri yleisö ei kuitenkaan ollut matkasta tietoinen.

Maaliskuun 7. päivänä

Erkko ilmoitti puhelimesta Tukholmasta, että valtuuskunta oli saapunut sinne onnellisesti edellisenä iltana ja lähtenyt tänä aamuna kello 8.30 lentokoneella eteenpäin. Se tulee olemaan perillä Moskovassa kello 16—17 Ruotsin aikaa. Aselepoa ei ole vielä voitu järjestää, minkä vuoksi lopullinen sopimus pian olisi saatava aikaan.

Pariisissa oleva sotilasasiamiehemme eversti Paasonen oli saapunut Helsinkiin ja tuli minua tervehtimään. Hän oli saa-

punut Lontoon kautta ja hänellä oli esitettävänä tärkeitä tietoja länsivaltojen avunantosuunnitelmista. Tiedot olivat peräisin osaksi Ranskan pääministeriltä Daladieriltä ja viimeksi Englannin ylipäälliköltä Ironsidelta maaliskuun 4:ltä päivältä.

Näiden tietojen mukaan tulisi apuretkikunnan taistelevien yhteinen määrä nousemaan 57 000 mieheen, josta kuitenkin ensimmäisessä portaassa 15. päivänä maaliskuuta lähtisi ainoastaan 15 500 miestä.

Paasonen puhui kiihkeästi länsivaltain avun puolesta. Pääministeri Daladier oli hänelle sanonut, että jos Suomi nyt tekee rauhan, on suursota lopussa. Länsivallat näyttivät siten haluavan pienen Suomen taistelemaan puolestaan. Pariisissa puhuttiin paljon myöskin Bakun rintamasta. Sen suunnitelmat olivat valmiit ja länsivallat voivat alkaa toimia siellä puolentoista kuukauden perästä.

Tiesin Paasosen edellisenä päivänä käyneen tasavallan presidentin luona ja kertoneen tietonsa hänelle. Kun pidin hänen läsnäoloaan Helsingissä sillä hetkellä vähemmän suotavana, varsinkin kun hänen mielipiteitään mielellään kuultiin presidentin linnassa, pidin parhaana, että hän poistuisi kaupungista. Kehoitin häntä sen vuoksi heti matkustamaan päämajaan tietoineen.

Jonkin hetken päästä Paasosen poistuttua oli tasavallan presidentti puhelimesta. Hän huokasi ja kysyi, vaikuttivatko Paasosen tiedot mitään minun kantaani.

Minä: Eivät vähääkään. Valitan vain sitä, että rauhan asiassa olemme liian myöhään liikkeellä. Kuukausi sitten olisimme selvinneet Hankoniemen menetyksellä.

Presidentti: Uusi huokaus. Parastaan kai tässä itse kukin on koettanut.

Minä: Se ei ole mikään lohdutus, jos lopputulos on huono. Loppusoihto.

Kello 12.30 lähetin Erkon kautta Rytille Moskovaan seuraavan tiedon: "Tilanne huonontunut. Lahden yli uusia voimia.

Toimittava nopeasti ja päättävästi. Paasonen saapunut. Työkentelee apulinjalla.”

Kello 16 otin puhelinyhteyden ylipäällikkö Mannerheimille päämajaan ja kyselin rintamatietoja.

Mannerheim: Asema on vakava. Uusia joukkoja saapuu yli Viipurinlahden. Niitä on suuret joukot. Ei voida kontrolloida joukkojen määrää. Niillä on tykistöä, jalkaväkeä ja satakunta tankkia. Emme pysty heittämään niitä takaisin. Yritämme saartaa ne ”mottiin”, mutta en voi sanoa onnistumeko. Hiihtojoukoista Suomenlahdella ei vielä ole haittaa. Kun rintama jään kestävyuden vuoksi on pitkä, ovat linjamme uhattuja. Se on viimeinen linjamme. Kesällä asema olisi toinen. Venäläiset keskittävät joukkoja edelleen. Heidän joukkokuljetuksensa jatkuu entisellä vauhdilla.

Ganeval on paraillaan päämajassa. Olen pyytänyt Ranskalta pommituskoneita. Niillä voisi vastustaa hyökkäystä. Olen huomauttanut, että elleivät lähetä niitä, tulee maailma sanomaan, etteivät Ranska ja Englanti ole tehneet kaikkeaan.

Mainitsin Mannerheimille Paasonen käynnistä ja hänen antamistaan tiedoista. Hän kehoitti lähettämään Paasonen päämajaan. Ilmoitin jo antaneeni Paasoselle tämänsuuntaisen määräyksen.

Kesken valtioneuvoston Suomen Pankissa pidettyä istuntoa saapui Yhdysvaltain ministeri Schoenfeld klo 17.30 ja halusi kiireellisesti tavata. Hän näytti Steinhardtilta (Yhdysvaltain Moskovan-suurlähettiläältä) hänelle saapuneen sähköksen, jossa Steinhardt tiedusteli, voiko hän tehdä jotakin Suomen hyväksi rauhan asiassa. Samalla hän tiedusteli, mikä oli Suomen ohjelma. Schoenfeld kysyi, haluaako Suomi Yhdysvaltain puuttuvan asiaan ja mitä me ehdotamme. Hän sähköttäisi mieluummin Washingtoniin kuin Moskovaan.

Minä: Näemme mielellämme Yhdysvaltain tukevan rauhanneuvottelujamme. Esitin oman ohjelmanamme. Olemme

valmiit luopumaan Hankoniemestä ja Kannaksella luovuttamaan Suvannon—Koiviston linjan itäpuolella olevat alueet. Luottamuksellisesti ilmoitin voivamme tarpeen vaatiessa lisätäkin tarjoustamme. Ilmoitin Ruotsin vastanneen kieltävästi lisäävun pyyntöömme ja samoin länsivaltain joukkojen läpikulkuoikeutta koskevaan pyyntöömme. Olemme valmiit tekemään uhrauksia, jotta suursota ei leviäisi tänne.

Schoenfeld lupasi sähköttää vielä samana iltana vastaukseni hallitukselleen.

Mannerheim soittaa päämajasta kello 20.30. Hän vahvisti edellisen puhelunsa tiedot. Tilanne ei ole muuttunut. Venäläisten joukot ovat valtaamillaan paikoilla. Ne istuvat kahdella niemellä eikä niitä ole voitu ajaa takaisin. Asema on muuttunut vakavaksi. Hän epäili haluaako Moskova saada neuvotteluissa heti ratkaisua. Ehkä neuvostohallitus haluaa viivyttää neuvotteluja, kun joukot ovat etenemässä.

Yöllä ilmoitti Erkko Tukholmasta, että valtuuskuntamme oli saapunut perille Moskovaan. Kaikki hyvin.

Maaliskuun 8. päivänä

Erkko ilmoittaa puhelimessa Tukholmasta ministeri Güntherin saaneen Moskovasta tiedon, että valtuuskuntamme eilen illalla oli saapunut perille ja käynyt tervehdyskäynnillä Molotovin luona. Ensimmäinen kokous on tänään kello 16.

Tiedoitin tämän päämajaan, jolloin Mannerheim ilmoitti, että kehitys rintamalla käy entiseen suuntaan. Lisäjoukkoja on tullut meren yli Viipurinlahdella. Muilta rintamilta ei erikoista mainittavaa.

Otin heti puhelun Erkolle Tukholmaan ja kehoitin häntä tiedoittamaan Moskovaan: "Kehitys entiseen suuntaan. Uusia voimia yli jään. Muualla entisellään. Lykkäykseen 12. päivään suostuttu."

Puolen tunnin päästä tuli Mannerheimilta päämajasta uusi puhelu. Hän tiedusteli, onko saatu tietoja länsivalloilta pyydetyistä pommituskoneista.

Minä: Ranskasta on lähtenyt 12 konetta ja ne lienevät jo Narvikissa. Halifax (Englannin ulkoministeri) ilmoittaa, että Englanti on päättänyt lähettää 50 konetta.

Mannerheim: Pyysi heti lähettämään ne perille.

Minä: Lupasin kiirehtiä.

Kello 15 Schoenfeld (Yhdysvaltain ministeri) tulee näyttämään Washingtonista juuri saamaansa sähkettä, joka oli vastaus täältä 7. 3. 40 lähetettyyn sähkeeseen. Siinä oli esitetty minun pyyntöni Suomen tukemiseksi mahdollisissa rauhanneuvotteluissa. Vastauksessa ilmoitettiin, että Yhdysvallat on "deeply interested" (suuresti kiinnostunut) Suomen asiasta ja tulee tekemään voitavansa tukeakseen Suomea. Steinhardt (Yhdysvaltain suurlähettiläs Moskovassa) on saanut ohjeen esittää Molotoville, että Yhdysvallat panee suuren arvon sille, että Neuvostoliitto kohtelee Suomea kohtuullisesti. Samalla hänen oli ilmoitettava, että Yhdysvallat harkitsee kauppasuhteiden vilkastuttamista Neuvostoliiton kanssa. Ratkaisuun voi suuresti vaikuttaa Neuvostoliiton menettely Suomen asiassa.

Kello 16.30 osastopäällikkö Pakaslahti ilmoitti Mannerheimin yhdysupseerinsa Melanderin välityksellä vaativan, että kaiken varalta olisi tehtävä vetoamus länsivalloille. Se voisi helpottaa neuvotteluja.

Minä: Se on mahdotonta. Lupasin soittaa kello 22 illalla.

Sitä ennen Mannerheim kuitenkin otti puhelinyhteyden klo 19. Hän oli lukenut eversti Paasosen muistion. Se tuntui lupaavammalta. Eikö voisi ajatella vetoamuksen esittämistä länsivalloille Moskovan neuvottelujen ohella. Hän pelkäsi, että olemme menneet venäläisten virittämään ansaan. Venä-

läiset asettavat kauheita vaatimuksia. Vetoamus voisi vaikuttaa Moskovassa edullisesti.

Minä: Jos vetoamus tehdään, ei enää voi pysäyttää länsivaltain joukkojen tuloa. Vetoamus katkaisisi varmasti neuvottelut Moskovassa.

Mannerheim: Pitäisi voida tehdä vetoamus, kun sota jatkuu eikä ole suostuttu aselepoon. Tulevathan pommikoneetkin kesken neuvotteluja länsivalloilta.

Minä: Kestää kuukauden ennen kuin apujoukot ovat perillä. Kestääkö rintama niin kauan?

Mannerheim: Sodassa kaikki on epävarmaa. Seuraavat viikot ovat kriittisiä.

Minä: Parasta saattaa tämä ajatus Moskovassa olevan valtuuskunnan tietoon ja sitten päättää.

Klo 22 Mannerheim uudessa puhelinkeskustelussa toistaa samoja ajatuksia. "Aika kuluu."

Klo 22.30 Erkko ilmoittaa Tukholmasta: Moskovasta on saapunut sähke, jossa ilmoitetaan, että kokous tänään on vasta klo 19.

Illalla lähetin rintaman tilanneselostuksen Moskovaan.

Klo 23 ministeri Procopé soitti Washingtonista. Hän ilmoitti, että Rooseveltin järjestämässä sanomalehtimiesten tiedoitustilaisuudessa oli keskusteltu Suomen mahdollisista rauhanneuvotteluista. Rooseveltille oli tehty kysymys, tuleeko Yhdysvallat esiintymään välittäjänä. Roosevelt oli ilmoittanut, ettei sitä ole pyydetty. Procopén mielestä ei olisi syytä pyytäkään, koska siitä ei kuitenkaan olisi mitään hyötyä. Hän tiedusteli, pidetäänkö Steinhardt tietoisena asiain kulusta.

Minä: Pidetään.

Procopé: Washingtonissa kulkee huhuja, että Paasikivi ja Tanner ovat jo Moskovassa.

Minä: Täällä minä olen.

Ministeri Holmalta Pariisista saapui pitkä sähke, joka sisälsi pääministeri Daladierin diktaamin. Siinä valitettiin, ettei Suomi vielä ollut esittänyt vetoamustaan. Suostuttiin kuitenkin lykkäämään määräaika maaliskuun 12. päivään saakka. Väitettiin Neuvostoliiton esiintyvän kavalasti Suomea kohtaan. Ellei Suomi nyt halua länsivaltojen apua, on turhaa odottaa niiden lopullisessa rauhanteossa turvaavan Suomen aluetta.

Huhuja rauhan tunnusteluista oli alkanut levitä kaikkialle maailmaan. Sanomalehtimiehet olivat jatkuvilla tiedusteluillaan ja puhelinsoitoillaan todellisena maanvaivana. Tavallisesti sain tämän viikon aikana jokailtaiset puhelinsoitot ainakin kuuden maan pääkaupungin sanomalehdistä. Erikoisen kiusallinen oli eräs hirttämätön sanomalehtimies New Yorkissa, joka monena yönä kello 2—3 välillä yöllä soitteli ja kyseli uutisia. Hän oli silloin virkeimmillään, koska hänen kellonsa oli vasta 20 illalla. Tällaiset yösoitot häiritsivät kiusallisesti yöunta, kuten hyvin voi käsittää. En voinut kuitenkaan sulkeakaan puhelintani, koska ei tiennyt, milloin sieltä saattoi tulla tärkeitä tietoja. Sihteeriä, joka olisi seulonut puhelua, ei ollut edes virastossa ja vielä vähemmän kotona.

Yleisön valmistamiseksi siihen, mitä tuleva oli, olin tämän päivän lehtiin antanut ensimmäisen lyhyen uutisen rauhan mahdollisuudesta. Se julkaistiin lehdissä suurin otsakkein. Siinä sanottiin lyhyesti: ”Mikäli Suomen hallituksen tiedossa on, lienee Neuvostoliitto suunnitellut laajempien vaatimusten esittämistä Suomelle kuin viime syksynä. Niiden yksityiskohdista ei kuitenkaan vielä ole tietoa.”

Iltapäivällä klo 17 pidettiin lyhyt valtioneuvoston istunto pääasiassa sen jäsenten informoimista varten. Kerroin saamani uutiset, mainiten lisäksi sotamarsalkan huolestuneet tiedot rintamalta. Niiden johdosta mainitsi Niukkanen olleensa

jatkuvasti yhteydessä kenraali Airoon, jonka mielestä voidaan sanoa, että tilanne on entisellään. Vihollinen oli tosin päässyt eräisiin niemiin, mutta kenraali Airo arveli, etteivät ne siellä pääse etenemään. Uuraassa painostus on kova, mutta muualta ei kuulu erikoisempaa.

Istunnossa huomautettiin, että venäläisten rauhanehdot ovat tänään julkaistuina kaikissa maailman sanomalehdissä.

Minä: Ihmekös tuo, kun 200 edustajaa tuntee ne. Kaikkialla valetaan kannuja. On päästy selville, että miehiä on ulkona. Svinhufvud, joka kenellekään ilmoittamatta on lähtenyt matkalle, on nähty Tukholmassa. Samoin Paasikivi.

Lopuksi pari toivelausuntoa.

Niukkanen: Minulla on se käsitys, että venäläinen ei nopeasti pääse Viipuriin.

Tasavallan presidentti: Nykyinen linja olisi hyvä, jos olisi kesä. Mutta nyt — — —.

Edellä mainitusta Svinhufvudin matkasta on sanottava, että siitä ei todellakaan etukäteen ollut tietoa, ei ainakaan hallituksella. Svinhufvud oli yhdessä pankinjohtaja P. H. Norrmenin ja toimittaja Erkki Räikkösen kanssa lähtenyt matkalle Saksaan pyrkiäkseen Hitlerin puheille ja sitä tietä vaikuttaakseen kunniallisen rauhan saamiseen. Hän ei kuitenkaan päässyt Hitlerin eikä Ribbentropin puheille, vaan sai tyytyä esittämään toivomuksensa pienemmille herroille. Ainoa virallinen henkilö, joka hänet otti vastaan, lienee ollut alivaltiosihteeri Weizsäcker. Nähtävästi Saksan ja Neuvostoliiton arkaluontoinen suhde esti Saksaa kuuntelemasta, mitä hänellä olisi ollut sanottavana. Berliinistä Svinhufvud matkusti edelleen Roomaan. Matka jäi kokonaan tuloksettomaksi. Sen luultiin aikanaan tapahtuneen hallituksen toimeksiannosta. Tämä tieto oli kuitenkin perätön; hallituksessa saatiin asiasta kuulla vasta matkan jo ollessa käynnissä.

Andrei Zdanov

Maaliskuun 9. päivänä

Hallituksessa odoteltiin jännittyneinä Moskovan uutisia. Presidenttikin oli moneen kertaan puhelimesta kysellyt minulta, mitä sieltä kuuluu. Vasta kello 12 saapui valtuuskunnan sähke n:o 4 (n:o 3 oli vielä saapumatta). Siinä ilmoitettiin, että Neuvostoliiton edustajina neuvotteluissa olivat Molotov, Ždanov ja kenraali Vasiljev. Tuntui olevan paha merkki, että mukana oli Ždanov, joka jyrkimmin oli hyökkäillyt

Suomea vastaan. Onneksi ei sentään Kuusinen ollut joukossa; se olisi ollut suuri nöyryytys.

Sähkeessä kerrottiin sekä Molotovin että Ždanovin esiintyneen kovin jyrkästi ja syyttävästi. Keskustelu oli kestänyt kolmatta tuntia ja sen aikana venäläiset eivät laisinkaan ottaneet huomioon tehtyjä vastaväitteitä. Neuvostoliitto oli ilmoittanut, ettei se halua sekaantua meidän maamme sisäpolitiikkaan. Valtuuskuntamme oli luvannut harkita esitetyjä vaatimuksia ja antaa vastauksensa seuraavassa kokouksessa.

Vasta iltapäivällä klo 15.30 saapui sähke n:o 3, joka pituutensa vuoksi oli viivästynyt. Se sisälsi venäläisten esittämät vaatimukset. Sähke kuului:

”Ensi kokous tänään klo 19. Läsna Venäjän puolelta Molotov, Ždanov, kenraali Vasiljev. Stalin ei läsnä. Molotov esitti jyrkässä muodossa Venäjän vaatimukset, nimittäin: Ensiksi Hangon niemi inclusive Lappohjan satama sekä ympärillä olevat saaret. Toiseksi koko alue eteläpuolella linjaa alkaen Virolahden kirkon ja Paation välistä — Vainikkala — Nuijamaa — Enso — Koitsanlahti — Uukuniemi — Värtsilä — Korpiselkä — Salmijärvi rajan mutkassa; koko linja hyvin suora ja mutkaton, suurin piirtein Pietari Suuren raja. Kolmanneksi Muurmannin radan läheisyyden vuoksi itäosa Kuusamo ja Sallan eteläpuolella linjaa Virmajoen rajamutka — Joukamojärvi — Paanajärven länsipää — Sallan kirkon länsipuolelta kääntyen koilliseen, yhtyen rajaan Nuortetunturin kaakkoispuolella. Neljänneksi Kalastajasaarenon molemmat niemet. Muun Petsamon palauttavat.”

Muut vaatimukset olivat tuttuja, mutta lisäksi oli tullut vaatimus Sallan alueen luovuttamisesta. Petsamosta oli luovutettava molemmat Kalastajasaarenon niemet, muun osan jäädessä Suomelle.

Tällä välin oli sotamarsalkka Mannerheimkin jo puhelimessa tiedustellut Moskovan kuulumisia. Lupasin tiedoittaa

heti kun salasähkeet oli avattu. Klo 16.15 soitin hänelle ja luin puhelimesta sähkeiden sisällön. Huomautin, että pahlalta näyttää.

Mannerheim: Vieläköhän länsivaltojen apu on avoinna, kun ovat kuulleet valtuuskunnan matkustaneen Moskovaan.

Minä: Lupasin kutsua länsivaltojen edustajat heti puheileni.

Klo 16.40 Ruotsin ministeri Sahlin saapui kutsustani Suomen Pankkiin. Ilmoitin hänelle Neuvostoliiton juuri saapuneet uudet vaatimukset. Kuvailin niiden merkitystä. Teollisuus- ym. tärkeitä seutuja olisi luovutettava. Moskova lisää vaatimuksiaan, vaikka etukäteen oli luvattu, ettei uusia vaatimuksia enää esitetä, vieläpä rva Kollontay oli puhunut Stalinin "kauniin eleen" teosta. Aselepokin oli luvattu, kunhan valtuuskunta lähtee matkalle. Nyt tulee totuus esille ja Skandinavian maat joutuvat ratkaisemaan kantansa. Pyysin häntä saattamaan nämä uudet vaatimukset Ruotsin hallituksen tietoon, joka on esiintynyt välittäjänä. Lupasin ottaa puhelinyhteyden ministeri Güntheriin illalla klo 22 saadakseni kuulla, mitä niiden johdosta Ruotsissa sanotaan.

Tiedoittaakseni saapuneet sähkeet hallitukselle olin kutsunut sen koolle klo 17. Tasavallan presidentti oli saapuvilla kuten aikaisemminkin.

Kerroin, mitä tiedettiin Moskovassa tapahtuneista neuvotteluista, sekä Mannerheimin ajatuksesta rinnan niiden kanssa kääntyä vetoomuksin länsivaltojen puoleen. Istunnossa läsnäolleet hallituksen jäsenet olivat suorastaan tyrmistyneitä esitettyjen ehtojen ankaruudesta. Ajatus, että Suomi suljettaisiin kokonaan pois Laatokasta, että menetettäisiin kaksi tärkeätä kaupunkia ja tärkeitä teollisuusseutuja ja lisäksi vielä kokonaan uusi vaatimus Sallan alueen luovuttamisesta, oli niin uutta, että kaikilla aluksi oli vaikeata määritellä kantansa. Keskustelu muodostuikin sen johdosta laajaksi ja

hajanaiseksi. Ajatus länsivaltojen puoleen kääntymisestä pulpahti monen jäsenen puheesta esille. Hannula vaati sitä nyt, kuten ennenkin, mutta myös eräät toiset alkoivat sitä uudelleen ajatella. Niukkanen yhtyi tällä kertaa jo täydellisesti Hannulaan. Oli jälleen pakko kuvailla länsivaltojen avun tehostuutta ja miten se kaatuu Ruotsin vastustukseen kauttakuljetusasiassa.

Kesken istunnon soitti Mannerheim. Hän ilmoitti pyytäneensä kaikilta kenraaleilta tietoja asemasta rintamalla ja parhaillaan odottavansa niitä. Hän lupasi lähettää nämä tiedot sekä omat johtopäätöksensä niiden johdosta vielä samana iltana ja pyysi, ettei sitä ennen tehtäisi mitään lopullisia päätöksiä.

Kun oli tärkeätä tietää, mitä ylipäällikkö asiasta arveli, ja kun kaikki sitä paitsi halusivat miettimisaikaa, ei päätöksiä tehty. Sovittiin, että kokoonnutaan vielä samana iltana uudelleen, jos ylipäällikön tiedoitus siihen mennessä on saapunut.

Istuntojen välillä olin uudelleen kutsunut sekä Englannin ministerin Verekerin että Ranskan uuden ministerin de Vauxin puheilleni. Selostin heille avomielisesti valtuuskuntamme Moskovan matkaa ja venäläisten siellä esittämiä vaatimuksia. Kerroin samalla Svinhufvudin matkasta Saksaan ja Italiaan, mikä matka oli täysin yksityinen.

Molemmat olivat kiitollisia Suomen osoittamasta avomielisyydestä ja todettiin, että "fair play" (reilu peli) oli tärkeä molemmin puolin. Samalla he totesivat, että Suomella on aikaa vetoimuksen tekoon maaliskuun 12. päivään saakka. Vereker luki useita Lontoosta saamia tietoja. Niissä sanottiin, että Englanti odottaa, mutta käyttää 12. päivän jälkeen joukkonsa muihin tarkoituksiin. — Puhuin heille pomikoneiden saannista. Mainitsin myöskin ylipäällikön ajatuksesta, että me esittäisimme vetoomuksemme käynnissä olevista rauhanneuvotteluista huolimatta. Ajatus ei heitä lai-

sinkaan miellyttänyt. Heidän käsityksensä oli, että apujoukkojen peruuttaminen olisi vaikea toteuttaa, jos rauha syntyy.

Jatkettuun valtioneuvoston istuntoon kokoonuttiin illalla klo 22. Siihen mennessä oli saapunut ylipäällikön lupaama yksityiskohtaisempi tilanneselostus. Luin sen hallituksen jäsenille kokonaisuudessaan. Se kuului seuraavasti:

”Lisäyksenä siihen mitä aikaisemmin olen esittänyt pääministerille sekä myös ulkoasiainministerille lähetän seuraavassa armeijamme päävoiman, Kannaksen armeijan komentajan, kenraaliluutnantti Heinrichsin lausunnon armeijan nykyisestä taistelukunnosta:

Ylipäällikölle:

Kannaksen armeijan komentajana katson velvollisuudekseni esittää, että armeijan nykyinen tila on sellainen, etteivät enemmät sotatoimet voi johtaa muuhun kuin tilanteen jatkuvaan heikkenemiseen ja uusiin alueluovutuksiin. Käsitökseni tueksi esitän elävän voiman jo tapahtuneen ja edelleen jatkuvan lukumääräisen kulumisen. Pataljoonien taisteluvahvuuden ilmoitetaan yleensä jo nyt olevan alle 250 miestä ja päivittäisten kokonaistappioiden nousevan tuhatteenkin. Fyysillisten ja henkisten rasitusten seurauksena ei jäljelläolevien taisteluvoima ole sama kuin sodan alussa. Huomattavat upseeritappiot vähentävät edelleen supistuneitten yksikköjen käyttöarvoa. Vihollisten tykkitulessa ja ilmopommituksessa tuhoutuu konetuli- ja panssaritorjunta-aseita siinä määrin, että tuntuva puutetta kriittisillä rintamosilla usein esiintyy. Kun lisäksi rintaman oikean siiven tapahtumat ovat pakottaneet uuteen voimainkulutukseen varustamattomassa maastossa ja tähänastisen rintaman kustannuksella, on puolustuksemme kestävyys täten uhkaavasti heikentynyt. Usein hyvinkin vaikea ilmatilanne vaikeuttaa joukkojen siirtoa ja huoltoa. Rannikkoryhmän komentaja, kenraaliluutnantti Oesch on minulle korostanut joukkojensa lukumäärän vähyyttä ja moraalista väsähtäneisyyttä eikä sano voivansa uskoa niillä saavutettavan menestystä. II AK:n komentaja, kenraaliluutnantti Öhquist on esittänyt mielipiteenään, että ellei yllätyksiä tapahdu, voi ak:n nykyinen rin-

tama kestää viikon, mutta ei kauemmin, johtuen elävän voiman, erityisesti upseeriaineksen kulumisesta. III AK:n komentaja, kenraalimajuri Talvela ilmituo ajatuksenaan kaiken olevan hiuskarvan varassa.”

Selostuksen luettuani jatkoin: ”Tämä on ylipäällikön käsitys. Asema on sellainen, että olemme pakkorauhan edessä. On kiirehdittävä ennen kuin romahdus tapahtuu. Sen jälkeen ei meidän mieltämme kysytä. Olen harkinnut asiaa ja tullut siihen tulokseen, että meidän täytyy antaa edustajillemme valtuudet tehdä sellainen rauha kuin aikaansaatamissa on ja samalla ehdottaa pikaisen aselevon solmiamista. Tosin meillä on aihetta huomautuksiin esitettyjä ehtoja vastaan, ne kun eivät ole samat kuin ne, jotka meille ilmoitettiin ennen edustajiemme lähtöä. Uusi rajahan riistäisi meiltä Kannaksen keskeisiä teollisuusalueita sekä osia Kuusamosta ja Sallasta.”

Istunnon kestäessä sain vihdoin ministeri Güntherin Tukholmasta langan päähän, jolloin syntyi seuraava keskustelu:

Minä: Ministeri Sahlinin kautta olette jo saanut tiedon venäläisten nykyisistä vaatimuksista. Vaatimuksia on vastoin ennakoilmoituksia lisätty. Alkuperäisissä ehdoissa puhutaan Kannaksesta, Viipuri mukaanluettuna, ja Laatokan pohjoispuolesta, Sortavala mukaanluettuna. Nyt linja kulkee paljon enemmän lännessä. Se on Suomelle hyvin vaikea. Vaaditaan elintärkeitä alueita. Aivan uusina vaatimuksina ovat tulleet lisäksi Kuusamo ja Salla sekä rautatie Kemijärvelle. Edelleen luvattiin aselepo, kunhan edustajat ovat lähteneet matkalle. Sitäkään ei ole tullut. Venäläiset lupasivat aloittaa neuvottelut rehellisessä mielessä. Mitä te tähän sanotte? Mikä on Ruotsin kanta?

Günther: Vaatimukset on palautettava siihen, mitä ne olivat alkuaan. Uskoo puolestaan, että niitä voidaan helpottaa. On sanonut neuvostohallituksen edustajalle (rva Kollon-

taylle), ettei mikään hallitus voi kesken neuvottelujen ryhtyä vaatimaan enemmän kuin neuvottelujen alussa. Oli ollut tästä asiasta keskustelussa rva Kollontayn kanssa, joka on luvannut saattaa hänen kantansa perille.

Minä: Voiko tämä vaihe muuttaa Ruotsin hallituksen kantaa?

Günther: Vaikea vastata. En usko.

Minä: Huomautan, että uuden rajan takia Suomi menettää tärkeitä teollisuuskeskuksia, kuten Enson ja Värtsilän. Uusi raja menee paljon yli Pietari Suuren rajan. Neuvottelut Moskovassa on selvitettävä kahden päivän kuluessa. Tiistai on meille fataljipäivä, koska meidän silloin on annettava vastauksemme länsivalloille.

Günther: Lupasi huomauttaa Assarssonille ja rva Kollontaylle, että asialla on kiire. — Tiedusteli, mitä Suomi tulee vastaamaan.

Minä: Pysymme siinä, mitä on sovittu ennen valtuutettujen matkalle lähtöä.

Günther: Onkin tärkeätä, että pysytte aikaisemmissa ehdoissa.

Palattuani hallituksen istuntoon alkoi keskustelu ylipäällikön tilanneselostuksen johdosta ja valtuutetuille lähetettävästä vastauksesta. Kaikki muut puheenvuoroa käyttäneet hallituksen jäsenet kannattivat ehdotustani avointen valtuuksien antamisesta Moskovassa oleskeleville edustajillemme, paitsi Hannula ja Niukkanen, jotka asettuivat ehdotusta vastustamaan. Hannula koetti vähentää ylipäällikön tilanneselostuksen merkitystä mainitsemalla, että päämajasta on kaiken aikaa saapunut pessimistisiä tietoja. Sitä paitsi selostuksen tiedot rajoittuivat vain kuvaamaan tilannetta Kanaksella, mutta itärajasta ei puhuta mitään. Hän käsitti sen siten, että tilanne siellä on muuttumaton, siis paikoin tyydyttävä, paikoin hyvä. Armeija on vielä lyömätön. Rauhan ehdot ovat niin raskaat, että niitä on mahdoton hyväksyä.

Hän uudisti monesti aikaisemmin tekemänsä ehdotuksen, että viipymättä olisi pyydettävä länsivaltojen apua.

Niukkanenkin, joka tähän saakka oli ollut valmis kannattamaan esitettyjen ehtojen hyväksymistä, muutti nyt kantansa. Koskihan uusi vaadittu raja hänenkin kotipitäjäänsä Kirvua. Hän lausui, että vaikka katsoisi tilannetta kuinka pessimistisesti tahansa, oli edullisempaa jatkaa taistelua kuin alistua. Nyt vaaditaan tiheiden asutuskeskusten ja liikenneväylien luovuttamista. Jos se tapahtuu ilman taistelua, ne on iäksi menetetty. Mutta jos jatkamme taistelua, on mahdollista lopullisessa pesänselvityksessä saada ne takaisin. Hän yhtyi sen vuoksi ministeri Hannulan ehdotukseen länsivaltojen avun pyytämisestä. Tieto sen saapumisesta kohottaa mielialaa. Siten Suomi pelastuu.

Tasavallan presidentti mainitsi, että kun hän päivällä oli kuullut esitetystä lisävaatimuksista, hän oli ollut sitä mieltä, että valtuutetut olisi kutsuttava Moskovasta kotiin ja pyydetävä länsivaltojen apua sekä jatkettava sotaa. Kenraalien lausunto tilanteesta oli kuitenkin siksi vakava, että sille täytyi antaa arvoa.

Minä: Upseerit ovat tavallisesti halukkaimmat jatkamaan sotaa. Kun hekin ovat pessimistejä, mitä sitten siviilit.

Tasavallan presidentti: Uudet vaatimukset menevät pitemmälle kuin eduskunnalle on ilmoitettu. Sille täytyisi antaa tietoja tilanteen muuttumisesta.

Minä: Siihen ei ole aikaa. Sitä paitsi se voisi olla vaarallista juuri tässä vaiheessa. Maanantaina (11. 3.) aion esittää asian eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle.

Eräissä puheenvuoroissa epäiltiin vielä, saataisiinko kansa ymmärtämään alistumisen välttämättömyyttä. Pelättiin vaikean sisäpoliittisen kriisin syntymistä. Lopulta kuitenkin katsottiin oltavan pakkotilan edessä, jonka vuoksi uudetkin vaatimukset oli hyväksyttävä.

Kun hallituksen kanta oli selvinnyt, herätettiin vielä keskustelua siitä, miten tarkasti ylipäällikön tilanneselostusta

olisi valtuutetuillemme selostettava. Jotkut pitivät vaarallisena uskoa sähkösanoman varaan niin järkyttäviä tietoja.

Valtuutetuillemme Moskovaan päätettiin lopuksi lähettää seuraavansisältöinen sähkösanoma:

”Neuvostoliiton vaatimukset olemme ilmoittaneet Ruotsille ja länsivalloille. Ruotsi pysynee tähänastisella kannallaan apuun ja läpikulkuun nähden. Länsivallat ovat jatkuvasti valmiit auttamaan. Ne odottavat meiltä vastausta t.k. 12. päivään. Päämaja on antanut kirjallisen tilannelausunnan. Se ei ole toivehikas jatkamismahdollisuuksiin. Hallitus on käsitellyt asetettuja ehtoja ja pitää niitä hirvittävinä, varsinkin kun raja on vedetty elintärkeille seuduille ja kun on tehty useita uusia vaatimuksia, kuten Hangon saaret, Enso, Värtsilä, Kuusamo ja Salla, siitä huolimatta, että meille Ruotsin kautta oli ilmoitettu kaikkien vaatimusten sisältyvän ennakkoehdotoihin. On ylitetty myöskin Pietari Suuren raja keski-Karjalassa. Ruotsin ulkoministerille olemme ilmoittaneet, ettemme voi hyväksyä laajennettuja vaatimuksia. Sellainen menettely on tavatonta tällaisissa keskusteluissa. Günther yhtyy tähän. Hän on tiedoittanut sen Neuvostoliitolle ja vaatinut sitä palaamaan alkuperäiseen ohjelmaan. Kun sodan jatkaminen on vaikeata luvatus avunkaan turvin ja kun yhteys teihin hidasta, valtuutamme teidät täydellä vallalla päättämään asiasta, jos olette yksimielisiä. Aselepo on myös heti saatava aikaan. Koska pidetään seuraava kokous? T.k. 12. päivänä on ehdottomasti annettava vastauksemme länsivalloille. Milloin pääministeri aikoo palata?”

Näiden päätösten jälkeen hajaannuttiin paljon jälkeen keskiyön.

Kaikkialla maailmassa alkoi levitä yhä kiinteämpiä tietoja siitä, että jotakin oli tekeillä Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Olin sen johdosta hallituksen istunnossa herättänyt kysymyksen siitä, olisiko annettava jonkinlainen rauhoittava tiedonanto. Sen antamista pidettiin kuitenkin vaarallisena, koska se saattoi herättää sen vaikutelman, että rauhan ehdot olivat kohtuulliset. Sen sijaan pidettiin tarpeellisena lähettää

ministeri Gripenbergille Lontooseen ja ministeri Holmalle Pariisiin yksityiskohtaiset tiedot valtuuskuntamme matkasta. Muille lähettiläille ilmoitettiin lyhyesti, ettei poliittisista tarkoituksenmukaisuussyistä nyt ollut mahdollista informoida heitä tilanteesta. Sanomalehtimiehille, jotka jatkuvasti ahdistivat kyselyillään, ei voitu ilmoittaa mitään uutta, minkä johdosta he tietenkin voimakkaasti ilmaisivat tyytymättömyytensä. Monien arkojen poliittisten tapahtumain laita on kuitenkin niin, että niiden liian aikainen julkitulo saattaa vaarantaa itse asiaa. Sen jälkeen taasen kun asia on saatettu ratkaisuun, se sanomalehtimiehen mielestä ei enää ole uutinen. Siitä johtuu jatkuvaa ristiriitaa tietolähteiden ja sanomalehtien välillä.

Asemaa sekoitti tällä kertaa vielä suuresti julkisuuteen tullut tieto siitä, että Svinhufvud oli matkalla Saksaan ja Italiaan. Tämä uutinen herätti vissejä epäluuloja länsivaltojen taholla.

JÄNNITTÄVIÄ ODOTUKSEN PÄIVIÄ

Maaliskuun 10. päivänä

En ollut vielä päässyt nukkumaan, kun minut klo 1 yöllä kutsuttiin puhelimeen. Ministeri Günther oli langan toisessa päässä Tukholmassa.

Hän ilmoitti uudelleen keskustelleensa rva Kollontayn kanssa. Hän oli tällöin huomauttanut, että Neuvostoliiton uusien vaatimusten johdosta oli menty ”över bristningsgränsen” (yli katkeamisrajan). Hän ei uskonut, että Suomen hallitus voisi hyväksyä laajennettuja vaatimuksia, varsinkin koska raja tulisi kulkemaan paljon Viipurin pohjoispuolella. Hän oli kysynyt, mitä hylkäämisestä saattoi seurata? Oliko

Neuvostoliitto valmis ottamaan vastuulleen ehtojen hylkäämisestä johtuvat seuraukset ja siten jatkamaan sotaa? Eikö se ole selvillä Englannin suunnitelmista?

Rva Kollontay oli keskustelusta ollut varsin "uppskakad" (järkyttynyt). Hän oli luvannut heti sähköttää Moskovaan.

Günther luuli muuten, ettei Molotov ole käsittänyt, että Englanti vakavissaan ajattelee apuun tuloa.

Kun tein huomautuksen mielialan muuttumisesta Suomelle suopeammaksi sekä Ruotsissa että Norjassa, vastasi Günther, että riksdagin kanta oli yksimielisesti entinen.

Klo 10.40 oli ylipäällikkö Mannerheim puhelimesta. Hän tiedusteli, olenko saanut hänen lähettämänsä creed-sähkösanoman, joka sisälsi kenraalien selostuksen rintamatilanteesta.

Vastasin saaneeni ja esittäneeni sen hallitukselle.

Mannerheim: Sähkösanomassa ei ole mitään liioittelua. Jos täytyy jatkaa sotaa, tarvitaan paljon täydennystä. Nyt jo on paljon aukkoja. Joukkoja ei ehditä kouluttaa. Upseeripuute kasvaa. Laatu huononee. Jos apua tulisi heti, niin että joukoille voisi antaa lepoa ja koulutusta, asia olisi toinen. Mutta apujoukot olisivat lupaustenkin mukaan täällä vasta kuukauden päästä. Ilmojen muuttumiseenkaan ei voi luottaa. Apu on sitä paitsi ehdollinen, riippuen Norjan ja Ruotsin kannasta. Aikaisemmin länsivallat lupasivat itse hoitaa tämän asian. Varmaa on, etteivät Norja ja Ruotsi tulisi lämpimällä sydämellä antamaan läpikulkuoikeutta.

Minä: Selostin hallituksen ottamaa kantaa. Valtuutetuille Moskovassa oli annettu täydet valtuudet. Heille lähetetystä sähköstä hän tulee pian saamaan jäljennöksen.

Mannerheim: Mitä uutta Moskovasta?

Minä: Luin hänelle aamulla saapuneen sähkösen n:o 5, joka kuului:

"Siitä mihin Neuvostoliitto saadaan suostumaan yritämme päästä nopeasti täyteen selvyYTEEN. Jos ehdot eivät tyydytä

sekä jos katsotaan, että sotilaallinen ja siviilirintama kestävät pitemmän sodan, voidaan lopettaa ja siirtyä toiselle linjalle. — — — Yhdysvaltain suurlähettiläs suosittelee rauhaa.”

Mannerheim: Mitä tietä se on kulkenut?

Minä selostin sähkeiden kulkutien Moskovasta ulkoministeriölle Tukholmaan ja sieltä meille. Kerroin vielä yöllä tapahtuneesta Güntherin ja Kollontayn keskustelusta.

Tapahtuneesta keskustelusta kävi selvästi ilmi, että Mannerheim toivoi rauhan tehtäväksi ennen kuin rintamalla sattuu romahdus.

Klo 17 Mannerheim soittaa uudelleen. Hän oli sillä välin saanut jäljennöksen Moskovaan menneestä hallituksen sähkökeestä ja oli tyytymätön sen johdosta, että hänen lausuntonsa, johon oli sisällytetty kenraalien selostukset, oli niin lyhyesti Moskovaan tiedoitettu. Hän kuvasi edelleen tilannetta seuraavasti: Viipuri on pakko luovuttaa huomenna tai ylihuomenna. Silloin on edessä suuri rintaman oikaisu, joka on vaikea suorittaa.

Minä: Ilmoitin ehdottaneeni valtuutetuille lähetettäväksi laajemman otteen ylipäällikön rintamatilannekuvauksesta, mutta valtioneuvosto oli pitänyt vaarallisena uskoa tällaista kuvausta sähkölennättimen varaan. Sen vuoksi koko hänen laaja kuvauksensa supistui vain sanoihin: ”Päämaja ei ole toiveikas jatkamismahdollisuuksista.”

Mannerheim: Halusi Moskovaan lähetettäväksi täydellisemmän kuvauksen.

Minä: Lupasin lähettää.

Tällainen lisätiedoitus menikin samana päivänä Moskovassa olleille valtuutetuille.

Klo 17.30 tulivat sensuurimiehet tohtori Kustaa Viikunan johdolla kotiini kyselemään ohjeita toiminnalleen. Siihen saakka heidän tehtävänään oli ollut valvoa sotilaallisten tie-

tojen levittämistä, mutta nyt alkoi diplomaattinen ja poliittinen tiedoitus muodostua tärkeimmäksi. Ulkoa saapuu tulvimalla sähkeitä ja mielipideilmauksia ja kotimaiset sekä ulkomaiset lehtimiehet yrittävät täältä lähettää tietoja. Miten niihin olisi suhtauduttava?

Luottamuksellisesti kerroin heille Moskovassa alkaneista neuvotteluista. Mainitsin lisäksi, että tänään tullaan sanomalehdille antamaan näistä neuvotteluista tiedonanto. He voivat päästää lehtiin asiallisia tietoja, mutta ei mitään maata vahingoittavaa. Heidän olisi valvottava, ettei kotimaisiin lehtiin ilmesty kirjoituksia rauhan puolesta eikä sitä vastaan.

Klo 17.45 tohtori Numelin, joka toimi yhdysupseerina ulkoasiainministeriön ja sanomalehtimiesten välillä, ilmoitti, että sanomalehtimiehet haluavat joitakin täsmällisiä tietoja, Moskova on jo antanut virallisen uutisen siellä käydyistä neuvotteluista. Annoin hänelle valmiiksi laaditun tiedonannon, joka oli julkaistava huomispäivän lehdissä.

Päivän kuluessa saapui edelleen erinäisiä tietoja länsivaltojen suunnitelmista ja toimenpiteistä. Pyydettyjä pommituskoneita ei nähtävästi sittenkään saada Englannista, ennen kuin tarjotusta avusta on tehty vetoamus.

Englannin lähettiläs, ministeri Vereker jätti päivän varrella neljä kohtaa sisältävän muistion, jossa selviteltiin Englannin kantaa. Huomattavin kohta siinä oli, että Englannin apujoukkojen lähtö tulisi luonnollisesti riippumaan Norjan ja Ruotsin asenteesta. Jos nämä maat vastustavat joukkojen läpikulkua aktiivisesti tai siinäkin tapauksessa, että ne asetuisivat passiiviseen vastarintaan sitä vastaan, voisi niiden tulo käydä mahdottomaksi. Englannin hallitus lupasi kuitenkin tehdä kaiken, mikä sille oli mahdollista, pakottaakseen nämä maat yhteistoimintaan kanssaan.

Tämä vahvisti sitä käsitystä, että pelko tarjotun avun saapumisvaikeuksista oli ollut oikeutettu. Siihen toivo avusta lopullisesti kaatui. Mitenkähän olisi käynyt, jos olisi luotettu

aikaisemmin komeasti annettuihin lupauksiin, että Norjan ja Ruotsin vastarinta ei tule vaikuttamaan joukkojen tuloon?

Maaliskuun 11. päivänä

Maailman lehdistössä liikkuvien epämääräisten huhujen johdosta julkaistiin päivän lehdissä edellä mainittu hallituksen tiedonanto. Siinä mainittiin Moskovaan lähetetyn valtuuskunnan kokoonpano sekä ilmoitettiin, ettei siihen mennessä ollut tapahtunut ratkaisua. Tiedonanto, joka julkaistiin lehdissä yli koko sivun ulottuvien otsakkein, oli seuraavansisältöinen:

”Mikäli STT on saanut tietää, on jo jonkin aikaa ollut kosketusta Suomen hallituksen ja Neuvostoliiton hallituksen välillä. Tämä kosketus on tapahtunut Ruotsin hallituksen välityksellä. Tarkoituksena on ollut tunnustella, löytyisikö mahdollisuuksia lopettaa vihollisuudet ja saada aikaan rauha. Tuloksena on ollut, että molemmin puolin on pidetty hyödyllisenä aikaansaada välittömät keskustelut. Neuvostoliiton hallituksen kutsuttua Suomen hallituksen edustajat saapumaan Moskovaan neuvottelemaan, matkusti täältä viime keskiviikkoiltana valtuuskunta, johon kuuluivat pääministeri Ryti, ministeri Paasikivi, kenraali Walden ja kansanedustaja Voionmaa. Valtuuskunnalla on ollut pari tapaamista Neuvostoliiton hallituksen edustajain kanssa. Tällöin on tutustuttu Neuvostoliiton esittämiin rauhanehdotoihin. Mitään ratkaisua ei tähän mennessä ole tapahtunut.”

Tiedonanto herätti vilkasta mielenkiintoa maassa. Sen lisäksi lehdet alkoivat varovaisesti julkaista ulkoa saapuneita tietoja.

Valtioneuvosto oli jälleen kutsuttu koolle jo klo 8 aamulla. Tasavallan presidentti oli tapansa mukaisesti siinä saapuvilla johtaen puhetta. Annoin jälleen tavanmukaisen selos-

tuksen edellisen istunnon jälkeen sattuneista tapahtumista. Kerroin puhelinkeskusteluistani ylipäällikön sekä ministeri Güntherin kanssa. Mainitsin myöskin olleen välttämätöntä antaa sanomalehdille hallituksen nimessä tiedonanto Moskovassa käydyistä neuvotteluista.

Varsinaisena uutena asiana oli ilmoittaa, että aamulla oli valtuutetuiltamme Moskovasta saapunut uusi sähkösanoma, jonka nyt luin. Se kuului:

”Toinen istunto pidettiin t.k. 10. päivänä klo 2 päivällä. Kokous kesti kaksi tuntia ja olivat siinä entiset osanottajat läsnä. Suomen näkökohdat esitimme laajalti, myös kaikki ne näkökohdat, jotka on mainittu myöhemmin tänä päivänä tulleessa shifferissä. Neuvostoliiton edustajat eivät antaneet perään missään kohdassa. Lisäämme, että he jo edellisessä kokouksessa esittivät vaatimuksen transito-oikeudesta molempien maiden väliseltä rajalta Kemijärvelle rautatietä pitkin, joka on Suomen rakennettava, sekä sieltä edelleen Tornioon ja Ruotsiin. Koska Neuvostoliitto ei vaadi mitään erikoisoikeutta rautatiehen nähden, ei meidän mielestämme tämä ole vaarallinen. Yksityistenkään omaisuudesta Neuvostoliitto ei maksa mitään korvausta. Neuvostoliiton mielestä se on Suomen valtion asia. Ulkoasiainkomissaari Molotov lausui esittäneensä osittain suullisesti, osittain kirjallisessa muodossa Ruotsin Moskovassa olevalle lähettiläälle ja Madame Kollontaylle kaikki Neuvostoliiton ehdot. Molotov sanoi useampaan kertaan, että ellemme ehtoja hyväksy, niin seurauksena on neuvottelujen katkaiseminen. Jos hallitus on sitä mieltä, että on aikaansaattava nopeasti rauha ja aselepo, on ainoa mahdollisuus ilmoitettujen ehtojen hyväksyminen. Me emme luule, että näihin ehtoihin saadaan muita muutoksia kuin ehkä joitakin pienempiä. Koska katsomme, että meille on edullisempaa pyytää kokousta t.k. 11. päiväksi kuin seuraavaksi päiväksi, odotamme pikaista vastausta.”

Huomautin sähkösanomain kulun hitaudesta. Tämäkin sähkö oli ollut matkalla 12 tuntia ennen kuin se oli meidän käsissämme. Kun hallitus oli määrännyt kantansa jo edellisessä kokouksessaan ja kun tilanne oli entisellään, katsoin,

että asia oli selvä ja meidän tarvitsi lähettää vain jokin sana aikaisemman sähkeemme vahvistukseksi.

Hannula esitti vaatimuksen, että rauhankysymys olisi nyt jo käsiteltävä virallisessa istunnossa ja pöytäkirjan edessä. Maailman tiedossa on, että valtuuskunta on lähetetty Moskovaan. Neuvostoliiton ehdot tunnetaan ja tiedetään, että ne ovat lopulliset. Ei sen vuoksi enää ole mitään vaaraa, jos asia käsitellään virallisessa istunnossa pöytäkirjan edessä.

On syytä mainita, että asian arkaluontoisuuden vuoksi rauhankysymystä oli kaiken aikaa käsitelty epävirallisissa hallituksen kokouksissa, joissa tasavallan presidentti oli ollut saapuvilla. Hannulan vaatimus ei saanut kannatusta.

Muuten Hannula johdonmukaisesti uudisti ehdotuksensa, että länsivalloilta olisi viipymättä pyydettävä apua.

Tähän kantaan yhtyi Niukkanen, jonka mielestä tilanne ei suinkaan ollut epätoivoinen. Armeijaa ei ollut lyöty. Se voisi vetäytyä uudelle puolustuslinjalle, joka kulkee suunnassa Virolahti — Luumäki — Saimaa — Joensuu. Linja tosin ei vielä ollut täysin valmis, koska puuttui piikkilankaesteitä ja korsuja, mutta hyökkäysvaunuesteet olivat kunnossa. Pian kai tulee suoja, jolloin jääkeli pettää. Silloin on helpompi kestää.

Tasavallan presidenttikin oli taipuvainen jatkamaan taistelua, jos vain hallitus olisi siinä mukana. Kun kuitenkin ministerit eivät katso mahdolliseksi jatkaa sotaa, täytyi hänen yhtyä samaan kantaan, vaikka ehdot olivatkin kamalia. Eihän hän voinut hallita maata sotakabinetin avulla.

Söderhjelm olisi myöskin ollut valmis jatkamaan taistelua, jos hallitus olisi siinä mukana. Oli vaarallista kansan sielulle, jos taivutaan ennen kuin armeija on lyöty. Hän oli kuitenkin valmis taipumaan enemmistön tahtoon, koska nyt oli tärkeintä pysyä yhdessä.

Voimakkainta tukea sain esityksilleni tässä istunnossa samoin kuin aikaisemminkin Kotilaisen ja Pekkalan taholta. Muut ministerit antoivat myöskin kannatuksensa rauhan-

teolle. Eräiden mielestä ratkaisu olisi ollut jätettävä ylipäällikön varaan. Vastustin jyrkästi tätä ajatusta, koska ylipäällikön asiana ei ole sekaantua poliittiseen ratkaisuun. Mainitsin kuitenkin ylipäällikön kanssa käymistäni puhelinkeskusteluista saaneeni sen käsityksen, että hän toivoi päästävän rauhaan. Ylipäällikkökin oli korostanut sitä, ettei armeijaa ole voitettu sekä että sitä on koetettu säästää vetäytymällä takaisinpäin. Hänen mielipiteensä oli kuitenkin, että jos armeija lyödään, silloin on kaikki lopussa.

Presidentti Kallio herätti vielä kysymyksen siitä, että aselepoa tehtäessä joukkojen olisi toistaiseksi saatava jäädä nykyisiin asemiinsa. Jos niiden on heti peräännyttävä uuden rajan taakse, syntyy uusia vaikeuksia. Olisi saatava aikaa rauhassa evakuoida luovutettavat alueet. Myöhemmän arvostelun torjumiseksi hän halusi myöskin hankittavaksi Ruotsin hallitukselta virallinen vastaus siitä, että se ei tulisi sallimaan länsivaltojen joukkojen läpikulkua. Olisi suojattava selkämme maailman arvostelua vastaan ja voitava osoittaa, ettemme ole taipuneet pelosta.

Ehdotin keskustelun loppupuolella lähetettäväksi Moskovaan sähkeen, jossa ilmoitettaisiin, että hallitus äärimmäisessä tapauksessa on valmis hyväksymään tarjotut ehdot ja toivoo aselepoa status quon pohjalla, jotta luovutettavat alueet ennätetään tyhjentää. Tämä ehdotus hyväksyttiin.

Koska esitetyt rauhan ehdot huomattavasti olivat muuttuneet sen jälkeen kun asiaa oli pohdittu eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa ja koska oli tärkeätä saada hallituksen ottaman kannan taakse laajempi rintama, olin pyytänyt ulkoasiainvaliokuntaa kutsuttavaksi koolle klo 9.30. Selostin siinä tuoreimpia poliittisia tapahtumia, Moskovassa olleelta valtuuskunnalta saapuneita tietoja sekä ilmoitin hallituksen päättäneen hyväksyä tarjotut rauhan ehdot niiden ankaruudesta huolimatta.

Asiasta syntyi melko vilkas keskustelu. Jyrkimmin vastus-

tivat siinä rauhanehtojen hyväksymistä edustajat Kekkonen ja Kares. Molempien mielestä sotaa oli jatkettava. Kekkonen vaati pyydettäväksi länsivaltojen apua, kun taas Karesen mielestä Suomi oli ajautunut tähän tilanteeseen englantilaisystävällisen politiikkansa johdosta. Hän ei myöskään pitänyt Moskovaan lähetetyn valtuuskunnan kokoonpanoa onnistuneena. Rauhantekoa taasen kannattivat puheenvuoroissaan edustajat Reinikainen, Vesterinen, Cajander (tehtyään useita tiedusteluja), Kukkonen, Sillanpää ja Hackzell. Viimeksimainitun mielestä tilanne oli jo parin kuukauden ajan ollut kypsä rauhantekoon. Hän ei luottanut länsivaltojen apuun, joka aiheuttaisi vain sen, että Saksa tulisi sekaantumaan leikkiin.

Tällä kertaa suoritettiin asiasta äänestys, jotta saataisiin täsmällinen selvyys valiokunnan kannasta. Hallituksen esityksen puolesta annettiin 13 ääntä ja sitä vastaan 4 ääntä. Vastaan äänestivät edustajat Kares, Kekkonen, Komu ja Kämäräinen. Sitä paitsi edustaja Ikola ilmoitti olevansa vastustavalla kannalla, mutta varajäsenenä hänellä ei ollut äänestys-oikeutta.

Klo 10 oli puhelimessa Mannerheim. Hän huomautti, että Moskovaan lähettämäni rintamatilannetta koskeva toinen sähke tällä kertaa oli liian voimakkaasti pessimistinen. Hän halusi sitä oikaistavaksi ja saneli puhelimessa oman ehdotuksensa. Oikaisussa ei kuitenkaan ollut mitään asiallisesti vaikuttavaa. Pyysin saada hänen oikaisunsa kirjallisesti ja lupasin lähettää sen sellaisenaan eteenpäin.

Klo 10.30 Englannin ja Ranskan lähettiläät Vereker ja de Vaux saapuivat kutsuttuina luokseni. Mainitsin heille, että meille olisi välttämätöntä saada täysi selvyys Norjan ja Ruotsin kannasta joukkojen läpikulkuasiassa. Tiedustelin, voisivatko länsivallat vielä kerran koettaa ottaa siitä selvää nyt, kun asia on ratkaisuvaiheessaan.

Molemmat epäilivät ehdotusta, kun Suomen taholta ei ol-

lut tehty länsivalloille vetoomusta. He lupasivat kuitenkin ilmoittaa asiasta hallituksilleen.

Klo 11 kävi Norjan lähettiläs ministeri Michelet kyselemässä uutisia. Onko mitään jo päätetty?

Minä: Ei vielä. Haluaisimme puolestamme Norjalta selvän vastauksen pariin kysymykseen. Mikä on Norjan lopullinen kanta länsivaltojen joukkojen läpikulkuasiassa? Pyysin ottamaan siitä virallisesti selvää. Samoin pyysin ottamaan selvän siitä, onko Norja valmis tutkimaan puolustusliiton mahdollisuuksia Pohjoismaiden välillä siinä tapauksessa, että teemme rauhan Neuvostoliiton kanssa. Hän lupasi toimia tämän mukaisesti.

Klo 11.20 oli ylipäällikkö Mannerheim uudelleen puhelimessa. Hän tiedusteli, eikö venäläisille voisi tehdä sellaista vastaehdotusta, että heille luvattaisiin luovuttaa Pohjois-Suomesta ja Petsamosta alueita, toisin sanoen ns. "kalotti". Uhraamalla se voitaisiin ehkä pelastaa Hankoniemi ja joidakin alueita kaakkois-Suomesta.

Minä: Tuskinpa se paljon houkuttelisi Neuvostoliittoa. Sitä paitsi se olisi ikävää kiusantekoa Ruotsille ja Norjalle.

Mannerheim: Jokaisen on ajateltava itseään. Niin ovat Ruotsi ja Norjakin tehneet.

Minä: Lupasin esittää ehdotuksen valtuutettujemme harkittavaksi.

Tasavallan presidenttikin tiedusteli päivän varrella puhelimessa useampaan kertaan uutisia. Kerroin, mitä olin saanut tietooni.

Klo 13.10 Hjelt, sanomalehtiattašeamme Tukholman-lähetystössä, ilmoitti puhelimessa, että Ruotsin tietotoimisto TT oli saanut Helsingistä sähkeen, jonka mukaan eduskunnan ulkoasiainvaliokunta oli hyväksynyt Neuvostoliiton rauhan ehdot.

Säikähdin aika tavalla. Rauhanneuvottelujen ollessa juuri kriittisimmässä vaiheessaan oli joku päästänyt tällaisen

uutisen kiertämään. Se oli edesvastuutonta. Kuka oli lähettänyt sähkeen ja kuinka sensuuri oli saattanut päästää sen menemään? Kehoitin Hjeltiä vaatimaan TT:tä olemaan levittämättä sähkeen tietoa.

Hjelt ilmoitti, että TT jo oli antanut uutisen sanomalehdille.

Vaadin jyrkästi TT:tä ehkäisemään sen julkitulon.

Hjeltin mielestä tämä oli mahdollista vain siinä tapauksessa, että tieto voidaan jyrkästi peruuttaa. Kehoitin häntä tekemään niin.

Tämä toimenpide onnistui vain osaksi. Useimmat Ruotsin lehdet kyllä pidättyivät lojaalisesti julkaisemasta uutista, mutta sensaationhaluiset iltalehdet päästivät sen kuitenkin huhuna julkisuuteen. Seurauksena oli, että samana iltana siitä keskusteltiin kaikissa Tukholman kahviloissa ja ravintoloissa. Ja tietenkin uutinen lennätettiin heti Moskovaan, jossa valtuutetuillamme oli se vastassaan sen päivän neuvotteluissa.

Olin suuresti järkyttynyt tämän tiedon johdosta ja ryhdyin ottamaan selvää siitä, mitä tietä tällainen vuoto oli saattanut tapahtua. Sensuuripäällikkö tohtori Vilkuna tiesi ilmoittaa, että STT:n johtaja A. E. Berg oli lähettänyt sähkeen Ruotsiin. Annoin ministeriön virkamiesten etsiä Bergiä, mutta hän oli kuin maan alle vajonnut. Vaadin STT:tä puolestaan ryhtymään kaikkiin toimenpiteisiin, jotta uutinen ei pääsisi leviämään. Ilmoitin samalla asiasta poliisille tarpeellisiin toimenpiteisiin ryhtymistä varten.

Kun Berg oli löytynyt, hän kävi ministeriössä selvittämässä osuuttaan asiassa. Hän myönsi nähneensä sähkeen ennen kuin se lähetettiin, mutta pitäneensä sitä vaarattomana ja antaneensa lähetysluvan. Tämä tavallista suurempi naiivisuus ärsytti minua niin, että harvoin lienen siinä määrin kehtään ihmistä haukkunut kuin silloin edessäni ollutta syntistä.

Myöhemmin kävi selville, millä tavalla vuoto oli tapahtunut. Pari eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan jäsentä oli eduskunnan kahvilassa liian kovaäänisesti keskustellut va-

liokunnan tekemästä päätöksestä. STT:n uutisten metsästäjä, toimittaja Vilho Heinämies oli ohikulkiessaan kuullut osia tästä keskustelusta ja havaitessaan saamallaan tiedolla olevan uutisarvoa oli kirjoittanut onnettoman sähkeen, jonka STT:n johtaja Berg sitten kiireesti oli lähettänyt Tukholmaan. Molempia näitä herroja vastaan nostettiin luonnollisesti syyte ja heidät tuomittiin vapausrangaistuksiin, jonka Berg muistaakseni kuittasi "vedellä ja leivällä", kun sen sijaan Heinämies taisi saada armahduksen. Valiokunnan jäsenistä ei niin ollen kukaan liene sillä kertaa rikkonut vaiti-olovelvollisuuttaan, mutta tarpeettoman löyhäsuisia nämä pari sen jäsentä kuitenkin olivat olleet. Kysymyksessäolevat lehtimiehet sen sijaan menettelivät suorastaan rikollisesti maataan kohtaan.

Klo 14.30 Ruotsin lähettiläs Sahlin kävi kutsusta luonani. Hallituksen toivomuksen mukaisesti pyysin hänen kauttaan Ruotsin hallitukselta samoja tietoja kuin edellä Norjan hallitukselta lähettiläs Micheletin kautta. Erehdysten välttämiseksi esitin kysymykseni kirjallisesti:

1. Miten suhtautuu Ruotsin hallitus englantilaisten ja ranskalaisten joukkojen mahdolliseen läpimarssiin?
2. Onko Ruotsin hallitus valmis tutkimaan puolustusliiton mahdollisuuksia sodan jälkeen?

Ministeri Sahlin lupasi hankkia hallituksensa vastauksen näihin kysymyksiin. Hän palasikin seuraavana päivänä ja antoi seuraavan kirjallisen vastauksen:

1. Ruotsin hallituksen täytyy edelleenkin vastata kieltävästi, koska se katsoo seurauksena olevan Pohjolan vetämisen mukaan suursotaan onnettomine seurauksineen koko Pohjolalle.
2. Ruotsin hallitus on valmis tutkimaan puolustusliiton mahdollisuuksia.

Samana päivänä toi ministeri Michelet Norjan hallituksen vastauksen: "Norjan hallitus pysyy brittiläisten ja ranska-

laisten joukkojen läpikulkua koskevassa kiellossaan, mutta se on valmis tutkimaan puolustusliiton mahdollisuuksia.”

Vastaukset olivat selvät. Ne poistivat viimeisenkin epäilyksen siitä, että länsivaltojen joukkojen läpimarssi tulisi kohtaamaan vastarintaa Ruotsin ja Norjan taholta.

Klo 16 Mannerheim puhelimesta. Kysyy, onko Englannin ja Ranskan hallituksilta tiedusteltu, pääsevätkö heidän joukkonsa Skandinavian maiden lävitse.

Minä: Täällä kävivät juuri Englannin ja Ranskan ministrit. Pyysin heitä esittämään hallituksilleen tämän kyselyn. He epäilivät, mutta lupasivat toimia.

Mannerheim: Kaikki sillä taholla on niin hapuilevaa. Elleivät ne voi hankkia läpikulkuoikeutta, on koko apujoukkokysymys huono kortti. Onko hallitus jo ottanut kannan rauhanehto- ja hyväksymiseen nähden?

Minä: On. Aikaisin tänä aamuna. Eikö lähettämäni sähke ole saapunut?

Mannerheim: Ei ole. Saiko hallitus tiedon minun ajatuksistani ”kalotin” vaihtamisesta etelä-Suomen alueisiin?

Minä: Se ehdotus saapui tänne vasta hallituksen istunnon jälkeen. Olen lähettänyt ehdotuksen edelleen valtuutetuillemme Moskovaan.

Klo 17 sekä Englannin pääministeri Chamberlain että Ranskan pääministeri Daladier antoivat samanaikaisen tiedonannon Suomelle luvata avusta. Tiedonanto luettiin ulkomaisten radiossa. Molemmat lupasivat valtakuntiansa puolesta tulla auttamaan, jos Suomi vain esittää niille vetoomuksen.

Seuraavana päivänä (12. 3.) sain paperilla Englannin tiedonannon tekstin. Englannin lähettiläs Vereker saapui luokseni antaen hallituksensa puolesta muistion, jossa mainittiin, että pääministeri Chamberlain 11. 3. Englannin alahuo-

neessa oli vastannut opposition johtajan kysymykseen seuraavasti:

”Alahuone on tietoinen siitä, että Ranskan ja Englannin hallitukset ovat lähettäneet varusteapua Suomelle ja jatkavat edelleen sen lähettämistä. Tästä on ollut huomattavaa apua Suomen sotavoimille. Kuten sekä Hänen Majesteettinsa hallitus että Ranskan hallitus jo ovat Suomen hallitukselle ilmoittaneet, ne ovat niille esitetyn laajemman avun antamista koskevan vetoomuksen saavuttua valmiit välittömästi ryhtymään yhteisesti auttamaan Suomea, käyttäen kaikkia niiden käytettävissä olevia apulähteitä.”

Tämä tiedonanto oli länsivaltain viimeinen yritys vaikuttaa Suomen hallituksen kantaan päivää ennen kuin Suomelle myönnetty määräaika vetoomuksen esittämiseen meni umpeen. Samalla sen tarkoituksena lienee ollut rauhoittaa länsivaltojen yleistä mielipidettä. Suomen hallituksen kantaan se ei enää voinut vaikuttaa.

Päivällä saapui tieto, että Moskovassa pidettäisiin seuraava neuvottelu tänään klo 18 paikallista aikaa.

Ministeri Günther soitti illemmällä ja kyseli uutisia Moskovasta.

Minä: Kerroin edellisen istunnon tulokset. Kaikki Neuvostoliiton edustajain esittämät vaatimukset näyttävät olevan jyrkkiä. Lausuin odottavani, että syntynyt ristiriita on selvitettävissä. Neuvostoliiton aikaisemmin esittämät ehdot ja Moskovan neuvotteluissa esitetyt vaatimukset eroavat monessa kohdassa toisistaan. Kun edustajamme ovat tästä huomauttaneet neuvotteluissa, on Molotov väittänyt sekä suullisesti että kirjallisesti ilmoittaneensa kaikki nykyiset vaatimuksensa sekä ministeri Assarssonille että rva Kollontaylle. Meille niistä ei kuitenkaan ole aikaisemmassa vaiheessa tiedoitettu. Tämä ristiriita on ehdottomasti selvitettävä.

Günther: Molotovin väite on ennen kuulumaton.

Minä: Mitä tulee länsivaltojen joukkojen läpikulkuun,

*Ranskan pääministeri
Edouard Daladier*

onko Ruotsin hallituksella siinä yhä edelleen entinen kantansa?

Günther: On. Tänään asia on ollut esillä riksdagin utrikesnämndissä (ulkoasiainvaliokunnassa). Se on sen hyväksynyt.

Minä: Saammeko tämän tiedon tänään kirjallisesti.

Günther: Saatte. Täällä liikkuu huhuja, että eduskunnan ulkoasiainvaliokunta on hyväksynyt Neuvostoliiton ehdot.

Minä: Tieto on perätön. Se on peruutettu.

Minun täytyi Güntheriinkin nähden jatkaa väärää perustustani. Onnettoman sähkösanoman jälkiä oli koetettava parsia, vaikka tiesikin sen olevan turhaa.

Maaliskuun 12. päivänä

Yöllä oli jälleen saapunut erinäisiä tärkeitä sähkösanomia valtuutetuiltamme Moskovasta. Pyysin tämän johdosta hallituksen jäseniä kokoontumaan klo 9 aamulla.

Aloitin tällöin tärkeimmästä päästä tiedoittaen saapuneiden sähkeiden sisällön. Eilen klo 16.55 oli saapunut sähke, jossa pyydettiin sotilasteknillisiä tietoja. Sähke kuului:

”Siltä varalta, että tehdään aselepo, pyydämme ylipäälliköltä ohjeita erityisesti allekirjoittamishetken ja voimaantumishetken välisen aikaeron pituudesta eri rintamanlohkoilla. Pyydämme kiireellistä vastausta.”

Tähän vastattiin ylipäällikön ohjeen mukaisesti, että 24 tuntia olisi riittävä aikaero Lieksan leveysasteelta etelään ja 48 tuntia siitä pohjoiseen, edellyttäen, että tiedoituksen toimittaminen Moskovasta päämajaan ei kestä neljää tuntia kauemmin.

Klo 19 aikaan eilen tuli ilmoitus, että eilinen neuvottelu pidettäisiin klo 18.

Tänä aamuna klo 5.25 saapui seuraava ilmoitus:

”Istunto t.k. 11. päivänä kesti klo 18:sta klo 19.30:een. Neuvostoliiton edustajat eivät tehneet myönnytyksiä ja heidän asettamansa ehdot oli hyväksyttävä. Huomiseen mennessä edustajansa lupasivat kuitenkin kolmea pienempää myönnytystä harkita. Me saamme tiistaina (12. 3.) lopullisen sopimusehdotuksen. He eivät suostuneet aselepoon, vaan loppuvat vihollisuudet kun sopimus on allekirjoitettu. Kiirehdimme sitä kaikin keinoin.”

Toisessa samanaikaisessa sähkeessä pyydettiin, että heille viipymättä lähetettäisiin valtakirja rauhansopimuksen allekirjoittamista varten.

Kerroin edelleen länsivaltain pääministerien antamista tiedonannoista, joista jo oli tietoja aamulehdissä. Ministeri Gripenberg oli sähköttänyt Lontoosta pääministeri Chamberlainin ilmoittaneen, että 8 pommituskonetta lentää Suomeen 12. päivänä sekä mahdollisimman pian lisäksi 42, mutta että ne palaavat Englantiin, jos rauha tehdään. — Ministeri Holma oli sähköttänyt Pariisista pääministeri Daladierin valtuuttaneen hänet ilmoittamaan, että avunpyynnön saavuttua Rans-

kan hallitus noudattaa sitä vähintäkään viivyttämättä. — Lisäksi ilmoitin, että Ruotsin ja Norjan hallitusten kanta joukkojen läpikulkukysymyksessä on muuttumaton. — Tiedoitin myöskin ylipäällikölle ”kalotin” tarjoamista vaihtorahaksi koskevan ehdotuksen.

Tiedoitukseni johdosta vaihdettiin vielä mielipiteitä erinäisistä kysymyksistä. On syytä selostaa niistä päätöksisiä koskevat lausunnot. Keskustelun aloitti

Niukkanen: Pyydän tiedustella, mitä ulkoministeri on aikonut tehdä Englannin ja Ranskan apuun nähden. Onko tarkoitus olla apua pyytämättä ja siten jättää meidät Venäjän armoille?

Minä: Jos kerran teemme aselevon ja rauhan, ei enää ole sotaa. Siinä tapauksessa kiitämme länsivaltoja niiden hyvästä tarkoituksesta.

Niukkanen: Kun tilanne oli sellainen kuin oli, en vastustanut neuvotteluihin ryhtymistä päästäksemme selville ehdoista. Nyt ilmenee, että on edullisempaa jatkaa taistelua kuin suostua rauhaan tällaisin ehdoin, minkä vuoksi heti on pyydettävä länsivalloilta apua. Olen pohtinut asiaa kaikilta puolilta ja tullut siihen tulokseen, että rauhan tekeminen jättää meidät Venäjän armoille, kun länsivallat vetäytyvät syrjään eikä Ruotsikaan anna apua. En voi ottaa vastuuleni sellaista päätöstä. Minulla ei ole edellytyksiä toimia puolustusministerinä, kun hallituksen enemmistö ja ylipäällikkö ovat toisella kannalla.

Hannula: Yhdyn Niukkasen lausuntoon alusta loppuun saakka. Teen myös saman johtopäätöksen.

Minä: Voin hyvin ymmärtää, että asiasta ollaan eri mieltä ehtojen ankaruuden vuoksi. Toivon kuitenkin, että koetamme pysyä yhdessä loppuun saakka. Olisi onnetonta, jos syntyy riitaa; siitä maa vain heikkenee. Ajatukseni on, että kun rauhan solmiaminen on saatettu päätökseen, hallitus on suorittanut tehtävänsä ja tekee eduskunnalle selkoa asioiden hoidosta. Jos se saa luottamuslauseen, niin se jättää paikkansa;

ja tietysti samaten, jos se saa epäluottamuslauseen. Uudet miehet saavat silloin "astua remmiin". Mutta olisi onnetonta, jos sitä ennen jotkut jättävät asemansa.

Niukkanen: Myönnän, että lopullisen kannan määrääminen on vaikeata, sillä tunnustan, että niillä näkökohdilla, joita enemmistön puolesta on esitetty, myös on puolensa. Siksi en vastustanut neuvotteluja. Mutta rauhanehdot merkitsevät hyökkäysasemaa meitä vastaan. Siksi olisi pitänyt jatkaa taistelua. En tule kuitenkaan millään tavalla arvostelemaan enemmistön kantaa, mutta en halua olla tällä paikalla, kun sotilasjohto ja hallitus ovat toista mieltä.

Presidentti Kallio: Tämä on kamala tilanne. Emme tiedä mitään niiden puolen miljoonan kansalaisen kohtalosta, joilla on kotinsa toisella puolen uutta rajaa. Siitä ei ole mitään takeita. Olen vavissut ehtojen edessä. Olisin valmis jatkamaan sotaa, jos olisin saanut tukea eduskunnalta ja hallitukselta, mutta tähän on jouduttu aste asteelta. Surkeata, että heikko Ruotsi joutui välittäjäksi.

Nämä puheenvuorot kuvastavat eräiden hallituksen jäsenten mielialoja vielä viimeisellä ratkaisun hetkellä. Heidän sanoistaan puhui epätoivo maan tulevaisuudesta ja kotinsa menettävien kansalaisten kohtalosta. Kova todellisuus pakotti kuitenkin astumaan edelleen jo päätetyllä tiellä.

Hallituksen jäsenet tiedustelivat vielä eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa tapahtunutta asiain käsittelyä. Kerroin siitä ja selostin samalla valiokunnan päätöksestä tapahtunutta vuotoa, joka ilmeisesti oli ennättänyt Moskovaan saakka ennen lopullista ratkaisua. Tiedon levittäminen oli selvää maanpetosta, minkä vuoksi olin ilmoittanut siitä poliisille.

Eräät hallituksen jäsenet toivoivat vielä, että pääministeri olisi pyydettävä saapumaan Helsinkiin selostamaan Moskovassa käytyjä neuvotteluja, ennen kuin lopullinen valtakirja annettaisiin. Huomautin ajatuksen olevan mahdottoman,

koska se veisi vähintään kaksi päivää, ja meidän oli tänään tehtävä lopullinen ratkaisu. Länsivaltainkin määräaika menee tänään umpeen, jota paitsi neuvottelut Moskovassa saattavat katketa, jos tällainen väliaika otetaan.

Minulta tiedusteltiin vielä, missä järjestyksessä alueiden luovuttaminen tulee tapahtumaan. Siihen oli vastattava, että valitettavasti tästä seikasta siihen mennessä ei vielä ollut saapunut mitään tietoa. Edellytin kuitenkin, että meille siinä suhteessa varataan kohtuullinen väliaika. Tässä kuitenkin perusteellisesti erehdyin, kuten kokemus muutaman päivän päästä osoitti.

Tästä kysymyksestä puheen ollen

Niukkanen vaati, että luovutettavat alueet ennen luovuttamista oli perusteellisesti tyhjennettävä ja hävitettävä. Alueilla oli suunnattomat määrät tavaraa, karjaa, rehua, viljaa ym. Ei niitä voinut luovuttaa venäläisille. Eivätkä omistajat halua luovuttaa talojaan vihollisille; he polttavat ne. Luulen, että meikäläiset joukot eivät jätä ehyinä jälkeensä siltoja, rautateitä tai tehtaita. Eikä ole mitään järkeä jättää niitä. Silloin venäläisille jäisi mahdollisuus sijoittaa $\frac{1}{2}$ —2 miljoonaa asukasta valmiisiin taloihin.

Onneksi tätä kehoitusta ei yleisemmin noudatettu. Jälkeenpäin venäläisten kanssa oli paljon rettelöitä hävitetyn omaisuuden takia, jota meitä vaadittiin korvaamaan. Vieläpä poisvietyä omaisuuttakin vaadittiin takaisin.

Keskustelun lopussa esitin annettavan valtakirjan ranskan-kielisen sanamuodon. Suomennettuna se kuului:

”Täten valtuutan pääministeri Risto Rytin, salkuttoman ministeri J. K. Paasikiven, kenraali Rudolf Waldenin ja kansanedustaja Väinö Voionmaan edustamaan Suomen Tasavaltaa neuvotteluissa, joita käydään Moskovassa Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton valtuutettujen kanssa tarkoituksessa aikaansaada vihollisuuksien lopettaminen ja rauhan solmiaminen näiden kahden maan välillä, sekä Suomen Tasavallan Hallituksen puolesta allekirjoittamaan sanotuista neu-

votteluista syntyvät sopimukset. Annettu Helsingissä 12. päivänä maaliskuuta 1940.”

Allekirjoittajina olisivat tasavallan presidentti ja ulkoasiainministeri. Valtakirja oli lähetettävä sähköitse Moskovaan. Ilmoitin samalla olevan mahdollista, että asian esittelijä virallisessa istunnossa ilmoittaa olevansa eri mieltä.

Presidentti Kallio: Tämä on kamalin paperi, jonka kosaan olen allekirjoittanut.

Heti tämän yksityisluontoisen istunnon päätyttyä järjestettiin klo 9 virallinen esittely tasavallan presidentille.

Ulkoministerinä esittelin presidentille Moskovaan lähetetyn valtuuskunnan jäsenille annettavan valtakirjan allekirjoitettavaksi.

Esityksen johdosta käytettiin seuraavat puheenvuorot:

Niukkanen: Olen sitä mieltä, että olisi ollut onnellisempaa, että aseellista vastarintaa olisi jatkettu eikä alistuttu aivan kohtuuttomiin rauhanehdointeihin. En puolla sopimuksen allekirjoittamista, vaan vetoamista länsivaltojen apuun.

Hannula: Kun tämä kysymys nyt ensimmäistä kertaa on esillä hallituksen istunnossa, haluan saada pöytäkirjaan merkityksi, että sekä ulkoasiainvaliokunnan että valtioneuvoston kokouksissa johdonmukaisesti olen ollut sillä kannalla, ettei pitäisi neuvotella rauhasta venäläisten kanssa, vaan sen sijaan otettava vastaan länsivaltojen tarjoama apu. Samalla kannalla olen edelleenkin ja sitä suuremmalla syyllä, kun rauhanehdot ovat hirvittävän raskaat.

Esittelijä, osastopäällikkö Aaro Pakaslahti: Pyydän ilmoittaa, että jos esittelijänä olisin joutunut esittelemään tämän kysymyksen valtioneuvoston yleisessä istunnossa, niin olisin mielipiteenäni esittänyt, ettei tällaisia ehtoja olisi pitänyt hyväksyä.

v. Born: Kun olen tullut siihen käsitykseen, että rauhan pikainen aikaansaaminen on sotilaallinen välttämättömyys, en voi olla yhtymättä tehtyyn esitykseen.

Tasavallan presidentti päätti hyväksyä esityksen.

Asian tultua päätetyksi ministeri Niukkanen tiedusteli, saako hänen eronpyyntönsä heti päästää julkisuuteen.

Tasavallan presidentti: Eikö sen pidä jäädä hallituksen tietoon, kunnes asiat saadaan valmiiksi. Eroanomushan on jätettävä pääministerille, mikä voi tapahtua vasta hänen palattuaan.

Valtakirjaa allekirjoittaessaan presidentti Kallio lausui vanhatestamentillisesti: "Kuivukoon käteni, joka on pakotettu tällaisen paperin allekirjoittamaan."

Kohtalokkaalla tavalla ennustus toteutuikin. Muutaman kuukauden kuluttua presidentti sai halvauskohtauksen, joka saattoi hänen oikean kätensä liikuntakyvyttömäksi. Ennen vuoden päättymistä hän oli vainaja.

Istunnon päätyttyä valtakirja sähkötettiin avosähkeenä heti Moskovaan. Samalla huomautettiin valtuutetuillemme Moskovassa, että määrääjat alueiden luovuttamista varten olisi saatava riittävän pitkiksi, jotta luovutettavien alueiden väestö ja omaisuus voitaisiin kunnolla siirtää pois.

Klo 10.30 Sahlin, Ruotsin lähettiläs, tuo hallituksensa vastauksen edellisenä päivänä tekemiini kysymyksiin. Vastaus on kerrottu edellä kysymysten yhteydessä.

Klo 11.45 ylipäällikkö Mannerheim puhelimesta. Hän kysyy uutisia Moskovasta. Hän ilmoittaa aikovansa heti räjäyttää hajalle luovutettavilla alueilla olevia tehdaslaitoksia. Erikoisesti hän tiedustelee, voiko hajoittaa Enson tehtaat ja Rouhialan voimalaitoksen.

Kielsin jyrkästi sitä tekemästä. Sitä paitsi niiden kohtalokin vielä oli epävarma.

Mannerheim suostui vielä näiden kohdalta odottamaan, mutta ilmoitti joka tapauksessa hajoittavansa Waldhofin tehtaat Käkisalmissa. Tätä en tullut jyrkästi vastustaneeksi. Sain sitä jälkeinpäin katua, sillä ne todella räjäytettiin ja Suomen oli tämä hävitys myöhemmin korvattava.

Ilmoitin samalla Mannerheimille, että hallitus oli jo lähettänyt valtakirjan rauhansopimuksen allekirjoittamista varten Moskovaan.

Klo 15 Englannin lähettiläs Vereker saapui luokseni. Hän antoi minulle edellä mainitun hallituksensa muistion sekä pääministeri Chamberlainin parlamentissa antaman tiedoituksen. Vereker tiedoitti edelleen, että Englannin ja Ranskan hallitukset ovat antaneet lähettiläittensä tehtäväksi eilen tiedoittaa sekä Oslon että Tukholman hallituksille Suomen hallituksen pyytäneen Englannin ja Ranskan hallituksia kiireellisesti kysymään Norjan ja Ruotsin hallituksilta, miten nämä tulisivat suhtautumaan länsivaltojen joukkojen läpikulkuun viimeksimainittujen maiden alueiden lävitse.

Samaa asiaa koskeva tiedoitus tuli Erkolta Tukholmasta.

Klo 16 mainittiin Moskovan radiossa ilmoitetun, että rauha ja aselepo olivat allekirjoitetut ja että aselepo alkaa huomenna klo 15. Tieto osoittautui kuitenkin ennenaikaiseksi.

Klo 16.30 ministeri Holma soitti Pariisista. Hän ilmoitti tänään yhdessä eversti Paasosen kanssa käyneensä pääministeri Daladierin luona. Daladier oli voimakkaasti korostanut apujoukkojen lähettämisen tärkeyttä ja luvannut, että apu tulee silmänräpäyksessä, kun sitä vain pyydetään. Englannin satamissa kaikki valmistelut joukkojen lähettämistä varten ovat loppuun suoritetut. Jos Suomi pyytää apua, niin sekä Ranskan että Englannin hallitukset tekevät vain ilmoituksen Oslossa ja Tukholmassa ja tulevat marssimaan näiden maiden lävitse. — Samalla Holma halusi ilmoittaa tärkeänä uutisena tiedon, että jos Suomi pyytää tätä apua, niin paitsi sitä, että apu heti lähtee, tulee Ranska välittömästi katkaisemaan diplomaattiset suhteensa Neuvostoliittoon. Käynnissä olisi siis suuri valtiollinen rintaman muutos.

Kiitin Holmaa puuhistaan ja mainitsin paraikaa odottavani Moskovasta lopullisia tietoja.

Nämä Pariisin puhelut tulivat muuten Saksan kautta ja

otettiin tietysti siellä tarkalleen nauhalle. Saimme niistä jälkeinpäin monesti kuulla Saksan taholta.

Klo 16.45 ministeri Günther puhelimesta. Hän ilmoitti, että Ruotsin valtiopäivillä tulee huomenna olemaan istunto ja hän oli ajatellut antaa valtiopäiville selostuksen Suomen rauhansasian kulusta, jos vain rauha silloin on valmis.

Minä: En ole siitä laisinkaan varma. Toistaiseksi siitä ei ole tullut mitään tietoa.

Günther: Mutta johan Suomen hallitus lähetti tänään valtakirjan Moskovaan.

Minä: Se lähetettiin kaiken varalta, mutta lopputuloksesta ei ole vielä tietoa.

Günther: Mitä tulee puolustusliittoa koskeviin keskusteluihin, haluaisin tietää, onko Suomen hallitus aikonut julkaista sitä koskevan uutisen?

Minä: Mielellämme julkaisisimme, ellei Ruotsin hallituksella ole mitään sitä vastaan.

Günther: Ei ole. Mielellämme vain julkaisisimme sen samanaikaisesti.

Minä: Hyvä. Sopikaamme niin. Soitan myöhemmin illalla.

Günther: Englannin ja Ranskan lähettiläät ovat tänään jälleen tiedustelleet läpikulkuoikeutta. Se on kai vain pelkkä muodollisuus?

Minä: Se on tapahtunut meidän pyynnöstämme. Olemme halunneet saada asian vielä viime hetkessä täysin selväksi.

Valtioneuvoston uusi istunto pidettiin klo 17, pääasiassa jotta hallituksen jäsenille voitaisiin antaa tuoreimpia tietoja. Moskovasta ei kuitenkaan ollut saapunut uusia tietoja.

Käytin ensimmäisen puheenvuoron mainiten, että meillä olisi käsiteltävänä eräs suuri kysymys, johon jo aamuistunnossa ohimennen oli viitattu, nimittäin mitä on tehtävä alueille, jotka jäävät uuden rajan taakse. Ylipäällikkö on ilmoittanut haluavansa hävittää kaikki tehtaot, kuten Enson

tehtaat sekä Rouhialan voimalaitoksen. Asia on sen arvoinen, että hallituksen on siihen otettava kanta. On syytä mainita, että tunti takaperin minulle ilmoitettiin Moskovan radiossa tiedoitettun, että aselepo- ja rauhansopimus olisi jo allekirjoitettu. Niiden piti astua voimaan klo 15, mutta tiedoittaja ei voinut sanoa oliko se tänään vai huomenna. Emme tarkoin tunne uutta rajaa. Missään tapauksessa ei saisi hävittää sellaista, mikä mahdollisesti jää meidän puolellemme. Olen muuten sitä mieltä, ettei tehtaita pitäisi hävittää, vaikka ne jäisivät uuden rajan taaksekin. Niistähän tulee ostajia Suomen metsille. Sitä paitsi, jos aselepo jo on allekirjoitettu, ei enää voi ryhtyä hävitykseen. Myös periaatteessa olen hävittämistä vastaan. Suursota ei vielä ole kunnolla alkanutkaan, emmekä tiedä mitään sen loppumisesta. Tämä meidän rauhamme on välirauha emmekä tiedä, millainen lopullinen rauha tulee olemaan. Kuultuaan äsken mainitsemani radiouutisen ylipäällikkökin kallistui siihen käsitykseen, ettei hän enää ehdi hävittää.

Puhuminen välirauhasta tässä yhteydessä saattaa nyttemmin kuulostaa oudolta. Sitä on yritetty selittää revanšisodan suunnittelemiseksi, jota muka jo Moskovan rauhaa tehtäessä ajateltiin. Onhan niin helppo tulkita asioita pahoin päin. Silloin kuitenkin kuviteltiin, että suursota päättyisi suureen rauhankonferenssiin, jossa Euroopan asiat jälleen pantaisiin johonkin järjestykseen, kuten parikymmentä vuotta aikaisemmin Versaillesin rauhaa tehtäessä oli tapahtunut. Siinä odotettiin Suomenkin kohtalon tulevan esille ja saavan lopullisen ratkaisunsa. Moskovan rauha olisi siinä tapauksessa ollut välirauhan luontoinen ja kestänyt suursodan päättymiseen saakka, jonka jälkeen puheet Leningradin turvallisuudentakeistakin olisivat olleet aiheettomia. Tästä syystä länsivaltojen Helsingissä olleille edustajillekin moneen kertaan esitettiin toivomus, että heidän hallituksensa tulisivat tukemaan Suomea lopullisessa rauhankonferenssissa. Keväällä 1940 oli nimittäin maassamme yleisenä käsityksenä, että

länsivallat tulisivat sodan voittamaan, kuten edellisenkin maailmansodan. Myöhemmin tämä käsitys Saksan suurien voittojen johdosta joksikin ajaksi kallistui Saksan puolelle, niin meillä kuin muuallakin. Utta Versaillesin rauhaa ei kuitenkaan tullut.

Luovutetuille alueille jäävän omaisuuden hävittämiskysymyksestä syntyi valtioneuvoston kokouksessa lyhyt keskustelu, jossa hävittämistä sekä puollettiin että vastustettiin. Kävi selville, että puolustusministeriöstä aikaisemmin oli päämajaan lähetetty kirje, jossa oli esitetty suunnitelma teollisuuslaitosten hävittämiseksi kolmen eri pitkälle menevän vaihtoehdon mukaan, pidättäen kuitenkin valtioneuvostolle oikeuden ratkaista, mitä niistä oli noudatettava.

Niukkanen ehdotti, että päämaja valtuutettaisiin suorittamaan hävitystyö raskaimman suunnitelman mukaan. Kaiken järjen nimessä alueet olisi hävitettävä eikä jätettävä sellaisinaan venäläisille.

Heikkinen: Emme voi ratkaista asiaa, kun emme tarkoin tunne rajaa emmekä tiedä, mitä Moskovassa on sovittu. Meille voi olla hirvittävä juttu, jos sopimuksen vastaisesti hävitämme jotakin. Hävitys on silloin rahallisesti korvattava.

Minä: Vaikkei asiasta olisi sovittukaan, olisi hävittäminen vandalismia. En voi sulattaa ajatusta, että hallitus antaisi esimerkin hävittämistyössä. Teollisuuteen nähden ehdotus on vielä oudompaa. Tahtoohan koko Saimaan vesistöalue myydä puuta.

Hallituksen enemmistö asettui asiassa odottavalle kannalle.

Sen jälkeen nousi kysymys luovutettavan alueen väestön kohtalosta.

Niukkanen vaati, että hallituksen oli otettava kanta ainakin väestöön nähden. Hallitus ei voinut ottaa vastuulleen sitä, että se jättää suomalaista väestöä Venäjän puolelle. Hänen mielestään oli selvää, että väestön oli kokonaisuudessaan peräännyttävä Suomen puolelle. Olisi rikollista jättää isänmaal-

lista väestöä Kuusisen alaiseksi. Väestö on siirrettävä rajan taakse.

Minä: Aukkaille on annettava valta itse valita, minne tah-
tovat asettua.

Pekkala: Minulla on se käsitys, että väestö itse tietää, mitä
se tahtoo.

Kotilainen: On juuri päätetty tyhjentää luovutettavat
alueet. En katso ketään voitavan pakottaa lähtemään, jos hän
haluaa jäädä paikoilleen. Mutta heitä voi kehoittaa siirty-
mään rajan tälle puolelle.

Söderhjelm: Tietysti on niin järjestettävä, että kaikki pää-
sevät pois.

Esitin vielä, että tehty ratkaisu selitettäisiin kansalle, jolla
ei vielä ole aavistustakaan asian nykyisestä vaiheesta. Olin
ajatellut, että hallitus antaisi julistuksen sekä että asia lisäksi
selitettäisiin radiopuheessa. Välttämätöntä olisi myös, että
ylipäällikkö antaisi oman julistuksensa armeijalle ja kan-
salle.

Näin sovittiinkin. Otin valmistaakseni sekä julistuksen että
radiopuheen. Ne oli kuitenkin hallituksen tarkastettava.

Samassa valtioneuvoston istunnossa ministerit Niukkanen
ja Hannula jättivät virallisesti eronpyyntönsä.

Klo 17.30 oli Erkko puhelimesta ja ilmoitti Tukholmasta,
että "Täti Valhallavägenin varrella" (rva Kollontay) kyselee,
voisinko minä heti saapua Tukholmaan. Hänellä olisi jotta-
kin hyvin tärkeää asiaa ja hän olisi huomenna käytettävissä.

Vastasin olevani niin varattu, etten mitenkään pääse läh-
temään.

Klo 17.35 ylipäällikkö Mannerheim puhelimesta. Hän huo-
mautti olevan välttämätöntä varata riittävästi aikaa luovu-
tettavien alueiden tyhjentämistä varten. Hänen mielestään
vaatisi kuukauden ajan ennen kuin kaikki omaisuus saadaan
pois.

Minä: Olen tästä seikasta huomauttanut valtuuskunnalle Moskovaan.

Klo 18.30 Norjan lähettiläs Michelet saapuu antamaan vastausta edellisenä päivänä Norjan hallitukselle tekemiimme kysymyksiin. Hänen vastauksensa on mainittu edellä kysymysten yhteydessä.

Klo 20.15 Englannin lähettiläs Vereker tuli luokseni kotiin ilmoittaen hänellä olevan kiireellistä ja tärkeätä tiedoitettavaa. Hallituksensa puolesta hän ilmoitti, että siitä huolimatta, että Norjan ja Ruotsin hallitusten kanta läpikulkuun nähden pysyy entisellään, eivät länsivallat tule luopumaan suunnitelmastaan, joka nyt on täysin valmis, vaan tulevat antamaan Suomen hallitukselle riittävän ja nopean avun joukkolähetysten muodossa. Tästä ei kuitenkaan ollut lupa mainita Norjan ja Ruotsin hallituksille. Sen sijaan hän pyysi, että siitä tiedoitettaisiin, paitsi Suomen hallitukselle, myöskin ylipäällikkö Mannerheimille ja valtuuskunnalle Moskovaan.

Päivä oli ollut täynnä jännitystä ja eri tahoille suuntautuvia keskusteluja. Kun se sattui olemaan syntymäpäiväni, tulee siitä varmaan jäämään ikävä muisto loppuiäkseni.

RAUHA. — SEN VASTAANOTTO JA SEN AIHEUTTAMAT KIIREELLISIMMÄT TEHTÄVÄT

Maaliskuun 13. päivänä

Jos maaliskuun 12. päivä oli ollut levoton ja monipuuhainen, niin ei sitä seurannut yökään ollut rauhallisempi, ei ainakaan minun kohdaltani. En sen varrella saanut hetkeksiäkään silmiäni ummistaa. Odottelin koko yön tietoa Moskovan neuvottelujen lopputuloksesta. Toisivatko ne rauhan vai jatkuisiko sota? Ja joutuisimmeko silloin esittämään vetoomuksemme länsivalloille ja siten mukaan suursotaan.

Saksan radio antoi heti puoliyön jälkeen tiedon, että sopimukset oli allekirjoitettu Moskovassa, mutta lähempiä tietoja niiden sisällöstä ei annettu. Omilta valtuutetuiltamme ei aluksi tullut siihen vahvistusta. Se ei kylläkään ihmetyttänyt, kun tiesi, miten hidasta sähkösanomien mutkikas kulku Tukholman kautta oli. Sanomalehtimiehet soittelivat kaiken yötä kysellen uutisia. Näitä soittoja tuli sekä kotimaasta että ennen kaikkea ulkomailta. Ainakin kuuden valtakunnan pääkaupungeista tullessiin soittoihin sain sinä yönä vastata. Kyselijäin joukossa oli myös jo tutuksi tullut ”ystäväni” New Yorkissa.

Pitkin yötä saapui myös tärkeitä sähkeitä, jotka minulle heti puhelimesta luettiin.

Aamulehdet tiesivät ”monien ulkomaiden radioasemien ilmoituksen mukaan” suurin otsakkein kertoa, että rauha on solmittu sekä että vihollisuudet lopetetaan klo 11. Viranomaiset eivät ole uutista vahvistaneet. — Rauhanehdoista ei ollut lähempiä tietoja.

Muiden uutisten joukossa oli tieto, että pääministeri Daladier oli Ranskan parlamentille ilmoittanut liittoutuneiden korkeimman sotaneuvoston jo helmikuun 5. päivänä päättäneen avustaa Suomea sekä että ranskalainen 50 000 miehen suuruinen armeija jo helmikuun 26. päivänä oli ollut lähtövalmiina ja vain odottanut Suomen avunpyyntöä. — Lontoosta tiedoitettiin, että Suomen hallitukselle ennen valtuuskunnan Moskovaan lähtöä oli ilmoitettu, että liittolaisarmeija on valmiina ja että sen vahvuus on 100 000 miestä.

Olihan siinä kerrakseen uutisia Suomen kansalle.

Valtioneuvoston olin kutsunut yksityiseen istuntoon klo 9 aamulla. Tällä kertaa tasavallan presidentti ei ollut saapuvilla.

Mainitsin tällöin tuoreimmat tiedot: Klo 23 edellisenä iltana (12. 3.) saapuneessa sähkössä oli ilmoitettu, että seuraava neuvottelu olisi eilen klo 18. Hiukan myöhemmin tuli sähkö, jossa ilmoitettiin, että Hankoa vaadittiin luovutettavaksi kolmen päivän kuluessa sekä että evakuoimisajat muihinkin alueisiin nähden olivat kovin lyhyet. Siitä oli annettava tieto luovutettavien alueiden asukkaille. Klo 2 yöllä saapui sähkö, jossa tiedoitettiin, etteivät venäläiset neuvottelussa olleet tehneet laisinkaan myönnytyksiä sekä että uusi kokous, jossa sopimus allekirjoitettaisiin, tulisi pidettäväksi vielä samana iltana. Klo 2.30 yöllä saimme Tukholmasta puhelinsanomalla rauhansopimukseen liittyvän pöytäkirjan, joka sisälsi määräyksiä sotatoimien lopettamisesta ja sotajoukkojen poistamisesta. Se toimitettiin kiireesti päämajaan. Klo 6 aamulla saapuneessa sähkössä ilmoitettiin, että rauhansopimus ja siihen liittyvä pöytäkirja olivat astuneet voimaan. Hangon luovutukseen oli varattu 10 päivää.

Rauhansopimuksen ehtoihin tutustutaan lisälehtien avulla

Pyysin, että ministerit Fagerholm, Heikkinen ja Söderhjelm avustaisivat minua hallituksen julistuksen laatimisessa. Valmistuttuaan se tarkastettaisiin yhteisessä istunnossa. Ilmoitin myös, että tulisin klo 12 yleisradiossa pitämään puheen, jossa rauhansopimuksen pääkohdat samalla ilmoitettaisiin.

Klo 11 Englannin ja Ranskan lähettiläät Vereker ja de Vaux saapuivat kutsuttuina luokseni. Selostin heille tapahtumien kulun viime tuntien aikana ja kiitin heitä kaikesta vaivannäöstä ja myötätunnosta länsivaltojen apujoukkojen lähettämisasiassa.

Samanlainen tiedoitus annettiin lähettiläillemme Lontoossa ja Pariisissa. Heitä kehoitettiin esittämään Englannin ja Ranskan hallituksille kiitollisuutemme.

*Tiedoitusilaisuus sanomalehtimiehille hotelli Kämpissä 13. 3. 1940.
Rehtori Laurin Zilliacus selostaa rauhansopimusta*

Klo 12 luin yleisradiossa rauhan ehdot ja sitä seuranneessa radiopuheessa selostin rauhaan johtaneita syitä. (Liite 1). Tunnin päästä sanomalehdet jakoivat kaduilla lisälehtiään, joissa rauhanehdot tiedoitettiin.

Klo 17 pidettiin uusi valtioneuvoston kokous, jossa tasavallan presidentti jälleen oli saapuvilla. Esitin tällöin valmistamani luonnoksen hallituksen julistukseksi. Muutamien vähäisin korjauksin se hyväksyttiin. (Liite 2). Se julkaistiin seuraavan päivän lehdissä. Niissä julkaistiin myöskin ylipäällikön komeasanainen päiväkäsky sotilailleen. (Liite 3).

Istunnossa käyty keskustelu kosketteli pääasiassa rauhansopimuksesta aiheutuvia kiireellisimpiä toimenpiteitä. Ilmoitettiin, että sotilaat pyrkivät kotiin ja että virastot ym. pääkaupungista poistuneet halusivat pian palata takaisin. Kun kuitenkin kiireellisin tehtävä oli hoitaa luovutettavan ja vuokratun alueen tyhjentäminen, asetettiin se ensi tilalle, jotta niiden asukkaat ja omaisuus ennätettäisiin siirtää pois. Junat

Suruliputusta Helsingissä 13. 3. 1940

varattiin sen vuoksi etupäässä tähän tehtävään ja samoin linja-autot. Kaikki muut saivat toistaiseksi odottaa.

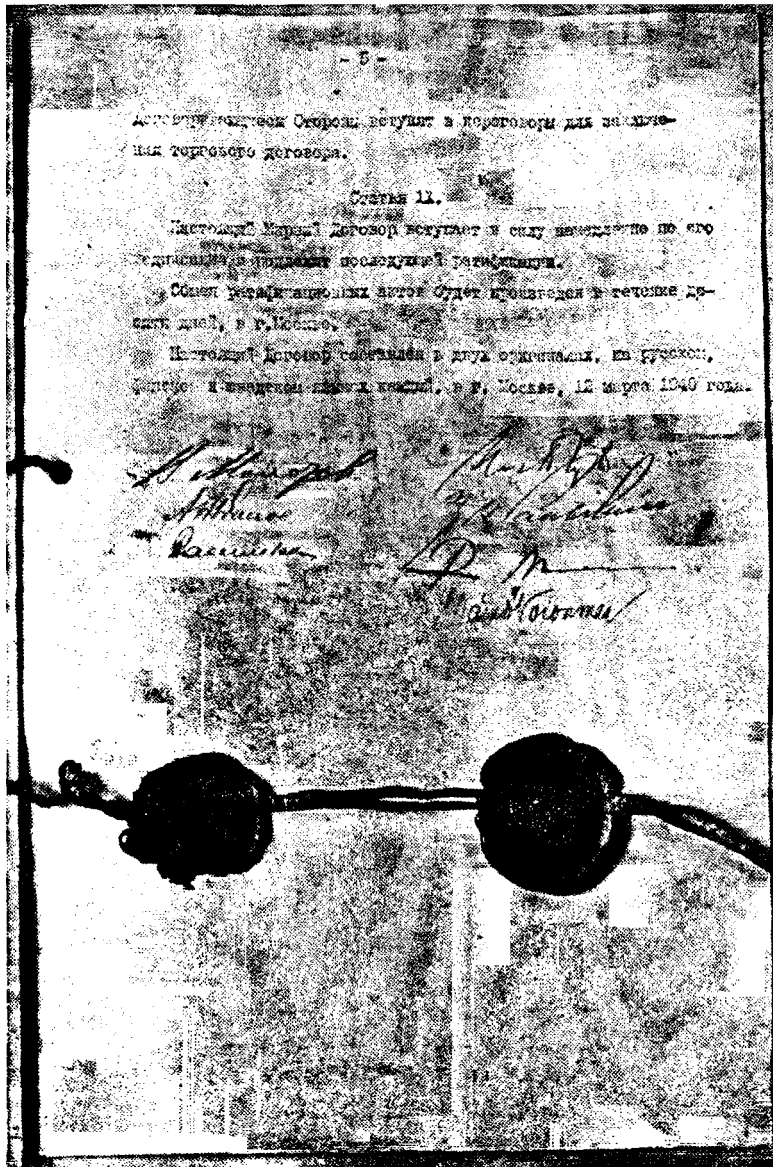
Klo 20 illalla oli Hotelli Kämpin juhlahuoneistoon järjestetty sanomalehtimiesten vastaanotto. Saapuvilla oli sekä kotimaisten lehtien edustajia että se suuri ulkomaisten sanomalehtimiesten joukko, joka osaksi koko sodan ajan, mutta varsinkin viimeisinä kriittisinä päivinä oli kansoittanut Kämpin sanomalehtimieshuoneen. Tilaisuuden järjesti rehtori Laurin Zilliacus, joka sodan aikana oli hoidellut ulkomai-

sia sanomalehtimiehiä. Hän selosti aluksi rauhansopimuksen sisältöä, minkä jälkeen minä kerroin joitakin yksityiskohtia sitä koskeneiden neuvottelujen kulusta. Selostukset annettiin englannin kielellä, jota useimmat lehtimiehet ymmärsivät. Niiden johdosta tehtiin lukuisasti kysymyksiä, joihin vastasin.

Poistuessani tilaisuudesta kohtasin Kämpin portaissa Ruotsin lähettilään Sahlinin, joka minua oli siellä odottanut. Hallituksensa puolesta hän halusi ehdottaa pienen muutoksen puolustusliittoasiaa koskevaan uutiseemme. Olin ehdottanut uutiseen sanamuodon, jonka mukaan asian ilmoitettiin tulevan ”nopeasti” harkittavaksi. Tämän ”nopeasti” sanan hän esitti poistettavaksi. Ilmeisesti Ruotsin taholla haluttiin toimia varovaisesti. Tietenkin suostuin ehdotukseen.

Rauhansopimuksen ankarat määräykset olivat maalle suuri yllätys. Yleisesti oli oltu siinä käsityksessä, että armeija oli menestyksellä suoriutunut tehtävästään ja että niin ollen oli odotettavissa kohtuulliset rauhanehdot. Kun ehtojen ankaruus tuli tietoon ja kun havaittiin, että Neuvostoliitto oli vaatinut aluetta paljon yli sen, mitä se oli pystynyt valtaamaan, tyrmistytti se väestön. Surua ja kyyneliä nähtiin siviiliväestönkin keskuudessa pääkaupungissa, mitä sitten tunnettiin kaan armeijan ja sen väestönsän keskuudessa, jonka oli pakko lähteä hakemaan itselleen uusia asuinsijoja. Suruliputus oli yleinen. Toiselta puolen saattoi havaita tyytyväisyyttäkin sen johdosta, että kaikki toki oli kestetty ja nyt oli ohitse. Sain vastaanottaa runsaasti sähkösanomia, joissa onniteltiin rauhantilan palauttamisen johdosta. Joukossa oli kuitenkin toisenlaisiakin, joissa rauhantekoa paheksuttiin. Jyrkimmin ilmaistiin paheksuminen eräässä Aavasaksalta saapuneessa sähkösanomassa, jonka allekirjoittajina näytti olevan lottia, niiden joukossa erään tunnetun kenraalin rouva. Sen arvostelu huipentui sanoihin: ”Sikamaiseen häpeärauhaan emme koskaan alistu.”

Rauhansopimuksen allekirjoitukset

Maaliskuun 14. päivänä

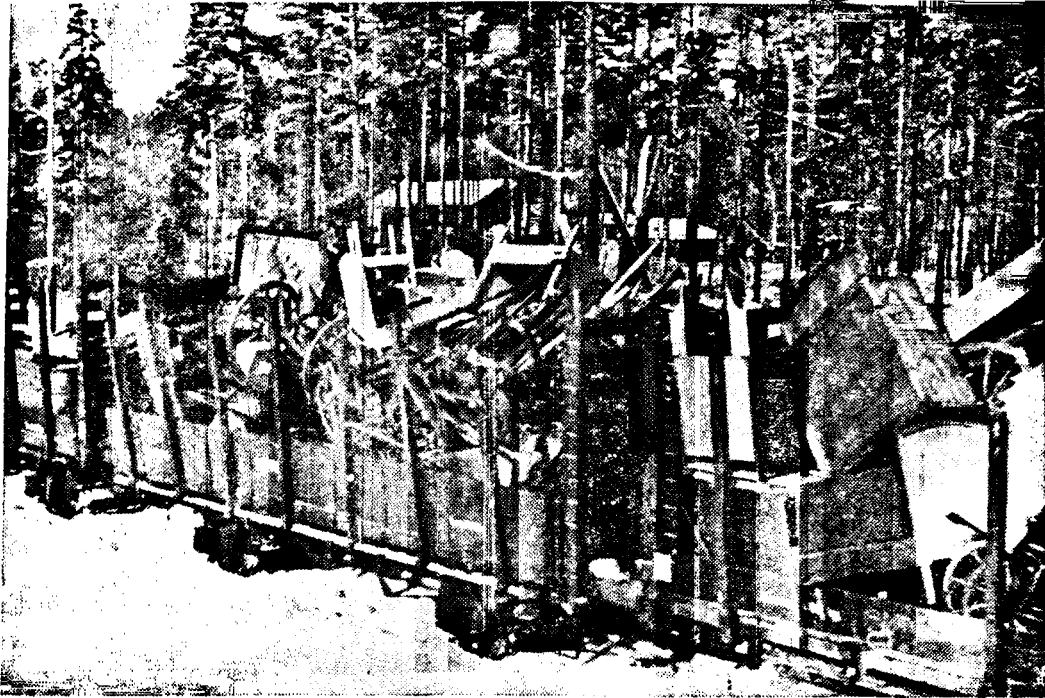
Kun Moskovan valtuutettumme olivat palanneet, saavuttuaan edellisenä yönä klo 4, pidettiin aamulla klo 11.30 valtioneuvoston istunto. Helsingissä olleet hallituksen jäsenet saivat tällöin ensi kerran nähdäkseen itse rauhansopimuk-

Väestö poistuu Karjalasta

sen, jonka pääkohdat vain oli Helsinkiin sähkötetty, ja siihen liittyvän pöytäkirjan. Ne luettiin kokonaisuudessaan. Palanneet valtuutetut selostelivat neuvottelujen kulkua, tekemiään vastaesityksiä sekä niitä kohdannutta kylmäkiskoisuutta.

Tärkeä oli esimerkiksi kysymys uuden sopimuksen suhteesta Tartossa vuonna 1920 tehtyyn rauhansopimukseen. Suomalaisten valtuutettujen käsityksen mukaan Tarton sopimuksen määräysten olisi pitänyt jatkuvasti olla voimassa, mikäli uuden sopimuksen määräykset eivät niitä nimenomaan kumonnut. Venäläiset kuitenkin katsoivat, että sodan puhkeaminen oli kumonnut Tarton sopimukset kokonaisuudessaan. Siinä olleet taloudellisia ym. seikkoja koske-

Siirtoväen muuttotavaraa

vat määräykset täytyi siis ottaa uudelleen erikoisesti käsiteltäväksi. Neuvotteluissa olivat suomalaiset ottaneetkin puheeksi muutamia tämäntapaisia kysymyksiä, kuten esim. liikkumisvapauden Viipurin lahdella ja Saimaan kanavalla sekä Uuraan lastauspaikan käyttämisen, kalastuksen Suomenlahdella ja Petsamossa Kalastajasaarenon vesillä, arkistojen kohtalon ym. Kaikki nämä kysymykset selitettiin jätettävän myöhemmän selvittelyn varaan.

Erimielisyyttä oli vallinnut myös Suomen armeijan perään-tymisnopeudesta. Venäläiset olivat vaatineet nopeudeksi 10 kilometriä päivässä, mutta olivat lopuksi tyytyneet 7 kilometriin. Hankoa oli alussa vaadittu luovutettavaksi 3 päivän kuluessa, mutta oli tämä pidennetty 10 päiväksi. Maitse tapahtuvasta läpikulusta Hankoon ei ollut ollut puhetta, mikä on tärkeätä tietää Neuvostoliiton taholta myöhemmin esitettyjen vaatimusten valaisemiseksi.

Kiireellisesti oli hoidettava uuden rajan vetäminen. Sen suorittamista varten oli 10 päivän sisällä asetettava sekkomitea. Tämän puheenjohtajaksi ajateltiin professori Ilmari Bonsdorffia, jolla oli kokemusta tämänkaltaisissa asioissa.

Vielä selviteltiin luovutettavalla alueella olevaa omaisuutta koskevia kysymyksiä. Irtaimisto oli oikeus kuljettaa pois, mutta venäläisillä näytti olevan erilainen käsitys siitä, mikä oli irtaimistoa. Pääministeri selitti pöytäkirjan määräysten tarkottavan myös sitä, ettei ei-sotilaallisiakaan tärkeitä laitoksia saanut hävittää, polttaa eikä räjäyttää. Kiinteät tykit täytyi jättää paikoilleen, mutta irtaimet tykit ja niiden amukset oli oikeus kuljettaa pois.

Kun rauhansopimuksen ratifioinnille oli asetettu sangen lyhyt määräaika — sen oli tapahduttava viimeistään 22. päivänä maaliskuuta — päätettiin nopeasti valmistaa eduskunnalle annettava esitys sen hyväksymisestä. Epävarmuutta oli aluksi siitä, tulisiko hyväksymisen tapahtua lain muodossa vai eduskunnan yksinkertaisella ponsipäätöksellä. Kun tarkasteltaessa havaittiin, ettei rauhansopimukseen sisältynyt mitään, mikä koski lakia, pidettiin selvänä, että hyväksyminen voi tapahtua eduskunnan ponsipäätöksellä. Oikeuskanslerin apulainen C. G. Möller oli samaa mieltä.

Kun näin oli päästy selville vesille, alkoi kaikilla tahoilla kiireellinen toiminta. Päähuolena oli tietenkin luovutetulla ja vuokratulla alueella olevan väestön ja omaisuuden kohdalo. Niiden evakuoimiseksi pantiin kaikki mahdolliset voimat liikkeelle. Hallitus asetti erikoisen toimikunnan hoitamaan tätä asiaa ja sen puheenjohtajaksi määrättiin tohtori U. K. Kekkonen. Evakuoimistyössä saatiin erittäin arvokasta apua Ruotsilta, josta lähetettiin satoja linja- ja kuorma-autoja evakuoimista auttamaan. Ajan lyhyys osoittautui kuitenkin ylivoimaiseksi tekijäksi, joten paljon vahinkoja tapahtui.

Myöskin ulkoministeriössä vallitsi lähipäivinä vilkas hyörintä. Eduskunnalle annettava esitys oli valmistettava, oli piirrettävä uusia karttoja, joista sopimuksessa pituus- ja leveys-

Viipuriin ohjaava tienviitta on käynyt tarpeettomaksi

asteiden mukaan ilmoitetut uudet rajat kävisivät selville. Vanha professori E. A. Piponius vieraili sen vuoksi näinä päivinä ahkerasti ministeriössä.

Maaliskuun 15. päivänä

Aamupäivällä klo 10 pidettiin aluksi valtioneuvoston istunto, jossa myös tasavallan presidentti oli saapuvilla. Tällöin esiteltiin ulkoministeriössä valmistettu ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välisen rauhansopimuksen hyväksymisestä.

Asian esittelijä, osastopäällikkö Aaro Pakaslahti viittasi tällöin valtioneuvoston istunnossa maaliskuun 12. päivänä esittämäänsä eriävään mielipiteeseen, jonka mukaan rauhansopimuksen ehtoja ei olisi pitänyt hyväksyä. Ulkoministerinä ehdotin, että valtioneuvosto puoltaisi tasavallan presidentille esityksen antamista eduskunnalle. Esitys hyväksyttiin.

Välittömästi tämän jälkeen esiteltiin sama esitys tasavallan presidentille. Ministeri Hannula viittasi tällöin presidentin esittelyssä maaliskuun 12. päivänä ilmituomaansa eriävään mielipiteeseen. Ministeri Niukkanen ei ollut istunnossa saapuvilla.

Samana päivänä esitys annettiin eduskunnalle.

Klo 10.30 Ruotsin lähettiläs Sahlin tuli luokseni hallituksen puolesta tiedustelemaan, kuinka olimme ajatelleet puolustusliittoa koskevaa kysymystä valmisteltavan.

Minä: Asiaa ei ole vielä ennätetty tarkemmin suunnitella. Olen puolestani pyytänyt sekä kansainoikeuden tuntijalta että yleisesikunnalta muistioita asiasta. Puolestani pyydän, että Ruotsin ja Norjan hallitukset suorittaisivat samanlaisia tutkimuksia. Ehkä olisi käytännöllistä sen jälkeen pitää ulkoministerien neuvottelu, jossa suunnitellaan ne linjat, joita myöten työ suoritetaan. Tanskan asenteesta tähän kysymykseen meillä ei ole tietoa, jonka vuoksi toivoisin, että Ruotsin hallitus esiintyisi välittäjänä sinne päin.

Sen johdosta, että pitämäni radiopuheen johdosta oli esiintynyt eräänlaista mielipahaa Ruotsissa, kun sen sodan aikana antamaa avustusta ei puheessa ollut erikoisesti mainittu eikä siitä kiitetty, pyysin ministeri Sahlinia esittämään Ruotsin hallitukselle selitykseni tästä asiasta. Puhe oli laadittu sangen kiireesti ja sen tarkoituksena oli kotimaiselle yleisölle selittää syyt, miksi Suomen oli ollut pakko tehdä rauha. Siinä yhteydessä ei juuri ollut soveliaista puhua muista kysymyksistä. Mitenkään ei ollut tarkoitus loukata Ruotsin hallitusta

tai ruotsalaista yleisöä, joiden antamasta suuriarvoisesta avusta Suomessa tunnettiin kiitollisuutta.

Klo 11 Saksan lähettiläs ministeri v. Blücher tuli ulko-ministeriöön puheilleni. Hän piti kauniin puheen, ei hallituksen virallisena edustajana, vaan "als Mensch zu Mensch" (ihmisenä ihmiselle). Hän korosti Suomen urheata puolustautumista ja esitti valittelunsa suurien alue- ym. menetyksien johdosta. Hän katsoi kuitenkin voivansa vakuuttaa, että kaikki saattaa aikanaan korjaantua. — Sen jälkeen hän esitti useita kysymyksiä: miten luovutetulla alueella olevan saksalaisen omaisuuden tulee käymään, miten Käkisalmissa olevien Waldhofin tehtaiden, milloin kaupankäynti Saksan kanssa voidaan aloittaa? Lopuksi tuli voimakasta arvostelua Ranskan ja Englannin avuntarjouksen johdosta. v. Blücherin mielestä se oli hyvin itsekäs suunnitelma, jonka päätarkoituksena oli ollut vallata Pohjois-Ruotsin malmikaivokset.

Klo 15.30 osallistuin sosiaalidemokraattisen puolueen järjestämään tilaisuuteen, jossa saapuvilla olivat puolueen lehtimiehet ja piirisihteerit. Selostin kokoukselle yksityiskohdaisesti tapahtumain kulkua. Läsnaolijat olivat tyytyväisiä saatuaan selvityksen moneen heille hämäräksi jääneeseen kohtaan.

Klo 18.45 puhuin yleisradiossa Yhdysvaltoihin sodastamme Venäjän kanssa ja rauhansopimukseen johtaneista tekijöistä.

EDUSKUNTA HYVÄKSYY RAUHANSOPIMUKSEN

Maaliskuun 15. päivänä tapahtui paljon muutakin. Tapahtumain päänäyttämö siirtyi nyt eduskuntaan, joka tällöin ensi kerran virallisesti joutui käsittelemään rauhansopimusta. Muutenkaan ei kysymys sodasta ja rauhasta ollut ollut esillä eduskunnassa sen jälkeen, kun eduskunta pimeänä marraskuun 30. päivän iltana Vallilan työväentalossa oli antanut

luottamuslauseensa Cajanderin hallitukselle. Nyt oli tavallaan kysymys luottamuslauseesta Rytin hallitukselle.

Kosketus eduskuntaan alkoi sillä, että Ryti ja minä menimme klo 12 alkaneeseen eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan istuntoon antamaan tietoja rauhantekoon johtaneista syistä ja itse rauhansopimuksen sisällöstä. Valiokunnassa syntyi asiasta laaja keskustelu, jossa tehtiin lukuisasti kysymyksiä. Päätöksen teko jäi odottamaan hallituksen esityksen valiokuntaan lähettämistä.

Hallituksen esitys rauhansopimuksen vahvistamisesta voitiin jakaa eduskunnalle vielä samana päivänä (15. 3.) klo 14 alkaneessa istunnossa. Valtiopäiväjärjestyksen määräysten mukaisesti esitys pantiin silloin pöydälle. Muutamaa minuuttia myöhemmin pidetyssä uudessa istunnossa sen johdosta suoritettiin lähetekeskustelu. Asian arkaluontoisuuden vuoksi istunto julistettiin suljetuksi, mikä merkitsi, että keskustelua ei saanut julkaista.

Sen aloitti pääministeri Ryti, joka aluksi antoi selostuksen hallituksen toimenpiteistä sen koko toimintakaudelta. Hallitus oli päätehtävänänsä pitänyt rauhan palauttamista. Samalla kun valtakunnan kaikki voimat ja varat oli pyritty keskittämään niin voimakkaaseen sodankäyntiin kuin maalle oli ollut mahdollista, oli kaikkia rauhan mahdollisuuksia tutkittu ja rauhaan pyritty. Oikeudettoman hyökkäyksen tapahtuessa olimme sotaan huonosti valmistautuneita. Olimme luottaneet asiamme oikeuteen ja siihen, ettei Venäjä näin oikeudettomaan hyökkäykseen ryhtyisi. Meillä ei miltään taholta ollut lupauksia avusta tai takeita sen saamisesta. Vastoin esitettyjä väitteitä ei kukaan myöskään ollut kehoittanut meitä vastustamaan Neuvostoliiton vaatimuksia neuvotteluvaiheessa.

Koko maailman mielestä Suomen asia oli alussa toivoton. Myötätuntoa tuli osaksemme runsaasti, mutta ei mistään tehokasta apua. Vasta kun osoittautui, että Suomi pystyi tehokkaaseen puolustukseen, oli humanitääristä, aineellista ja ma-

teriaaliapua runsaassa mitassa saatu, erityisesti Ruotsista ja länsimaista. Miehistöapua sitä vastoin ei ollut tullut juuri nimeksikään. Se mitä oli saatu, oli ollut siksi vähäistä ja saapunut rintamalle siksi myöhään, että sen merkitys sodan laatuun ja laajuuteen nähden oli ollut pieni. Käytännöllisesti katsoen olimme siten käyneet sotamme miesvoimaan nähden yksinämme. Kun jatkaminen oli osoittautunut ylivoimaiseksi, oli hallitus vakavan harkinnan jälkeen tullut siihen tulokseen, että rauhanehtojen raskaudesta huolimatta meidän oli tempauduttava irti sodasta nyt, kun se oli mahdollista. Tulvaisuus voi osoittaa, olemmeko menetelleet oikein ja viisaasti.

Jo tässä lähetekeskustelussa kuului rauhaa arvostelevia ääniä. Ne tulivat isänmaallisen kansanliikkeen (IKL:n) edustajain taholta. Niinpä ed. Annala väitteli pääministerin lausuntoa vastaan. Kun pääministeri oli maininnut, että rauhan tekeminen usein vaatii suurempaa rohkeutta ja suurempaa aloitekykyä kuin sodan aloittaminen, sanoi Annala, että se voi myöskin olla niin, että rauhan tekeminen on seurauksena pelkuruudesta. "Meitä on paljon tässä maassa sellaisia, jotka kaikista vakuutteluista huolimatta emme näe, että tällaiseen rauhaan oli pakko mennä." Hän syytteli aikaisempien vuosien diplomatiaa, jonka taitamattomuus nyt oli saanut rangaistuksensa. Koko ulkopolitiikka oli ollut eräänlaista tunteilemistä. Oli tunnettu rajatonta sympatiaa ns. demokraattisia maita kohtaan ja yhtä suurta vastenmielisyyttä ns. diktaatturimaita, erikoisesti Saksaa ja Italiaa kohtaan. Jos suhteet Saksaan olisi hoidettu toisin, ei Suomi olisi siinä onnettomassa asemassa, jossa se nyt oli. Hän ei pitänyt tarpeellisenä tarkastella rauhansopimuksen yksityiskohtia, koska sopimus kokonaisuudessaan oli sellainen, ettei hän voinut sitä hyväksyä.

Ed. Salmiala, toinen IKL:n jäsen, asettui muodollisen laillisuuden kannalle. Hänen mielestään hallituksella ei ollut oikeutta saattaa voimaan rauhansopimusta ennen kuin edus-

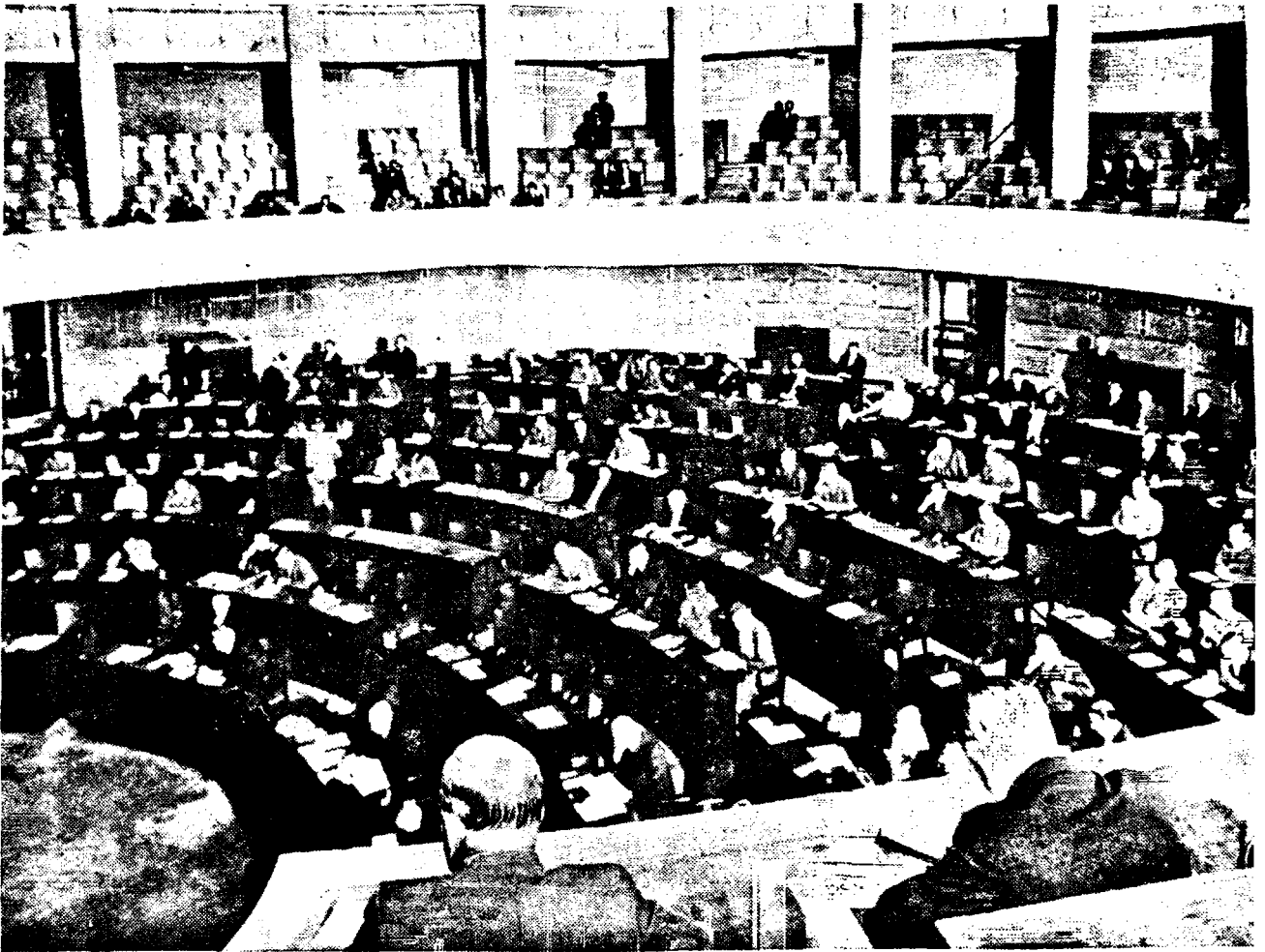
kunta oli asiasta päättänyt. Sen vuoksi hän olisi odottanut, että hallitus, ennen kuin se teki päätöksensä, olisi kysynyt eduskunnan mielipidettä. Mitä merkitystä eduskunnan päätöksellä tällä hetkellä enää oli. Pelkkä muodollisuus.

Pääministeri Ryti vastasi tähän syytökseen huomauttamalla, että ehdottomana edellytyksenä aselevon voimaan astumiseen oli ollut sen määräyksen hyväksyminen, jonka mukaan rauhansopimus astui heti voimaan. Kun alueiden luovutus alkaa vasta 15. 3. — siis samana päivänä, jolloin sopimuksesta eduskunnassa keskusteltiin — oli eduskunnalla teoreettinen mahdollisuus kumota sopimus, joten eduskunnan oikeuksia ei ollut loukattu. Paljon tärkeämpää kuin pitää kiinni muodollisesta laillisuudesta, oli saada verenvuodatus loppumaan niin pian kuin mahdollista.

Keskustelun päätyttyä hallituksen esitys lähetettiin ulkoasiainvaliokuntaan, joka puolestaan toimi ripeästi. Se koontui klo 15.30, jo 25 minuutin kuluttua eduskunnan istunnon päättymisestä.

Valiokunta voi jo klo 19 alkavaan eduskunnan uuteen istuntoon jakaa monistetun mietintönsä. Siinä valiokunta ilmoitti yksimielisesti puoltavansa hallituksen esityksen hyväksymistä. Mietintö pantiin tällöin pöydälle. Sen varsinainen käsittely voitiin aloittaa klo 19.30 alkaneessa uudessa suljetussa istunnossa.

Vakiintuneen tavan mukaisesti valiokunnan puheenjohtaja Väinö Voionmaa käytti ensimmäisen puheenvuoron. Tunnelmallinen puhe soveltui hyvin tähän murheelliseen tilaisuuteen. ”Eduskunta on nyt koolla suorittamassa toimitusta, jota surullisempaa ja katkerampaa maamme vaiheissa tuskin on ollut toista”, lausui puhuja. ”Niin paljon kuin menetämme, meille on kuitenkin jäänyt se, mikä maallemme on kaikkia menetettyjä alueita tärkeämpää ja arvokkaampaa: maamme itsenäisyys ja kansamme vapaus. Niitä meiltä ei ole riistetty eikä voida riistää... Turhaanko Suomen armeija on taistellut ja nuoret pelottomat sotilaamme verellään punanneet tal-

Eduskunnan istunto 15. 3. 1940

ven hankia rajoillamme? Eivät ole, sillä he ovat voitokkaasti taistelleet häviämättömien arvojen puolesta.”

Tähän tapaan kulki puhe päättyen ilmoitukseen, että valiokunta yksimielisesti oli puoltanut rauhansopimuksen hyväksymistä. Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän puolesta hän lisäsi, että sekin erimielisyydettä oli samalla kannalla.

Opetusministeri Hannula, joka hallituksessa johdonmukaisesti oli vastustanut rauhan tekoa ja vaatinut länsivaltojen apuun turvautumista, mainitsi eduskunnalle näin toimineensa. Hän ei kuitenkaan enää ryhtynyt kantaansa puolustamaan eikä myöskään sopimusta arvostelemaan, koska eduskunnalla ei enää ollut mahdollisuutta puuttua tapahtumien kulkuun. Sen sijaan hän kohdisti tunnustuksen sanoja maa-

taan puolustaneille sotilaille. ”Euroopan urhoollisimman armeijan sotilaat palaavat nyt koteihinsa mieli masentuneena. Heille täytyy meidän voida sanoa, ettei heidän taistelunsa ole ollut turhaa. Ilman heidän rajattomia ponnistuksiaan meidän vapautemme olisi mennyt niin kuin on mennyt niin monen muun maan.” Viitattuaan epävarmaan tulevaisuuteen hän lopetti: ”Hammasta purren on lähdettävä eteenpäin ja osoitettava maailmalle, että Suomi elää ja tahtoo elää . . . Samoin kuin sodan aikana ylinnä kaiken oli meitä yhdistävä isänmaa, samoin nyt rauhan tultua meillä ei voi olla muuta määränpäättä kuin kaikki yhdessä isänmaan puolesta.”

Ed. Estlander, ruotsalaisen ryhmän jäsen ja muodollisten oikeusnäkökohtien vannoutunut valvoja, moitti hallitusta siitä, että se rauhansopimuksen allekirjoittaessaan oli kaventanut eduskunnan oikeuksia. Sopimuksen sisältöön nähden hän oli tyytymätön siitä, että Hanko ja Lappohja oli annettu vuokralle; niitä ei missään tapauksessa olisi saanut luovuttaa käytettäväksi. Hänen mielestään eduskunnan olisi yksimielisesti kieltäydyttävä hyväksymästä sopimusta, joka inhimillisesti katsoen vei maamme pitemmälle turmion tiellä kuin tapahtui ison vihan aikoina. Pannakseen vastalauseensa tapahtuneen johdosta hän ehdotti rauhansopimuksen hylkäämistä.

Ed. Kares, IKL:n ryhmän jäsen, käytti laajimman puheenvuoron. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan aikaisemmissa kokouksissa hän oli jyrkimmin vastustanut rauhaan menoa. Hän ilmoitti valiokunnassa nyt ehdottaneensa seuraavan lauseen ottamista mietinnön perusteluihin: ”Joku valiokunnan jäsen on kyllä sillä kannalla, että rauhantekoa Venäjän esittämällä ehdoilla on liiaksi hätäilty ja että sopimuskirja on tärkeiltä kohdiltaan erittäin epämääräinen ja antaa sen tähden helposti myöhemmin aihetta uudistuviin rettelöihin, mutta siihen nähden, että asia jo on osittain valtiosääntöämme loukkaamalla kehitetty miltei peruuttamattomaksi ja että armeijan tämänhetkistä taistelukykyä sen kautta on paljon heiken-

netty, ei katso voivansa äänestää ratifioimista vastaan.” Va-
liokunta oli kuitenkin hylännyt hänen ehdottamansa lisäyk-
sen. Hän oli peräti tyytymätön tilanteen kehittymisen joh-
dosta. ”Meidät on pantu, herrat hallituksen jäsenet, sellai-
seen pakkotilanteeseen, ei sodan tähden, vaan teidän menet-
telyenne tähden, josta meillä ei ole muuta ulospääsyä kuin se,
että me ratifioimme tämän paperin, semmoinen ulospääsy
kuin se sitten on.”

Rovasti Kareksen kannasta puheen ollen tahdon lisätä pie-
nen henkilökohtaisen muistelman. Joitakin kuukausia myö-
hemmin tulimme sattumalta vastakkain eduskuntatalon käy-
tävillä. Hän ryhtyi silloin juttelemaan ja avoimesti myönsi
erehtyneensä rauhan tekoa vastustaessaan. ”Te olitte oi-
keassa ja minä perin pohjin väärässä.” Siihen mennessä
olimme jo saaneet hieman havainto-opetusta siitä, mitä meille
huhtikuun alussa saapuvaksi tarjottu länsivaltain apu todelli-
suudessa olisi merkinnyt. Vajaan kuukauden kuluttua mei-
dän rauhanteostamme Saksa oli hyökännyt sekä Tanskaan
että Norjaan ja parin kuukauden päästä englantilaiset joukot,
joita oli laskettu maihin Norjassa, oli sieltä kokonaan kar-
koitettu. Sitä kautta tuleva apu ei koskaan olisi päässyt pe-
rille. — Vaikka olikin kiihkeä puoluemies, Kares oli pohjim-
maltaan rehellinen ja oli valmis tunnustamaan tosiasiat.

Ed. Furuhjelm ilmoitti ruotsalaisen eduskuntaryhmän alis-
tuvan siihen, mikä oli tapahtunut, koska taistelun jatkumi-
nen olisi saattanut johtaa vielä kovempiin kohtaloihin.

Ed. Kukkonen ilmoitti maalaisliiton eduskuntaryhmän sa-
moin alistuvan kohtaloon sellaisena kuin se rauhansopimuk-
sesta kuvastuu.

Ed. Pennanen, kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjoh-
taja, ilmoitti ryhmänsä, tosin raskain mielin, yhtyvän halli-
tuksen esitykseen. Hän olisi toivonut, että sopimus olisi edus-
kunnassa ääneti hyväksytty eikä yritetty puheissa eritellä

kunkin tunteita. Muutamain kaunein sanoin hänkin kantoi kukkasensa maataan puolustaneille urhoollisille sotilaille.

Ed. Kekkonen: ”Nykyinen hallitus on ollut vaikeamman ratkaisun edessä kuin yksikään toinen Suomen kohtaloista vastuussa ollut suomalainen valtioelin. Saattaa arvata, kuinka raskasta on ollut sen vaihtoehdon valitseminen, jonka hyväksymisen voimattomina todistajina eduskunta ja Suomen kansa nyt ovat. Mutta helppoa ei olisi ollut toisenkaan vaihtoehdon, sodan jatkamisen, valitseminen. Ja kuitenkin rohkeuden uskoa, että Suomen kansa olisi sittenkin valinnut jälkimmäisen tien, jos sen mielipide olisi ollut määräävä, niin ankara kuin se olisi saattanutkin olla... Minun kantani on ollut se, että Moskovan sanelemaan rauhaan ei voida mennä, vaan riippumattomuustaistelua on jatkettava. Mitkään seikat eivät ole kantaani noiden päivien jälkeen voineet saada muuttumaan... Ja kuitenkin ei tätä sopimusta voi esittää hylättäväksi... Tilanne on nyt sellainen, että vaikka eduskunnalla on muodollinen oikeus hylätä rauhansopimus, en kuitenkaan voi käsittää, että kukaan edesvastuullinen kansanedustaja voisi vakavassa mielessä esittää rauhansopimusta hylättäväksi.”

Ed. Kallia, IKL, ilmoitti, ettei hän voi olla mukana hyväksymässä hallituksen esitystä. Hän ei kuitenkaan saattanut kannattaa ed. Estlanderin hylkäävääkään ehdotusta. Rauhansopimuksen puolesta äänestäminen olisi kunniatonta ja vastaan äänestäminen järjetöntä. Sen vuoksi äänestämättä jättäminen tässä tapauksessa ei ollut kannattomuutta, vaan vastalause hallituksen menettelyä vastaan.

Edustaja Rytinki (pienviljelijät) ja ed. Heiniö (edistyspuolue) ilmoittivat ryhmiensä hyväksyneen hallituksen esityksen.

Ed. Schildt (IKL) polemisoi ryhmätoveriaan ed. Karesta vastaan. Sen johdosta, että Kares oli sanonut meidän taistelleen turhaan, hän vastasi: ”Emme ole; meidän sotajoukkomme on pelastanut maan täydeltä valloitukselta. Kun Ve-

näjä, rikkoen diplomaattisia menetelmiä ilman ultimaatumia siirtyi sotatoimiin, niin oli se selvä merkki siitä, että sillä taholla pelättiin meidän tässä kamarissa suostuvan ultimaatumien asettamiin vaatimuksiin, ts. että he olisivat saaneet, mitä olivat tahtoneet. Mutta se olisi ollut vain puolinaisesti, sillä Venäjän tarkoitus ei ollut saada vain niitä osia, joita he olivat pyytäneet, vaan valloittaa koko maa. Sen vuoksi rikottiin diplomaattiset muodot ja aloitettiin sota ja pakotettiin meidät siihen. Ja että venäläisillä oli suunnitelmia valloittaa Suomi, siitä on meillä asiakirjoja niiltä tuhotuilta joukko-osastoilta, jotka lyötiin Suomussalmella ja Sallassa. Näistä papereista näkyy selvästi, että mainituilla divisiooneilla oli selvät direktiivit siitä, mitä operaatiosuuntia heidän piti jatkaa ja mikä olisi niiden divisioonien tuleva varuskuntakaupunki Pohjanlahden rannalla. Se itsepäinen vastus, jota Suomen armeija on osoittanut, on tehnyt tämän Venäjän suunnitelman mahdottomaksi.”

Keskustelun päätyttyä saatettiin todeta, että vain edustaja Estlander oli ehdottanut rauhansopimuksen hylättäväksi. Sen ohella oli pari puhujaa ilmoittanut, etteivät he voi sitä hyväksyä, ja eräs puhuja oli ilmoittanut pidättyvänsä äänestyksestä. Suoritetun koneäänestyksen tuloksena oli, että rauhansopimus hyväksyttiin 145 äänellä vain 3 edustajan äänestäessä sitä vastaan. Sen ohella oli 9 edustajaa äänestänyt tyhjää. Poissa oli 42 edustajaa. Kun viimeksimainitut olivat poissa jo nimenhuudostakin, saanee otaksua heidän poissaolollaan näin tärkeästä tilaisuudesta halunneen osoittaa haluttomuuttaan olla mukana siinä raskaassa tehtävässä, jota sopimuksen pakkohyväksyminen merkitsi.

RAUHANSOPIMUKSEN RATIFIOINTI. — HALLITUS
EROAA

Maaliskuun 16. päivänä

Tasavallan presidentti vahvisti eduskunnan päätöksen rauhansopimuksen hyväksymisestä ja ratifioi sopimuksen.

Maaliskuun 18. päivänä

Paasikivi ja Voionmaa matkustivat Moskovaan, mukanaan ratifioimiskirjat. He tulevat siellä suorittamaan ratifioimiskirjojen vaihdon.

Klo 11.45 Norjan lähettiläs Michelet saapui luokseni. Hänen tehtävänään oli saattaa perille Norjan ulkoministerin Halvdan Kohtin ilmoitus, että Suomi ei ollut Norjalta virallisesti pyytänyt joukkoapua.

Ihmettelin Micheletille suuresti tämän ilmoituksen tarpeellisuutta näin jälkeinpäin ja samoin sen sisältöä. Huomautin, että olimme moneen kertaan esittäneet Norjalle joukkoapua koskevan pyynnön. Myöskin hänelle itselleen, Micheletille, olin useampaan kertaan korostanut, että Suomi tarvitsee apujoukkoja, sekä hänelle mm. ehdottanut, että Norja ottaisi huolehtiakseen Petsamon alueen puolustamisesta. Oli outoa, jos Norja nyt halusi vetäytyä sen taakse, ettei asiasta muka ollut tehty virallista pyyntöä.

Michelet myönsi, että tämänlaisia esityksiä oli hänelle tehty sekä että mm. Petsamon puolustamisesta oli ollut kysymys, mutta varsinaista virallista pyyntöä ei hänen mielestään ollut tehty.

Vastasin, että pyyntöjä oli tehty useammankin kerran ja joka kerta riittävän virallisessa muodossa.

Maaliskuun 20. päivänä

Rauhansopimuksen ratifioimiskirjat vaihdetaan Moskova-
vassa.

Valtuutettumme Paasikivi ja Voionmaa jäivät sinne vielä moneksi päiväksi keskustelemaan erinäisistä rauhansopimuksen aiheuttamista kiireellisimmistä toimenpiteistä. Rajankäynnin järjestämisestä ja vankien vaihdosta oli puhetta ja näistä asioista tehtiin yksityiskohtaisemmat sopimukset. Selviteltiin kummaltakin puolen laskettuja miinakenttiä ja niiden vaarattomaksi tekoa koskevat kysymykset. Enson alueesta syntyi jo tällöin ensimmäinen erimielisyys. Rauhansopimukseen liitetyn kartan mukaan se selvästi kuului Suomen alueeseen, mutta venäläiset vaativat sitä itselleen. Myöhemmin kartta muutettiin venäläisten eduksi vetämällä Enson kohdalle sitä varten tarpeellinen mutka.

Venäläiset esittivät toivomuksen, että Antikainen ja Taimi vapautettaisiin ja päästettäisiin Venäjälle. Valtuutettumme ilmoittivat tämän johdosta, että se oli kokonaan Suomen sisäinen asia, koska nämä henkilöt eivät olleet sotavankeja, vaan rauhan aikana kiinni otettuja vakoojia. — Heidät vapautettiin myöhemmin.

Tässä yhteydessä nosti Molotov jo kysymyksen Pohjolan valtioiden kesken suunnitellusta puolustusliitosta. Hän esitti vastalauseensa suunnitelmaa vastaan, väittäen sen olevan tähdätyn Neuvostoliittoa vastaan ja sisältävän revansšiajatuk-
sen. Suomalaiset valtuutetut esittivät tämän johdosta eriävän mielipiteensä, joka ei kuitenkaan saanut vastapuolta vakuut-
tuneeksi. Kuten tunnettua ei tästä puolustusliitosta tullut mitään juuri Neuvostoliiton vastustavan asenteen vuoksi.

Tänään pidetyssä valtioneuvoston yksityisessä istunnossa oltiin yksimielisiä siitä, että kun rauhanasia ratifioimisasia-
kirjojen vaihdon jälkeen oli saatettu loppuun, hallitus tulisi jättämään paikkansa presidentin käytettäväksi. Hallitus oli

joulukuussa astunut toimeensa yksinomaisena tarkoitukse-
naan saada aikaan rauha.

Sovittiin kuitenkin, ettei virallista eroilmoitusta tehdä,
ennen kuin uuden hallituksen kokoonpanosta asianomaisissa
piireissä on sovittu. Pääsiäispyhien vuoksi kysymys jäi
useammaksi päiväksi lepäämään.

Maaliskuun 27. päivänä

Ensimmäisenä arkipäivänä pääsiäisen jälkeen tasavallan
presidentille esiteltiin hallituksen eronpyyntö.

Presidentti hyväksyi eronpyynnön ja nimitti samalla uuden
hallituksen.

Tehtäväni ulkoministerinä oli päättynyt.

IV LIITTEITÄ

VÄINÖ TANNERIN RADIOPUHE 13. 3. 40

”Suomi on ollut sodassa 3½ kuukautta. Se joutui tähän sotaan ilman omaa syytään. Sille esitettiin alueellisia vaatimuksia ja se oli valmis kohtuullisessa määrässä vaatimuksia tyydyttämään. Siitä huolimatta neuvottelut katkesivat. Suomi luotti kuitenkin naapurinsa kanssa solmittuihin sopimuksiin ja tämän monesti julistamaan rauhantahtoon eikä uskonut sodan syttyvän. Tästä huolimatta sota syttyi ja maamme oli pakotettu puolustautumaan.

Alusta pitäen oli selvää, että taistelu tulisi muodostumaan epätasaiseksi. Kun emme olleet osanneet uskoa olevamme sodan kynnyksellä, emme olleet voineet hankkia itsellemme riittävästi varusteita, joilla pitemmän aikaa olisimme voineet vastustaa hyökkäystä. Monesta ratkaisevasta taistelu-aseesta oli suorastaan puute. Vielä vähemmän olimme tulleet ajatelleeksikaan tueksemme mitään takeita tai lupauksia toisten valtojen taholta. Sodan alettua on varusteita kuitenkin voitu jossakin määrin täydentää. Samoin on saatu rahallista tukea ja ihmisystävällistä apua.

Taistelu on ollut ankara. Ylivoimaista vihollista vastaan puolustautuessaan armeijamme on saanut ponnistaa kaikki voimansa. Se on kuitenkin suoriutunut tehtävästään loistavasti. Puolustautumisemme on ylittänyt kaikki odotukset. Yleensä luultiin tehtävä toivottomaksi, mutta niin ei ole ollut. Armeijamme johto on ollut tehtävänsä tasalla ja rivimiehet ovat tehneet kunnollista työtä. He ovat käyttäytyneet — en sano kuin sankarit, se olisi liian jokapäiväinen sana, vaan — kuin miehet. Armeijamme voi sen kautta merkitä ansioluettelonsa monia kauniita voittoja. Se on tuottanut hyökkäävälle viholliselle raskaita tappioita. Vain päärintamalla on ollut vähäistä perääntymistä. Muilla sen sijaan on joko

voitu työntää vihollinen takaisin tai ainakin estää sen eteneminen.

Myöskin kotirintama on hyvin kestänyt kaiken sen terrorin, jonka meitä vastaan käyty totaalinen sota on mukanaan tuonut. Huolimatta miltei jokapäiväisistä pommitusretkistä mieliala kotirintamalla on pysynyt suurenmoisen luottavana ja työteho mallikelpoisena.

Kaikkia ponnistuksiamme on kuitenkin rajoittanut eräs suuri puute. Me olemme pieni kansa ja me voimme asettaa vihollista vastaan vain murto-osan niistä voimista, joita meitä vastaan on vyörytetty. Sen vuoksi ovat samat miehet kaiken aikaa saaneet olla tulessa. Sisukaskin joukko väsy vähitellen. Riveistä poistumista tapahtuu myös aina sodassa. Täydennystä olisi siten kipeästi tarvittu. Mutta sitä ei ole ollut saatavissa. Jonkin verran vapaaehtoisia on rientänyt avuksemme. Mutta niiden määrä on tarvittavaan apuun nähden ollut kovin vähäinen. Nekin ovat vasta aivan viime viikkoina ennättäneet mukaan aseleikkiin.

Olemme jatkuvasti esittäneet avunpyyntöjä tämän puutteen poistamiseksi. Naapurimaamme, skandinaaviset maat, joille maantieteellisen asemansa nojalla olisi ollut helpoin lähettää tänne joukkoja avuksemme, eivät ole katsoneet voitavansa sitä tehdä. Niiden ottama puolueettomuuskanta on niitä siitä estänyt. Useat tiedustelut ja vetoamukset tällä taholla eivät ole johtaneet tulokseen. Vieläpä annettiin tätä koskeva kielteinen vastaus julkisesti tiedoksi, millä suuresti vahingoitettiin maamme sotilaallista asemaa.

Läntiset liittolaisvallat ovat, alussa jonkin aikaa epäröityään, ilmaisseet olevansa halukkaita lähettämään maahamme täysin varustetun expeditiojoukon, jos maamme sitä pyytää. Tämä lupaus on viime viikkoina useasti toistettu. Viimeksi pari päivää takaperin ovat molempien maiden pääministerit, herrat Chamberlain ja Daladier, julkisesti vakuuttaneet maittensa olevan valmiit heti Suomen sitä pyytäessä astumaan rinnallemme taisteluun hyökkääjää vastaan.

Tätä luvattua avustussuunnitelmaa on sotilasjohtomme tarkoin tutkinut. Sen yksityiskohdista on myös perusteellisesti neuvoteltu. Sen on havaittu olevan kaikin puolin tehokkaan. Siinä on kuitenkin eräs heikko kohta. Miten voisivat nämä apujoukot päästä maahamme. Suomen maantieteellinen asema saattaa siinä suhteessa asettaa vaikeuksia. Itämeren ollessa suljettuna ei meritietä voi ajatella. Petsamon tie on

pitkä ja hankala ja on sitä paitsi vihollisen miehittäjä. Ainoaksi mahdolliseksi tieksi jää täten kulku Skandinavian maiden, Norjan ja Ruotsin, kautta.

Suomen puolesta on useampaan otteeseen käännytty molempien näiden maiden hallitusten puoleen pyytäen liittolaisvaltojen apujoukoille läpikulkuoikeutta. Samanlaisen pyynnön ovat myös tehneet liittolaisvaltojen hallitukset. Läpikulku on kuitenkin molempien maiden hallitusten taholta jyrkästi kielletty. Esteenä on tässäkin ollut niiden omaksuma puolueettomuuskanta. Tämä jyrkkä kielto on asettanut voittamattomalta näyttävän esteen liittolaisvaltojen apuuntulolle.

Maamme on siten jätetty yksin selvittämään välejänsuuren vastustajansa kanssa. Emme halunneet vapaaehtoisesti luopua alueistamme ja oikeuksistamme. Päinvastoin kuin eräät muut maat aikaisemmin, rohkenimme asettua tämän tapaisia vaatimuksia vastustamaan. Kun maahamme hyökättiin, ryhdyimme päättäväisesti puolustautumaan. Olemme näyttäneet pienille kansoille tien, jota diktatuurimaiden vaatimusten edessä on käytävä. Meidän vikamme ei ole, että demokraattiset vallat joko eivät ole halunneet tai voineet auttaa meitä tässä epätasaisessa taistelussa. Meidän viaksemme jää ainoastaan se, että olemme liian pieni kansa.

Huolimatta puolustuksemme suuresta menestyksestä, emme yksinämme voi viedä tätä taistelua voittoisaan loppuun saakka. Kun apua ei tule, on taistelun lopputulos selvä. Sodan jatkuessa voidaan maamme valloittaa ja sen väestö voi joutua epätoivoiseen asemaan.

Tämän mahdollisuuden tultua selväksi olemme aloittaneet tunnustella rauhan mahdollisuuksia. Näitä tunnusteluja on jo jonkin aikaa suoritettu. Hallitus on jo muutamia viikkoja ollut kosketuksessa Neuvostoliiton hallituksen kanssa. Nämä tunnustelut ovat lopulta johtaneet siihen, että Suomen hallituksen valtuutetut tämän kuun 6. päivänä matkustivat Moskovaan alkaakseen välittömät neuvottelut Neuvostoliiton hallituksen kanssa. Siitä huolimatta sota on jatkunut entisellä kiihkeydellä. Lienee ainutlaatuinen ilmiö, että jonkin maan edustajat kesken riehuvaa sotaa matkustavat vihollismaan pääkaupunkiin neuvottelemaan ilman että aselepo sillä välin on astunut voimaan. Mutta Neuvostoliiton hallitus ei halunnut suostua aselepoon ennen kuin rauha on tehty.

Näissä Moskovassa viime päivinä käydyissä neuvotteluissa

ovat Neuvostoliiton edustajat esittäneet rauhanehdonsa. Nämä ehdot ovat odottamattoman raskaat niihin saavutuksiin verrattuna, joita vihollinen tähänastisella sodallaan on saavuttanut. Ne ovat myöskin paljon suuremmat kuin mitä Neuvostoliiton taholta syksyllä esitettiin Leningradin turvaamisen nimessä. Edustajamme ovat neuvotteluissa koettaneet saada aikaan näihin ehtoihin lievennystä, mutta ilman tulosta.

Ehtojen kovuudesta huolimatta hallitus on katsonut maan edun vaativan niihin suostumaan. Kun meillä ei ole toiveita jatkuvan taistelun kautta saavuttaa parempaa tulosta, on pidetty parempana tyytyä niihin kuin jatkaa toivotonta sotaa. Suomen suostuttua on rauhansopimus voitu viime yönä allekirjoittaa ja samalla on päätetty, että vihollisuudet lakkaavat tänä päivänä.

Rauhansopimuksen yksityiskohdat eivät tällä hetkellä ole tiedossamme. Ne saadaan tietää vasta sen jälkeen kun valtuutettumme ovat palanneet matkaltaan.

Itäinen rajamme tulee kuitenkin kulkemaan jotenkin Uudenkaupungin vuonna 1721 tehdyn rauhan rajan suuntaa. Hankoniemi joutuu luovutettavaksi. Samoin Petsamossa alueemme Kalastajasaarennolla. Poliittisia vaatimuksia ei sen sijaan ole esitetty. Maamme sisä- ja ulkopolitiikkaan Neuvostoliitto ei aio sekaantua. Se olisikin ollut vaatimus, jota ei olisi voitu hyväksyä. Samoin jää maamme itsemääräämisoikeus täysin koskemattomaksi. Kuusisen hallitus, jonka johdettavaksi maamme vastaiset kohtalot sodan alussa suunniteltiin jätettäväksi, on jäänyt sivuun.

Kuten näistä ylimalkaisista ennakkotiedoista näkyy, muodostuu tämä rauha maallemme sangen raskaaksi. Suuresti epäillen on hallituksemme siihen suostunut. Ratkaisu on ollut sitä vaikeampi tehdä kun ei kukaan voi sanoa, mitä lähin tulevaisuus tuo mukanaan. Tässä tapauksessa tulee vasta myöhemmin, kuten kaikissa suurissa poliittisissa ratkaisuisa, näyttäytymään, onko ratkaisu ollut oikea vai väärä. Hallituksen on kuitenkin ollut otettava vastuu. Sen mielestä on viisaampaa tehdä rauha niin kauan kuin vastustuskykymme on murtumaton.

Rauha on siis maahan palannut. Mutta minkälainen rauha. Tämän jälkeen maamme joutuu jatkamaan elämäänsä silvotuna. Sen vanhat rajat on siirretty. Elintärkeitä alueita joudutaan luovuttamaan, mm. tärkeitä teollisuus- ja maanviljelys-

alueita. Luovutettavilla alueilla asunut väestö joutuu hake-
maan itselleen uusia asuinsijoja. Vastaiset puolustusmahdol-
lisuudet heikkenevät. Kuitenkin on rauha hallituksen mie-
lestä parempi kuin epävarman sodan jatkaminen.

Rauhan palattua siirrytään säännöllisempään elämään, si-
käli kuin parillaan käytävä suursota sen sallii. Kannetta-
vaksemme asetetaan tällöin runsaasti uusia ja suuria velvol-
lisuuksia. On ryhdyttävä parantamaan sodan iskemiä haa-
voja. Uusi rakennustyö on aloitettava. Luovutettavien aluei-
den asukkaille on hankittava uudet asuinpaikat ja turvattava
heidän toimeentulonsa. Maassa tapahtuneet hävitykset on
yhteisvoimin korjattava.

Tässä kaikessa vakaumukseni mukaan onnistutaan. Suo-
men kansa on työteliäs ja sitkeä. Se on käynyt ilmi nyt sotai-
sissa töissä, mutta tämä ominaisuus ilmenee vieläkin voimak-
kaampana rauhan töissä. Maamme on historiansa aikana en-
nenkin joutunut hävitetyksi. Onpa sen asukaslukukin hävi-
tetty lähes puoleen. Semmoisestakin kuilusta on täällä noustu.
Suomi nousee nopeasti uudelleen elinvoimaiseksi maaksi ja
sen kansa tulee toimeen kuten ennenkin. Maata on meillä
riittävästi. Työmahdollisuuksia on rajattomasti. Ja armei-
jamme on koskemattomana. Se voi valvoa, ettei rauhaamme
vastaisuudessa häiritä.

Yksi asia on kuitenkin tarpeen. Se yksimielisyys, jonka sota
on aikaansaanut, tulee toivottavasti jatkumaan. Se on ollut
ulkonaisen painostuksen aikaansaama. Niin kauan kuin Eu-
roopan asiat ovat siksi sekavalla kannalla kuin nykyisin, on
uusien selkkausten vaara alati olemassa. Niiden varalta on
meidän jatkuvasti pysyttävä yhtenä koossa, yksimielisinä ja
sen kautta voimakkaina. Olisi tosin ymmärrettävissä, jos nyt
tehdyn ratkaisun suhteen tulisi vallitsemaan eri mieliä, siksi
runsaasti voi toisenkin kannan puolesta esittää näkökohtia.
Tämä mielipide-eroavaisuus ei kuitenkaan saisi häiritä ai-
kaansaatua yhtenäistä rintamaa. Sitä tullaan varmastikin
tarvitsemaan nyt alkavan rauhan aikana yhtä paljon kuin
käydyn sodankin vallitessa. Entisyys on unohdettava. On kat-
sottava tulevaisuuteen.”

HALLITUKSEN JULISTUS SODAN PÄÄTTYMISESTÄ

"Eilen allekirjoitetulla rauhansopimuksella vihollisuudet Suomen ja Neuvostoliiton välillä on lopetettu.

Vihollisuuksien marraskuun 30. päivänä alkaessa Suomen kansa ryhtyi puolustautumaan ylivoimaa vastaan yksimielisyydellä, joka muodostui esikuvaksi koko maailmalle. Samalla yksimielisyydellä armeijamme ja sitä työllään tukeva Suomen kansa kävi kolme ja puoli kuukautta puolustustais-
telua.

Isänmaata ja kaikkia kalleimpia arvoja puolustaessaan tuhannet parhaimmat miehemme ovat kaatuneet ja vielä useammat saaneet elämäniäkseen vammoja. Heidän sankaritekonsa isänmaa on ikuisesti säilyttävä ja siunaava heidän muistoaan. Suuri on niin ikään niitten luku, jotka ovat menettäneet henkensä rintaman takana.

Kun Suomen hallitus päätti lopettaa vihollisuudet ja tehdä rauhan Neuvostoliiton hallituksen kanssa, tapahtui se siinä varmassa vakaumuksessa, että kansamme siten säilyisi vielä suuremmilta onnettomuuksilta.

Sankarillisen ja hyvin johdetun armeijamme sekä koko kansamme yhteisin ponnistuksin ja nuorisomme veriuhrein olemme alueluovutuksista huolimatta voineet säilyttää kalleimman kaikista arvoista, vapauden, pelastaa kansallisen kunniamme ja siten lunastaa itsellemme oikeuden häiriintymättömään rakennustyöhön.

Suursodan edelleen jatkuessa kansamme siirtyy sodan toimista rauhan tehtäviin.

Hallitus tuntee velvollisuutensa, kaatuneiden muiston ja heidän tekojensa arvon tunnustaen, pyrkii nopeasti rakentamaan maan uudelleen. Erikoisen läheinen hallitukselle tulee olemaan huolenpito kaatuneiden omaisista ja invali-

deista. Niin ikään hallituksen velvollisuutena on pitää huolta niitten varattomien omaisista, jotka ovat rintaman takana menettäneet henkensä tai tulleet työkyvyttömiksi. Ensimmäisiä tehtäviä on myöskin huolehtia siitä, että luovutetuilta alueilta kotoisin oleville tehdään oikeutta ja että heidän olonsa nopeasti järjestetään, samoin kuin siitakin, että pommituksissa tuhoutuneet kodit rakennetaan uudelleen.

Kansallamme on siten edessään äärimmäisiä ponnistuksia ja uhrauksia vaativa jälleenrakentamis- ja asuttamistyö. Mutta ottaen huomioon, kuinka nopeasti maamme on edistynyt itsenäisyytensä saavuttamisen jälkeen, hallitus uskoo tuon jättiläistyön onnistuvan.

Kohtalonhetkellään kansamme kokoontui isänmaansa turvaksi yksimielisenä. Yksimielisempänä kuin koskaan aikaisemmin kansamme täytyy tästä lähin kulkea tietänsä. Kansamme on lukemattomien vastoinkäymisten karaisema. Historia osoittaa kansamme hellittämättömän sitkeytensä avulla ennenkin selviytyneet vaikeitten aikojen yli.

Yksimielisinä ja toinen toiseemme luottaen me käymme uutta tulevaisuutta rakentamaan.”

YLIPÄÄLLIKÖN PÄIVÄKÄSKY

”Suomen kunniaikkaan armeijan sotilaat.

Rauha on solmittu maamme ja Neuvosto-Venäjän välillä, ankara rauha, joka on Neuvosto-Venäjälle luovuttanut melkeinpä jokaisen taistelukentän, millä te olette vuodattaneet vertanne kaiken sen puolesta, mitä me pidämme kalliina ja pyhänä.

Te ette ole tahtoneet sotaa, te rakastitte rauhaa, työtä ja kehitystä, mutta teidät pakotettiin taisteluun, jossa olette tehneet suurtöitä, tekoja, jotka vuosisatoja tulevat loistamaan historian lehdillä.

Yli 15 000 teistä, jotka lähditte kentälle, ei enää näe kotejansa, ja kuinka monet ovatkaan ainiaksi menettäneet työkykynsä. Mutta te olette myös jakaneet kovia iskuja, ja kun nyt parisataatuhatta vihollistamme lepää hangessa ja tuijottaa särkynein katsein tähtitaivaallemme, ei syy ole teidän. Te ette heitä vihanneet ja tahtoneet heille paha, vaan seurassitte sodan ankaraa lakia, tappaa tai kuolla itse.

Sotilaat. Olen taistellut monilla tanterilla, mutta en vielä nähnyt vertaisianne satureita. Olen ylpeä teistä kuin olisitte omia lapsiani, yhtä ylpeä tuntureitten miehestä Pohjolassa kuin Pohjanmaan lakeuksien, Karjalan metsien, Savon kumpujen, Hämeen ja Satakunnan viljavien vainioitten, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen lauheitten lehtojen pojasta. Olen yhtä ylpeä uhrista, jonka tarjoaa köyhän majan poika siinä kuin rikaskin.

Kiitän teitä kaikkia, upseereita, aliupseereita ja miehistöä, mutta tahdon erikoisesti painostaa reserviupseerien uhrautuvaa uljuutta, heidän velvollisuudentuntoaan ja etevyyttään, millä he ovat täyttäneet tehtävän, joka ei alkuaan ollut heidän. Niinpä on heidän uhrinsa prosenttimäärältään sodan

korkein, mutta se on annettu ilolla ja horjumattomalla velvollisuudentunnolla.

Kiitän upseereita esikunnissa heidän taidostaan ja uupumattomasta työstään, ja lopuksi kiitän lähimpiä apulaisiani, yleisesikunnan päällikköä ja päämajoitustemestaria, armeijan päälliköitä, armeijakunnan päälliköitä ja divisioonien komentajia, jotka usein ovat tehneet mahdottomasta mahdollisen.

Kiitän Suomen armeijaa kaikkine aselajeineen, jotka jaloissa kilpailussa ovat suorittaneet sankaritekoja sodan ensimmäisistä saakka. Kiitän rohkeudesta, millä se on käynyt päin monin kerroin ylivoimaista vihollista, joka on ollut varustettu osittain tuntemattominkin asein, ja sitkeydestä, millä se on pureutunut jokaiseen tuumaan kotimaan kamaraa. Yli 1 500 venäläisen hyökkäysvaunun ja yli 700 pommi- ja hävittäjäkoneen hävittäminen kertoo sankaritekoista, joita usein ovat suorittaneet yksityiset miehet.

Ilolla ja ylpeydellä ajattelen Suomen lottia — heidän uhrimieltään ja uupumatonta työtään eri aloilla, mikä on vapauttanut tuhansia miehiä tulilinjoille. Heidän jalo henkensä on kannustanut ja tukenut armeijaa, jonka kiitollisuuden ja arvonannon he täysin ovat saavuttaneet

Kunniapaikalla ovat myös sodan ankarana aikana seisoneet ne tuhannet työläiset, jotka usein vapaaehtoisina ilmahyökkäyksenkin aikana ovat tehneet työtä koneittensa ääressä valmistaen armeijalle sen tarpeita, sekä ne, jotka herpaantumatta vihollisen tulessa ovat työskennelleet asemien varustamisessa. Kiitän heitä isänmaan puolesta.

Huolimatta kaikesta rohkeudesta ja uhrimielestä on hallitus ollut pakotettu tekemään rauhan kovilla ehdoilla, mikä kuitenkin on selitettävissä. Armeijamme oli pieni ja sen reservit ja kaaderit riittämättömät. Ei ollut varustauduttu sotaan suurvaltaa vastaan. Urhoollisten sotilaittemme puolustaessa rajojamme oli ylivoimaisin ponnistuksin hankittava sitä mitä puuttui. Oli rakennettava puolustuslinjoja, joita ei ollut. Oli koetettava saada apua, jota ei tullut. Oli hankittava aseita ja varusteita, aikana, jolloin kaikki maat kuumeisesti varustautuvat myrskyä vastaan, joka vyöryy yli maailman. Teidän sankaritekonne ovat herättäneet ihailua yli maiden, mutta kolme ja puoli kuukautta kestäneen sodan jälkeen olemme edelleen melkein yksin. Emme ole saaneet enempää kuin 2 vahvistettua pataljoonaa tykistöineen ja lentokoneineen

ulkomaista apua rintamillemme, joilla omat miehemme taistelussa yötä päivää ilman vaihdon mahdollisuutta ovat saaneet ottaa vastaan yhä uusien vihollisvoimien hyökkäykset ponnistaen ruumiilliset ja henkiset voimansa rajattomiin asti.

Kun tämän sodan historiaa kerran laaditaan, tulee maailma tuntemaan teidän työnne.

Ilman aulista apua aseissa ja varusteissa, mitä Ruotsi ja länsivallat meille ovat antaneet, olisi tähänastinen taistelumme ollut mahdoton vihollisen lukemattomia tykkeitä, hyökkäysvaunuja ja lentokoneita vastaan.

Valitettavasti ei suuriarvoista lupausta avusta, minkä länsivallat antoivat, voitu toteuttaa, kun naapurimme itsestään huolehtien kielsivät joukoilta oikeuden läpikulkuun.

16 viikon veristen taistelujen jälkeen ilman yön ja päivän lepoa seisoo armeijamme vielä tänä päivänä voittamattomana vihollisen edessä, joka hirveistä tappioistaan huolimatta vain on kasvanut lukumäärältään, eikä kotirintamamme, missä lukemattomat ilmahyökkäykset ovat levittäneet kuolemaa ja kauhua naisten ja lapsien keskuudessa, ole horjunut. Poltetut kaupunkimme ja raunioitetut kylämme kaukana rintaman takana, vieläpä länsirajoillamme, ovat näkyviä todisteita tämän kansan kärsimyksistä kuluneina kuukausina.

Kohtalomme on kova, kun olemme pakotetut jättämään vieraalte rodulle, jolla on toinen maailmankatsomus ja toiset siveelliset arvot, maan, jota vuosisatoja hiellä ja vaivalla olemme viljelleet. Mutta meidän on otettava kovat otteet voidaksemme siellä, mitä meillä on jäljellä, valmistaa kodin niille, jotka ovat tulleet kodittomiksi, ja paremmat toimeentulomahdollisuudet kaikille, ja meidän tulee olla kuten ennenkin valmiina puolustamaan pienempää isänmaatamme samalla päättäväisyydellä ja samoin kovin ottein millä olemme puolustaneet jakamatonta isänmaatamme.

Meillä on ylpeä tietoisuus siitä, että meillä on historiallinen tehtävä, jonka me edelleen täytämme: länsimaisen sivistyksen suojaaminen, joka vuosisatoja on ollut meidän perintöämme, mutta me tiedämme myös, että olemme viimeistä penniä myöten maksaneet velan, mikä meillä siitä länteen on ollut.

Mannerheim.”

RAUHANSOPIMUS SUOMEN TASAVALLAN JA SOSIALISTISTEN NEUVOSTOTASAVALTAIN LIITON VÄLILLÄ

Suomen Tasavallan hallitus toiselta ja
Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton Ylimmän Neuvoston Presidio toiselta puolen

haluten lopettaa molempien valtioiden välillä syntyneet sotatoimet ja luoda pysyväiset rauhalliset suhteet niiden kesken,

sekä vakuutettuina siitä, että molemminpuolisen turvallisuuden tarkkojen edellytysten luominen, niiden joukossa Leningradin ja Muurmännin kaupunkien sekä Muurmännin rautatien turvallisuuden takaaminen, on kummankin Sopi-
muspuolen etujen mukainen,

ovat pitäneet siinä tarkoituksessa välttämättömänä tehdä rauhansopimus ja ovat sitä varten määränneet valtuutetuikseen

SUOMEN TASAVALLAN HALLITUS:

Risto Rydin, Suomen Tasavallan pääministerin,
Juho Kusti Paasikiven, ministerin,
Rudolf Waldenin, kenraalin,
Väinö Voionmaan, professorin.

SOSIALISTISTEN NEUVOSTOVALTAIN LIITON YLIMMÄN NEUVOSTON PRESIDIO:

Vjastsheslav Mihailovitsh Molotovin, SNTL:n Kansankomissarien Neuvoston puheenjohtajan ja Ulkoasiain kansankomissarin,

Andrei Aleksandrovitsh Zhdanovin, SNTL:n Ylimmän Neuvoston Presidion jäsenen,

Aleksander Mihailovitsh Vasilevskin, prikaatinkomentajan. Mainitut valtuutetut, esitettyään toisilleen oikeiksi ja asianmukaisiksi havaitut valtakirjansa, ovat sopineet seuraavasti:

1. Artikla.

Sotatoimet Suomen ja SNTL:n välillä lopetetaan viipymättä siinä järjestyksessä kuin tähän Sopimukseen liittyvässä Pöytäkirjassa on määrätty.

2. Artikla.

Valtakunnanraja Suomen Tasavallan ja SNTL:n välillä on kulkeva uutta rajalinjaa pitkin siten, että SNTL:n alueeseen liitetään koko Karjalan Kannas ynnä Viipurin kaupunki ja Viipurinlahti saarineen, Laatokan järven läntinen ja pohjoinen rannikkoseutu ynnä Käkisalmen ja Sortavalan kaupungit sekä Suojärven kirkonkylä, joukko Suomenlahden saaria, Märkäjärveltä itään oleva alue ynnä Kuolajärven kirkonkylä sekä osa Kalastaja- ja Srednisaarentoja — tähän Sopimukseen liitetyn kartan mukaisesti.

Rajalinjan tarkemman määräämisen ja vahvistamisen toimittaa Sopimuspuolten edustajista kokoonpantu sekakomitea, joka on asetettava kymmenen päivän kuluessa tämän Sopimuksen allekirjoittamisesta.

3. Artikla.

Molemmat Sopimuspuolet sitoutuvat kumpikin puolestaan pidättymään kaikesta hyökkäyksestä toistansa vastaan ja olemaan tekemättä mitään liittoja tai osallistumasta koalitioliittymiin, jotka ovat suunnatut jompaakumpaa Sopimuspuolta vastaan.

4. Artikla.

Suomen Tasavalta suostuu vuokraamaan Neuvostoliitolle kolmeksi kymmeneksi vuodeksi Neuvostoliiton suorittamaa kahdeksan miljoonan Suomen markan suuruista vuotuista vuokramaksua vastaan Hangon niemimaan ja sitä ympäröivän merialueen, jonka säde ulottuu viisi meripeninkulmaa etelään ja itään sekä kolme meripeninkulmaa länteen ja pohjoiseen päin siitä, joukon siihen sisältyviä saaria, tähän Sopimukseen liittyvän kartan mukaisesti — sotilaallisen

meritukikohdan perustamiseksi, joka kykenee puolustamaan Suomenlahden suuta hyökkäyksiä vastaan, minkä ohella meritukikohdan puolustamiseksi Neuvostoliitolle myönnetään oikeus pitää siellä omalla kustannuksellaan tarpeellinen määrä aseellisia maa- ja lentovoimia.

Suomen hallitus poistaa kymmenen päivän kuluessa tämän sopimuksen voimaankäymisestä Hangon niemimaalta kaikki sotavoimansa, ja Hangon niemimaa siihen liittyvine saarineen siirtyvät SNTL:n hallintoon Sopimuksen tämän artiklan mukaisesti.

5. Artikla.

SNTL sitoutuu poistamaan sotajoukkonsa Petsamon alueelta, jonka Neuvostovaltakunta vapaaehtoisesti on luovuttanut Suomelle 1920 vuoden rauhansopimuksessa.

Suomi sitoutuu, niinkuin 1920 vuoden rauhansopimuksessa määrättiin, olemaan pitämättä niillä vesillä, jotka kuuluvat sen omistamaan Pohjois-Jäämeren rannikkoon sotalaivoja ja muita aseistettuja laivoja, lukuunottamatta sataa tonnia pienempiä varustettuja laivoja, joita Suomella on oikeus pitää ilman rajoitusta, sekä enintään viittätoista kappaletta sota- ja muita aseistettuja laivoja, joiden minkään kantavuus ei ole suurempi kuin neljäsataa tonnia.

Suomi sitoutuu, kuten samassa sopimuksessa määrättiin, olemaan pitämättä mainituilla vesillä vedenalaisia laivoja ja aseistettuja lentokoneita.

Myös sitoutuu Suomi, kuten samassa sopimuksessa määrättiin, olemaan rakentamatta tälle rannikolle sotasatamia, sotalaivastotukikohtia ja sotakorjausverstaita, jotka laajuudeltaan ovat suurempia kuin mainittuja laivoja ja niiden aseistusta varten on tarpeen.

6. Artikla.

Neuvostoliitolle ja sen kansalaisille, kuten 1920 vuoden sopimuksessa määrättiin, myönnetään vapaa kauttakulkuoikeus Petsamon alueen kautta Norjaan ja sieltä takaisin, minkä ohella Neuvostoliitolle annetaan oikeus konsulinviraston perustamiseen Petsamon alueelle.

Tavarat, jotka kuljetetaan Petsamon alueen kautta Neuvostoliitosta Norjaan, samoin kuin tavarat, jotka kuljetetaan saman alueen kautta Norjasta Neuvostoliittoon, ovat vapautetut tarkastuksesta ja valvonnasta, lukuunottamatta sitä val-

vontaa, joka on välttämätön kauttakuljetusliikenteen järjestämistä varten; ei myöskään kanneta tullia eikä kauttakulku- eikä muita maksuja.

Yllämainittu kauttakulikutavarain valvonta on sallittu ainoastaan siinä muodossa, jota kansainvälisessä liikenteessä vakiintuneen tavan mukaan tällaisissa tapauksissa noudatetaan.

Neuvostoliiton kansalaisilla, jotka matkustavat Petsamon alueen kautta Norjaan ja Norjasta takaisin Neuvostoliittoon, on oikeus vapaaseen kauttakulkuun asianomaisten Neuvostoliiton viranomaisten antamalla passilla.

Noudattamalla voimassaolevia yleisiä määräyksiä on aseistamattomilla Neuvostoliiton lentokoneilla oikeus ylläpitää Petsamon alueen kautta lentoliikennettä Neuvostoliiton ja Norjan välillä.

7. Artikla.

Suomen hallitus myöntää Neuvostoliitolle oikeuden tavarain kauttakulkuun Neuvostoliiton ja Ruotsin välillä, ja tämän kauttakulun kehittämiseksi lyhintä rautatietä pitkin Neuvostoliitto ja Suomi pitävät välttämättömänä rakentaa kumpikin omalle alueelleen, mikäli mahdollista 1940 vuoden aikana rautatien, joka yhdistää Kantalahden Kemijärven kanssa.

8. Artikla.

Tämän sopimuksen voimaankäytyä uudistetaan taloudelliset suhteet Sopimuspuolten välillä ja tässä tarkoituksessa Sopimuspuolet ryhtyvät neuvotteluihin kauppasopimuksen aikaansaamiseksi.

9. Artikla.

Tämä Rauhansopimus tulee voimaan heti sen allekirjoitettua ja on se myöhemmin ratifioitava.

Ratifioimiskirjojen vaihto tapahtuu kymmenen päivän kuluessa Moskovan kaupungissa.

Tämä Sopimus on laadittu kahtena alkuperäiskappaleena, suomen-, ruotsin- ja venäjänkielisinä, Moskovan kaupungissa, 12 päivänä maaliskuuta 1940.

Risto Ryti
J. K. Paasikivi
R. Walden
Väinö Voionmaa

V. Molotov
A. Zhdanov
A. Vasilevski

**Suomen ja Neuvostotasavaltain Liiton välillä
12. päivänä maaliskuuta 1940 tehtyyn
rauhansopimukseen liittyvä pöytäkirja**

Sopimuspuolet vahvistavat allaolevan, sotatoimien lopettamista ja sotajoukkojen siirtämistä rauhansopimuksen määräämän valtakunnanrajan taakse koskevan järjestyksen:

1. Kumpikin sopimuspuoli lopettaa sotatoimet 13. päivänä maaliskuuta 1940 klo 12 Leningradin aikaa.

2. Sotatoimien lopettamista varten määrätystä kellonlyönistä lukien järjestetään karkijoukkojen asemien välille yhden kilometrin puolueeton vyöhyke, jolloin ensimmäisen päivän kuluessa sen sopimuspuolen joukot, joka uuden valtakunnanrajan mukaan seisoo toiselle sopimuspuolelle kuuluvalla alueella, siirretään kilometrin verran taaksepäin.

3. Sotajoukkojen siirtäminen uuden valtakunnanrajan toiselle puolelle ja toisen sopimuspuolen sotajoukkojen siirtyminen tälle valtakunnanrajalle alkaa klo 10:ltä 15. päivänä maaliskuuta 1940 pitkin koko rajaa Suomenlahdesta Lieksaan ja klo 10:ltä 16. päivänä maaliskuuta pohjoiseen Lieksasta. Siirtäminen suoritetaan vähintään 7 kilometrin päivämarsilla toisen sopimuspuolen sotajoukkojen siirtymisen tapahtuessa siten, että perääntyvien sotavoimien jälkijoukkojen ja uudelle rajalle kuljetettavien toisen sopimuspuolen karkijoukkojen välillä on vähintään 7 kilometrin välimatka.

4. 3:nneen kohdan mukaisesti määrätään joukkojen siirtämistä varten valtakunnanrajan eri osilla seuraavat määräajat:

a) Tuntsajoen yläjuoksun, Kuolajärven, Takalan, Joukamojärven itärannan käsittävällä lohkolla päättyy kummankin sopimuspuolen joukkojen siirtäminen 20. päivänä maaliskuuta 1940 klo 20;

b) Kuhmoniemen etelään olevalla Latvian lohkolla joukkojen siirtäminen päättyy 22. päivänä maaliskuuta 1940 klo 20;

c) Lonkavaaran, Värtsilän, Matkaselän aseman lohkolla molempien sopimuspuolten joukkojen siirtyminen päättyy 22. päivänä maaliskuuta 1940 klo 20;

d) Matkaselän aseman, Koitsanlahden lohkolla päättyy joukkojen siirtäminen 25. päivänä maaliskuuta 1940 klo 20;

e) Koitsanlahden, Enson aseman lohkolla päättyy joukkojen siirtäminen 25. päivänä maaliskuuta 1940 klo 20;

f) Enson aseman, Paationsaaren lohkolla päättyy joukkojen siirtäminen 19. päivänä maaliskuuta klo 20.

5. Punaisen Armeijan sotajoukkojen evakuointi Petsamon alueelta on suoritettu loppuun 10. päivään huhtikuuta 1940 mennessä.

6. Kummankin sopimuspuolen päällystö sitoutuu sotajoukkoja valtakunnanrajan toiselle puolelle siirrettäessä ryhtymään toiselle sopimuspuolelle luovutettavissa kaupungeissa ja paikkakunnilla tarpeellisiin toimenpiteisiin niiden vahingoittamattomina säilymistä varten sekä ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin, jotta kaupungeja, paikkakuntia, puolustus- ja taloudellisia laitoksia (siltoja, patoja, lentokenttiä, kasarmeja, varastoja, rautatiesolmukohtia, teollisuuslaitoksia, lennätintä, sähköasemia) varjeltaisiin vahingolta ja hävitykseltä.

7. Kaikki kysymykset, jotka voivat aiheutua toisen sopimuspuolen luovuttaessa toiselle tämän pöytäkirjan 6. kohdassa mainittuja alueita, paikkoja, kaupungeja tai muita objekteja, ratkaisevat molempien sopimuspuolten edustajat paikan päällä, jota varten päällystö jokaiselle molempien armeijain pääkulkuteille määrää erityisiä valtuutettuja.

8. Sotavankien vaihto toimitetaan mahdollisimman lyhyessä ajassa sotatoimien päätyttyä eri sopimuksen perusteella.

12. päivänä maaliskuuta 1940.

Risto Ryti
J. K. Paasikivi
R. Walden
Väinö Voionmaa

V. Molotov
A. Zhdanov
A. Vasilevski

SISÄLLYSLUETTELO

Lukijalle	5
I. NEUVOTTELUVAIHE	7
1. <i>Taivaanranta synkkenee</i>	9
Enteellisiä keskusteluja 1938—1939	9
Eurooppa luisuu sotaan. — Suomenkin ovelle kolkutetaan	30
2. <i>Ensimmäinen neuvottelumatka Moskovaan</i>	43
Moskovan vaatimukset	43
Vaatimuksia tutkitaan Helsingissä	51
3. <i>Toinen matka Moskovaan</i>	59
Uudelleen Kremlissä	59
Kirjeenvaihto Ruotsin pääministerin kanssa	76
Kantaa tarkistetaan Helsingissä. — Eduskuntapiirit vedetään mukaan	85
4. <i>Kolmas matka Moskovaan</i>	93
Neuvostoliiton vaatimukset päästetään julkisuuteen	93
Korkeimman neuvoston istuntoon tutustumassa	103
Neuvottelut jatkuvat	108
Vallankumouspäivän juhlintaa	113
5. <i>Ristiriita syvenee</i>	122
Tiukat ohjeet. — Neuvottelut eivät johda tulokseen	122
Hermo- ja noottisotaa. — Diplomaattiset suhteet katkeavat	138

II. SOTA	147
6. <i>Sota yllättää</i>	149
Sota. — Hallituksen vaihdos	149
Uuden hallituksen ensimmäiset toimenpiteet. — Terijoen hallitus	164
Kansainliiton viimeinen toimenpide	175
Pimeä itsenäisyydenpäivä	180
Pari radiopuhetta	184
7. <i>Rauhan mahdollisuuksia tutkitaan. — Sota jatkuu</i>	187
Vetoimuksia. — Vihjailuja rauhan mahdollisuudesta	187
Saksan välitystehtävä epäonnistuu	191
Ovea raoitetaan Tukholman kautta	200
Aselähetykset. — Vapaaehtoiset. — Työväki ja suojeluskunnat	213
Ulkomaisia vieraita. — Kirjoja Suomen sodasta	220
8. <i>Tukholman tiellä</i>	227
Ensimmäinen matkani Tukholmaan	227
Kilpailevia suunnitelmia	238
Käynti päämajassa	243
Hallituksen ulkoasiainvaliokunta epäröi	247
Uusi tulokseton Tukholman matka	253
Välikohtaus Ruotsissa	258
9. <i>Mutkikas tie kohti rauhaa</i>	263
Pieniä välitapahtumia ennen ratkaisua	263
Ratkaisua kohti	269
Ensi tiedot länsivaltojen tarjoaman avun suuruudesta	273
Neuvostoliiton täsmälliset vaatimukset. — Myös länsivaltain esityksiä selvennetään	275
Kolmas matkani Tukholmaan	288
Hallitus keskustelee, mutta ei määrittele kantaansa	299
Käsittelyjä eduskuntapiireissä	305
Länsivallat tulevat aktiivisiksi	310
Eri suuntiin vetäviä voimia	317
Maaliskuun 2. päivänä	317
Maaliskuun 3. päivänä	319
Maaliskuun 4. päivänä	329
Maaliskuun 5. päivänä	331
Lopullinen raskas ratkaisu	339

III. RAUHA	347
10. <i>Rauhan ehdot sanellaan</i>	349
Valtuuskuntamme Moskovassa. — Vaatimuksia lisätään	349
Maaliskuun 7. päivänä	349
Maaliskuun 8. päivänä	352
Maaliskuun 9. päivänä	357
Jännittäviä odotuksen päiviä	366
Maaliskuun 10. päivänä	366
Maaliskuun 11. päivänä	370
Maaliskuun 12. päivänä	380
11. <i>Alistuminen pakon edessä</i>	393
Rauha. — Sen vastaanotto ja sen aiheuttamat kiireellisim-	
mät tehtävät	393
Maaliskuun 13. päivänä	393
Maaliskuun 14. päivänä	399
Maaliskuun 15. päivänä	403
Eduskunta hyväksyy rauhansopimuksen	405
Rauhansopimuksen ratifiointi. — Hallitus eroaa	414
Maaliskuun 16. päivänä	414
Maaliskuun 18. päivänä	414
Maaliskuun 20. päivänä	415
Maaliskuun 27. päivänä	416
IV. LIITTEITÄ	417
Väinö Tannerin radiopuhe	419
Hallituksen julistus sodan päättymisestä	424
Ylipäällikön päiväkäsky	426
Rauhansopimus	429
Rauhansopimukseen liittyvä pöytäkirja	433